

1876 год.

ИСТОРИЯ

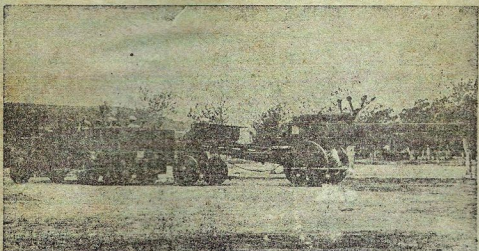
НА

3-и Армейски
артилер. полкъ

отъ 1918 год. до 31. XII. 1940 год.

Тенката артилерия до 1918 год.

Тенката артилерия: 1940 год.

Шумень — 1940 год.

Настоящата история на
3. Армейски Артилерийски
полкъ е написана отъ

Василъ Мариновъ

(Полковникъ 0. 3.—отъ г. щабъ)

и е издадена отъ полка.

ИСТОРИЯ

на 3 и Армейски
Артилерийски полкъ

Шуменъ
Печатница П. Пеневъ
1940 г.

Н. В. Царь Борисъ III.

Н. В. Ц. Йоанна

Т. В. Престолонаследника Князь Симеонъ
Търновски и Княгиня Мария Луиза

Генералъ-лейтенантъ Даскаловъ
Министръ на Войната

Генералъ-лейтенантъ Поповъ
Командующъ 3-а армия

Генералъ-майоръ Стойчевъ
Испекторъ на артилерията

Полковникъ Вълчановъ
Боевъ командиръ презъ 1912/13 год.

Полковникъ Шойлековъ
К-ръ на полка при мобилизирането му презъ 1915 год.

Полковникъ Ангеловъ Ангелъ
Боевъ к-ръ на полка презъ войната 1915—1918 г.

ГЛАВА I.

Формиране на Шуменски крепостенъ баталионъ

На 11-и Януарий 1890 год. е заповѣдано да се формира Шуменска крепостна батарея. За командиръ на батареята е назначенъ отъ 5 и артилерийски полкъ майоръ Сотировъ. Въ края на месецъ Ноемврий 1890 год. батареята е формирана и настанена въ казармитѣ наречени „Топхането“. Презъ месецъ май 1891 год., въ връзка съ отбраната на страната, батареята е премѣстена въ Видинъ и на 27-и Декемврий сжщата година е преименована въ Видински крепостенъ баталионъ.

Съ указъ № 1 отъ 1895 год. е заповѣдано да се формира отъ 4-а резервна батарея, Разградски огнестрѣленъ складъ и отъ Дунавската флотилия, Шуменски крепостенъ баталионъ съ седалище гр. Шуменъ по следния щатъ: командиръ на баталиона-подполковникъ 1, помощникъ-майоръ 1, ротни командири капитани 3, оберъ офицери поручици 7, оберъ офицери-подпоручици 6, артилерийски майсторъ 1, фелдфбели 3, старши фейерверкери свърхсрочни 6, старши фейерверкери срочни 6, младши фейерверкери 12, старши лаборатористъ 1, младши лаборатористи 2, ключари 4, шабъ трѣбачъ 1, младши трѣбачи 6, старши писаръ 1, фелдшери 1, санитарни унтерофицери 2, ветеринарни 3, слѣсаръ 1, дърводѣлецъ 1, занаятчици 9, бомбардири и канонири 291 и обозни редници 4. На следната 1896 год. къмъ баталиона се създаде лабораторна полурота. Основателъ и създателъ на баталиона е майоръ Кушевъ, участвува въ войната 1885 год. Следъ свършване на войната билъ преведенъ въ артилерията и завършилъ висше артилерийско образование въ гр. Торино, Италия.

Ето началстваващитѣ лица и шаба на баталиона презъ 1896 год. офицери: командиръ на баталиона — майоръ Кушевъ, помощникъ — майоръ Парановъ, командиръ на 1-а

рота — капитанъ Стефановъ М.; командиръ на 2 а рота — капитанъ Стефановъ П.; командиръ на 3-а рота — капитанъ Шондѣвъ; адютантъ на баталиона — поручикъ Силаги; командиръ на пионерната команда — поручикъ Златаровъ; Младши офицери: поручикъ Чакъровъ; поручикъ Савовъ; поручикъ Недѣлчевъ, подпоручикъ Желѣзовъ.

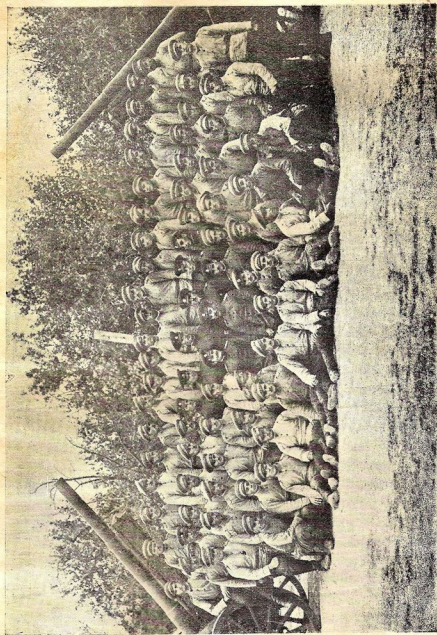
Фелдфебели: Юрланъ Димовъ, Георги Драгановъ, Бѣлчо Мирковъ. Старши подофицери: Митю Тодоровъ, Тодоръ Жечевъ Паскалъ Черневъ, Илия Георгиевъ. Кръстю Ивановъ Желю Митевъ и Минчо Мариновъ; младши подофицери: Копю Вичевъ и Тодоръ Камберовъ.

Канониритѣ и бомбардиритѣ бѣха въоръжени съ бердановски карабини, а презъ 1900 гол. бергановскитѣ карабини бѣха заменени съ манлихерови такива. Фелдфебелитѣ и подофицеритѣ бѣха въоръжени съ сабля и револвери „Смитъ и Весонъ“.

Орджията бѣха старъ образецъ Презъ лѣтото 1895 г. се получиха за обученіе две 15 см. Д/30, две 12 см. Д/30 круповски орджия и две 57 м. м. куполни орджия

Установенъ е билъ патроненъ празникъ на баталиона. Всѣка година на 20-и юлий баталиона празнувалъ тържествено своя патроненъ празникъ „Св Илия“

Обучението се водеше по строго опреѣленъ планъ и съ голѣмо съревнование отъ обучаващитѣ. Майоръ Кушевъ, който командува баталиона отъ 1/1 1895 год. до 17/III 1900 г. ржководи умѣло занятіята въ баталиона. Той полагаше и голѣми грижи за подготовката на офицеритѣ Презъ зимнитѣ занятія подъ негово ржководство се изучаваха основно стрелбата въ крепостната артилерия и употрѣблението на крепостно-обсадната артилерия въ боя. Независимо отъ това, държаха се беседи на разни теми. Петъ годишното командование на баталиона отъ подпоковникъ Кушевъ е оставило неизлечими спомѣни въ всички чинове, за неговата неизчерпаема енергия и настойчивостъ, продиктувани отъ голѣмата му преданностъ къмъ службата и желанието му да издигне баталиона на нуждната висота. И действително, той постави баталиона, като напълно оформена строева единица, която се ползуваше съ много добро име срѣдъ околното население. Презъ редоветѣ му минаха хиляди млади български синове и връзкитѣ му съ Шуменския край оста

Войнициѣ огъ 2-а батарея огъ полка презъ 1940 год.

наха здрави и неразривни. Дълбока бѣ браздата, ксѣто казармата оставяше въ душата на младия българинъ. Войникътъ бѣше гордостъта на челядъта, на цѣлото семейство. Каква радостъ обвземаше всички, когато той си идваше въ отпускъ. Какъвъ мъжественъ видъ имаше, когато го увольняваха. Каква разлика огпреди. Той знаеше да чете, да пише, знаеше всичко за България, за нейната сила и за величавото минало на българския народъ. Между строгитѣ казармени стени, хиляди българи почувствуваха себе си като членове на едно славно племе и съ гордостъ краяха своитѣ къщи съ портретитѣ си.

ГЛАВА II.

Подготовка на Баталиона за война.

На 1-и Януарий 1895 год. за началникъ на крепостната артилерия бѣ назначенъ подполковникъ Рязковъ, съ което се постигна обединението на службата на тритѣ крепостни баталиона. Подполковникъ Рязковъ съ упжвенията си, давани въ заповѣдитѣ по крепостната артилерия и съ личнитѣ си провѣрки на службата по крепостнитѣ баталиони, даде правилна насока на развитието на крепостното дѣло.

Отъ 17-и Мартъ 1900 год. до обявяване на войната съ Турция, баталиона командуваха: 1) Отъ 17-и Мартъ 1900 г. до 12-и Януарий 1904 год. — полковникъ Бъчваровъ; 2) Отъ Януарий 1904 год. до 12-и Януарий 1907 год. — полковникъ Цвѣтковъ; 3) Отъ 12-и Януарий 1907 год. до 28-и Септемврий 1908 год. — полковникъ Раковски; 4) Отъ 29-и Септемврий 1908 год. до 12-и Януарий 1911 год. — полковникъ Кърджиевъ; 5) Отъ тая дата до 21-и Априлъ 1914 год. — подполковникъ Вълчановъ, който води баталиона презъ време на войната 1912 — 1913 година.

Подъ ръководството на поменатитѣ командири, въ баталиона се почна усилена подготовка на баталиона за война за обединението на българското племе, разпокъсано отъ Берлинския конгресъ.

Занятията презъ годината се раздѣляха на три периода: а) Първи периодъ — отъ уволнението на старослужащитѣ въ запаса на армията до идване на младитѣ войници; б) Втори периодъ — отъ идването на младитѣ войници до

свършване курса на обучението имъ и в) Трети периодъ — отъ свършване курса на младитѣ войници до уволчението на старослужащитѣ въ запаса на армията.

Презъ първия периодъ, който обикновенно почваше въ 15-и Октомврий се произвеждаха занятия както следва: Съ старитѣ войници; 2) Учителитѣ на младитѣ войници; 3) Фейерверкската команда; 4) Мѣрачитѣ; 5) Фейерверкеритѣ и 6) съ офицеритѣ.

1) Всички стари войници, свободни отъ служебни наряди, образуваха обща команда при баталиона и се завеждаха отъ единъ офицеръ въ помощъ на когото се даваха нѣколко подофицери.

2) За учители на младитѣ войници отъ всѣка рота се вземаха по 10—12 войници, които образуваха обща команда, която се завеждаше отъ единъ офицеръ съ помощници 3 — 4 фейерверкери. Обучението почваше отъ 1-и Октомврий и продължаваше до идването на младитѣ войници.

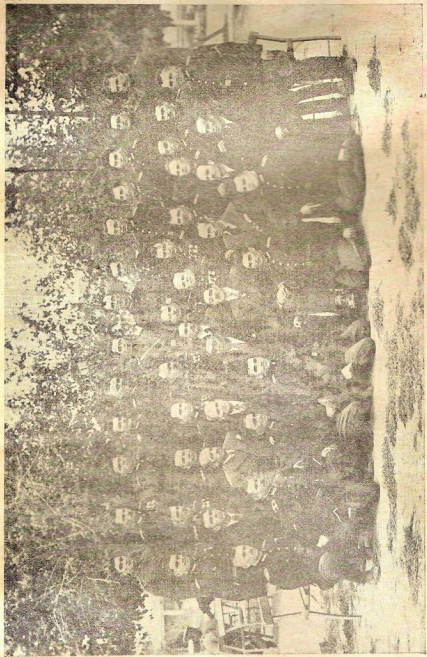
3) За фейерверкската учебна команда отъ всѣка рота се подбираха отъ 8 — 10 души изъ между най-добритѣ войници, които образуваха обща команда, завеждана отъ единъ ротенъ командиръ съ помощници 2 — 3 млади офицери и 2 — 3 фейерверкери.

4) Всичкитѣ мѣрачи отъ баталиона се свеждаха въ обща команда която се обучаваше отъ единъ офицеръ. Занятията почваха отъ 15-и Октомврий и се завършваха съ идването на младитѣ войници.

5) Всички фейерверкери се свеждаха въ една обща команда, която се завеждаше отъ единъ ротенъ командиръ. Занятията почваха отъ 15-и Октомврий и се завършваха до м. Мартъ.

6) Зимнитѣ занятия съ офицеритѣ започваха отъ месецъ Ноемврий и се ръководеха лично отъ командира на баталиона. При тѣзи занятия се изучаваха наставлението за службата въ крепостната артилерия, решаваха се задачи по употреблението на обсадно крепостната артилерия въ боя (атаката и отбраната на крепоститѣ), запознаваха се съ устройство на батареитѣ и разнитѣ имъ придатъчни построения, пжтното имъ стѣкмяване, и се държаха разни беседи.

Презъ втория периодъ, обучението на младитѣ войници въ всѣка рота, подъ отговорността на ротния командиръ,

Подопиеритѣ отъ полка презъ 1940 година

се завеждаше от единъ младши офицеръ. Обучението почваше три дена следъ явяването на младитъ войници и курса продължаваше 16 седмици.

Презъ третия периодъ се произвеждаха занятия: 1) съ цѣлия съставъ на ротата (действия при орждията, спомагателни действия, пжтно стѣкмяване, устройство на батареитъ, пеши строй и стрелба съ карабинитъ). Особено внимание се обръщаше на нощнитъ учения, които се произвеждаха презъ цѣлата година и то въ различни часове презъ нощта. 2) Съ мѣрачитъ. Следъ свършване на курса на младитъ войници, отъ всѣка рота се избираха отъ тяхъ по 12—15 души и се формираше отдѣлна команда, която се завеждаше отъ единъ офицеръ отъ ротата. Съ мѣрачитъ се водѣха специални занятия, които продължаваха до края на практическитъ стрелби.

3. Съ наблюдателитъ. Отъ всѣка рота се отдѣляха отъ 6—10 канонири и 2 фейерверкери за наблюдатели, които се свеждаха въ една обща команда, завеждането на която се повѣряваше на единъ офицеръ, подъ личното наблюдение на командира на баталиона. Курсътъ траеше до края на практическитъ стрелби.

Всѣка година, следъ свършване на практическитъ стрелби, комисия подъ председателството на командира на баталиона произвеждаше състезателно мѣрене между мѣрачитъ и състезателно наблюдение между наблюдателитъ отъ ротитъ. На отличилитъ се първи трима отъ дветъ групи се даваха часовници 1-а, 2-а и 3-а награди.

Като венецъ на бойната подготовка служеха практическитъ артилерийски стрелби — подготвителни, учебни и бойни. Съ подготвителнитъ стрелби се показваше на войниците значението на доброто работене съ мѣрнитъ прибори и действието на снарядитъ; Съ учебнитъ се целеше да се научатъ младитъ офицери да прилагатъ теорията на стрелбата и да наблюдаватъ паданията и пуканията на снарядитъ. Бойнитъ стрелби отъ отдѣлни и група батареи произвеждаха старшитъ офицери и ротнитъ командири.

Презъ 1900 год. за първи пжтъ бѣха произведени въ Софийския крепостенъ баталионъ, така нареченитъ „Планшетни стрелби“. За целта отъ баталиона бѣха командировани къмъ Софийския крепостенъ баталионъ капитанъ

Шойлековъ и поручицитъ Желѣзовъ и Мариновъ

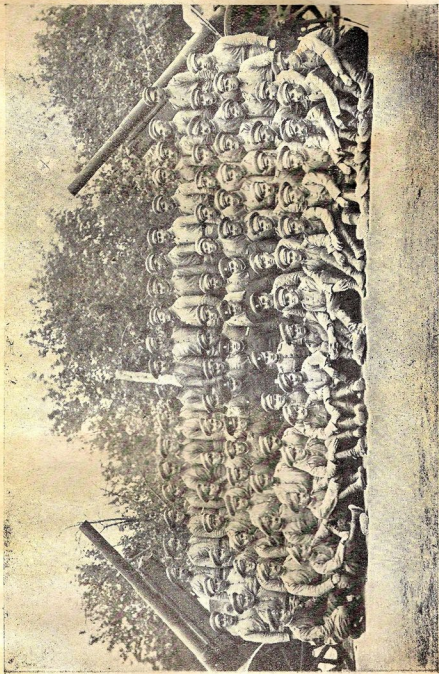
Стрелбитъ въ баталиона се произвеждаха въ северния и североисточния сектори на Шуменската крепостъ, като за всѣка стрелба се съставяше и съответната тактическа задача. За да се даде възможност на офицеритъ да преминатъ единъ по пълень курсъ по стрелбата и да се прокаратъ еднакви възгледи по употребата на тежката артилерия въ боя, офицеритъ отъ баталионитъ се събираха на общи сборни лагери за произвеждане на съвмѣстни стрелби Презъ годинитъ 1903, 1.04, 1906 и 1910 сборнитъ лагери бѣха въ Шуменъ, а презъ 1902, 1907 и 1911 год — въ София. Съвмѣстнитъ стрелби се разпредѣляха между офицеритъ отъ тритъ баталиона и за стрелбитъ се отпускаха повече снаряди.

Началника на крепостната артилерия присѣствуваше на тѣзи стрелби и имаше възможностъ да види подготовката на всички чинове и, съобразно постигнатитъ резултати даваше нуждитъ унѣжвания за издигане на стрелковото дѣло на още по-голѣма висота.

На 1-и Октомврий 1908 год. бѣха повикани на тринедѣлно обучение числящитъ се въ баталиона, въ случай на мобилизация, запасни войници отъ наборитъ 1898, 1899, 1900 и 1901 год. Това повикване се наложи отъ историческия моментъ. На 22-и Септемврий въ старата столица Велико Търново, Царъ Фердинандъ събяви Независимостта, поради което отношенията ни съ Турция станѣха обтегнати и налагаше се да се взематъ мѣрки за външната сигурност на държавата. При това тринедѣлно обучение се доказа за лишенъ пжтъ, че духътъ на крепостняцитъ е високъ и тѣ сж готови на саможертва за защита на Родината.

Парадитъ, извършени презъ забелѣжителнитъ празници, бѣха най-труднитъ изпити за готовността и изправността. Въ стройнитъ и стегнати редици, опитното око схващаше и най-малката слабостъ. Всѣки войникъ си спомня какво е било въ казармата въ надвечерието на парадния день. Като се почне отъ ботушитъ и се свърши съ козирката на фуражката всичко трѣбваше да лъщи.

Въ края на месецъ Августъ 1912 год, 4-а и 5-а дивизии произведоха маневри около Търговище (Ески-Джумая). Следъ свършване на маневритъ, дветъ дивизии образуваха

Войнициѣ отъ 1-а батарея отъ полка презъ 1940 год.

една армия, която получи задача да атакува Шуменската крепост.

Шуменския крепостен баталион взе участие при тая атака, като се развърна и формира по предвиденъ особенъ щатъ следнитѣ части: 1) Една група отъ три 15 см. Д/30 батареи; 2) Една група отъ три 15 см. Д/12 батареи; 3) Една група отъ две 12 см. Д/30 батареи; 4) Една група отъ четири 12 см. Д/28 батареи; 5) Петъ 57 м. м. куполни батареи; 6) Петъ 75 см. не с. с. батареи и 7) Една паркова батарея. Въ този съставъ баталиона образува крепостната артилерия на Шуменската крепостъ.

Развърщането и изпълнението стана, като се извикаха на тринедѣлно обучение 36 запасни офицери и 1363 запасни войници. Маневритѣ се ръководѣха отъ генералъ Р. Димитриевъ и трѣбваше да продължатъ нѣколко дни, но поради тревожнитѣ известия, които идеха отъ Македония тѣхния срокъ се съкрати.

На маневритѣ присъствува Н. Величество Царя. Презъ време на маневритѣ Негово Величество обиколи позицитѣ, които батареитѣ отъ баталиона заемаха на Илдъзъ-Табия, и наблюдава най-внимателно действията на войницитѣ отъ батареитѣ. Негово Величество остана много доволенъ и благоволи да награди войницитѣ съ парични награди.

И така, отъ формирането (1895 год.) до обявяването на войната съ Турция (1912 гол.), баталиона живѣ изключително съ грижата за всестранната си подготовка за война. Офицери и подофицери, преизпълнени съ желание за работа, съ високо съзнание за дългъ, работѣха неуморно, нежалейки сили, както за своята подготовка, така и за подготовката на своитѣ части.

Вѣрата пъкъ въ близката и неизбежна война съ Турция, съ която живѣеше редъ години българската казарма, одухотворяваше тази усилена дейность.

Българския народъ, разпокъсанъ отъ Берлинския конгресъ, калеше своитѣ синове за неизбежната тежка и неравна борба за свѣето национално обединение.

Редъ години баталиона безшумно изграждаше бойната си мощъ, като всѣка година пускаше стотици млади добре обучени хора, които въ казармата придобиваха ония граж-

дански и воечни добродетели, които ги правѣха достойни защитници на Родината.

Тежки и свѣрхчовѣшки бѣха усилията на всички началници за подготовката на частитѣ си за война и тѣзи усилия бѣха възнаградени. Най-големата награда бѣ славнитѣ дѣла на баталиона въ войната съ Турция, къмъ списанието на която пристѣпваме.

ГЛАВА III.

Шуменски крепостевъ баталионъ въ войната съ Турция 1912—1913 г.

1. Причини за войната.

Следъ освободителната Руско-турска война въ 1877/78 г., отъ всички български земи бѣ създадена „Санъ-Стефанска България“. Великиятъ европейски сили, подозирайки, че съ създаването на една нова силна славянска държава на Балканитѣ, намираща се подъ влиянието на Русия, последната ще стѣпи здраво на полуострова и въ скоро време ще стане господаръ на Проливитѣ, на Берлинския конгресъ на 13 и юлий 1878 год. подписаха договоръ, съ който разпокъсаха Санъ-Стефанска България. Споредъ този договоръ остана свободна само Северна България. Отъ Южна България се създаде една автономна област „Източна Румелия“ подъ непосредствената властъ на Султана, а останалитѣ български земи бѣха раздѣдени на: Румѣния (Добруджа), Турция (Македония и Тракия) и Сърбия (Моравско). Положението на българския народъ бѣ влошено. Преди освобождението народътъ ни бѣ обединенъ въ предѣлитѣ на Турската империя, а сега подѣленъ между съседитѣ ни. Разпокъсването на Санъ-Стефанска България бѣ посрѣщнато съ голѣма мъка и скръбъ отъ нашето племе, но отъ друга страна, Санъ-Стефанска България се превърна въ мечта, въ идеалъ, който ще живѣе въ сърдцето на всѣки българинъ на вѣчни времена.

Тази жестокостъ не само не отслаби, но засили още повече жаждата за свобода на роба и стремежа къмъ обединение на свободния българинъ. Върху почвата на тази народна психология изникнаха всички борби, които предшестваха войната ни съ Турция презъ 1912—1913 год.

Първа стъпка към освобождението на роба и обединението на племето ни бѣ съединението на Северна и Южна България на 6-и септември 1885 год. и последвалата го Сръбско-българска война на 2-и ноември същата година.

Победоносното българско оржие въ войната съ Сърбия стресна не само Турция, но и нашитѣ съседи сърбигърци и румъни. Турция започна свирепо да преследва всичко българско въ своитѣ предѣли. Цвѣтущи градове и села бѣха превърнати въ пепелища. Отчаяннитѣ писъци на поробенитѣ преминаха границата и достигнаха до свободна България. Българинътъ не можеше да стои хладнокръвно предъ страданията на своитѣ братя и предъ отчаяния викъ на хилядитѣ бѣжанци.

Българскитѣ правителства, съзнавайки своя дългъ и отговорностъ предъ народъ и история, започнаха да действувать съ всички възможни миролюбиви сръдства, за да подобрять положението на нашитѣ сънародници въ Турция. Тѣ действуваха по дипломатически пѣтъ, както предъ Турция, така и предъ великитѣ сили, но турската ловка дипломация изкусно си служеше съ противоречивитѣ интереси на великитѣ сили и успѣшно отклоняваше застъпничествата имъ за подобряване положението на поробенитѣ.

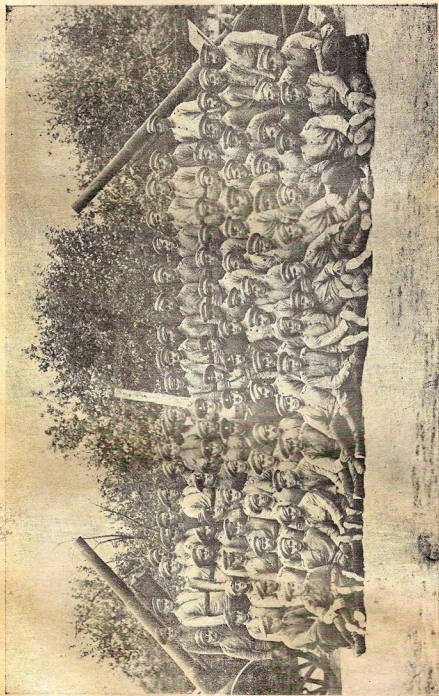
Най сетне, и самото население отвѣдъ Осогово, Рила и Родопитѣ. изгубило вѣра въ великитѣ сили и дипломацията, започна да се готви за борба заедно съ своитѣ свободни братя отъ България. За тази целъ се образуваха две мощни революционни организации: едната вътрешна—въ пределитѣ на Турция, а другата външна — въ България. Въ едно кжсо време тѣ успѣха да организиратъ почти цѣлото българско население въ предѣлитѣ на Турция, както и онова, което бѣ намѣрило подслонъ въ България. Чрезъ печата, революционнитѣ организации поддържаха будно съзнанието на Македонското и Тракийското население и вършеха голѣма пропаганда въ свободна България за подготовката ѣ къмъ война.

Въ скоро време планинитѣ на Македония се изпълниха съ възстаници и чети, които поведоха смѣла борба съ редовнитѣ турски войски изпращани за преследването имъ, като отговаряха на турскитѣ злодеяния съ тероръ и отмъщение надъ виновнитѣ. Тази кървопролитна борба създаде

голъми затруднения на Турция. Четническите борби достигнаха своя връхъ презъ 1902 и 1903 год. въ така нареченото „Илинденско възстание“, което бѣ жестоко потушено отъ свирепата турска властъ. Турските злодеяния надъ беззащитното македонско население не останаха безъ отзвукъ. Великите сили се застъпиха предъ Турция да даде права и сносенъ животъ на българското население въ Македония, но и сега, както и по-рано, Турция се задоволи само съ обещания, а не да ги изпълни.

Следъ преврата на младотурците презъ 1908 год. българското население въ Турция се надяваше, че ще получи известни облекчения, но скоро се увѣри, че турците си оставатъ все така лукави и неотстъпчиви, както и по-рано. Нѣщо повече: младотурците се заловиха да отоманизиратъ цѣлото население въ Македония, съ цель да обезличатъ народноститѣ, а главно българитѣ. Това предизвика нови борби, които получиха отзвукъ и въ България. Младотурците започнаха да обвиняватъ България въ подстрекателство, и я предупреждаваха, че ще я държатъ за това отговорна. Съ тия свои похвати тѣ ствличаха общественото мнение въ Европа отъ истинското положение на нѣщата въ Македония като се стремѣха да доказватъ, че недоволството на македонското население се дължи не на лошото управление, а на подстрекателствата, които идатъ отъ България.

Въ българските правителства, както и въ цѣлия народъ подъ влиянието на отчаянитѣ борби на македонското население и заплзшванията отъ страна на Турция, постепенно нагъ бѣ убеждението, че на това положение може да се тури край само съ една война. За осигуряване успѣха на войната България трѣбваше да се съюзи съ своитѣ съседи сърби и гърци срещу Турция. Обаче образуването на единъ такъвъ съюзъ срещаше голѣма пречка въ решаването съдбата на Македония, надъ която изявяваха претенции българи, сърби и гърци. България настояваше при успѣшна война, отъ Македония да се създаде самостоятелна държава, а Сърбия и Гърция искаха подѣлбата ѝ. Тия спорове се завършиха въ 1912 год. съ едно споразумение между България и Сърбия за подѣлбата на Македония. Скоро следъ това се сключи съюзъ между България и Сърбия, къмъ който се присъедини Черна Гора, а по-сетне и Гърция.

Войниците отъ 3-а батарея отъ полка презъ 1940 год.

До като траяха преговоритѣ по съюзяването, събитията въ Турция се развиха така, че войната стана неизбежна. Турция бѣ въ война съ Италия въ Африка (Триполи), а въ Македония кипѣха възстания. Турската власт, за да принуди българското население къмъ покорство, предприе въ началото на юлий 1912 год. масови кланета надъ по-събуденитѣ българи въ Македония подъ предлогъ на обезоръжаване. Въ тия кланета пострада най-много българското население отъ Шипъ и Кочани, голѣма частъ, отъ което съ плачъ и писъци подири спасението си презъ планинитѣ въ България. Това прелѣ чашата на търпението въ българския народъ. България протестира предъ великитѣ сили за извършенитѣ злодеяния, а въ цѣлата страна станаха митинги, на които се взе единодушно решение: „ВОЙНА НА ТИРАНА“. Великитѣ сили се задоволиха да сбърнатъ твърде боязливо вниманието на турцитѣ върху извършенитѣ жестокости, като ги поканиха да въведатъ препоръчанитѣ имъ отъ по-рано реформи въ управлението. Въ отговоръ на това. Турция високо заяви, че ще прави голѣми маневри въ околноститѣ на Одринъ, т. е. че е готова съ военна сила да ни накара да мълчимъ. Тогава българското правителство, съ съгласието на своигъ съюзници обяви на 17-и септемврий 1912 год. обща мобилизация на въоръженитѣ сили. Българската мобилизация бѣ последвана отъ такава и на нейнитѣ съюзници

2. Къмъ Турската граница. Мобилизация.

Съ Височайши указъ № 5 бѣ обявена обща мобилизация на армията по планъ А. Първиятъ оперативенъ день се считаше 17-и септемврий — 12 часа.

Обявяването на мобилизацията не изненада никого. Тя се очакваше отъ българския народъ съ нетърпение. Затова тя се посрещна съ небивалъ възторгъ отъ народъ и армия, съ „ура“ и патриотични пѣсни. Жаждата за разплата съ вѣковния тиранинъ бѣ неудържима. Първитѣ дни отъ мобилизацията бѣха сжщински народни праздници. Никога България не е преживявала такава бурна радостъ, никога нашата злочеста земя не е бивала тъй весело огласявана съ толкова пѣсни.

Оная подсъзнателна стихия, която е най-характерната черта на българския духъ, и, която го направи великъ, се разлѣ като нажежена лава отъ изригналъ вулканъ и залѣ цѣлата страна. Всѣки българинъ знаеше, че ще дойде този день и всѣки го очакваше. Дълбоко въ народната душа се бѣха врѣзали страданията на миналитѣ поколѣния и образитѣ на тъмното вѣковно робство преминаваха съ всичката си живостъ и преснота. Умразата къмъ тирана бѣше наследствена, тя бѣ неизмѣрима.

Радостта се засили още повече, когато стана известно, че заедно съ България ще воюватъ противъ Турция сърби, черногорци и гърци. Това вдѣхна още по-голѣма вѣра въ всички българи, че войната ще бѣде успѣшна и, че най-сетне, ще се осъществи българския идеалъ — обединението на всички българи въ едно царство.

Всѣки запасенъ, щомъ като чу гласа на глашатая, бързаше да уреди работата си и да се яви въ казармата. На тълпи на тълпи, прииждаха запаснитѣ войници начело съ гайди, цигулки и пѣвци; на дълги върволици следъ тѣхъ се точеха стари майки, невѣсти и деца. Градътъ Шуменъ се бѣше преобразилъ. Той представляваше воененъ лагеръ, Гдето и да се обърнеш човѣкъ, все войници виждаше. Всичко бѣше добило воененъ видъ. Казармитѣ бѣха вече тѣсни за запаснитѣ. Плацътъ не можеше да служи за обучение. Ония отъ запаснитѣ, които казарменитѣ помещения не можеха да побератъ, бѣха разквартирувани изъ града. Площадитѣ служеха нѣколко дни за произвеждане на учения — тамъ бѣха и батерейнитѣ казани; тамъ имаше по цѣла нощъ войници около запаленитѣ огньове.

Командирътъ на баталиона, подполковникъ Вѣлчановъ, получи телеграмата за обявяване на мобилизацията въ 18 часа на 17-й Септемврий. По негова заповѣдъ всички войници бѣха построени въ двора на казармата, кждето той съобщи вѣстѣта за обявяването на мобилизацията, като държа прочувствена патриотична речъ. Вѣстѣта бѣ посрещната съ възторгъ и „ура“ отъ всички войници. Следъ това, командирътъ на баталиона раздаде на началницитѣ мобилизационнитѣ папки, даде имъ нужднитѣ наставления и заповѣда да се пристъпи къмъ работа. Благодарение на добрата подготовка на мобилизационния планъ и общата радостъ на насе-

лението, мобилизацията се извърши бързо и въ добър редъ.

Споредъ наставлението на мобилизацията на армията, баталиона трѣбваше да формира следнитѣ части: а) щабъ на баталиона; б) Шабъ на леко обсадно отдѣление; в) Шабъ на тежко обсадно отдѣление; г) 1-а, 2-а 3-а и 4-а групи съ щабове; д) 1-а, 2-а, 3-а, 4-а и 5-а 7.5 см. не с. с. полски батареи (всѣка отъ по 6 орджия); е) 1-а, 2-а, 3-а, 4-а и 5-а м. и куполни батареи (отъ по 2 орджия всѣка) ж) Паркова батарея.

Въ лекото обсадно отдѣление влизаха: а) 1-а група отъ три 12 см. д/28 батареи (12 орджия); б) 2-а група отъ три 15 см. д/12 гаубични батареи, (12 орджия).

Въ тежкото обсадно отдѣление влизаха: 3-а група отъ две 12 см. д/30 батареи (6 орджия) и б) 4-а група отъ две 15 см. д/30 батареи (6 орджия).

Презъ днитѣ отъ 18-и до 26-и Септемврий се приеха и разпредѣлиха пристигналитѣ запасни войници, реквизиранитѣ коне и кола, и се произведоха занятия. На 27-и Септемврий бѣ вече мобилизирано и готово за походъ лекото отдѣление, а на 30-и — тежкото обсадно отдѣление и останалитѣ батареи.

Такъ мобилизиранитѣ части командвуаха: Подполковничъ Вълчановъ — Баталиона; Майоръ Ченчевъ — тежкото обсадно отдѣление; Майоръ Венедиковъ — лекото отдѣление; Капитанъ Михайловъ — 12 см. д/28 група; Майоръ Константиновъ — 15 см. гаубична група; Майоръ Анчевъ — 12 см. д/30 група; Капитанъ Марашлиевъ — 15 см. д/30 група; Капитанъ Поповъ — 1-а 15 см. д/30 батарея; Подпоручикъ Скутниковъ — 2-а 15 см. д/30 батарея; Капитанъ Деневъ — 1-а 12 см. д/30 батарея; Поручикъ Ивановъ — 2-а 12 см. д/30 батрея; Поручикъ Божиновъ — 1-а 12 см. д/28 батарея; Подпоручикъ Станевъ — 2-а 12 см. д/28 батарея; Капитанъ Илиевъ — 3-а 12 см. д/28 батарея; Поручикъ Станчевъ — 1-а 15 см. гаубична батарея; Поручикъ Фиковъ — 2-а 15 см. гаубична батарея; Поручикъ Халачевъ — 3-а 15 см. гаубична батарея; Подпоручикъ Димовъ — парковата батарея. 7.5 см. не с. с. полски батареи командуаха: 1-а Подпор. Константиновъ, 2-а Подпор. Добревъ, 3-а Подпор. Дончевъ, 4-а Подпор. Узуновъ, 5-а Подпор. Симеоновъ. Куполнитѣ батареи командуаха: 1-а Подпор.

Величковъ, 2-а Подпор. Няголовъ. 3-а Подпор. Пилошевъ. 4 а Подпор. Даскаловъ, 5 а Подпор. Ивановъ М.

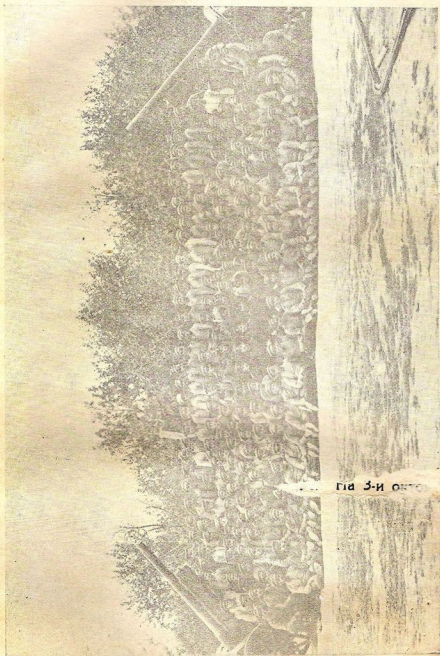
Съсредоточаване Спредъ плана на войната съ Турция, българскитѣ въоръжени сили трѣбваше да се групиратъ въ 3 армии I, II и III. и една отдѣлна дивизия (7-а) и два отряда (Родопски и Хасковски).

Войскитѣ трѣбваше да се съсредоточатъ на турската граница така: 1) 7-а Рилска дивизия — въ околноститѣ на Кюстендилъ, за съвмѣстно действие съ сѣрбитѣ въ Македония, 2) Родопски отрядъ — въ района Лжджене — Пещера — Чепеларе, съ задача да завладѣе Родопитѣ и да прекъсне съобщенията между турскитѣ войски, действуващи въ Тракия и Македония. 3) Хасковски отрядъ около Хасково, съ задача да охранява дѣсния флангъ и тила на II армия, 4) II армия — между р. Марица и р. Тунджа, съ цель да заслони Одринската крепость, 5) I и III армии — между р. Тунджа и Черно Море. съ задача да атакуватъ турската полска армия, която се съсредоточаваше между Одринъ и Лозенградъ.

Шуменския крепостенъ баталионъ. споредъ плана за съсредоточението, трѣбваше по ледователно да изгрѣща своитѣ групи и батареи въ Симеоновградъ (Търново Сейменъ)

На 21 и септемврий бѣ завършена мобилизацията на лекото обсадно отдѣление. На 28-и септемврий въ 9 часа въ казармата се извърши благодарственъ молебенъ по случай заминаването на отдѣлението. Следъ молебена командирътъ на баталиона държа прочувствена речъ. Въ 10 часа отдѣленіе офицери, 981 войници, 79 коне 1110 воллове, 19 конски кола, 738 волски кола съ 638 стопани и 24 орджия, тръгна съ пѣсни въ походъ, изпратено отъ оставащи въ казармата войници съ гърмовито българско „УРА“.

Походното движение се извърши по следния маршрутъ: 28-и септемврий — гр. Преславъ; 29-и — с. Бекирли; 30-и — с. Върбица, гдето отдѣлението има два дни почивка (1-и и 2-и октомврий); На 3-и тръгна за с. Исупли. Прохода презъ Балкана бѣ съ голѣми сѣрмнини и остри завои. Отъ падналия дъждъ лѣжътъ бѣ силно разкалянъ. Независимо отъ това, прохода бѣ задръстенъ отъ части на 45-и полкъ, 5-и не с. с полкъ и разни обози. Отдѣлението можа да измине едва

Войницигъ отъ Сец. батарея отъ полка презъ 1940 год.

около 10 клм. отъ с Върбица и нушува въ Балкана на открито. На другия день продължи похода и стигна късно вечерята въ с. Исупли; на 5-и октомврий въ Александрово, командирътъ на отдѣлението получи заповѣдь да изпрати една 15 см. гаубична батарея за гр. Варна по пжтя пжтя Александрово — Котелъ — Търговище и отъ тамъ до гр. Варна по желѣзницата. Замина 3-а 15 см дѣл гаубична батарея подъ командата на поручикъ Фиковъ. Отдѣлението продължи пжтя си и на 6 и октомврий стигна въ с. Зимница; 7-и — Ямболъ; на 8 и — с. Ени Бегли; на 9 и с. Казълъ Агачъ — гдето почива на 10 октомврий; на 11-и — с. Читалово на 12 и с. Голѣмъ Дервентъ; на 13-и — с. Провадия.

И така, за 16 дена отдѣлението измина 170 клм. пжтъ съ два дни почивка въ с Върбица и единъ день въ Казълъ Агачъ.

Тежкото обсадно отдѣление завърши мобилизацията си на 30-и септември, а на 1 и октомври въ съставъ: 10 офицери, 641 войници, 49 коне, 14 орждия и съ половината паркова батарея, се натовари на желѣзницата и въ 6 ешалона се превози до гр. Габрово, гдето пристигна на 2-и октомври. Тукъ отдѣлението се разтовари и се установи на паркъ край линията, а хората и конетъ се разположиха въ въ града. Отдѣлението остана на 2-и октомври въ гр. Габрово, да чака да му се дадатъ превозни средства, за да продължи похода си.

На 2-и октомври следъ пладне се натовариха и заминаха съ желѣзницата за гр. Габрово щаба на баталиона и 1-а, 2-а и 4-а 57 м. м. куполни батареи. На 3-и октомври въ 13 часа стигнаха въ Габрово, разтовариха се, а следъ пладне всички батареи потеглиха въ походъ къмъ Червенъ брѣгъ за да минатъ Балкана по историческия Шипченски проходъ. На 4 и батареитъ въ 5 часа почнаха да се изкачватъ къмъ върха св Никола и ношуваха по пжтя и въ спасителния домъ. На 5-и вечерята батареитъ отъ тежкото отдѣление ношуваха въ с. Шипка, а куполигъ въ спасителния домъ. На 6-и баталиона стигна въ ст. Тулово, гдето заношува. Тукъ командирътъ на баталиона получи заповѣдь да изпрати една 15 см. гаубична и една 57 м. м. куполна батареи за гр. Варна. На 7-и октомври на гара Тулово се натовариха на желѣзницата щаба на баталиона, 15 см. дѣло група, 57 м.

м. куполни батареи се превозиха до Симеоноградъ, гдето стигнаха на 7-и кжсно вечеръта. Тукъ батареитѣ отъ 15 см. дѣло група се разтовариха и образуваха обсаденъ паркъ, а куполнитѣ батареи, по заповѣдь начальника укрепления пунктъ въ Симеоновъ-градъ, се изпратиха въ гара Любимецъ. На 8-и октомврий, командирътъ на баталиона, заедно съ офицеритѣ започна разузнаване на позициитѣ за батареитѣ отъ тежкото артилерийско отдѣление. На 9-и пристигна 12 см. дѣло група и се разположи при 15 см дѣло група.

На 1-и октомврий по обикновенъ пѣтъ заминаха отъ Шуменъ за гр. Ямболъ 1-а, 2-а и 3-а 75 см. не с. с. полски батареи. Следъ пристигането имъ въ Ямболъ, 3-а батарея бѣ изпратена въ Бургазкия укрепенъ пунктъ.

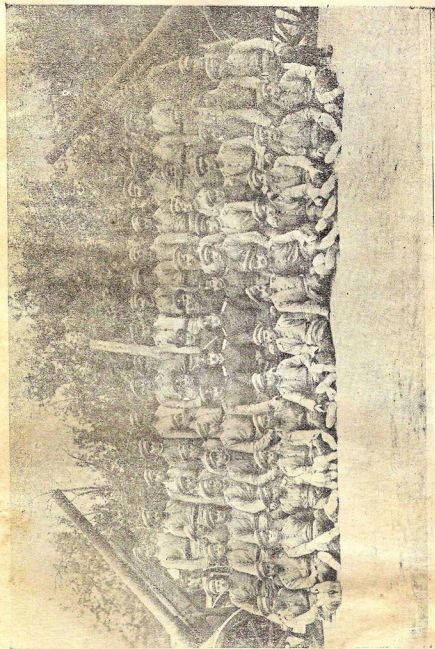
Останалитѣ въ баталиона: 4-а и 5-а 75 см. не с. с. полски батареи и 3-а и 5-а 57 м. м. куполни батареи образуваха сборна група, за времененъ командиръ на която се назначи подпоручикъ Ивановъ.

Обявяване войната на Турция.

На 5-и октомврий 1912 год. бѣ обявена войната на Турция. Този день ще остане паметенъ въ историята на българския народъ. Въ този день малкиятъ, но хребъръ български народъ, намѣри сили въ себе си да се хвърли въ открита борба съ вѣковната турска империя. Вестъта за обявяване на войната се разнесе съ свѣткавична бързина изъ всички крайща на България. Народътъ и армията я посрещнаха съ небивало въодушевление. Ударилъ бѣше часътъ на разплата съ вѣковния тиранинъ. Градове и села се опраздниха, животътъ въ страната спрѣ всичко отиде на югъ. България цѣла бѣше отишла тамъ долу, гдето имаше само слава, величие и безсмъртие.

Обявяването на войната бѣше ознаменувано съ особено тържество въ гр. Стара Загора—седалището на Главната казртира. Още отъ ранни зори многохиляденъ народъ бѣше задрѣстилъ улицитѣ и площада около черквата „Св. Богородица“, гдето бѣше опредѣлено да се отслужи молебень въ присѣтствието на Н.В. Царя, по случай обявяването на войната.

Въ 8 часа Негово Величество Царътъ пристигна съ свитата си, живо акламиранъ отъ народа и войската. Следъ влизането на Царя въ църквата, започна отслужването на

Войниците от Прот. бр. батарея от полка през 1940 год.

тържествения молебень, на който присъствуваха чужди дипломати и военни аташета, мѣстнитѣ военни и граждански власти и много народъ отъ града.

Стариятъ Старозагорски митрополитъ Методи Кусевичъ следъ прочитането на евангелието отъ Царскитѣ двери произнесе следната назидателна речъ.

„Ваше Величество, едно време раздѣлението на Балканскитѣ държави доведе турцитѣ на Балканския полуостровъ, даде имъ възможность да царуватъ 500 години и да държатъ въ робство народитѣ отъ тия държави, които тогава бѣха образувани, когато турцитѣ бѣха въ полуварварско състояние. Сега пъкъ днешния съюзъ на сжитѣ държави ще прогони турцитѣ и ще блесне зарята на свободата и културата. Отъ Бога, Ваше Величество, сте били предопредѣлени да се извърши този съюзъ чрезъ Ваше Величество. Този съюзъ, това чудо, показва, че начинанието на Ваше Величество е Богоугодно. Всемогщиятъ Богъ да благослови подвига на Ваше Величество за благо на поробенитѣ и потжпкани християнски народи и за тържеството на кръста надъ полумесеца. Всемиловития Богъ да ни сподоби да посрещнемъ Ваше Величество победителъ съ възгласа: „Благословенъ Грядий во име Господне Царь Освободи ель и Балкански Императоры!“

Тази речъ, изслушана съ внимание отъ Царя и присъстващитѣ, направи силно впечатление на всички, а особено на чужденцитѣ. Следъ свършването ѝ, Негово Величество прочете отъ владишкия тронъ следния манифестъ за обявяване на войната:

Българи,

Въ продължение на 25-годишното Ми царуване, Азъ съмъ дирилъ винаги въ мирна културна работа напредъка, щастието и славата на България. И въ тази посока Азъ желаяхъ да върви постоянно българскиятъ народъ. Провидението, обаче, е отсждило иначе. Настана моментътъ, когато българското племе е повикано да напустне благодатъта на мира и да прибѣгне къмъ оржжието за постигане на една велика задача.

Отвъдъ Рила и Родопитѣ наши братя по кръвъ и по вѣра не бѣха честити и до днесъ, тридесетъ и петъ години

следъ нашето освобождение, да се сдобиятъ съ сносенъ човѣшки животъ. Всички усилия, направени за достигане на тази целъ, както великиятъ сили, така и отъ българското правителство, не създадоха условия, при които тия християни да се радватъ на човѣшки права и свободи. Сълзитъ на балканския робъ, воплитъ на милионното християнско население не може да не покърти нашитъ сърдца, сърдцата на тѣхнитъ еднородци и едновѣрци, които дължатъ свободата и мирниятъ си животъ на една велика християнска освободителка.

И българския народъ си спомня пророческото слово на Царя Освободителя: „Святото дѣло трѣбва да се доведе до край“. Нашето миролюбие се изчерпа. За да помогнемъ на угнетеното християнско население въ Турция, никакво друго сръдство не ни остана, освенъ да се обърнемъ къмъ оръжието. Само съ това сръдство ние виждаме, че ще можемъ да му спечелимъ закрила на живота и имота. Анархията въ турско заплаши и нашия държавенъ животъ. Следъ кланетата въ Щипъ и Кочани, намѣсто да се даде на страдалцитъ правда и удовлетворение, каквато ние искаме, турското правителство заповѣда мобилизация на своитъ въоръжени сили. Така се извика на тежко изпитание нашето дълготърпение. Хуманнитъ християнски чувства, свещенния дългъ да се помага на братя, когато ги застрашава изтрѣбление, честта и достоинството на България Ми наложиха повелителния дългъ да повикамъ подъ знамената пригответъ нитъ за отбрана на отечеството синове.

Нашето дѣло е право, велико и свѣто. Съ смирено упование въ закрилата и помощта на Всевишния, възвѣствамъ на българския народъ, че войната за човѣшки права на християнитъ въ Турция е обявена, Повѣлявамъ на храбрата българска войска да навлезе въ турскитъ предѣли.

Редомъ съ насъ ще воюватъ противъ общия неприятель, за сжщата целъ войскитъ да сдруженитъ съ България балкански държави: Сърбия, Гърция и Черна Гора. И въ тая борба на кръста противъ полумесеца, на свободата противъ тиранията, ние ще имаме симпатиитъ на всички сили, които обичатъ правдата и напредъка. Силенъ съ тия симпатии, нека юначниятъ български войникъ си спомня геройскитъ дѣла на своитъ бащи и дѣди и доблестта на своитъ

учители освободители и нека да лети отъ победа къмъ победа.

Напредъ. Богъ е съ насъ.

Издаденъ въ ст. София на 5-и октомври 1912 год.

ФЕРДИНАНДЪ

Освенъ това, Негово Величество на 5-и октомврий издаде въ Стара-Загора следната Височайша заповѣдъ до армията:

Офицери, подофицери и войници!

„Нечуванитѣ страдания на нашитѣ сънародници въ съседната отоманска империя, които отдавна терзаяха сърдцата ни, предизвикаха справедливо негодувание на нашия народъ. Следъ като се изчерпаха всичкитѣ мирни срѣдства, за да се подобри доколкото е възможно животътъ на тѣзи мъченици, наши братя по кръвъ и вѣра, Ние, вѣрни изразители на народнитѣ тежнениа, не можахме да останемъ безчувствени къмъ воплитѣ имъ, и, подпомогнати отъ Нашия възлюбленъ народъ, заповѣдваме на Нашата храбра армия да премине границата и встъпи въ борба съ вѣковния врагъ.

Офицери, подофицери и войници!

Нашето дѣло е свѣто и чловѣколюбиво. Въ тѣзи сждбоносни минути на Нашето Отечество, Ние сме увѣрени въ това, че всичкитѣ чинове отъ армията ще се проникнатъ отъ важността на тѣхната задача и ще оправдаятъ надеждитѣ, които народътъ възлага на тѣхъ.

Офицери, подофицери и войници! Напредъ съ помощта на кръста и оржжието.

Нека Богъ на правдата полкрепи дѣсницата ни.

ФЕРДИНАНДЪ

Телеграмата за обявяване на войната завари лекото обсадно отдѣление въ походъ при с. Александрово, а тежкото при историческото село Шипка. Известието за обявяването на войната бѣ посрещнато отъ офицери и войници съ възторжено „УРА“, съ пѣсни и хора.

3. Къмъ Одринската крепостъ. Заслоняване на крепостъта.

На 4-и октомврий вечерта II армия бѣ съсредоточена Щабътъ на армията — въ Симеоновъ—градъ; сборната конна бригада — въ Карашли; Гвардейския коненъ полкъ — въ Хебибиево; 8-а дивизия — въ района Харманли — Бѣлица — Хаджикѣй — Арабаджикѣй; 9-а дивизия въ — района Софулари — Главанъ — Гердеме — Ново село — Кавакли — Шевкулари — Софулари; 113-а бригада, която влѣзе въ състава на 9-а дивизия — въ района Шехли-Вакъвъ; Хасковския отрядъ — около Хасково. Армията имаше около 70,000 души, 68 картечници, 198 оръдия и 1400 сабли. Сѣшму нея бѣ одринския гарнизонъ: 55 пр., 10 картечни роти, 78 батареи, 2 ескадрона, около 45,000 души.

Армията имаше задача да настѣпн срещу Одринската крепостъ, да образува обсервационенъ корпусъ около нея, да неутрализира гарнизона и да обезпечи операцията на нашитѣ главни сили на линията Одринъ — Лозенгградъ.

Въ сѣщото време турското командуване бѣ възложило на Одринската крепостъ задача да привлече къмъ себе си колкото може повече неприятелски сили като постоянно заплашва фланговетѣ и тила на противника и съ това да му пречи да действува свободно: да пречи на българскитѣ колони да минаватъ на изтокъ свободно между Тунджа и Марица; да спре противника, който би се опиталъ да мине р. Арда и настѣпн къмъ Димотика.

На 5-и октомврий Генералъ Ивановъ насочи II армия къмъ Одринъ както следва:

9-а дивизия — къмъ линията Хаской (Киретчи)—Ения

8-а дивизия — по двата брѣга на Марица;

Хасковския отрядъ — къмъ Кърджали;

Конната бригада — къмъ с. Силбиюкъ—Курткой.

Отъ 5-и до 14-и октомврий частитѣ отъ II армия се приближиха и заслониха крепостъта Одринъ отъ къмъ западния и северозападния фронтове, а части отъ I армия заслониха крепостъта отъ къмъ североизточния фронтъ.

На 9-и октомврий, Коменданта на крепостъта Шукро паша съ две дивизии направи излазъ въ източна посока, но въ боя на линията с. с. Муратчалж — с. Кайпа бѣ разбитъ

ПРОТЯЖЕННЫМ СИЛЫ.

Handwritten: 12 July 18

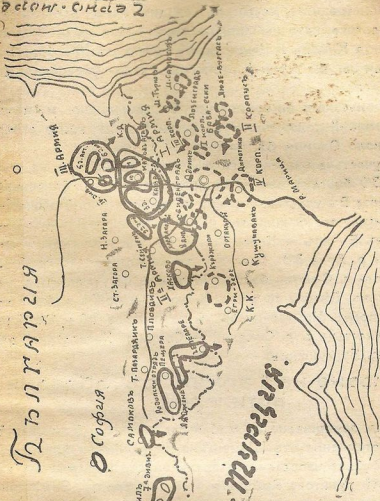
О. Софоя

Сборн. 1725/26/27/28/29.

15th Nov - 1940

Съсрѣгочаваного на 1-а, 2-а и 3-а армія кѣмъ 15. X. 1912 г.

2. $\text{CH}_3\text{COOH} + \text{CH}_3\text{COO}^-$

отъ 3-а и 10-а дивизии и отстъпи въ крепостъта съ голѣми загуби.

Демонстрацията, която въ сѣщия день направи въ западна посока, като настъпи по двата брѣга на р. Марица къмъ селата Юрушъ и Куюнлукъ бѣ отбита отъ 118-а бригада. Съ голѣми загуби турцитѣ отстъпиха задъ укрепената си линия.

Заслоняването на крепостъта бѣ завършено и къмъ 15-и октомврий положението на нашитѣ части, които действуваха около Одринъ бѣ следното:

Въ участъка източно отъ р. Тунджа — 3-а дивизия, усилена съ 3/9 бригада, заема позиция на линията Енисикьой — Гебилеръ; Въ участъка между р. Марица и р. Тунджа — 9-а дивизия, заема линията: чифл. Кършалж — Ахъркьой — Сарай Акъ Бунаръ — Кьосе Хамза; Въ участъка между р. Марица и р. Арда 3/8 бригада, заема позиция по гребена източно отъ с. Сюютли баиръ. Позицията бѣ раздѣлена на два участъка: Дѣсния се заемаше отъ 52-и полкъ, а лѣвия — отъ 51-и полкъ. На дѣсния брѣгъ на р. Арда 1/8 и 2/8 бригади въ участъка с. с. Сименли — Самана; Хасковския отрядъ — въ Бургуджикъ.

Усилване на II армия съ обсадна артилерия.

Следъ завършване на мобилизацията лекитѣ и тежкитѣ обсадни отдѣления отъ Шуменския и Софийския крепостни баталиони бѣха изпратени за артилерийско въоръжение на укрепенитѣ пунктове Ямболъ и Симеоновградъ. Замѣстникътъ на началника на артилерията въ щаба на действащата армия бѣ противъ подобно схващане за употребата на артилерията. Той считаше, че не бива да се оставятъ полскитѣ армии безъ тежка артилерия. Затова Главната квартира заповѣда лекитѣ отдѣления отъ Шуменския и Софийския крепостни баталиони подъ командата на Софийския крепостенъ баталионъ да се съсредоточатъ въ с. Провадия и да се придадатъ къмъ I армия, но впоследствие тѣ бѣха дадени на II армия.

12 см. д/28 група отъ лекото обсадно отдѣление отъ Шуменския крепостенъ баталионъ на 14-и октомврий въ с

Алисъ Бегли получи заповѣдь отъ начальника на артилерията въ I армия, че се придава къмъ II армия; да продължи пѣтя за с. Хаджикьой, дето да влезе въ подчинение на 9-а дивизия. На 15-и октомврий групата стигна въ с. Хаджикьой въ 23 ч. като измина 35 км. по селски каленъ и трудно проходимъ пѣтъ и влезе въ подчинение на командира на 9-а дивизия. Въ Хаджикьой групата почива до 18 часа на 16-и, когато получи заповѣдь да заеме позиция при с. Возгачъ при в. Синчу-тепе (в. 230) Групата продължи пѣтя до с. Сюкенъ, дето щеше да бжде парка. На 17-и октомврий съ помощьта на две роти пехота, батареитъ бѣха построени, въоръжени и готови за стрѣлба. 1-а батарея имаше директриса къмъ Карагьозъ табия; 2-а — източния край на чифл, Екмекчи кьой и 3-а — 300 х. вдѣсно отъ директрисата на 2-а батарея. Батареитъ бѣха добре маскирани.

На 18-и октомврий въ с. Бююкъ—Смаилча пристигна 15 см. гаубична група отъ Софийския крепостенъ баталионъ и зае позиция северно отъ р. Бахче дере. Отъ 12 см. д/28 група отъ Шуменския крепостенъ баталионъ и отъ 15 см. гаубична група отъ Соф. креп. баталионъ се образува леко обсадно отдѣление подъ командата на майоръ Ангеловъ.

Щаба на лекото обсадно отдѣление съ 15 см. гаубична група (1-а и 3-а батареи), което почива два дена въ с. Провадия, на 16-и октомврий получи заповѣдь да се премѣсти въ с. Каджкьой и да влезе въ подчинение на командира на 8-а дивизия. Отдѣлението тръгна по пѣтя Провадия — Чомлеккьой — Хаджикьой — Каджкьой, като мина р. Тунджа по военния мостъ, построенъ при с. Фикель и на 20-и стигна въ Каджкьой. Но, на другия день 3-а гаубична батарея по заповѣдь на начальника на обсадната артилерия въ II армия, бѣ върната обратно въ участъка на 11-а дивизия. На 23-и октомврий батареята стигна въ с. Бююкъ—Смаилча, зае позиция близо до 3-а гаубична батарея отъ Соф. крепостенъ баталионъ и влезе въ състава на лекото обсадно отдѣление отъ сѣщия баталионъ.

На 12-и октомврий въ Симеоновградъ се получи заповѣдь отъ Щаба на дѣйствуващата армия, тежкото обсадно отдѣление да се натовари наново и превози съ желѣзница до Саиленградъ. За тамъ бѣ изпратенъ и командирътъ на

баталиона. Отдѣлението се натовари и на 13-и стигна на гара Любимецъ, дето бѣ спрѣно натоварено на влакове, докато се извърши разузнаване на участъка на 3/8-а бригада отъ командира на баталиона съ началника на обсадната артилерия въ армията и избраха позиции за батареитѣ. Едва на 15-и, началникътъ на обсадната артилерия заповѣда батареитѣ отъ Любимецъ да продължатъ движението си съ влаковетѣ до Каджкьой. На 16-и тежкото отдѣление и 12 см. д/25 група отъ Софийския крепостенъ баталионъ пристигнаха въ Каджкьой и влѣзоха въ подчинение на командира на 8-а дивизия. Куполнитѣ батареи отъ гара Любимецъ се върнаха обратно въ Сименовградъ.

И така къмъ 20-и октомврий за усиление на западния секторъ, въ участъка на 8-а дивизия, се събраха следнитѣ обсадни батареи подъ командата на командира на Шуменския крепостенъ баталионъ:

а) Тежкото обсадно отдѣление отъ Шуменския крепостенъ баталионъ; б) Една (1-а) 15 см. гаубична батарея отъ лекото обсадно отдѣление отъ същия баталионъ и в) 12 см. д/25 група отъ Софийския крепостенъ баталионъ.

Следъ щателно разузнаване, извършено отъ началника на обсадната артилерия, съвмѣстно съ командира на баталиона, още на 18-и бѣха избрани следнитѣ позиции за батареитѣ:

а) За 15 см. д/30 група—задъ гребена югозападно отъ с. Юрушь съ директриса на батареитѣ: за 1-а, югоизточно отъ могилата Папасъ-тепе; За 2-а—по срѣдата на участъка Каджкьой—чифл. Кара Смаилча.

б) За 12 см. д/30 група—на гребена на около 1500 м. южно отъ горната група съ директриса на двѣтѣ батареи къмъ могилата Бегчи тепе.

в) За 12 см. д/25 група — на 500 м. югозападно отъ 12 см. д/30 група съ директриса на двѣтѣ батареи по срѣдата на участъка Марашъ—Епчели;

г) За 1-а 15 см. д/12 гаубична батарея—задъ центъра на позицията на 3/8 бригада, непосредствено задъ полскитѣ батареи, съ директриса на стрелбата къмъ Папасъ-тепе.

Следъ избирането на позициитѣ се пристъпи къмъ тяхното заемане. За извършване фортификационнитѣ работи

въ помощъ на обсаднитѣ батареи бѣха дадени: една рота отъ 8-а пионерна дружина и една пехотна дружина отъ 10-и полкъ. Две роти и една пионерна полурота помагаша на 15 см. д/30 група; една рота и една писнерна полурота — на 12 см. д/30 група; и една пехотна рота — на 12 см. д/25 група.

Устройството на батареитѣ продължи отъ 15 часа на 18-и до 4 часа на 20-и октомврий. Въ сжщото време съ превозни сръдства, взети отъ тилового управление на II армия, се превозваха и батареитѣ отъ парка при Каджкьой. Макарь брустверитѣ да не бѣха още окончателно готови, започна се въоръжаването на батареитѣ, което ставаше много трудно, защото отъ вальлия презъ нощта силенъ дъждъ, площадкитѣ бѣха пълни съ вода и платформитѣ се поставяха на силно размекната почва, та ставаше нужда да се закрепятъ съ подпорни греди и колове. До вечерята на 20-и, батареитѣ бѣха готови да откриятъ огънь, ако още и да продължаваше работата по окопаването (удебеляване брустверитѣ, устройството на наблюдателнитѣ пунктове и на връзкитѣ).

Командирътъ на баталиона организира наново тактическото командване, като подчини 15 см. д/30 група и 1-а 15 см. гаубична батарея на командира на лекого обсадно отдѣление майоръ Венедиковъ, а 12 см. д/30 и 12 см. д/25 група — на командира на тежкото обсадно отдѣление майоръ Ченчевъ.

На 21-и започна устройството на 1-а 15 см. гаубична батарея и на 23-и, батареята бѣ готова за стрелба.

Парка на обсадната артилерия въ западния секторъ бѣ при с Каджкьой. Огнестрелния паркъ за всичката обсадна артилерия бѣ устроень въ Свиленградъ. Междуенъ огнестреленъ складъ за обсаднитѣ батареи въ северо западния секторъ, бѣ устроень въ Юскюдъръ. Всички батареи се доволстваха съ храна отъ Свиленградъ, което бѣ много трудно по причина на голѣмото разстояние, лошитѣ пѣтища, а особено за обсадната артилерия въ североизточния секторъ.

4. Обкръжаване на крепостта.

На 16-и октомврий, когато I и III армии бѣха напълно ангажирани въ голѣмото сражение при Бунаръ Хисаръ —

Люле Бургазъ, а II армия⁴ отбиваше излиза на Одринския гарнизонъ къмъ с. с. Юрушъ и Кемалъ, Българското главно командуване реши да блокира Одринската крепостъ, за което на Командувачиятъ II армия бѣ дадена нуждната директива.

Отъ 17-и до 22-и октомврий, следъ като стгнаха нѣкои размѣствания на частитѣ отъ II армия и следъ заминаването на всички онѣзи части, които се отнеха отъ тази армия, за да се придадатъ на действащитѣ въ полето I и III армии около Одринъ въ състава на II армия останаха: 8-а дивизия, новоформираната 11-а дивизия, пристигналата Тимошка сръбска дивизия, 3/9-а бригада и конната бригада.

Къмъ 23-и октомврий тѣ бѣха разположени така:

1) Конната бригада съ 30-и полкъ въ с. Сименли; 2, 1-а и 3-а бригади отъ 8-а дивизия — на западния секторъ между р. Арда и р. Марица; 3) Тимошката дивизия отъ р. Марица до с. Сарай—Акъ Бунаръ; 4) 11-а дивизия — отъ с. Сарай Акъ Бунаръ до р. Тунджа; 5) 3/9-а бригада — на североизточния секторъ отъ р. Тунджа до с. Софуларъ; 6) 28-а бригада — на източния секторъ, отъ Кара Юсуфъ до Оглу паша. 7) Обсадната артилерия бѣ готова за действие като заемаше позиция задъ линията на обкръжаването.

Дейността на обсаднитѣ батареи до 24-и се изрази въ следното:

1) Въ североизточния секторъ: 2-а д/28 батарея (поручикъ Илиевъ) на 20-и откри огънь по чифлика Екмекчи къой, който отиваха да заематъ нашитѣ войски. Следъ първия изстрелъ, отъ съседнитѣ войски се съобщи че Екмекчи къой е бързо изпраздненъ отъ противника и стрелбата се прекрати. На 21-и въ 10:30 часа 1-а 12 см. д/28 батарея откри огънь по батареята източно отъ Карагюзъ Табия, където се виждаше, че воененъ влакъ се бѣ спрѣлъ и стоварваше материали. Батареята изстрѣля 7 гранати. Единъ снарядъ падна въ неприятелската батарея и прислугата се разбѣга, а влакъътъ веднага замина. Къмъ 10.40 часа 2-а 12 см. д/28 батарея откри огънь по работниците, които работѣха окопи югозападно отъ Карагюзъ табия. Батареята изстреля 8 снаряда. Работниците се разбѣгаха и напустаха работата. Къмъ

16 часа, 1-а батарея откри огън по трена, който бѣше спрѣлъ при Карагьозъ табия. Изстреля 10 гранати. Снарядитѣ паднаха въ лагера на войницитѣ, задъ Карагьозъ табия. Турскитѣ войници въ паническо бѣгство напустнаха палаткитѣ си въ лагера.

Всички пехотни началници считаха, че обсадната артилерия имъ е придадена да имъ помага при отбиването на излаза отъ крепостта. Обаче, обсаднитѣ батареи, нагласени и дефилирани за стрелба по фортовата линия едвали щѣха да имъ помогнатъ, защото, за излазъ противникътъ ще изкара полска артилерия вънъ отъ фортовата линия, противъ която обсаднитѣ батареи можаха да действуватъ, само ако тя бжде въ сектора на обстрела, който позволяватъ платформитѣ. Затова началникътъ на обсадната артилерия въ 11-а дивизия заповѣда да се изкопаятъ нови площадки (запасни батареи) близо до действуващитѣ да се подготви всичко, за да може въ случай на нужда запасната батарея да се въоръжи и открие огънъ въ нѣй-скоро време.

Директриса на запаснитѣ батареи отъ 12 см. д/28 грена отъ баталиона бѣ дадена въ посока на Ючъ—Тепеларъ. На 23-и и 24-и запаснитѣ батареи бѣха готови,

2) Въ западния секторъ. На 21 и октомврий, 3-а 12 см. д/25 батарея откри огънъ по батареитѣ Папасъ Тепе. Тѣ отговориха съ стрелба безъ никакъвъ резултатъ. На 22-и къмъ баталиона бѣха командировани команда семафористи-моряци, за устройство и поддържане сръзка между наблюдателнитѣ пунктове. Отъ тѣхъ 5 души се придадоха къмъ щаба на лекото обсадно отдѣление и 7—къмъ тежкото обсадно отдѣление.

5 Обкръжаване крепостта откъмъ югъ

Още на 17-и октомврий главното тилово управление докладва въ щаба на действуващата армия, че комуникационната линия на I и III армии е удължена. Храната се изпраща съ коли, които за отиване и връщане употребяватъ 20 дена. Отъ изпратенитѣ до сега коли, около 10,000, нито една не се е още върнала. Трѣбва да се потърсятъ други пътища за снабдяване, Най-удобната комуникационна линия бѣ по р. Марица; но тѣ се затваряше отъ Одринската кре-

постъ. Като най-удобенъ пътъ; който заобикаля крепостъта Главното тилово управление сочеше на пътя Свиленградъ—Каджкьой—Арда—Татаркьой—Емирли и отъ тамъ по желѣзница до I и III армии. На 20-и щаба на действащата армия съобщи, че този пътъ ще може да се използва само следъ пълното обкрѣжаване на крепостъта.

Главното тилово управление докладва, че ако се заключи съ организирането на една по къса комуникационна линия за снабдяване I и III армии, то това може да затрудни и компрометира и самитѣ операции. Въ доклада между другото се казаше "Не може една 200 хилядна армия, отдалечена на 150 км, отъ базисния магазинъ да се храни съ подвозъ по извънредно лоши пътища. Колитѣ, съ които си служимъ идатъ отъ северна България. Нѣкои сж отъ Видинско. Тѣ минаватъ презъ Балкана, явяватъ се въ Ямболъ и Странджа планина съсипани, коларитѣ сж старци, жени, деца и момичета. Турнали сме на работа повече отъ 25,000 коли и пакъ не вѣрвамъ, че прехраната на армиитѣ ще върви благополучно.

Вследствие на това, Главното командуване заповѣда на командуващия II армия, да прехвърли сръбската дунавска дивизия II призивъ, която почна да пристига въ Свиленградъ на дѣсния брѣгъ на р. Арда.

На 24-и I и III армии настѣпиха къмъ Чаталджа. Щабътъ на действащата армия, като опредѣли посоката Симеоновградъ—Каджкьой—Димотика—Кулели—Бургазъ—Баба-Ески—Люле Бургазъ—Чорлу за комуникационна линия, заповѣда на командуващия II армия да осигури тази посока.

Командуващият II армия, като имаше предвидъ, че в. Карталъ Тепе и Димотика се заематъ отъ турцитѣ и като не знаеше кога Дунавската дивизия ще пристигне, за да я прехвърли на дѣсния брѣгъ на р. Арда, считаше, че новата комуникационна линия не е обезпечена, виси въ въздуха и реши на 25-й да атакува и заеме в. Карталъ-Тепе и Панапъ Тепе.

Въ 21¹⁵ часа на 24-й октомврий, той даде заповѣдъ:

1) Командирътъ на 8-а дивизия да прехвърли на дѣсния брѣгъ на р. Арда единъ полкъ съ артилерийско отдѣ-

ление, който да завладѣе в. Каргаль Тепе и се затвърди на височината.

2) Въ 7 часа на 25-и обсадната артилерия да почне обстрелването на Папасъ Тепе, за да се омалоуми артилерията на този пунктъ, да се разстрои турската пехота, да се атакува съ пехотна частъ отъ 8-а дивизия и заеме. Въ стрелбата да взематъ участие всички обсадни и полски батареи, насочени срещу Папасъ Тепе.

Командирътъ на 8-а дивизия, като получи заповѣдта отъ командиващия III армия, възложи на 30 полкъ съ едно артилерийско отдѣление да атакува и заеме в. Каргаль Тепе, а атаката на Папасъ Тепе възложи на 318-а бригада. Задачата на артилерията остана същата, както бѣ казана въ заповѣдта по армията.

Боятъ за завладяване на Папасъ Тепе. Турцитѣ искаха да вмъкнатъ масива на Папасъ Тепе. Папасъ Тепе въ главната отбринителна линия. Тѣ работѣха постоянно по укрепяването му. Редута на самия масивъ, околнитѣ окопи и изкуственитѣ препятствия бѣха отлично маскирани. Въ гънкитѣ на мѣстността бѣха маскирани батареитѣ. Отъ нашата страна се забѣляваха само най-преднитѣ окопи. За количеството на артилерията при Папасъ Тепе нашето командване нѣмаше сведения.

Командирътъ на 318-а бригада насочи 12-и полкъ да завладѣе Папасъ Тепе. Въ дѣсно отъ него насочи 52-и полкъ.

Всички обсадни батареи въ западния секторъ бѣха изучили подлежащата мѣстностъ и бѣха се приготвили за стрелба по разнитѣ цели.

Началника на обсадната артилерия въ сектора, подполковникъ Вълчановъ даде следната заповѣдъ за разпредѣляне обектитѣ между батареитѣ:

„Днесъ 25-и октомврий е заповѣдано да се бомбардира укрепената турска позиция Папасъ Тепе, затова:

2-а 15 см. д130 батарея да се насочи и бие батареята южно отъ Папасъ Тепе. Да стрѣля и по други батареи около същата група, както и по позицията при с. Каджнкой;

1-а 15 см. д130 батарея да се пристрѣля и сбие батареята, укрепленията и други съоръжения, находящи се око-

ло могилата на Папасъ Тепе и по на западъ отъ нея;

12 см. д130 група да стреля и сбие батареитъ на западъ отъ Бегчи Тепе и всички други цели около тази височина, които бѣха съответствували на тази група;

12 см. д125 група да бие батареитъ източно отъ Папасъ Тепе, а също и укрепенитъ пехотни позиции въ кв. 16, Е,

15 см. гаубична батарея да бие батареята западно отъ Папасъ Тепе, евентуално и тия въ кв. 16, Д;

Групитъ и батареитъ да откриятъ огънь въ 7 часа, ако времето позволява да се разузнае добре и наблюдава. Въ противенъ случай, да се почака, до като се разясни, за да се наблюдава добре.

На расъмване бойното поле бѣ покрито съ гъста мъгла. Въ 7 часа отъ наблюдателнитъ пунктове на батареитъ нищо не се виждаше. Къмъ 8 часа мъглата почна да се вдига наблюдението все още бѣше трудно. Обсаднитъ батареи откриха огънь постепенно. Първа въ 8-10 часа откри огънь 12 см. д130 група последвана отъ 15 см. д130 група, отъ 1-а 15 см. гаубична батарея, а по късно — къмъ 12 часа — и отъ 12 см. д125 група. Батареитъ се простреляха по ясно видими пунктове и следъ това пренасяха огъня тамъ, кждето предполагаха, че се намиратъ даденитъ имъ цели, като обстрелваха площадъ. Отначало турската артилерия мълчеше, Защото, когато обсадната ни артилерия откри огъня; нашата пехота стоеше неподвижна и не настъпваше, следователно, за гурската артилерия нѣмаше добри цели. Изпуснато бѣ изъ видъ, че турската артилерия и пехота ще бждатъ добри цели за нашата артилерия само тогава, когато атакуващата пехота настъпи.

Къмъ 13 часа неприятелскитъ батареи югозападно отъ Папасъ Тепе и отъ седловината между Папасъ Тепе и Бегчи Тепе откриха огънь, но скоро бѣха заставени отъ нашитъ батареи да замълчатъ.

Настъплението на нашата пехота закѣсна. 12-и полкъ, който имаше задача да заеме в. Папасъ Тепе настъпи едва къмъ 14 часа. Въ това време нашата обсадна артилерия усили огъня си. Къмъ 18 часа преднитъ дружини отъ полка се приближиха къмъ турскитъ окопи на Папасъ Тепе и бѣха посрещнати съ огънь. Започна да се стъмнява.

Командиритѣ на дружинитѣ като не бѣха получили заповѣдъ отъ командира на полка, решиха да продължатъ настѣплението си. Преднитѣ дружини настѣпваха бързо викайки „НАПРЕДЪ НА НОЖЪ“ и „УРА“. Въ тъмнината ротитѣ настѣпваха въ сѣщия строй, както презъ деня. Врѣзката бѣ изгубѣна и офицеритѣ изпуснаха изъ ржце командването и своитѣ войници. Образуваха се случайни групи, които бързаха да стигнатъ до турскитѣ окопи. Заднитѣ дружини настигаха преднитѣ и разпокѣсани се смѣсваха съ тѣхъ. Въ непроницаема тъмнина, нѣкои части изгубиха посоката и застанаха съ фронтъ перпендикуляренъ на посоката на настѣплението. Най преднитѣ случайни групи достигаха до напуснатитѣ отъ турцитѣ предни окопи и се хвърляха въ тѣхъ съ викъ „УРА“. Други — залѣгнаха на близко разстояние отъ окопитѣ и откриха огънь който постепенно се разпостираше по цѣлата дълбочина на бойния редъ. Застанали едни срещу други и едни залъ други, групитѣ стрѣляха напосоки, а въ сѣщото време въ тѣхъ попадаха куршумитѣ на сѣседитѣ и причиняваха голѣми загуби.

Въ тъмнината едни отъ залутанитѣ групи търсѣха убежище въ напуснатитѣ турски окопи, а други, като чувствуваха, че сж подъ огъня на останалитѣ задъ тѣхъ групи, бързаха да се оттеглятъ назадъ. Така на групи постепенно цѣлия полкъ се оттегли на заднитѣ гребени и се събра на позицията на преднитѣ постове. На турската позиция остана само 5-а рота съ своя храбаръ командиръ Капитанъ Гърдевъ.

Командира на 12-и полкъ бѣ съобщилъ на артилерийскитѣ командири невѣрното донесение, че Папасъ Тепе е заетъ отъ нашата пехота и артилерия. сутринята на 26-и бѣ прекратила стрелбата. Турцитѣ използваха това положение, изстѣпиха бързо и заеха напуснатитѣ презъ нощта свои окопи. 5112 рота се би юнашки и като привърши патронитѣ си, се оттегли при останалитѣ части на 12-и полкъ.

Командувашия II армия като получи това невѣрно донесение, че Папасъ Тепе е заето, реши да използва това благоприятно положение и заповѣда да се изнесатъ напредъ полски, а по възможность обсадни батареи. Тази заповѣдъ бѣ получена отъ началника на обсадната артиле-

рия презъ ношъта Той заповѣда 1-а 15 см. д130 и 1-а 15 см. гаубични батареи да се измѣстятъ напредъ за да могатъ да бомбардиратъ града. Обаче къмъ 10 часа се установи, че Папасъ Тепе не е заета отъ нашитѣ войски и бѣ невъзможна премѣстването на батареитѣ напредъ.

Въ сжщото време се получи заповѣдъ Папасъ Тепе да се заеме отново подъ огнь. Ревнаха тридесетъ гърма на тежки орждия. Земята се разтърси. Папасъ Тепе бѣ засипано съ чугунъ и стомана. Страшната канонада продължи презъ цѣлия день Батареитѣ изстреляха повече отъ 50 снаряда на орждие. Загуби отъ нашата страна нѣма.

За съдействие на 8-а дивизия, началникътъ на северо-западния секторъ на 25-и заповѣда 15-и и 20-и полкове да произведатъ усилено разузнаване къмъ Екмекчикъой, а на обсадната артилерия въ сектора — да дѣйствува съ огъня си по Папасъ Тепе, като съ една частъ отъ батареитѣ поддържа усиленото разузнаване на сърбскитѣ полкове, къмъ Екмекчикъой.

Тежкото обсадно отдѣление отъ Софийския крепостенъ баталионъ откри огнь по Папасъ Тепе, а 12 см. д128 група на капитанъ Михайловъ, откри огнь по турскитѣ войски, които заемаха окопитѣ при Екмекчикъой и съдейства на усиленото разузнаване на 15-и и 20-и полкове, като изстреля 28 грнати и 47 шрапнели Турската пехота напустна окопитѣ си и избѣга къмъ крепостъта.

Началникътъ на источния секторъ Генералъ Велчевъ, за да попречи на турцитѣ да прехвърлятъ войски къмъ Папасъ Тепе и Карталъ Тепе заповѣда на 26-и войскитѣ отъ источния секторъ да направятъ демонстрация, като дадатъ видъ, че ще атакватъ крепостъта. Частитѣ настѣпиха и се затвърдиха на дѣсния брѣгъ на р. Сазлж дере.

На 25-и октомврий, 30-и полкъ следъ петчасовъ жестокъ бой завладя Карталъ Тепе.

Съ заемаването на Карталъ Тепе, Одринската крепостъ бѣ обкржжена и откъсната отъ външния свѣтъ. Крепостъта се лиши отъ богатитѣ запаси отъ храни и фуражъ на селата южно отъ Одринъ. Гарнизона не можеше да се надѣва на помощъ отъ вънъ.

Опитътъ да се завладѣе Паласъ Тепе, струваше много жертви отъ наша страна. Артилерийскитѣ части въ боеветѣ на 25-и и 26-и изстрѣляха внушително количество бойни запаси. Обсадната артилерия презъ тѣзи два дни изстрѣля: а) Въ западния секторъ: секторъ 15 см. гаубична батарея 89 гранати, 29 шрапнели; 15 см. д/30 група-173 гранати и 210 шрапнели; 12 см. д/30 група-190 гранати, 226 шрапнели и 12 см. д/25 група-207 гранати, 360 шрапнели; б) Въ северозападния секторъ: 12 см. д/28 група 35 гранати, 47 шрапнели.

Изстрелването на такова голѣмо количество снаряди направи силно впечатление на Началника на артилерията въ действащата армия и той направи предупреждение до началника на обсадната артилерия въ II армия.

6. Действие около Одринската крепостъ отъ 27-и октомврий до първото примирие.

На 26-и октомврий командувашия II армия се отказа отъ намѣрението си да завладѣе Паласъ Тепе и на 27-и заповѣда: частитѣ отъ секторитѣ да останатъ на мѣстата си и да продължаватъ да се утвърдяватъ. Обсаднитѣ батареи последователно да заематъ новитѣ си позиции напредъ. Ако противникътъ настѣпи противъ нѣкои секторъ останалитѣ сектори да съдействуватъ.

Турския излазъ къмъ Акъ Бунаръ. На 27-и октомврий Командирътъ на Тимошката дивизия заповѣда: а) 10-и и 20-и полкове да произведатъ усилено разузнаване къмъ чифл. Екмекчикъой и с. Кадънкъой; б) Обсадната артилерия отъ дѣсния участъкъ да съдействува на усиленото разузнаване а тая отъ лѣвия участъкъ-отдѣлението на майоръ Ангеловъ, да съдействува на 11-та дивизия, която въ този день сжщо ще извърши усилено разузнаване срещу източния секторъ.

Сжщиятъ день коменданта на крепостъта реши да направи излазъ въ северо-западния секторъ, като настѣпи срещу участъка Акъ Бунаръ-Енисикъой, заетъ отъ 56-й полкъ.

Презъ ношъта срещу 27-и турската пехота скрито се приближи къмъ позицията на 56-и полкъ и сутринъта откри силенъ пушеченъ огънь отъ близко разстояние. Турската артилерия отъ ЮчъТепеларъ и Шейтанъ Тарла откри силенъ

огънь по позицията на 56-и полкъ и причиняваше голъми загуби, особено на 4/56-а дружина. 2-3 табага настъпиха по долината на р. Тунджа и обхванаха лъвия флангъ на дружината. Къмъ 10 часа турската артилерия около Ючь Тепеларъ усили огъня си до толкова, че цълата позиция на 4/56-а дружина бѣ задимена отъ пукащитѣ се шрапнели. Турскитѣ подръжки бързаха да приближатъ къмъ предната линия. Моментътъ бѣ критически. Ротитѣ почнаха да се колебаятъ. Командирътъ на дружината е раненъ. Въ този моментъ командирътъ на най-много пострадалата 16-а рота поручикъ Байчевъ изкочи изъ окопа съ тола сабя, настърчава ше войницитѣ, като въ най-силния огънь, бѣгаше отъ войникъ до войникъ Единъ куршумъ прониза героя. Той падна съ думитѣ: „Момчета и вие като менъ не ще отстъпите ни крачка отъ позицията“. Командуването на ротата пое старшията подофицеръ Узуновъ, но следъ нѣколко минути и той падна убитъ.

1-а и 2-а батареи отъ 12 см. д|28 група бѣха заели новата си позиция при Синчу Тепе. 3-а батарея остана на старата си позиция. Турскитѣ съгъстени части се събираха около Ючь Тепеларъ, за да настъпятъ срещу 56-и полкъ. Дветѣ батареи (1-а и 2-а) откриха огънь по тѣзи съгъстени части и съ 20 шрапнелни изстрела ги прѣснаха, съ което твърде много спомогнаха за отбиване турската атака срещу 56-и полкъ

Преднитѣ турски части, които бѣха се доближили до 4/56-а дружина, бѣха отбити съ съдействието на 1|11-а батарея, отстъпиха въ безредие, като увлѣкоха и подръжкитѣ.

Къмъ 13 часа, когато турската пехота бѣ отбита и се върна въ своитѣ позиции, крепостнитѣ батареи отъ Ешилъ тепе, Кемеръ табия, и Карагъюзъ Табия откриха огънь по нашитѣ наблюдателни пунктове, една 10'5 см. турска батарея, застана почти на открито при Ючь Тепеларъ, откри огънь по 12 см. д|28 група на позиция при Синчу Тепе. Къмъ нея присъедини огъня си и една 15 см. батарея. Понеже орждията на 10'5 см. батарея се виждаха ясно, командирътъ на отдѣлението заповѣда 1-а и 2-а 12 см. д|30 батареи да съсрѣдоточатъ огъня си по 10'5 см. батарея. Започна се ожесточенъ артилерийски двубой. Турцитѣ бѣха издигнали

надъ крепостъта привързанъ балонъ, отъ който 1-а батарея не бѣ прикрита. Турската батарея изстреля около 300 снаряди, като обстрелваше площадъ-долината северно отъ Синчу Тепе. Въ този двубой нашитѣ войници действаха съ голѣмо въодушевление. Редника отъ 1-а батарея Денчо Колевъ Ваневски отъ с. Николаево работеше при орждието и съ пѣсни насърчаваше своитѣ другари. Единъ снарядъ падна въ 1-а батарея, прониза Денчо Колевъ, тежко нарани редника Иванъ Ангеловъ и леко редника Митю Станевъ. Съ пѣсень на уста склопи очи героятъ Денчо Колевъ. Вратата на безсмъртието се отвори и приеха още единъ герой.

Къмъ 14^{1/2} часа се забелѣза да се събира турска пехота (около 2-3 табора) въ окопитѣ при чифл. Екмекчикъой. За 12 см. дѣла батарея откри огънь по турската пехота и я принуди да се разбѣга.

На 29-и октомврий турцитѣ направиха излазъ къмъ Карталъ Тепе като настѣпиха отъ къмъ Карагачъ въ две колонии. Къмъ 13 часа турцитѣ заеха в. Карталъ Тепе, но по нататъкъ не можаха да напреднатъ. За съдействие на нашитѣ войски въ южния секторъ, обсаднитѣ батареи отъ западния секторъ откриха огънь по Папасъ Тепе, а За 12 см. дѣла батарея отъ северозападния секторъ откри огънь, като обстреля мѣстността около чифл. Екмекчикъой.

За 15 см. гаубична батарея, командувана отъ поручикъ Халачевъ получи заповѣлъ да замине за източния секторъ. На 31-и октомврий батареята замина за източния секторъ и на 2-и ноемрий зае позиция при Мусубейли.

На 31-и октомврий Командуващиятъ II армия заповѣда 8-а дивизия (118-а и 318-а бригади) да се прехвърли на дѣсния брѣгъ на р. Арда, а западния секторъ да се заеме отъ Дунавската сръбска дивизия. За общъ началникъ на линията на обложението между лѣвия брѣгъ на р. Марица и дѣсния брѣгъ на р. Арда, назначи Командуващиятъ II сръбска армия генералъ Степановичъ съ Тимошката, Дунавската дивизии и съ 55 и полкъ и обсадната артилерия, която се намираще въ западния и северозападния сектори. За началникъ на южния секторъ, между дѣсния брѣгъ на р. Марица и дѣсния на р. Арда, бѣ назначенъ Командирътъ на 8-а ди-

визия генералъ Кировъ а за началникъ на източния секторъ, между лѣвия брѣгъ на р Тунджа и лѣвия брѣгъ на р Марица бѣ назначенъ Командирътъ на 11 а дивизия генералъ Велчевъ, съ три полка отъ 11-а дивизия, 318 и 319 бригади, Лейбъ Тимошката гвардейския коненъ полкъ и конния полкъ на дивизия.

Отъ 1-и до 6-и ноемврий Сръбската Дунавска дивизия смѣняваше частитъ на 8 а дивизия, и последнитъ се прехвърляха на дѣсния брѣгъ на р. Арда въ южния секторъ. Обсадната артилерия отъ западния секторъ въ това време се устройваше на новитъ си позиции.

На 2-и ноемврий пристигна отъ гр. Варна 2-а 15 см. гаубична батарея, командувана отъ поручикъ Фиковъ и зае позиция близо до 1-а 15 см. гаубична батарея. Тази батарея бѣ стигнала въ Варна на 11-и октомвр. и зае позиция при манастира св. Константинъ. На 29-и октомврий получи заповѣдъ да трѣгне за Одринъ.

На 4-и ноемврий, 1-а 12 см. д130 батарея получи заповѣдъ да се премѣсти въ южния секторъ. Същия день батареята трѣгна въ походъ. На 5 и мина на дѣсния брѣгъ на р. Арда. На 6-и зае позиция северозападно отъ с. Гагаркьой, като влѣзе въ състава на 8-а дивизия.

Постепенно обсаднитъ батареи отъ западния секторъ промѣниха позициитъ си напредъ и на 6-и ноемврий въоръжението на всички обсадни батареи на новитъ имъ позиции бѣ завършено. На 7-и тѣ бѣха готови за откриване на огънь. Разположението на батареитъ на новитъ имъ позиции бѣ следното:

2-и 12 см. д128 батарея остана на старата си позиция; 1-а и 2-а 15 см. д130 батареи въ Гол. кв. 15 Б, мал. кв. 66 и 67; 1-а и 2-а 12 см. гаубични батареи въ Гол. кв. 16 Б, мал. кв. 12 13; 1-а и 2-а 12 см. д125 батарея въ Гол. кв. 16 А, мал. кв. 58 и 68.

Боеве за завладѣване Команнуващия II армия, като в. Каргель Тепе и с. считаше, че в. Каргель Тепе е

Доуджарасъ. важенъ като позиция и като наблюдателенъ пунктъ за Одринската крепостъ и че съ заемането на тази височина, ще се съкрати линията на обложението и ще може да се тероризира противника, заповѣда 1 а Командира на 8-а дивизия на 7-и ноемврий, да прогони турцитъ отъ в. Каргаль Тепе и с. Доуджарасъ и да се завърди тамъ. На началника на северозападния секторъ заповѣда да съдействува на 8-а дивизия.

На 7-и ноемврий лѣвия участъкъ на 8-а дивизия — 12-и полкъ настѣпи къмъ в. Каргаль Тепе и с. Доуджарасъ. Въ дѣсно настѣпи въ — 51-и полкъ — къмъ в. 97. Когато нашата пехота настѣпи, турскитѣ батареи откриха огънь по тѣхъ. Особенно бѣ силенъ огъньтъ по лѣвия участъкъ. Една неприятелска гаубична батарея, разположена североизточно отъ с. Доуджарасъ, нанасяше голѣми загуби на нашата пехота. 1-а 12 см. д/30 батарея, която презъ нощта бѣ пристигнала и заела позиция северозападно отъ с. Татаркьой, откри огънь по тази батарея и въ кратко време я застави да замълчи.

За да съдействуватъ на войскитѣ отъ южния секторъ, нашитѣ обсадни батареи отъ западния секторъ откриха огънь по турскитѣ батареи както следва: 1-а 15 см. д/30 батарея по Папасъ Тепе; 2-а 15 см. д/30 батарея по Бекчи Тепе; 2-а 12 см. д/30 батарея и една отъ 12 см. д/25 батареи стреляха по батареята, разположена между с. с. Черекьой и Доуджарасъ.

Подъ закрилата на мощния огънь на нашата артилерия 12-и полкъ завладя в. Каргаль Тепе, С. Доуджарасъ не можа да се заеме. На 8-и турцитѣ предприеха контра атака. Нашитѣ полски и обсадни батареи откриха силенъ огънь и поддържаха пехотата. Турската контраатака бѣ отбита съ голѣми загуба за турцитѣ.

Командувачиятъ II армия, като предполагаше, че на 9-и турцитѣ ще подновятъ атакитѣ си въ южния секторъ, заповѣда: „Щомъ се започне боя на южния секторъ, отъ западния и северозападния сектори да се съдействува на 8-а дивизия, за което: а) Отъ западния секторъ да се открие огънь по Папасъ Тепе и при първа възможностъ да се опита заемаването му; б) Отъ северозападния секторъ да се обстреля сжщо Папасъ Тепе; в) Обсадната артилерия отъ източния секторъ да бомбардира гр. Одринъ.“

Сутринта на 9-и, турската артилерия откри силенъ огънь по нашата позиция на южния секторъ и пехотата имъ настѣпи по цѣлия фронтъ на южния секторъ, но срещата съ пушеченъ огънь бѣ отбита отъ нашата пехота. Щомъ почна боя, обсадната артилерия отъ западния секторъ откри огънь. 1-а 15 см. д/30 батарея въ 4 часа започна борба съ съ не-

приятелската батарея задъ Бекчи Тепе, като изстреля 24 снаряда и съ точния си огънь застави неприятелската батарея да замълчи. Въ 7 часа пренесе огъня си по неприятелските войски при Марашъ, а въ 8 часа обстреля форта при Марашъ. Командирътъ на батареята бѣ уредилъ предаването на командитѣ въ батареята чрезъ верига отъ хора, поставени въ трапчета презъ 50 крачки. Въ трапчето на предавача Василь Радевъ, въ което също имаше и единъ сръбски войникъ, случайно падна фугасъ, който разкжса на парчета и двамата.

2-а 15 см. д130 батарея въ 7 часа откри огънь по неприятелската батарея въ Казанъ Тепе и я застави да замълчи.

2-а 12 см. д130 батарея стреля по Бекчи тепе и изстреля 32 гранати и 12 шрапнели.

15 см. гаубична група откри огънь по неприятелските окопи при Папасъ Тепе.

15 см. д130 група изстреля този день 27 гранати и 94 шрапнели.

Отъ северозападния фронтъ 12 см. д128 група откри огънь по неприятелските батареи при Асж-Тепе и Ешилъ Тепе, които обстрелваха сръбските пехотни части, като ги заставиха да замълкнатъ.

По заповѣдь отъ Щаба на действующата армия 3-а 12 см. д128 батарея, командувана отъ поручикъ Илиевъ, заедно съ две 15 см. гаубични батареи отъ Соф. крепостенъ баталионъ съ щаба на отдѣлението заминаха за Чаталджа, за да влѣзатъ въ състава на съединенитѣ I и III армии. Заускорение пристигането на тежка артилерия въ тѣзи армии, разпоредено бѣ, 3-а 15 см. гаубична батарея отъ шуменския крепостенъ баталионъ, която заемаше позицията на източния секторъ, веднага да заmine за Чаталджа и, когато другитѣ батареи минатъ край с. Ортакче, то 3-а 15 см. гаубична батарея отъ Соф. крепост. баталеонъ да заеме нейната позиция.

Боятъ за завладѣ- На 11-и ноемврий, Командирътъ на ването на с. Доуджарасъ 8-а дивизия заповѣда да се заеме на 11-и Ноемврий с. Доуджарасъ. Началника на лѣвия участъкъ реши, следъ подготовката на атака съ силенъ

артилерийски огънъ, да се атакува и заеме селото. Въ 13 часа полскитѣ батареи откриха огънъ, по селото и окопитѣ около него. Стрелбата по с. Доуджарасъ се постоянно усилваше, защото къмъ полскитѣ батареи присъединиха огънъ си 1-а 12 см. д130 батарея отъ южния секторъ и 12 см д125 група отъ западния секторъ. Съсрѣдоточениятъ артилерийски огънъ по селото и по окопитѣ на турцитѣ бѣ толкова силенъ, че нито единъ войникъ не смѣеше да си подаде главата навънъ. Ужасени отъ този алски огънъ, турцитѣ, безъ да дочакатъ нашата пехота, напустнаха позицията си въ голѣмо безредие и отстъпиха къмъ фортовата линия. Нашата пехота завладя с. Доуджарасъ. Съ завземането на Доуджарасъ се отне единствената предна позиция на турцитѣ въ южния секторъ. Съ завладѣването гребена и височинитѣ между с. Доуджарасъ и Ахъркьой, нашитѣ войски можаха да маневриратъ задъ тѣзи височини, безъ да бждатъ изложени на погледитѣ отъ крепостта. Спечели се и единъ наблюдателенъ пунктъ, отъ който се виждаше цѣлата панорама на Одринската крепостъ.

Бомбардирането на За да държи въ тревога против-
гр. Одринъ ника и населението на Одринъ, Командва-
ващия II армия реши да бомбардира града. На 1 ноемврий той заповѣла да се премѣстятъ отъ северозападния секторъ на лѣвия брѣгъ на р Тунджа и да влѣзатъ въ състава на източния секторъ една двурожлейна 15 см д130 и една 12 см. д130 батарея отъ Софийския крепостенъ баталионъ. На тѣзи батареи бѣ дадена задача да бомбардиратъ града Одринъ. На 6-и ноемврий батареитѣ заеха избранитѣ позиции на хребета северозападно отъ чифл. Кюшенъ и на 7-и бѣха готови за откриване на огънъ. Въ това време 3-а 15 см. гаубична батарея отъ Шуменския крепостенъ баталионъ вече бѣ заела позиция северно отъ чифл. Кюшенъ съ директри-са на стрелбата къмъ центъра на града.

На 8-и ноемврий батареитѣ започнаха бомбардирането на града, което продължи до 18-и ноемврий. До като траеше бомбардировката турскитѣ батареи отъ източния секторъ откриха огънъ по обсаднитѣ батареи, за да ги накара да замълчатъ, но цельта си не можаха да постигнатъ, защото

нашите батареи бѣха добре закрити.

Следъ пленяването на корпуса на Еверъ Паша, Генералъ Ивановъ реши да усили бомбардировката на гр. Одринъ.

На 16-и ноемврий той заповѣда: Отъ западния и южния секторъ да се обстрелятъ съ обсадни батареи Марашката и Караагачската групи, както и самия населенъ пунктъ Караагачъ. Бомбардирането да се произвежда непрекъснато съ рѣдъкъ огънь, като се изразходватъ не по вече отъ 10 снаряда на оржиде въ денонощие. За същата целъ да се премѣсти още една обсадна батарея отъ западния и южния секторъ, за да може съ по действителенъ огънь да се обстрелватъ тѣзи пунктове; 2) Отъ северозападния секторъ да се премѣстятъ въ източния една 12. см. д/28 и една 15 см. гаубична батареи, като се поставятъ на дѣсния участъкъ на този секторъ, за да обстрелватъ Айвасъ Баба и предния пунктъ Маслакъ.

Като получи горната заповѣдъ, командира на баталиона на 17 ноемврий заповѣда: 1) 2-а 12 см. д/30 батарея (Поручикъ Ивановъ) да замине за южния секторъ, да влезе въ подчинение на командира 8-а дивизия и да заеме позиция около с. Емирли съ задача да бомбардира предградието Караагачъ и с. Босначъѝ; 2) 1-а 15 см. д/30 батарея (Капитанъ Поповъ), да бомбардира Марашката и Караагачска група, като изстрѣля по 10 снаряда на оржиде въ денонощие.

Въ изпълнение на тази заповѣдъ, 2-а 12 см. д/30 батарея на 17-и тръгна за южния секторъ, дето стигна и зае опредѣлената ѝ позиция на 20-и ноемврий и, едва следъ прѣмирието, батареята бѣ готова за откриване на огънь.

На 17-и ноемврий въ 16 часа 1-а 15 см. д/30 батарея откри огънь и бомбардира Караагачъ, една турска батарея, въ дѣсно отъ Бекчи Тепе залочна да обстрелва 1-а батарея. На нея отговори 2-а 15 см. д/30 батарея, като я застави да замълчи. На 18-и ноемврий 1-а батарея продължи бомбардирането на Караагачъ. На 19-и батареята не стреля, защото се получи заповѣдъ да се прекрати бомбардировката, тъй като се изпращаха парламентъори до коменданта на крепостта Шукрю Паша. На 20-и ноемврий по заповѣдъ бомбардировката продължи. 1-а батарея откри огънь по неприятелските войски при Марашъ, а следъ това бом-

бардира Карагачъ. 2-а батарея откри огънъ по неприятелската батарея на Бегчи Тепе. Загуби: леко раненъ единъ войникъ.

На 21-и рано сутринята стрелбата се наново поднови. Отъ 1-а батарея едно оржие, вследствие нагорещаване на канала, когато прислужниците поставили заряда, преди още да затворятъ затвора, той се възпламенилъ и обгорилъ тримата прислужници, а снаряда се задръстилъ въ канала: Въ 2 часа сщия денъ командира на баталиона получи съобщение, че е подписано примирие и стрелбата се прекрати.

На 17-и ноемврий се получи заповѣдъ 2-а 1-2 см. д/28 батарея да замине отъ северозападния въ източния секторъ съ задача да заеме позиция за да обстрелва Айвасъ Баба. На 19-и ноемврий батареята заедно съ щаба на групата тръгна за източния секторъ. Похода бѣ много труденъ, вследствие на разкалянитѣ пжтища. На 20-и батареята стигна въ с. Муратчалж, а на 21-и ноемврий се премѣсти при Босъ Тепе, гдето я завари примирието 1-а 22 см. д/28 батарея, която остана да действува самостоятелно въ северозападния секторъ се раздѣли на две полубатареи. Едната остана при Синчу Тепе, а другата — подъ командата на подпоручикъ Симеоновъ — зае позиция при Кемаль.

ГЛАВА IV.

Атаката на крепостъта Одринъ.

1. Първо примирие.

Следъ атаката на Чаталджанската позиция се почнеха на 12-и ноемврий преговори съ турцитѣ за сключване на примирие. Докато траеха грегсворитѣ, военнитѣ действия отъ дветѣ страни при Чаталджа бѣха прекратени, но около Одринъ тѣ продължаваха. На 19 ноемврий, единъ денъ преди подписването на протокола за примирие. Командувашия II армия генералъ Ивановъ заповѣда да се прекрати бомбардировката и изпрати до коменданта на крепостъта Шукрю Паша, писмено предложение да предаде крепостъта. Когато българскитѣ делегати се срещнаха съ турскитѣ, Шукрю Паша е билъ вече предупреденъ отъ Цариградъ, че е подпи-

санъ протоколъ за примирие и турскитѣ делегати отказаха да преговарятъ по предложението за предаване на крепостъта. Въ 14 часа турскитѣ батареи откриха ожесточена стрелба по цѣлата линия, която съ малки прекъсвания продължи и презъ нощта. На тая турска стрелба отговориха нашитѣ обсадни батареи.

На 20-и ноемврий Шабътъ на действующата армия събщи че е сключено примирие, по силата на което, военнитѣ действия се прекратяватъ отъ 20-и ноемврий 19 часа. Споредъ постановлението за примирието, дветѣ воюващи страни се задължаватъ да изпратятъ делегати въ Лондонъ, гдето ще се състои конференцията за изработване условията за окончателенъ миръ. Дветѣ страни си запазваха правото за възобновяване на военнитѣ действия, обаче при условие че страната която пожелае да наруши примирието, е длъжна че теридена по рано да преизвести противника за възобновяване на военнитѣ действия. Главната квартира заповѣда да се прекратятъ военнитѣ действия, да се назначи комисия, която съвмѣстно съ турската такава да опредѣли демаркационната линия. Заповѣдта се събщи на всички сектори, но докато се събщи на всички части, артилерийската стрелба продължи и отъ дветѣ страни го 14 часа. На разсъмване на 21-и, българскитѣ батареи бѣха получили заповѣдта за прекратяване на военнитѣ действия и нѣкои батареи дадоха изстрели за да изпразнятъ пълнитѣ си орждия. Турцитѣ, като не можаха да си обяснятъ тази стрелба откриха огънь отъ свитѣ батареи и стрелбата продължи до 11 часа.

Новината за сключване на примирието се посрещна съ радостъ отъ войницитѣ.

По случай сключването на примирието Негово Величество Царътъ издаде следната знаменателна заповѣдъ по действующата армия:

„Офицери, подофицери, и войници.

Съ сключването на примирието, първия периодъ отъ войната съ Турция се свърши. Като се повръщамъ къмъ недавнашното минало, не мога съ чувство на особена гордостъ и признателностъ да не си спомня за славнитѣ дѣла, които Вие извършихте. България на вѣчни времена ще пази паметта на падналитѣ герои, Ваши братя, а на Васъ,

останалитѣ между живитѣ, настоящитѣ и бждашитѣ поколения ще извиятъ лаврови венци. Сега възползвайте се отъ почивката, за да се приготвитѣ за нови усилия, въ какъвто елучай, не се съмнявамъ, че Вие ще покриете Вашитѣ знамена съ още нови неуведаеми победни венци“.

2. Артилерийска подготовка на атаката.

Пренасяне на обсаднитѣ Споредъ приетия планъ за батареи въ источния секторъ атаката на Одринската крепостъ всичката обсадна артилерия трѣбваше да се събере срещу избрания за атакуване източнъ секторъ.

На 13-и декемврий Началникътъ на обсадната артилерия въ II армия заповѣда: следъ като се оставятъ въ южния секторъ две 12 см. д/30 орджия и въ северозападния — четири 12 см. д/30 орджия отъ Шуменския крепостенъ батальонъ, всички останали орджия да се насочатъ къмъ източния секторъ. съ помощта на превознитѣ срѣдства, съ които разполага тиловото управление и секторитѣ. Разоржжението на батареитѣ да става постепенно и споредъ разполагаемитѣ превозни срѣдства. Понеже времето е добро, то да се почне най-напредъ съ най-голѣмитѣ тяжести — 15 см. д/30 орджия. Огносително позициитѣ, които батареитѣ ще заематъ на источния секторъ ще последва разпореждане.

На 14-и декемврий, Командирътъ на баталиона получи горната заповѣдъ чрезъ командира на сръбската Дунавска дивизия. Той разпорежи да се изпратятъ офицери да разузнаятъ пътя Каджкьой — Свиленградъ — Дуванджа — Бююкъ Смаилча — Фикель — Муратчалж, по който щеше да стане превозването на батареитѣ.

Всички офицери съ усърдие се залавоха за тази трудна задача — превозването на батареитѣ. Предъ тѣхъ стояха непреодолими препятствия:

Преди всичко, за превозването бѣха необходими голѣмо количество коли. Баталиона разполагаше съ малко превозни средства. Транспортитѣ на тиловото управление, вследствие на неправилното имъ употребление, бѣха изтощени и разсипани. Много отъ коларитѣ, пострадали отъ дотогавашното лутане, търсѣха предлогъ да се отлжчатъ съ коле-

та си, за да се върнатъ въ България. Превозванетоъ трѣбваше да се запази въ тайна, а турцитѣ не можеше да не обърнатъ внимание на дългитѣ транспорти, които се протакха презъ северозападния секторъ, кждето пѣтътъ на много мѣста бѣ откритъ за погледитѣ отъ крепостта. Пѣтя по дѣсния брѣгъ на р. Марица, отъ Каджкѡй до Свиленградъ, бѣ мочурливъ и даже въ сухо време не можеше да се използва за превозване на голѣми тѣжести. Мостътъ при Вързъчъ Теке едва издържаше обикновена кола, натоварена съ бойни запаси. Затова, ако и разстоянието до Свиленградъ да бѣше 15 км., орждията трѣбваше да се натоварятъ въ Каджкѡй на желѣзницата и да се превозатъ до Свиленградъ, съ което се губѣше време за товаряне и разтоваряне. Независимо отъ това, съгласно протокола за примирието, на ж. п. ст. Каджкѡй имаше офицеръ отъ Одринския гарнизонъ, който провѣряваше влаковетѣ, които заминаваха презъ Одринъ за Чаталджа и обратно. Трѣбваше да се взематъ мѣрки да се скрие отъ този офицеръ превозването на батареята. Времето, което отначало бѣ много благоприятно, започна да се разваля. На 31-и декемврий започна да вапи дъждъ и снѣгъ, пѣтищата се разкаляха и движението по тѣхъ стана много трудно. По пѣтътъ на превозванетоъ нѣмаше организирани етапни пунктове, въ които коларитѣ и добитѣчътъ да намѣрятъ подслонъ и храна. Тѣ носуваха почти на открито и заболѣваха отъ простуда. При горнитѣ трудни условия почна превозването. Великъ е българскиятъ войникъ, за него нѣма непреодолими препятствия!

На 16-и декемврий се натовариха на желѣзницата на гара Каджкѡй орждията на 15 см. д/30 група и се превезиха до Свиленградъ, дето се разтовариха и на 17-и стигнаха въ с. Дуванджа. Коларскитѣ транспорти съ останалитѣ тяжести на 17 и потеглиха отъ Каджкѡй презъ моста на р. Марица направо за Дуванджа, дето стигнаха вечерътъ. На 18-и цѣлата група потегли на пѣтъ и стигна въ с. Везгачъ. На другия день продължи пѣтя си и стигна въ с. Фикель. На 20-и—Етапкѡй, а на 21 и въ с. Муратчалж, дето се разположи на станъ.

15 см. гаубична група (1-а и 2-а батареи) на 16-и се разположи. На 17-и орждията се превезоха по желѣзницата

до Свиленградъ, дето чакаха превозни средства на 18-и и 19-и декемврий. Останалитѣ транспорти заминаха направо за Дувенджа. На 20-и групата потегли въ походъ. На 22-и декемврий стигна въ с. Чемлекчи Акъ Бунаръ, дето 2-а батарея (поручикъ Фиковъ) се остави къмъ Софийския крепостенъ баталионъ, а Шабътъ на групата съ 1-а батарея продължи пътя и на 27-и стигна въ с. Хадъраа, като се разположи на станъ въ долината Кемеръ.

На 18-и декемврий за командиръ на 12 см. д/30 група, разположена въ западния секторъ, бѣ назначенъ командиръ на 1-а 12 см. д/30 батарея капитанъ Деневъ. По заповѣлъ на командира на 8-а дивизия, той разпореди две орждия отъ 1-а 12 см. д/28 батарея при в. 123 и две такива отъ 2-а 12 см. д/28 батарея при с. Емирли, да се разоржкятъ и състави отъ тѣхъ една четириорждейна батарея подъ командата на капитанъ Георгиевъ. На 19-и декемврий, новопформираната батарея и шаба на групата тръгнаха въ походъ и ношуваха при с. Кара Саклж. На 20-и, следъ извънредно труденъ походъ по мочурлива мѣстность батареята стигна въ ст. Урли. На 21-и—Димотика; на 21-и—Ескикьой; на 23-и—Епчели, на 23-и—Тая Каджнъ. Похода до Тая Каджнъ бѣ единъ отъ най труднитѣ. Орждията затъваха въ мочурливата почва и стана нужда да се прекорватъ едно по едно съ по 5 чифта добитъкъ и съ помощта на около 50—60 войника. Въ Тая Каджнъ батареята на 25 има почивка. Тукъ се получи заповѣдъ, батареята да се отправи за с. Мусубейли. При силъгъ и силна сѣжна виелица късно вечерята, на 26-и октомврий, бататеята стигна с. Мусубейли и се разположи на станъ въ долината на р. Сазлж дере доптя Мусубейли—Демирханлж. 2-а 12 см. д/28 и 3-а 15 см гаубична батареи въ състава на отдѣлението на майоръ Ангеловъ заминаха за Чаталджа и влѣзоха въ състава на съединенитѣ армии. На 9 и декемврий батареитѣ получиха заповѣдъ отъ Главната квартира да се върнатъ обратно къмъ Одринъ. На 10-и декемврий тѣ стигнаха ст. Павлово и се разположиха на кваргири, а на 13-и декемврий по заповѣдъ на главната квартира, две орждия отъ 3-а см гаубична батарея подъ командата на командира на батареята заминаха за Родосто, дето стигнаха на 16-и декемврий и зехха

тамъ позиция. Останалитѣ две орджия, подѣ командата на подпоручикъ Лозановъ, останаха въ Павлово. На 25 и декемврий 12 см. д/28 батарея и дветѣ орджия отъ 15 см. гаубична батарея се премѣстиха въ Хавса и влѣзоха въ подчинение на Командира на Шуменския Крепостенъ баталионъ.

И така: къмъ края на декемврий всички батареи бѣха сигнали въ опредѣленитѣ имъ участъци.

Разположението на об- На 18-и декемврий начални- саднитѣ батареи споредъ кѣтъ на обсадната артилерия плана на атаката, въ II армия, полковникъ Загорски даде наредба за разположението на обсаднитѣ батареи на Източния секторъ, за свързкитѣ, за запазване батареитѣ отъ ненадейно нападение. Мѣсторазположението и задачи- тѣ на батареитѣ се виждатъ отъ следната таблица, прило- жена къмъ наредбата.

ЧАСТИ	Мѣсто- разполо- жение	ЗАДАЧА
<p>А. ИЗТОЧЕНЪ СЕКТОРЪ</p> <p>1. СЕВЕРЕНЪ УЧАСТЪКЪ</p> <p>Подполковникъ Сливчевъ</p> <p>I. група, три 12 см. д/28 ба- тареи отъ Соф. Крепост. батали- онъ..... 12 орджия</p> <p>II група; една 15 см. д/30 ба- тарея отъ Соф. Крепост. бата- лионъ 4 орджия</p> <p>Две 15 см. д/30 батареи отъ Шум. Крепост. баталионъ (гру- пата на Кап. Марашлиевъ) 6 орджия</p> <p>III група: Една 15 см. гау- бична батарея отъ Соф. Кре- пост. баталионъ 4 орджия</p> <p>Една 15 см. гаубична бата- рея отъ Шум. Крепост. бата- лионъ (поручъ Фиковъ)..... 4 орджия</p>	<p>Въ квадратитѣ 5 ф. и 5 х. отъ лѣво на дѣсно по реда на групитѣ.</p>	<p>Да анфилира Главната от- бранителна линия Айвасъ Бѣба — Айджи Йолу — Кестенликъ.</p> <p>Да анфилира преднитѣ по- зиции предъ тази линия — Маслака и западно отъ него.</p> <p>Да обстрелва интервала ме- жду Маслакъ и Ташъ Табия включително.</p> <p>Да обстрелватъ интервала между с. Хасанъ Ага и Кая- лъкъ Табия включително.</p>

Отдѣлна батарея 12 см. д128
батарея (подпор. Станевъ)
..... 4 орджия

2. ИЗТОЧЕНЪ УЧАСТЪКЪ.

Подполоовникъ Вълчановъ

I. група: Две 15 см. д130 бата-
реи отъ Соф. Крепост. бата-
лионъ 4 орджия

Отдѣлна батарея: 12 см. д130
батарея отъ Шумен. Крепост.
баталионъ (капитанъ Илиевъ)

II група. (капитанъ Деневъ)
Една 12 см. д130 батарея отъ
Соф. Крепостенъ баталионъ
..... 2 орджия

Една 12 см. д130 батарея отъ
Шум. Крепост. баталионъ (ка-
питанъ Георгиевъ)
4 орджия

Една 12 см. д130 батарея отъ
Соф. Крепост. баталионъ 4
орджия

III група. Две 15 см. гаубич-
ни батареи отъ Соф. Крепост.
баталионъ 8 орджия

IV група: Две 15 см. гаубич-
ни батареи отъ Шум. Крепос-
баталионъ (поручикъ Станчевъ
и подпоручикъ Лозановъ).....
6 орджия

3. ЮЖЕНЪ УЧАСТЪКЪ

Майоръ Славчевъ

Б. Юженъ секторъ.

Отдѣлна 12 см. д130 батарея
отъ Шум. Крепост. баталионъ
(поручикъ Ивановъ).....
2 орджия

На 500 ме-
източно
отъ чеш-
митъ на
Чешма
Гьоль.

При чи-
флика Кю-
шенъ

Въ кв. 12
Ш на ска-
та северо-
западно
отъ Мусу-
бейли.

При чиф-
лика Кю-
шенъ.

Въ кв.
12 ш.

Въ кв.
12 ш.

Въ кв. 11
ш. на ската
североза-
падно отъ
12 см. д130
група.

Въ кв. 11
ш. въ до-
лината из-
точно отъ
надписа р.
Провадий-
ска

Да оста-
не на сж-
щото си
мѣсто

Да обстрелва интервала ме-
жду Инджирликъ и Ташъ
Табия.

Да бомбардира града и об-
стрелва интервала между ба-
тарей № 4 и № 47.

Да анфилира фортовата ли-
ния Айвасъ Баба — Каялъкъ
Табия. Да обстрелва интер-
вала между рѣка Провадий-
ска, северно отъ Ташъ Табия
и форта Кестенликъ.

Да анфилира фортовата ли-
ния Айвасъ Баба — Каялъкъ
Табия при нужда да бомбар-
дира града.

Да анфилиратъ фортовата
линия Айвасъ Баба—Каялъкъ
Табия. Да обстрелватъ интер-
вала между р. Провадийска
северно отъ Ташъ Табия и
форта Кестенликъ включително

Да обстрелва интервала ме-
жду р. Провадийска североиз-
точно отъ Ташъ Табия и Ко-
либитъ източно отъ Илдъзъ
Табия включително.

Да обстрелва интервала ме-
жду р. Провадийска и Илдъзъ
Табия включително.

Да обстрелва Карагачъ

В. Северозападентъ секторъ

12 см. д128 батарея отъ Шум. Крепост. баталионъ (капитанъ Божиновъ).....

.....2 орджия

Въ кв. 4 к.

Да обстрелва интервала между р. Тунджа и Кемеръ Табия.

12 см. д128 батарея отъ Шум. Крепост. баталионъ (подпоручикъ Симеоновъ).....

.....2 орджия

Въ кв. 8 г.

Да обстрелва западната частъ отъ северозападния фронтъ.

**Построяване закрития за
обсаднитъ батареи и органи-
зация на службата.**

Следъ пристигането на бата-
реитъ въ опредѣленитъ имъ
участъци, началницитъ на ар-
тилерийскитъ участъци съ командиритъ на групитъ, като
имаха предвидъ горнята таблица, фиксираха мѣстата на всѣ-
ка батарея, а командиритъ на батареитъ трасираха батареи-
нитъ закрития и следъ като получиха въ помощъ пехотни ра-
ботници, започнаха землянитъ работи. Закритията на бата-
реитъ се изработваха съгласно „Ръководството за занятията
въ крепостната артилерия частъ V“. За предпазване на при-
слугата отъ атмосфернитъ влияния, отъ шрапнели и отъ
гранатни парчета бѣха построени надъ орджията чардаци.

Началника на артилерията въ II армия, като събщи
изработения планъ за артилерийската атака, заповѣда на
началницитъ на артилерийскитъ участъци да го изучатъ и
изработятъ подробни планове за употребата на обсаднитъ
артилерия въ своитъ участъци. Всички офицери отъ обса-
дната артилерия бѣха добре подготвени отъ мирно време
за съставяние на подобни планове. Заповѣдта за застава-
ние на планове-тъ се получи на 22-и декемврий, на 28-и
планове-тъ бѣха готови и изпратени на начи"нака на арти-
лерията за прегледъ, а на 3-и януарий бѣха окончателно
готови.

При обработването на тия планове най-важния въп-
росъ бѣ изборътъ на наблюдателнитъ пунктове. Мѣстность-
та не даваше добри наблюдателни пунктове, защото пози-
циитъ на обсаднитъ батареи бѣха на еднаква височина, или
по ниско отъ турскитъ позиции.

Наблюдателенъ пунктъ за начальника на обсадната ар-
тилерия бѣ избранъ на в. Кира Юсуфъ. Наблюдателни пун-
ктове на началницитъ на артилерийскитъ участъци се из-

браха: за северния—на Даулъ баиръ, за источния—при редута № 29, за южния—редутъ № 15. Следъ това се избраха наблюдателни пунктове на командиритъ на отдѣления, групитъ и батареитъ.

Началника на обсадната артилерия смѣташе, че турцитъ ще узнаятъ за готвената атака на источния фронтъ и ще взематъ мѣрки за усиляването му. За да следи за движението на турцитъ и за резултатитъ отъ стрелбата на нашата артилерия, той използува удобнитъ наблюдателни пунктове въ северозападния секторъ—Синчу Тепе и въ южния—к. 123. Тѣзи наблюдателни пунктове бѣха на около 13 клм. отъ Айвасъ Баба и Кавкасъ Табия, но само отъ тамъ можеше да се наблюдава въ тилтъ на отбранителната линия на источния секторъ.

Всички наблюдателни пунктове бѣха свързани съ телефонъ. На всѣки наблюдателенъ пунктъ се назначиха наблюдателни подофицери и войници съ специална подготовка още отъ мирно време. Наблюденията се извършваха съ двойни зрителни трѣби, а кждето нѣмаше такива употребяваха се батерейнитъ трѣби. Всички командири се намираха неотлъчно и близу до наблюдателнитъ си пунктове, къмъ които се отиваше по добре прикрити входи за съобщения. При повечето наблюдателни пунктове имаше жилища за командиритъ. Всички батареи и групи имаха обучени сигналисти съ флагове и фенери. Съ помощта на тия сигналисти се служеха за командването, кгато телефонната свръзка биваше прекъсната.

Следъ като бѣха организирани добре наблюдателнитъ пунктове уреди се непрекъснато наблюдение за неприятелското разположение.

Организация на стрелбата. Когато се започна организацията на стрелбата отъ участъцитъ, групитъ и батареитъ, стана ясно, че северния и источния участъци сж тежки въ командно отношение, затова тѣ бѣха подраздѣлени по на два още подучастъка.

Веднага следъ организирането на командването започна се подготовка на стрелбата.

Командиритъ на групитъ, подучастъцитъ и участъцитъ

имаха планове 1:20000, на която бѣха нанесени тѣхнитѣ батареи съ жгѣла на обстрела, всички наблюдателни пунктове, посокитѣ отъ наблюдателния пунктъ до всички по важни цели, предѣлната шрапнелна и гранатна далечина на всѣка батарея и целитѣ за обстрелване. Началинцитѣ на артилерийскитѣ участъци разпредѣлиха даденитѣ имъ цели между лодучастъцитѣ, а тѣзи последнитѣ — между групитѣ и отдѣлнитѣ батареи.

Целитѣ, разположени на фронта Айвасъ Баба—Ташъ Табия—Каялъкъ, се виждаха отъ наблюдателнитѣ пунктове на северния артилерийски участъкъ. Затова, разпредѣлението на целитѣ, престрелката, съсредоточението на огня, анфилирането и ржководството на стрелбата бѣха по-леки.

Целитѣ на фронта Айвасъ Баба—Кестенликъ—Куру Чешме мъчно се наблюдаваха. Турскитѣ батареи се откриваха само по блѣсъцитѣ и дима и само така можеха да се нанесатъ на плановетѣ. Пристрелката по тѣзи батареи ставаше чрѣзъ наблюдателния пунктъ Синчу Тепе. Така получениѣ дании служеха само за обстрелване на площадъ.

Къмъ 3-и януарий всички батареи бѣха готови за стрелба отъ новитѣ си позиции. Започна се пристрелка на батареитѣ по даденитѣ имъ цели. Тя се извършваше много внимателно, само единъ изстрелъ на день, за да се обърне вниманието на турцитѣ, че на източния секторъ сж съсредоточени повече батареи.

Следъ завършване на престрелкитѣ започнаха всѣки день упражнения по насочване орджията, батареитѣ и групитѣ по разнитѣ цели; по стрелбата, по съсредоточение на огня отъ нѣколко батареи по една цель. Следъ подновяване на военнитѣ действия, правеха се такива упражнения и съ действителни изстрели. Ненадейно началникътъ предаваше команди по телефона до съответнитѣ батареи, като имъ указваше цельта. Всѣка батарея щомъ бждеше готова, даваше само единъ изстрелъ по цельта и следъ това продължаваше упражнението безъ да дава изстрели. Всички забелѣзани дефекти следъ подобни упражнения се отстраняваха. Благодарение на тѣзи обширни мѣрки за подготовка къмъ стрелбата, обсадната артилерия имаше всички данни за изпълнение на възложената ѝ споредъ плана за

атеката задача, а всички чинове бѣха усвоили до пълнота предстоящата имъ работа.

3. "Подновяване на военнитѣ действия и второто бомбардиране на гр. Одринъ"

На 11-и януарий 1913 год. се получи известие, че въ Турция е извършенъ превратъ и властта е заграбена отъ младотурцитѣ, които смѣтаха старото правителство за много отстъпчиво, защото се било съгласило съ всичкитѣ наши предложения. Младотурцитѣ извършиха преврата съ целъ да продължатъ войната. Тѣ заявиха, че идватъ на властъ за да спасятъ честта на Турция. Не оставаше съмнение, че войната ще продължи.

Дветѣ страни при Одринъ бѣха изненадани отъ прекъсването на преговоритѣ въ Лондонъ и военнитѣ действия започнаха съ още по-голяма упоритостъ.

На 17-и януарий, командувачиятъ II армия получи директива, споредъ която на обсадната артилерия се възлагаше задачата да бомбардира гр. Одринъ. Генералъ Ивановъ веднага донесе, че ако въ два три дена не се получи очаквания отъ бомбардировката резултатъ — предаване на крепостта — трѣбва да се пристъпи къмъ решителна атака съ открита сила и искаше да му се дадатъ необходимитѣ за това сили, като му се съобщи, кога ще разполага съ тѣхъ. Генералъ Савовъ му съобщи до разяснение на обстановката да се ограничи съ усилено бомбардиране, а по сетне ще се види какво може да му се даде.

На 20-и януарий, Генералъ Ивановъ предупреди членицитѣ на секторитѣ, че на 21-и януарий се подновяватъ военнитѣ действия, а въ 14:40 часа на 21-и януарий заповѣда да почне бомбардировката на гр. Одринъ и близката околностъ отъ специално назначени обсадни батареи. Огнѣтъ да се открие на 21-и януарий въ 19 часа, като продължи денонощно. За всѣко оржие отъ бомбардиращитѣ батареи опредѣли 50 снаряди, за денонощие.

Началникътъ на артилерията въ армията назначи за бомбардиране следнитѣ батареи: 1) 15 см. д130 — 2 оржидя (отъ Соф. креп. бат.) поручикъ Атанасовъ — да обстрелва гра-

да южно отъ Султанъ Селимъ джамия; 2) 15 см. д130 — 2 оржия (отъ Соф. креп. бат.) подпоручикъ Лиловъ — да обстрелва града северно отъ Султанъ Селимъ джамия; 3) 12 см. д130 — 2 оржия (отъ Соф. креп. бат.) подпоручикъ Господиновъ — да обстрелва Янъкъ Къшла, артилерийскитъ казарми и мостоветъ на р. Тунджа; 4) 12 см. д130 — 4 оржия (отъ Шум. креп. бат.) капитанъ Георгиевъ заедно съ 2 батар. отъ Соф. креп. бат. — да обстрелватъ цѣлия градъ 5) Въ южния секторъ за бомбардирането на Караагачъ, казармитъ и селата Демирлешъ и Боснакхой — 12 см. д130 — 2 оржия (отъ Шум. креп. бат.) поручикъ Ивановъ.

Точно въ 20 часа (единъ часъ следъ изтичането на примирието) на 21-и януарий, всички назначени за бомбардирането обсадни батареи откриха огънь, който продължи презъ цѣлата нощъ. Артилерийския тънтежъ се чуваше на далечъ. Обсадниятъ градъ се разтърси отъ трѣсцитъ на падашитъ снаряди. Здания се срутиха. Почнаха пожари Въ тъмната нощъ изплашеното население търсеше убежище въ необстрелваната северозападна частъ на града. Но, на 25-и януарий, Командуващия II армия даде заповѣдъ да се обстрелва и тази частъ на града отъ разположената въ северозападния секторъ 12 см. д128 батарея, командувана отъ поручикъ Божиновъ.

Бомбардирането продължи денонощно. Бомбардирашитъ батареи изстрелваха опредѣленото имъ количество снаряди, което за 24-и януарий бѣ увеличено съ още 20 снаряди на оржиде въ денонощие. На 25-и януарий, Командуващия II армия, като се убеди, че отъ бомбардирането не ще се постигне очаквания резултатъ — предаването на крепостта — заповѣда денонощно да се изстрелватъ само по 25 снаряда на оржиде.

12 см. д130 батарея на капитанъ Георгиевъ откри огънь по града въ 20 часа на 21-и, като изстреля до сутринята 94 снаряди. На 22-и и 23-и януарий, тя продължи бомбардирането. На 23-и януарий отъ продължителната стрелба между пръстенитъ и плочитъ на 1-о, 2-о и 4-о оржиде се яви проривъ и на 24-и батареята продължи бомбардирането само съ 3 о оржиде. Въ този день батареята бѣ силно обстреляна отъ турската артилерия. Попаднаха снаряди въ критизто на 2-о оржиде и прислужниците му бѣха засипани

Скоро, обаче, нашите герои изкочиха изъ подъ развалините, разярени и готови да работятъ съ още по голѣмо въодушевление. На 25-и януарий, батареята, по заповѣдъ, прекрати бомбардирането.

За да запази духа на гарнизона и на населението, Шукрю Паша заповѣда на крепостните батареи да заставятъ нашите бомбардиращи батареи да замълчатъ. Затова още въ първите дни на бомбардировката, турските батареи отъ източния секторъ откриха огънь, като едновременно стреляха 17 крепостни батареи. Огъня си тѣ насочваха главно по долината Бааларъ Съртж, с. Мусубейли и доловетъ около него, кждето предполагаха, че сж бомбардиращите батареи. Отъ направлението на падащите снаряди се виждаше, че турските артилеристи бѣха сполучили да намѣрятъ посоките къмъ българските бомбардиращи батареи, но самото имъ мѣсто за тѣхъ остана неизвестно до края на борбата. Тѣ винаги бѣха принудени да обстрелватъ голѣми площи. Тѣхните снаряди падаха въ пехотните окопи, въ заслоните на резервите, въ жилищата задъ позициите, което се отразяваше на морала на нашата пехота. Като не можеше да схване необходимостта да се пази въ тайна разположението на обсадните батареи и, като виждаше че турските батареи стрелятъ усилено и съ разточение на снаряди, а нашите се обаждатъ съ нѣколко изстрела по тѣхъ, нашата пехота почна да мисли, че турската артилерия е по силна и има надмошие надъ нашата обсадна артилерия.

Въ южния секторъ 12 см. д130 батарея въ 20 часа на 21 януарий, по заповѣдъ на командира на 8-а дивизия откри огънь по Караагачъ, Демирдешъ и Боснакьой. Бомбардирането продължи и презъ следните дни, като батареята изстрелваше опредѣленото количество снаряди. Още въ първите дни турските батареи, подобно въ източния секторъ откриха силенъ огънь по батареята за да я заставятъ да замълчи. Тѣ бѣха разточителни въ разхода на снаряди. На 24-и януарий хвърлиха по батареята около 600 снаряди, на 25-и около 1900 снаряди. Мѣстността около орджията бѣ просто разорена отъ падането на снарядите, но батареята нѣмаше никакви загуби, защото орджията бѣха добре закрили. И тукъ турската артилерия не можа да постигне целта си.

Въ северозападния секторъ 1-а 12 см. д128 батарея на поручикъ Божиновъ получи на 25-и януарий заповѣдъ да бомбардирва ежедневно, обикновенно нощя, задфортовата линия на североизточния секторъ — Дафина баиръ, Кемеръ дере и долината на р. Марица, като изстрелва на денонощие по 15 снаряда на орджие. На 25-и и 27-и януарий батареята редовно обстрелва задфортовата линия. На 26-и турските батареи № 35 и № 36 обстрелваха силно 56-и полкъ. Батареята откри огънь по тѣхъ и ги застави да прекратятъ огъня си. На 27 и януарий, въ денѣтъ на излаза, къмъ 4 ч. всичката турска артилерия отъ Шайтанъ Тарла и отъ Казанъ Тепе откри огънь по 15-и и 20-и сѣрбски полкове и по взвода отъ 1-а 12 см. д130 батарея при Кемаль. Нашата батарея не отговори. Вечеръта батареята бомбардира задфортовата линия. На тази бомбардировка турските батареи №№ 12 и 23 отговориха съ залпове безъ да нанесатъ вреда на батареята.

Турския излазъ Бомбардирането на града причини голѣна на 27-и януарий къмъ ми тревоги на населението, което за с. Мусубейли. почна да обвинява крепостнитѣ войски въ бездействие, защото сж оставили „българския топъ“ безнаказано да обстрелва града. На 26 и януарий, турцитѣ предприеха десантна операция при Шаркьой. За да насърчи населението и за да прикове здраво българскитѣ войски къмъ крепостта, Шукрю Паша на 27-и януарий предприе съ нѣколко дружини излазъ срещу втория бригаденъ участъкъ по посока на с. Мусубейли.

Назначенитѣ за излаза турски части презъ тъмната нощъ срещу 27-и януарий се спузнаха въ долината на Кумъ-дере. Презъ нощта на 27-и ставаше смѣна и размѣстване на нашитѣ части отъ 2/8-а бригада. Смѣненитѣ части бѣха прибрали охранението си, а новопристигналитѣ не можеха да поставятъ такова по причина на много тъмната нощъ. Сутринтъ къмъ 5 часа турската артилерия откри силенъ огънь по дветѣ страни на пѣтя Мусубейли — Одринъ по позицията на 1/10-а и 2129 а дружини. Току-що посжпилитѣ въ тѣзи участъци наши части бѣха изненадани. Готовитѣ въ Кумъ-дере турски табори настѣпиха бързо и достигнаха на 100 крачки отъ българскитѣ окопи, незабелѣ-

зани отъ никого, защото нашитѣ части нѣмаха охрана! Следъ кратка огнева подготовка, турцитѣ настѣпиха презъ незаетитѣ участъци и проникнаха въ дълбочината на позицията. Тамъ, гдето имаше наши войници, турцитѣ бѣха срещнати и спрѣни съ ножъ. Проникналитѣ въ дълбочина турски войници бѣха посрещнати отъ поддръжкитѣ съ ножъ и повърнати назадъ.

Въ момента, когато турската артилерия пренесе огъня задъ българскитѣ окопи, нашата обсадна артилерия (нѣколко батареи) откриха огънь по стрелящитѣ турски батареи. Това окуражи изненаданата наша пехота и тя се окопоти. Повърнати назадъ, попаднали подъ огъня на артилерията, която имъ преграждаше пътя къмъ Кумъ-дере, турскитѣ части се разстроиха и разпрѣснаха. Както при атаката на ножъ, така и при остѣпленieto си, турцитѣ понесоха голѣми загуби.

Въ този бой отъ обсаднитѣ батареи отъ баталиона, откриха огънь 15 см. гаубична батарея на подпоручикъ Лозановъ, 1-а 15 см. гаубична батарея на поручикъ Станчевъ и 2-а 12 см. д/28 батарея на капитанъ Илиевъ. Всички, тѣ стреляха по неприятелскитѣ крепостни батареи и съ това облекчиха положението на нашата пехота.

Дейность на обсадната Батареитѣ останаха на позициитѣ артилерия отъ 28-и януари до 10-и мартъ. си избрани по рано, като про- дължаваха да усъвършенствувать дѣлжанията и подобряватъ домакинскитѣ постройки, особено жилищата.

Бомбардиращитѣ батареи продължиха бомбардирането, силата на която отъ 31-и януарий намалѣ, като се изстрелваха по 15 снаряда на орджие, колкото да безпокоягъ населението. Снарядитѣ се изстрелваха презъ деня съ паузи отъ 2-3 часа, а презъ нощта по често. Орджията отъ продължителната стрелба почнаха да се повреждатъ. Вътрешнитѣ тръби на 15 см. д/30 орджия почнаха да изкачатъ отъ конуситѣ. Отъ 3-и мартъ бомбардировката се прекрати, като се заповѣда бомбардиращитѣ батареи отъ време на време да хвърлятъ по нѣколко снаряда по важни цели въ града.

Предприето съ малко орджия и снаряди, бомбардирането не постигна очаквания резултатъ, но тревожеше население-

нието и гарнизона. Населението бѣгаше въ по-малко обстрелванитѣ квартали, особено въ гръцката махала Илдъръмъ. Войскитѣ напустнаха обстрелванитѣ казарми и излизаха на станъ въ необстрелванитѣ зони. Презъ време на бомбардирането имало: 43 убити, 72 ранени, 837 разрушени къщи и 25 пожари.

Ако и да бѣ въ сила решението, щото съсредоточението на обсаднитѣ батареи на източния секторъ да остане въ тайна, тѣзи батареи почти всѣки день стреляха, било за да пречатъ на укрепяването на турцитѣ, тамъ гдето полската артилерия не можеше да достигне, било за да облекчатъ нашата пехота, или да се престрелятъ. Избѣгваше се обаче, да стрелятъ едновременно много батареи. По-неоткриги останаха батареитѣ отъ северния артилерийски участъкъ, които откриваха огънь само да се престрелятъ.

Въ южния секторъ батареята на поручикъ Ивановъ продължаваше да бомбардира даденитѣ ѝ райони. Турската артилерия, следъ като се опита да я застави да замълчи и не сполучи, усвои правилото, на всѣки даденъ отъ нея изстрелъ да отговаря съ 3—4 такива, насочени ту срещу оръдията, ту срещу пехотата.

Въ северозападния секторъ батареята на поручикъ Божиновъ сжщо продължаваше да бомбардира нощно време дадения и районъ. И тукъ турцитѣ на всѣки даденъ отъ нея изстрелъ отговаряха съ 3 — 4 изстрела, като насочваха стрелбата си и по пехотнитѣ окопи. Обаче, по добре окопаната пехота, стрелбага на крепостната артилерия бѣ безвредна. На 22-и февруарий се получиха сведения, че около Кемеръ Табия имало погребни съ бойни запаси. Батареята обстрелва това укрепление, но по липса на добро наблюдение, резултата бѣ неизвестенъ.

Презъ първата половина на месецъ февруарий, около Одринъ започна люта, редко запомнена въ тѣзи мѣста зима. Започна да вали снѣгъ, повдигнаха се страшни снѣжни бури и виелици. Носения отъ буритѣ и виелицитѣ снѣгъ затрупа пжтища, долове, окопи, землянки, батареи. Много хора и добитъкъ бѣха затрупани по пжтищата. Имаше и много войници измръзнали. Почти 50% отъ неприятелскитѣ гранати презъ това време даваха неразривъ.

4. Атаката на предните позиции.

Решение и разпореждане за Турската предна позиция атаката на предната турска на Източния секторъ на липозиция на източния секторъ, нията Маслакъ — Ески Мезарлъкъ — Мезаръ Тепе — Демиръ Капу, служеше като добра маска на главната отбранителна линия. Освенъ това, тя заставяше нашитѣ обсадни батареи да стоятъ далечъ отъ фортовата линия, ако и да бѣха изнесени до самитѣ стрелкови окопи. Затова, Началникътъ на Източния секторъ генералъ майоръ Вазовъ, подържанъ отъ Командуващия II армия, реши да завладѣе предната турска позиция още на 31-и януарий, но Главната квартира не се съгласи.

На 7-и мартъ Главнокомандуващиятъ генералъ Савовъ взе решение, да се атакуватъ предните позиции предъ Източния секторъ, безъ да се продължи атаката за завладяване на главната отбранителна линия.

На 10-и мартъ въ 19 часа Генералъ Савовъ даде директива въ която за II армия се казваше: „II армия утре 11-и мартъ съ войскитѣ отъ Източния секторъ да атакува и завладѣе предните позиции на противника на този секторъ. Всичкитѣ останали сектори да подържатъ тази атака съ едно енергично настѣпление“.

Като получи директивата, Командуващиятъ II армия заповѣда: да се заеме предната позиция на противника, като се отхвърли задъ фортовата линия. Въ 13 часа да почне артилерийската подготовка съ всичката обсадна и полска артилерия въ всички сектори. Презъ нощта на 11-и срещу 12-и пехотата, подъ закрилата на огъня на обсадната и полска артилерия, да настѣпи и заеме предните позиции на противника.

Къмъ 11-и мартъ разположението на нашитѣ войски отъ Източния секторъ бѣ следното:

Линията на обкръжението въ сектора е раздѣлена на два отдѣла: — Северенъ и Юженъ. Северния отдѣлъ се състои отъ три бригадни участъци: 1-и (дѣсенъ) бригаденъ участъкъ отъ 54-и и 56-и полкове; 2-и (срѣденъ) — 2|8-а бригада (23-и и 10-и полкове); 3-и (лѣвъ) 2|3 а бригада (29-и и 30-и полкове). Всѣки бригаденъ участъкъ бѣ раздѣленъ на полкови

участъци, въ които полковете бѣха оставили по една дружина въ полкова поддръжка, а другитѣ дружини заемаха укрепената позиция. Обсадната артилерия въ северния отдѣлъ бѣ разположена въ две групи: Северенъ артилерийски участъкъ—въ района на 1-и бригаденъ участъкъ и Източенъ артилерийски участъкъ—въ района на 2-и бригаденъ участъкъ.

Юженъ отдѣлъ се състои отъ два полкови участъци и единъ коненъ отрядъ.

Секторенъ резервъ съставляваха 3/4 бригада съ 1/5 а. с. с. артилерийско отдѣление, разположени при Гебилеръ и 1/3-а бригада съ 1/6-о с. с. артилерийско отдѣление разположени въ с. Хавса.

На 11-и мартъ въ 8 часа, Началникътъ на Източния секторъ заповѣда презъ нощта на 11-и срещу 12-и да се атакува предната позиция отъ Софуларъ Бурну до Демиръ Капу включително, за което:

1) Северенъ отдѣлъ—Генералъ майоръ Грънчаровъ — 25 дружини, 18 полски батареи, 19 обсадни батареи (66 орж-дия), $1\frac{1}{2}$ ескадронъ, $3\frac{1}{2}$ пионерни роти, 3 прожектори. На 12-и мартъ атакуващитѣ части да настѣпятъ съ такава смѣтка, щото въ 4 часа да минатъ Кумъ дере, откъдето въ дрезгавинага да атакуватъ неприятелскитѣ позиции отъ Софуларъ Бурну—Маслакъ—Малъ Тепе—Сапунджиларъ—Ески Кумлукъ—Пачаджиларъ включително, като преследватъ противника до долината на Серванъ дере и продължението и на северъ и югъ.

2) Юженъ отдѣлъ — Полковникъ Дѣловъ—9 дружини, 9 полски батареи, $7\frac{1}{2}$ ескадрона, 1 пионерна рота и 1 мостова полурота. На 12-и мартъ, атакуващитѣ части да почнатъ настѣплението си съ такава смѣтка, щото да минатъ Кумъ дере въ 4 часа, откъдето да атакуватъ въ дрезгавината неприятелската позиция: Мезаръ Тепе — Демиръ Капу, като преследватъ противника до долината на Халваджи дере

3) Обсадната и полска артилерия въ 13 часа на 11-и мартъ да обстреля Маслакъ и окопитѣ предъ него, а така сжщо и редутитѣ и окопитѣ по най важнитѣ обекти на атаката. Стрелбата да се прекрати съ настѣпването на тъмнината.

4) Общъ резервъ: а) 3/4-а бригада съ 1/5-о с. с. артилерийско отдѣление, да се съсредоточи задъ хребета по

дѣсниа брѣгъ на р. Сазлжѣ дере, северно-отъ пжтя Гебилеръ — Чифл. Кюшенъ; б) 1/3-а бригада съ 1/6-о с. с. артилерийско отдѣление да се съсрѣдоточи въ Хавса.

Въ 7 часа на 11-и мартъ, Генералъ Вазовъ събра не- посрѣдствено подчиненитѣ му началници, съ които размѣни мисли по предстоящата атака и изказа мнение, че при съ- ществуващата обстановка най-добре ще бжде да се атакува противника ненадейно — безъ всѣкаква артилерийска под- готовка. Тукъ бѣ пристигналъ и Командуващия II армия, който одобри това решение. И така, заповѣдта по II армия относно артилерийската подготовка на атаката остана въ сила само за останалитѣ сектори, но не и за източния, въ който атаката трѣбваше да се произведе ненадейно.

Артилерийска подготовка на Точно въ 13 часа на 11-и атаката на преднитѣ позиции мартъ започна артилерий- на 11-и мартъ. ската подготовка на атаката на преднитѣ позиции въ Южния, Западния и Северозападния сектори отъ обсадната артилерия и се извърши по следния начинъ:

Въ Южния секторъ: 12 см. Д130 батарея на поручикъ Ивановъ получи заповѣдъ да обстреля Марашката батарея. До 3 часа на 12- мартъ бѣха ѝ опредѣлени по 60 снаряди на оржие. Точно въ 13 часа батареята откри силенъ огънь, който продължи непрекъснато до 19 часа. Презъ това време батареята стреля по турската батарея въ Бекчи Тепе като изстреля 33 гранати и 10 шрапнели. Следъ това се при- стреля по моста на р. Марица за да може да го обстрелва, ако се забележи движение по него. Щомъ нашата обсадна батарея откри огънь, веднага турскитѣ батареи отговориха. Тѣ съсрѣдоточиха по голѣмата частъ отъ огъня си по обсадната батарея и обстрелваха площадь. Огънятъ по дветѣ страни се прекрати къмъ 20 часа.

Въ Северозападния секторъ. 12 см. д128 батарея на по- ручикъ Божиновъ, съгласно заповѣдта на началника на сек- тора, трѣбваше да обстреля съ единъ взводъ турскитѣ батареи при Кемеръ Табия и Башъ Югъ, а съ другия — батареитѣ №№ 9, 10, 11 и 12. Останалитѣ турски батареи трѣбваше да се обстрелватъ отъ сръбскитѣ полски и гау- бични батареи въ сектора. Но, тѣ не можаха да достигнатъ главната отбранителна линия и назначенитѣ имъ за обстрел-

ване батареи, които спокойно можаха да насочат огъня си срещу настъпващата пехота. Затова, поручикъ Божиновъ по своя инициатива разшири задачата си, като реши съ своята батарея да обстрелва всичките крепостни батареи на Северозападния секторъ, не съ цель да ги унищожи, а да привлече огъня имъ и съ това да облекчи положението на пехотата. Той разпредѣли целитѣ по орждеино и заповѣда да се открие огънь така: 1-о орджие—по групитѣ Кемеръ и Шейтанъ Тарла; 2-о орджие—по групата Карагъозъ Тарла; 3-о орджие—по батареитѣ №№ 8 и 9, 4-о орджие — по батареитѣ №№ 10 и 11. Всѣко орджие откриваше огънь по една батарея и, щомъ тя започваше да го обстрелва, то пренасяше огъня си по друга батарея. Чрезъ изкустно палене на димки и блѣсъци на разни мѣста, турцитѣ бѣха заблудени относно мѣстото на двата взвода.

Щомъ отдѣлнитѣ орджия откриваха огънь, турскитѣ батареи веднага отговаряха, безъ да могатъ да нанесатъ вреда на взводоветѣ. По този начинъ, една отдѣлна наша батарея, съ своето отлично командване и действия, сполучи да привлече огъня на нѣколко турски батареи и да облекчи положението на пехотата. Вечеръта батареята прекрати огъня по заповѣдъ на началника на сектора.

Въ Източния секторъ: Началника на обсадната артилерия въ сектора полковникъ Загорски бѣше на съвѣщанието на старшитѣ началници въ Гебилеръ, когато се взе решение да се атакува предната турска позиция — ненадейно. Той даде по телефона заповѣдъ:

„На основание на заповѣдта по Източния секторъ, днесъ въ 13 часа ще се открие огънь отъ обсадната и полска артилерия отъ всички сектори. Въ Източния секторъ, за да не бжде привлечено вниманието на противника, това откриване на огъня да не се отличава отъ обикновенното. Обсаднитѣ и полски батареи трѣбва да се възползуватъ отъ това, за да се пристрелятъ по нѣкои пунктове, по които не сж се пристреляли, или пъкъ, да се провѣрятъ пристрелките по нѣкои отъ пристрелянитѣ пунктове. Атаката на преднитѣ позиции ще се извърши тази нощъ — въ 4 часа на 12 мартъ“.

Отъ северния артилерийски участъкъ батареитѣ отхриха огънь въ 15 часа, като стреляха рѣдко и не едно-

временно. Всѣка батарея се пристреля по нѣкои нови цели, или провѣри даннитѣ за стрелбата огъ по раншнитѣ пристрелки. Батареитѣ дадоха по нѣколко изстрела по фортоветѣ Айвасъ Бабѣ, Айджи Йоулу и Кестенликъ, по батареитѣ №№ 35, 37, 38 и 39 и по окопитѣ около Каялжкъ Табия и Маслака.

15 см. д130 група на капитанъ Марашлиевъ провѣри даннитѣ по батареи №№ 45, 42 и 43 и по Айджи Йоулу.

2-а 15 см. гаубична батарея на поручикъ Фиковъ се пристреля по батареи № 37 А и Б. Веднага на тази пристрелка отговориха крепостнитѣ батареи №№ 37, 38 и 39 безъ да причинятъ нѣкоя вреда.

Въ Източния артилерийски участъкъ този день откриха огънь за да провѣрятъ даннитѣ за стрелбата: 12 см. д130 батарея на капитанъ Георгиевъ по батарея № 39 и по форта Куру Чешме; 2-а 12 см. д128 батарея на поручикъ Станчевъ се пристреля по батареи № № 34 и 36.

И така, на 11-и мартъ артилерийската стрелба въ Източния секторъ отъ двѣтѣ страни съ нищо не се отличаваше отъ ежедневната такава и вниманието на турското командване бѣ привлечено къмъ другитѣ сектори, кждето се водѣше ожесточена артилерийска стрелба за подготовка на атаката. По този начинъ, турцитѣ не можеха да откриятъ намѣрението на българитѣ да атакуватъ предната турска позиция на Източния секторъ.

Атаката на предната турска позиция на Източния секторъ. Войскитѣ отъ 2-и бригада) трѣбваше да атакуватъ неприятелската предна позиция отъ водопровода до Малъ Тепе включително, като главния ударъ се насочи на групата Маслакъ.

23-и полкъ бѣ насоченъ на групата Маслакъ, а 10-и полкъ трѣбваше да завладѣе позицията отъ батарея № 60 до Малъ Тепе включително.

Точно въ 4 часа на 12-и мартъ, 23-и полкъ, развърнатъ въ боенъ редъ, съ 3 щурмови колони въ първа линия, всѣка колона отъ дружина и една дружина въ втора линия, се спуствна въ долината на Кумъ дере, премина я въ голѣма тишина и почна да се изкачва по склона, на който бѣха турскитѣ окопи. Турцитѣ откриха по настѣпващитѣ колони силенъ пушеченъ огънь. Щурмовитѣ колони, безъ да откри-

ватъ огънь, настъпиха смѣло напредъ и стигнаха теленитѣ мрежи. Телорезачитѣ почнаха да правятъ проходи, но не-търпеливитѣ наши герои не дочакаха да се направятъ проходи.

Подъ пушечния огънь на турцитѣ, тѣ се нахвърлиха върху телената мрежа сечеха я съ лопаткитѣ си, дърпаха коловетѣ съ ръце. За нѣколко минути телената мрежа бѣ разрушена и въ нея направени проходи. Съ викъ „Напредъ на ножъ“ и „Ура“ Шипченци се понесоха презъ теленитѣ мрежи напредъ. Турцитѣ въ бѣгство отстъпиха на фортовата линия, а които бѣха настигнати въ окопитѣ намушени съ ножъ. Полкътъ зае Маслакъ, окопитѣ около него, Кушъ Тепе, багареитѣ №№ 58, 59 и 60, като плени 1 офицеръ, 30 войника и 4 орждия съ рѣклитѣ.

Подъ силния артилерийски огънь полкътъ се окопа на гребена Кушъ Тепе—Карабаиръ на окдло 1,000 крачки отъ фортовата линия.

10-и полкъ, развърнатъ въ боенъ редъ, съ две дружини въ първа личия и две—въ втора, въ 3³⁰ часа настъпи отъ позицията си при Бааларъ Съртъжъ къмъ Кумъ дере. Точно въ 4 часа мина Кумъ дере и, като почна да се изкачва по западния склонъ на долината, бѣ посрещнатъ съ пушеченъ огънь отъ турцитѣ. Родопци се хвърлиха къмъ теленитѣ мрежи, за нѣколко минути направиха въ тѣхъ проходи и атакуваха на ножъ. Турцитѣ безъ да дочакатъ удара, отстъпиха на фортовата линия.

Веднага следъ заемане турската предна позиция при Маслака, Капитанъ Игнатовъ съ 2/8-о с. с. артилерийско отдѣление настъпи и увѣнча съ багареитѣ си заетата позиция, като откри огънь. Пристигането на полска артилерия на завладѣната предна позиция, повлия твърде много за повдигане на духа на пехотата. Войниците почувствуваха, че позицията е здраво въ тѣхни рѣцѣ.

3-и бригаденъ участъкъ (2/3 а бригада) трѣбваше да завладѣе неприятелската позиция въ участъка Сапунджиларъ—Пачаджиларъ. 32-и полкъ бѣ насоченъ на Сапунджиларъ, а 29-и полкъ—на Пачаджиларъ и Ески Кумлукъ. Къмъ 4 часа полковетѣ се спузнаха въ долината на Кумъ дере преминаха я тихо и, когато почнаха да се изкачватъ по западния склонъ, турцитѣ отъ своитѣ окопи ги срещнаха съ

силенъ пушеченъ огънь. Полковетъ се хвърлиха напредъ на ножъ и завладѣха Сапунджиларъ, редута между Сапунджиларъ и Бекчели, като плениха гарнизона му, Пачаджиларъ и Ески Кумлукъ, като взехъ 13 полски оржия, 7 ракли и много пленници. Разбититѣ турски части въ голѣмъ безпорядкъ отстъпиха на главната отбранителна линия. Полковетъ се укрепиха на гребена Халваджи — Бекчели.

Съгласно заповѣдта на началника на северния отдѣлъ, 1-и бригаденъ участъкъ (54-и и 56-и полкове) трѣбваше да съдействува на 2-и за завладѣването на Маслакъ. Дѣсния полкови участъкъ (54-и полкъ) трѣбваше да лѣржи отъ позицията си подъ огънь турцитѣ, а лѣвия — (56-и полкъ) да настѣпва и се утвърди на лѣвия брѣгъ на р. Провалийска, като завладѣе Софуларъ Бурну. Въ 4 часа 54-и полкъ откри огънь отъ позицията си по турскитѣ окопи. Турскитѣ батареи откриха силенъ огънь по позицията на полка. Крепостнитѣ батареи отъ Инджирликъ и Ясж тепе обстрелваха флангово позицията. Къмъ 4 часа 56-и полкъ премина р. Провалийска и се окопа на лѣвия ѝ брѣгъ, а къмъ 5 часа на ножъ завладя Софуларъ Бурну. Турцитѣ не дочакаха удара, разбѣгаха се и безредно отстъпиха къмъ Айвасъ Баба.

Въ Южния отдѣлъ войскитѣ (57-и и 58-и полкове) завладѣха на ножъ предната турска позиция Мазаръ Тепе — Демиръ Капу, като преследваха турцитѣ до Халваджи дере.

И така, сутринята на 12-и мартъ, цѣлата предна турска позиция бѣ въ ржцетѣ на българитѣ, които почнаха да се окопаватъ на новата си позиция подъ силния огънь на крепостната артилерия отъ фортовия поясъ.

Съдействие на обсадната На мръкване на 11-и артилерия отъ Източния арти- въ Източния артилерийски лерийски участъкъ при атаката участъкъ, батареитѣ бѣха на предната турска позиция. готови за стрелба по даденитѣ имъ цели. Командния персоналъ и прислужниците при оржията, бѣха на своитѣ мѣста и почиваха до часа, определенъ за настѣпване на пехотата.

На 12-и мартъ въ 5:30 часа началникътъ на Източния артилерийски участъкъ подполковникъ Вълчановъ получи по телефона съобщение отъ командира на 218 бригада, че преднитѣ турски позиции при Маслакъ и Малъ Тепе сж завладѣни отъ пехотата и заповѣдъ да открие огънь по

крепостнитѣ батареи въ интервала Айвасъ Баба—Топъ Иолу. Подполковникъ Вълчановъ заповѣда: полското гаубично отдѣление да обстреля батарея № 44, а останалитѣ обсадни батареи—всѣка по своята дадена цель. Почти едновременно всички обсадни батареи насочиха своя мощенъ огънь по стрелящитѣ вече турски батареи отъ фортовия поясъ така:

1) 12 см. д130 група по батареитѣ №№ 40, 44, 48; 2) 15 см. гаубични батареи по батареитѣ №№ 39, 40, 42; 3) 2-а 12 см. д128 батарея на капитанъ Илиевъ по батареитѣ №№ 44, 48.

Началницитѣ на участъка и на групитѣ наблюдаваха резултатитѣ отъ стрелбата и съсредоточаваха огъня на нѣколко батареи по най-деятелнитѣ турски батареи.

Въ 5:40 часа батареитѣ отъ 12 см. д130 група откриха огънь: 2-а 12 см. д130 батарея, командувана отъ капитанъ Георгиевъ—по батарея № 44; 12 см. д130 батарея на капитанъ Лепетичъ (Соф. Креп. бат.) по батарея № 40 и 12 см. д130 батарея на подпоручикъ Господиновъ (Соф. Креп. бат.) по батарея № 48. Въ продължение на 15 минути батареитѣ поддържаха силенъ и мощенъ огънь.

Въ 6⁵ часа, по заповѣдъ на подполковникъ Вълчановъ, батареята на капитанъ Георгиевъ пренесе огъня по форта Куру Чешме; въ 6²⁰ часа, пакъ по заповѣдъ, пренесе огъня по окопитѣ предъ батарея № 40, а въ 6:35 часа батареята се върна пакъ на старата си цель — батарея № 44. Въ 7:10 часа командирътъ на групата, капитанъ Деневъ съсредоточи огъня на тритѣ батареи по турската батарея № 44, която замлъкна. Къмъ 7 часа началникътъ на обсадната артилерия забѣлѣза, че се откри много силенъ огънь по нашитѣ пехотни части, които бѣха заели турската предна позиция при Малъ Тепе и поиска отъ наблюдателя на Синчу Тепе сведение, кои батареи стрелятъ по Малъ Тепе. Наблюдательтъ събщи, че стреля турската батарея № 48. Той заповѣда на подполковникъ Вълчановъ да съсредоточи по тази батарея силенъ огънь. Въ 7:40 часа капитанъ Деневъ, по заповѣдъ, пренесе и съсредоточи огъня на тритѣ батареи по турската батарея № 48.

Въ 8:10 часа по заповѣдъ на началника на обсадната артилерия, батареитѣ отъ 12 см. д130 група въ продължение на единъ часъ (до 9 часа) бомбардираха форта Айджи Иолу,

следъ което пренесоха огъня си по батареи №№ 42, 43, 44.

Въ 5²⁵ часа, 1-а 15 см. гаубична батарея, командувана отъ поручикъ Станчевъ откри огънь по батарея № 40, а 3-а 15 см. гаубична батарея, командувана отъ подпоручикъ Лозачовъ,—по батарея № 39. Въ 6²⁰ часа, дветъ 15 см. батареи, по заповѣдъ на подполковникъ Вълчановъ, пренесоха огъня си по окопитѣ между Айвасъ Баба и батарея № 42. Въ 7⁵⁰ часа турската батарея № 40 при Айвасъ Баба обстреля съ силенъ огънь нашата пехота при Маслакъ. Веднага по нея наново съсредоточи огъня си 15 см. гаубична батарея на поручикъ Станчевъ. Прислугата на турската батарея избѣга въ сѣселнитѣ окопи и батареята замлъкна. Батареята на подпоручикъ Лозановъ въ сжщото време пренесе огъня си по турската батарея № 41. Въ 8 часа по заповѣдъ на началника на обсадната артилерия, дветъ 15 см. гаубични групи отъ Източния артилерийски участъкъ, съсредоточиха огъня си по форта Айвасъ Баба и, заедно съ 15 см. гаубична група отъ северния артилерийски участъкъ до 9³⁰ часа потушиха огъня отъ форта, съседнитѣ окопи и батареи.

Отдѣлната 12 см. д/28 батарея на капитанъ Илиевъ въ 6 часа откри огънь по батарея № 44, а въ 6²⁵ пренесе огъня по батарея № 48. Въ 7¹⁷ часа началникътъ на обсадната артилерия се намѣси въ управлението на огъня и заповѣда батареята да обстреля интервала Айвасъ Баба — Ташъ Табия, което веднага бѣ изпълнено. Въ 7⁵⁰ часа батареята по заповѣдъ откри огънь по турската батарея № 40, която скоро замлъкна.

Съдействие на обсадната Въ 3 часа на 12 мартъ артилерия отъ северния участъкъ всички батареи въ северния участъкъ при атаката на предната артилерийски участъкъ бѣха турска позиция на 12-и мартъ, готови за действие. Началника на участъка подполковникъ Славчевъ запита по телефона началника на артилерията въ сектора ще последва ли заповѣдъ за действие на батареитѣ, или тѣ ще действуватъ споредъ изработения планъ за атака. Полковникъ Загорски отговори — батареитѣ да се придържатъ къмъ плана за атаката и да откриятъ огънь, щомъ турскитѣ батареи започнатъ да стрелятъ.

Подполковникъ Славчевъ заповѣда батареитѣ да се подготвятъ за стрелба така:

1) 15 см. д130 група — съ една батарея по интервала Айвасъ Баба — Айджи Йолу (батарея № 41), съ другата — по интервала Айджи Йолу—Кестенликъ (батарея №№ 44 и 44а) и съ третата батарея — по интервала Кестенликъ — Куру Чешме (батарея № 45).

2) 15 см. гаубична група да остане въ наблюдателно положение ие по Форта Айвасъ Баба;

3) Огдѣлната 12 см. д128 батарея. да остане въ наблюдателно положение по форта Каялжкъ и

4) 12 см. д128 група, съ две батареи, по интервала Айвасъ Баба—Айджи Йолу и съ една по оконитѣ на Софупларъ Бурну.

Въ 4:30 часа турската батарея № 44 откри огънь по нашитѣ пехотни части въ 1-и участъкъ. Веднага върху нея се нахвърля готовата за стрелба 1-а 15 см. д130 батарея на поручикъ Поповъ. До 5 часа почти всички турски батареи отъ източния секторъ бѣха открили огънь. Затова по заповѣдъ на подполковникъ Славчевъ, започнаха своя анфиладенъ огънь, споредъ плана на атаката и останалитѣ две (2-а и 3-а) 15 см. д130 батареи и 12 см. д128 група. Отъ 15 см. д130 група на капитанъ Марашлиевъ: 3-а батарея (отъ Соф. Креп. бат.) насочи огъня си въ интервала Айвасъ Баба — Айджи Йолу (по батарея № 41), 1-а батарея (поручикъ Поповъ) — въ интервала Айджи Йолу Кестенликъ (по батарея № 44) и 2-а батарея (подпоручикъ Скутуновъ) — въ интервала Кестенликъ — Куру Чешме (по батарея № 45).

Въ 5 часа, подполковникъ Вълчановъ донесе на началника на обсадната артилерия, че 23-и полкъ е заелъ предната турска позиция предъ кжщичката, реже телената мрежа и напредва къмъ Маслака, като хвърля ржчни бомби. За да се полрѣчи на турскитѣ резерви да се приближатъ къмъ предната позиция, които споредъ по раншнитѣ сведения сж се разполагали въ долинитѣ на Къналж дере и Бостанлж дере, а така сжщо, за да се поражаватъ отстъпващитѣ отъ предната позиция турски войски, полковникъ Загорски заповѣда на началника на северния участъкъ веднага да пренесе анфиладния огънь на шестѣхъ дълги батареи (15 см. д130 и 12 см. д128) по долинитѣ на Къналж дере и Бостанлж дере. Въ изпълнение на тази заповѣдъ, отъ 15 см. д130 група, 1-а батарея обстреля съ 4 шрапнели реда долината на Къналж-

дере, а 2-а батарея, също съ 4 реда шрапнели — долината на Бостанлъж дере. Стрелбата продължи отъ 5 10 до 5 40 часа, следъ което, огъня наново се пренесе по фортовата линия.

Въ 6 часа дветъ 15 см. гаубични батареи (на оръчикуъ Фикова и другата отъ Соф. Креп. бат.) бѣха открили огънь по форта Айвасъ Баба. Ефекта отъ стрелбата съ фугасни гранати се ясно виждаше голѣмо количество прѣстъ изхвърляна на 20 -30 метра височина.

Въ сѣщото време (6 часа) турската батарея № 38 откри силенъ огънь по нашата пехота при р. Проведийска. Веднага по тази батарея съсредоточиха огъня си отдѣлната 12 см. д/28 батарея на подпоручикуъ Станевъ, една 12 см. гаубична и 15 см. гаубична батарея на поручикуъ Атанасовъ отъ Соф. Креп. баталионъ. Въ продължение на 10 минути накараха турската батарея да замлъкне и повече до пада нето на крепостта да се не обади. Следъ това отдѣлната 12 см. д/28 батарея остана въ наблюдателно положение по Каялъжкъ. 15 см. гаубична батарея пренесе наново огъня си по форта Айвасъ Баба, по който непрекъснато стреляше 15 см гаубична батарея на поручикуъ Фиковъ.

Къмъ 7 часа въ 15 см. гаубична батарея поручикуъ Фиковъ престана да действава 3-то орджие, защото глицерина на спирача му почналъ да тече. Къмъ 7 50 часа по сѣщата причина престана да действава и 4-то орджие, а къмъ 8 часа престана да действава и 2 ро орджие. Батареята продължи стрелбата съ едно орджие. Артилерийскиятъ майсторъ поправяше нѣкои отъ тѣзи орджия, но следъ нѣколко изстрела тѣ пакъ се разваляха и батареята стреляше ту съ едно, ту съ две орджия.

Въ 6 20 часа подполковникуъ Славчевъ донесе на началника на обсадната артилерия, че противникътъ съсредоточилъ силенъ артилерийски огънь по нашата пехота при Малъ Тепе и Маслака и, че командирътъ на 2 и бригаденъ участъкъ моли да се насочи силенъ огънь по крепостните батареи отъ северния артилерийски участъкъ. Понеже въ това време и шестъхъ дълги батареи отъ северния участъкъ вече анфилираха интервала Айвасъ Баба — Кестенликъ, то подполковникуъ Славчевъ заповѣда анфиладните батареи да усилятъ огъня си, което бѣ изпълнено отъ командиритъ на

15 см. д130 и на 12 см д128 групи. Огънятъ на турскитѣ батареи намаля. Въ 7:25 часа 2 а 15 см. д130 батарея напуста обстрелването на интервала Кестенликъ—Куру Чешме и насочи огъня си по турскитѣ батареи №№ 42 и 43. Къмъ 7:50 часа тритѣ батареи отъ 15 см. д130 група по заповѣдъ пушнаха нѣколко шрапнелни реда на около 400 м. западно отъ Кестенликъ, следъ което продължиха стрелбата по старитѣ си цели.

Къмъ 8 часа въ всички батареи се бѣ получило съобщението, че нашата пехота е завладѣла преднитѣ турски позиции, като е взела много пленници и полски орждия. Съобщението се посрешна отъ войициитѣ съ голѣмо въодушевление и съ българското грѣмовито „УРА“.

И тъй, на 12 мартъ до 9 часа огънятъ на турскитѣ батареи постепенно намалѣваше. Крепостнитѣ батареи една по една почнаха да замлъкватъ. Отъ време на време се обаждаха и то, съ рѣдкѣ огънь само нѣкои турски батареи, но къмъ 11 часа и тѣ замлъкнаха. Къмъ 12 часа стана ясно, че българската артилерия е добила голѣмо надмощие надъ турската.

Нашата пехота, която на разсъмване бѣ попаднала подъ силния огънь на турската артилерия отъ фортовия поясъ, почувствува страшната мощъ на съсредоточения кръстосанъ огънь на нашата артилерия отъ източния и северния артилерийски участъци, които се намираха почти подъ правъ жгълъ. Скрита отначало въ гънкитѣ на мѣстността и въ турскитѣ окопи въ предната позиция, за да се запази отъ огъня на крепостната артилерия, нашата пехота бѣ удивена отъ урагана, който за единъ часъ се изви надъ фортовата линия. Нашитѣ пехотинци почнаха да надигатъ глава и предъ тѣхнитѣ очи се изпречваше страшна картина. Цѣлата фортова линия отъ фронта Айджи Йолу—Айвасъ Баба—Ташъ Табия бѣ пламнала отъ огъня на нашата артилерия. Надъ фортоветѣ въ въздуха хвърчаха: изхвърлената отъ фугаснитѣ гранати прѣстъ, разкъсанитѣ тѣла на тѣхнитѣ защитници, дървета и други материали отъ тѣхнитѣ скривалища. Цѣлата линия бѣ задимена отъ пукащитѣ се единъ до другъ шрапнели. Всичко показваше, че фортовата линия е вече неудържима. Духътъ на войициитѣ бѣ повишенъ. Тѣ почнаха да вѣрватъ, че съ единъ ударъ ще завладѣятъ и фортовата линия.

Славни артилеристи отъ Шуменския Крепостенъ батальони! Бъдете горди. Вие действувате там!

Съдействие на обсаднитѣ Въ южния секторъ 12 см. батареи въ другитѣ сектори д/30 батарея на 12 и мартъ, на 12-и мартъ. по молбата на командира на Сръбската Дунавска дивизия, стреля по турскитѣ батареи при Казанъ Тепе. Турската артилерия отговори съ силенъ огънь безъ да ѝ нанесе вреда.

Въ северозападния секторъ на 12-и мартъ нѣкои роти отъ 55-и полкъ бѣха се увлекли и заели Ючъ Тепелеръ. Командирътъ на 1-а 12 см. д/28 батарея получи по телефона извѣстие отъ командира на 2-а 12 см. д/28 батарея, подпоручикъ Стаевъ, че единъ турски табуръ се насочва на Ючъ Тепелеръ да контраатакува нашитѣ роти. Поручикъ Божиновъ откри огънь съ батареята си и въ кратко време разпръсна този табуръ. Въ 9 часа поручикъ Божиновъ получи заповѣдъ отъ началника на сектора да пренесе огъня по турската батарея № 16, която силно обстрелвала 15-и сръбски полкъ, заемащъ Чифл. Емекчи кьой. Командирътъ на батареята насочи 1-о орджие, което следъ доста продължителна стрелба привлече на себе си огъня на турската батарея.

Презъ цѣлиятъ день турскитѣ батареи обстрелваха съ силенъ огънь както пехотнитѣ позиции, така и обсаднитѣ и полски батареи.

5. Атаката на фортовия поясъ.

Главната отбранителна линия (фортовия поясъ) въ Източния секторъ се очертава отъ укрепленията (фортове) Каялжкъ, Ташъ Табия, Айвасъ Баба, Айджи Йолу, Кестенликъ, Куру Чешме, Илдъзъ, Топъ Йолу и Кавказъ. Укрепленията сж старъ типъ, построени на самия гребенъ, стърчаха надъ околната местность и се очертаваха много добре. Стрелбата по тѣхъ можеше да се регулира и отъ найотдалеченитѣ наблюдателни пунктове.

Въ междинитѣ и въ сѣдство съ укрепленията бѣха построени батареи, предназначени за крепостни и полски орджия. Въ Източния секторъ бѣха построени следнитѣ батареи: а) За крепостни орджия №№ 33, 39, 40, 41, 44, 46, 48, 50, 56 и 57; б) За полски орджия №№ 37, 40а, 42, 43

45, 47, 51, 53, 54 и 56. Никъде нѣмаше подготвени запасни батареи, които да се заематъ, когато стане известно кжде атакващия ще насочи удара. Всички батареи имаха директриситѣ си право предъ фронта на главната отбранителна линия. Нѣмаше батареи съ фронтъ да обстрелватъ междинитѣ.

Положението на дветѣ страни на 12-и мартъ къмъ 9³⁰ часа.

Положението на турцитѣ:

а) На Източния секторъ преднитѣ позиции на турцитѣ сж въ български рѣце. Турскитѣ частии сж се оттеглили на главната отбранителна линия. Голѣма частъ отъ войскитѣ заемаши преднитѣ позиции, сж пленени. Почти всички орждия, изнесени на преднитѣ позиции, сж паднали въ български рѣце.

б) Въ Южния секторъ частитѣ държатъ преднитѣ си позиции, съ изключение на окопитѣ северно отъ Ахъркьой.

в) Въ западния секторъ всички позиции сж въ турски рѣце.

г) Въ Северозападния секторъ турцитѣ сж отблъснати отъ най-преднитѣ си позиции, но главнитѣ опорни пунктове Кадънкьой и Ючъ Тепелеръ сж въ тѣхни рѣце.

Положението на българитѣ:

а) На Източния секторъ всички части се окопаваха срещу главната отбранителна линия както следва:

Въ първи бригаденъ участъкъ, 24 и полкъ е въ своитѣ окопи при Гюль Баба и Чириганъ дере, 56 и полкъ на ската северно отъ Айвасъ баба. Обсадната и полската артилерия останаха на първоначалнитѣ си позиции;

Въ 2 и бригаденъ участъкъ 23 и полкъ се окопава на височината Кушъ Тепе. а 10-и полкъ — непосредствено западно отъ турската позиция на Малъ Тепе. Обсадната артилерия е на първоначалнитѣ си позиции.

Маневренитѣ войски на северния отдѣлъ (53-и полкъ) сж задъ Маслака.

б) Въ Южния отдѣлъ колонитѣ се окопаваха на лѣвия брѣгъ на Халваджи дере.

в) Въ Южния секторъ частитѣ отъ 8 а дивизия сж стигнали на около 300 крачки отъ турскитѣ предни позиции 2 а 12 см д130 батарея е на старата си позиция

г) Въ Западния секторъ Сръбската дунавска дивизия е на около 1000 крачки отъ преднитѣ турски позиции.

д) Въ Северозападния секторъ Сръбската Тимошка дивизия съ 55-и български полкъ е достигнала линията Кадънкой — Чифл. Екмекчикой — Маймунъ дере. 1-а 12 см. д128 батарея е на старата си позиция.

Решение да се атакува фортовия поясъ.

Бързото заемане на турските предни позиции, многото пленници и орждия, внушителния огънь на нашата артилерия, всичко това повдигна много духа на войските отъ Източния секторъ.

Началника на северния отдѣлъ Генералъ Грънчаровъ, като знаеше добре положението, реши да продължи настъплението по следитѣ на турцитѣ. Въ 8 часа той заповѣда на подчиненитѣ си началници да атакуватъ фортовата линия, а въ 9 часа издаде писмена заповѣдъ, споредъ която: Войскитѣ отъ северния отдѣлъ трѣбваше да атакуватъ фортовия поясъ, като иматъ за целъ да завладѣятъ фортоветѣ Айвасъ Баба и Айджи Йолу за което:

1-и бригаденъ участъкъ трѣбваше да атакува противника на участъка Ташъ Табия — Айвасъ Баба и да съдействува на атаката на Айвасъ Баба.

2-и бригаденъ участъкъ, усиленъ съ 53-и полкъ 115-о с. артилерийско отдѣление на майоръ Друмевъ, да атакува противника въ участъка Айвасъ Баба включително — Айджи Йолу включително, като има за главенъ обектъ Айвасъ Баба.

3-и бригаденъ участъкъ да съдействува на 2-и бригаденъ участъкъ, като настъпи въ участъка Кестенликъ Табия включително — Илдъзъ Табия включително. Маневренитѣ войски да следватъ задъ 2-и участъкъ.

Обсадната артилерия да подготви атаката, като обстрелва съ съсредоточенъ огънь участъцитѣ отъ фортовата линия Айвасъ Баба — Айджи Йолу — Кестенликъ и Айвасъ Баба — Ташъ Табия. Атаката ще започне шомъ като се подготви съ концентриранъ вихровъ огънь на цѣлата артилерия по атакуващитѣ фортове и близката местностъ задъ тѣхъ, за да се попречи на приближаването на подрѣжкитѣ.

Въ 10³⁰ часа, Генералъ Грънчаровъ докладва своето решение на началника на Източния секторъ. Генералъ Вазовъ одобри решението и заповѣдта и донесе за това на Командуващия II армия.

Въ 12 часа вече бѣ станало ясно, че българската артилерия въ Източния секторъ е добила голѣмо надмощие надъ турската крепостна артилерия, която бѣ принудена да замлъкне, или да стговаря съ рѣдкъ огънь. Нашитѣ батареи, необезпокоявани отъ никого, избираха свободно своитѣ цели и съсредоточаваха по тѣхъ своя огънь. Началникътъ на сектора и началникътъ на северния отдѣлъ извикаха по телефона Полковникъ Загорски да размѣнятъ мисли по опредѣляне часа на пехотната атака. Полковникъ Загорски докладва, че обсадната артилерия е вече изпълнена възложената и задача — подготвяне на атаката—очевидно доказателство, на което е замълчаването на турската артилерия; че не бива да се отлага пехотната атака, а трѣбва да се използва смущението на турцитѣ; Независимо отъ това, вследствие на усилената стрелба, започнали да се явяватъ повреди въ материалната частъ.

Началникътъ на сектора, като изслуша доклада на Полковникъ Загорски, въ 12²⁵ часа, заповѣда да се атакува фортовата линия въ 13⁰⁰ часа Началникътъ на северния отдѣлъ предаде по телефона на подчиненитѣ си началници пехотната атака да почне въ 13³⁰ часа.

Дневната атака на фортовия поясъ въ Източния секторъ.

Началниците на бригаднитѣ участъци, следъ като потучиха заповѣдта на начальника на северния отдѣлъ, направиха своитѣ разпореждания за атаката на фортовия поясъ, като дадоха и обектитѣ за достигане:

Въ 1-и участъкъ, 56-и полкъ трѣбваше да атакува фронта - батарея № 39—батарея № 38 включително, а 54-и полкъ - участъка новата Тешъ Табия до дѣсния флангъ на 56-и полкъ;

Въ 2-и бригаденъ участъкъ, 10-и полкъ — да атакува форта Айджи Йолу и батареи № № 41, 42, а 23-и полкъ, усиленъ съ две дружини отъ 53-и полкъ—да атакува форта Айвасъ Баба до батарея № 41 изключително.

3-и бригаденъ участъкъ трѣбваше да съдействува на 2-и, като настѣпи и атакува участъка Кестенликъ—Илдъзъ Табия.

Артилерийска подготовка на дневната атака на фортовия поясъ на 12-и мартъ.

Началникътъ на обсадната артилерия Полковникъ Загорски бѣше предупреденъ

по телефона отъ щаба на северния отдѣлъ още въ 7¹⁰ часа че се приготвява заповѣдъ за атаката на фортовата линия, Айвасъ Баба—Кестенликъ. Той веднага предупреди началниците на артилерийскитѣ участъци за това и заповѣда:

1) На началника на северния участъкъ подполковникъ Славчевъ: „Ще се атакува фортовата линия Айвасъ Баба — Кестенликъ. Усилете огъня на анфиладнитѣ батареи. Съ двѣтѣ 15 см. гаубични батареи съсредоточете силенъ концентриранъ огънь по форта Айвасъ Баба и по междината на югъ отъ него. По сѣщия фортъ и междина сж насочени и две гаубични батареи отъ Източния участъкъ“.

2) На началника на Източния участъкъ подполковникъ Вълчановъ: „Ще се атакува фортовата линия Айвасъ Баба — Кестенликъ. Усилете огъня по досегашнитѣ обекти. Съ две 15 см. гаубични батареи насочете силенъ концентриранъ огънь по форта Айвасъ Баба, по Кестенликъ и по междината Айвасъ Баба батарея № 42. 12 см. батарея на капитанъ Илиевъ да обстрелва последователно батареитѣ между Айвасъ Баба и Ташъ Табия, които нанасятъ вреда на нашитѣ войски. По форта Айвасъ Баба и междината на югъ отъ него сж насочени две 15 см. гаубични батареи отъ северния участъкъ“.

Въ 9³⁰ часа на 12 и, Полковникъ Загорски получи и писмената заповѣдъ на началника на северния отдѣлъ, която сжщо предаде на началниците на двата артилерийски участъка. По телефона отъ щаба на северния отдѣлъ се съобщи, че за часа на атаката ще последва дспълнителна заповѣдъ. Такава заповѣдъ последва чакъ въ 12⁴⁰ часа. Съ нея се заповѣдваше атаката на фортовия поясъ да се произведе въ 13³⁰ часа.

Въ изпълнение на горнитѣ заповѣди въ артилерийскитѣ участъци е направено следното.

Въ северния участъкъ, подполковникъ Славчевъ заповѣда да се усили огъня по фортовата линия, като съ дългитѣ орджия се анфилиратъ интервалитѣ, а съ обсаднитѣ и полски гаубици се обстрелватъ фронтално фортоветѣ и батареи-тѣ. Споредъ тази заповѣдъ на батареитѣ отъ Шуменския Крепостенъ батальонъ, намиращи се въ северния участъкъ, бѣха дадени за обстрелване следнитѣ цели:

1) 15 см. д/30 група на капитанъ Марашлиевъ обстрелваше съ 3-а батарея (отъ Соф. Креп. батальонъ) интер-

вала Айвасъ Баба—Айджи Иолу; съ 1-а батарея, командувана отъ поручикъ Поповъ—интервала Айдж и Иолу — Кестенликъ и съ 2-а батарея, командувана отъ подпоручикъ Скутуновъ—интервала Кестенликъ Куру Чешме.

2) Отдѣлната 12 см. д|28 батарея на подпоручикъ Станевъ да наблюдава укрепенитѣ групи Каялжъ и Инджирликъ, като открива огънь по най-опаснитѣ за нашитѣ войски цели. Въ случай на нужда да стреля по изводно и дори по орждеино по турскитѣ батареи, за да привлече огъня имъ върху си. За заблуждение на неприятеля да пали димки.

3) 15 см. гаубична група, въ която влизаше 2-а 15 см. гаубична батарея отъ баталиона, получи задача да продължи бомбардирането на форта Айвасъ Баба.

Къмъ това време турскитѣ батареи стреляха твърде оживено и огънятъ имъ бѣ разпредѣленъ така:

Батареитѣ № № 38, 39, 37а, 38б, 31 и една 10·5 см. обстрелваха обсаднитѣ батареи отъ северния участъкъ, а батареитѣ № № 37а и 37б, обстрелваха нашата пехота отъ 1-я бригаденъ участъкъ въ Провадийската рѣка. Огънятъ на всички тѣзи батареи, ако и оживенъ бѣ твърде разсѣянъ и недействителенъ.

Въ 7⁵⁰ часа батарея № 40 при Айвасъ-Баба започна отново да обстрелва нашата пехота при Малъ Тепе. По заповѣдъ на Полковникъ Загорски по нея съсредоточиха огънятъ си две батареи отъ северния участъкъ, а именно: една 12 см. гаубична и една 12 см. д|28 батареи (отъ Соф. Креп. баталионъ) и отъ Източния секторъ една 12 см. д|28 батарея (капитанъ Илиевъ). Въ 9³⁰ часа неприятелската батарея, обстреляна съ съсредоточенъ огънь отъ тритѣ наши батареи, прекрати стрѣлбата и вече не се сбади до края на атаката.

Въ 8 часа, турскитѣ батареи № № 41, 41а, 42, 44, 44а, и 4б усилиха огъня си, като го насочиха главно по нашата пехота между Малъ Тепе и Софуларъ Бурну. Полковникъ Загорски заповѣда на началника на северния участъкъ съ силенъ огънь на дългитѣ орджия да обстреля тѣзи батареи. Подполковникъ Славчевъ заповѣда 15 см. д|30 група да обстреля батареитѣ № № 44, 44а и 46, а 12 см. група — батареитѣ № № 41, 41а и 42. Командирътъ на 15 см. д|30

група разпореда: 1-а батарея да обстреля № 46 3-а батарея — № 44 и 2-а батарея № 44а.

Отдълната 12 см. д/28 батарея, която имаше за задача да привлече огъня на батареите от Инджирлика и Каялъкъ, съ едно оржие стреляше срещу отдълни турски батагеи и палеше димки. Тя привлече огъня на турските батареи, които се нахвърляха върху нея, но нemoжваха да и нанесат никакви вреди.

Въ Източния артилерийски участък, подполковникъ Вълчановъ, като получи заповѣдта на началника на обсадната артилерия за атаката на фортовия поясъ, заповѣда да се усили огъня, като разпредѣли даденитѣ му за обстрелване цели така:

1) 15 см. гаубични батареи да подготвятъ атаката на фортовете Айвасъ Баба и Айджи Йолу, като съ три батареи се обстрелва Айвасъ Баба и съ една Айджи Йолу.

2) 12 см. д/28 батарея на капитанъ Илиевъ да фланкира интервала Айвасъ Баба—Ташъ Табия;

3) 12 см. д/30 група да обстрелва съ тритѣ си батареи форта Айджи Йолу;

4) 15 см. д/30 батарея да наблюдава батареите южно отъ Илдъзъ Табия.

Въ изпълнение на горната заповѣдъ, батареите откриха огънь.

15 см. гаубични батареи на поручикъ Станчевъ и подпоручикъ Лозановъ откриха твърде силенъ огънь по форта Айвасъ Баба и заедно съ останалитѣ 15 см. гаубични батареи отъ Северния и Източния участъци отъ 8 — 10 часа обстрелваха, както форта, така и батареите № № 39, 40 и 41, люнета предъ батарея № 41 и окопитѣ предъ батарея № 40.

12 см. д/28 батарея откри силенъ огънь по интервала Айвасъ Баба — Ташъ Табия Въ 7:55 часа по заповѣдъ на Полковникъ Загорски пренесе огъня по турската батарея № 40, която обстрелваше нашата пехота. Къмъ 9:30 часа турската батарея бѣ принудена да замлъкне и не се обади по-вече. Следъ това, 12 см. д/28 батарея зае наблюдателно положение по батареите въ интервала Айджи Йолу — Кестениликъ

12 см. д/30 група на капитанъ Деневъ отъ 7 — 9 часа

откри силен огънъ съ третѣ си батареи по форта Айджи Йолу, следъ което пренесе огъня по крепостнитѣ батареи №№ 42, 43 и 44, като батареята на капитанъ Георгиевъ, стреля по батарея № 41. Скоро турскитѣ батареи прекратиха стрелбата. Въ 10 часа огънятъ и отъ нашитѣ батареи се прекрати.

И тъй къмъ 9:30 часа огънятъ на турскитѣ батареи предъ фронта на северния отдѣлъ постепенно отслабваше а особено въ участъка Айвасъ Баба — Айджи Йолу Нѣкой батареи се обаждаха съвсемъ рѣдко, а други — бѣха престанали да стрелятъ. Такива бѣха батареитѣ: 38, която престана да стреля въ 9:15 часа; № 40 — въ 9:30 часа и № 39, която замлъкна въ 11 часа По цѣлата фортова линия предъ северния отдѣлъ къмъ 11 часа настана пълно затишие, което показваше пълното надмощие на нашата артилерия надъ турската. По обстрелванитѣ по рано пространства, сега се движеха свободно наши пехотни части, безъ да попадне въ тѣхъ турски снарядъ. Артилерийскитѣ началници считаха, че по-пълна артилерийска подготовка на атаката отъ тази, не може да се постигне. Тѣ съ нетърпение очакваха да почне пехотната атака на фортовия поясъ, но тя не почваше. Постоянно тѣ запитваха пехотнитѣ началници, защо не се предприема атаката Полковникъ Загорски сжщо напомни предъ началника на Източния секторъ да се побърза съ атаката и да не се изпуска благоприятния моментъ Най после въ 12:40 часа, полковникъ Загорски получи съобщение, че пехотната атака ще почне въ 13:30 часа, което съобщи на началниците на артилерийскитѣ участъци.

Между това следъ 14 часа, изненаданитѣ отъ масовия артилерийски огънъ турци, сл дѣ отслабването на нашия артилерийски огънъ почнаха да се съвзематъ. Разбѣгналитѣ се турски войници, почнаха да се завръщатъ при батареитѣ си доброволно и на сила Турскитѣ батареи отъ фронта Кестенликъ — Кавказъ Табия, които не бѣха тъй силно обстрелвани, започнаха да се обаждатъ и да обстрелватъ съ косъ огънъ нашитѣ войски, разположени между Малъ Тепе и Софуларъ Бурну, като имъ нанасяха доста чувствителни загуби За облекчение положението на нашата пехота, която се движеше, за да заеме изходното си положение за ата-

ка, обсадната артилерия почна да съсредоточава огъня си по тѣзи анфилиращи турски батареи.

Началника на артилерията въ северния участъкъ, като получи въ 12:40 часа съобщение, че пехотната атаке ще се произведе въ 13:30 часа, заповѣда огъня на обсадните батареи да се усили. Батареите усилиха огъня си по целиите, по които до тогава стреляха, и това продължи до 14 часа, когато най-после се предполагаше, че ще се произведе атаката. Обаче и къмъ това време такава не последва.

Къмъ 14:15 часа полковникъ Загорски получи донесение отъ началника на Източния артилерийски участъкъ, че командира на 2-и бригаденъ участъкъ, предвидъ на приближаването на нашите пехотни части къмъ последната телена мрежа, заповѣдалъ огъня да се пренесе на западъ отъ фортовата линия Айвасъ Баба — Айджи Йолу. Полковникъ Загорски заповѣда на началника на северния участъкъ веднага да пренесе огъня на дългите батареи, които анфилиратъ казания участъкъ на 200 метра западно отъ казаните фортове. 15 см. д/30 батареи отъ групата на капитанъ Марашлиевъ пренесоха огъня на 200 метра западно отъ фортовата линия и обстрелваха площадъ презъ 50 метра.

Въ 15 часа стана вече ясно, че атаката не ще се произведе, защото пехотните части не сж могли да заематъ и ходното си положение. По заповѣдъ на началника на обсадната артилерия батареите почнаха да обстрелватъ фортовата линия базно съ рѣдкъ огънь.

15 см. д/30 батареи обстрелваха пакъ интервалите Айджи Йолу — Кестенликъ — Куру Чешме, като обстрелваха и специално батареите №№ 44-а, 45 и 4, които се намираха въ тѣзи интервали. 1-а батарея обстрелваше батарея № 47, 2-а батарея остреля батарея № 45, а 3-а батарея — батарея № 44-а. До това време батареите бѣха изстреляли 1-а — 520 снаряди, 2-а — 440 и 3-а 800 снаряди.

15 см. гаубична батарея на поручикъ Фиковъ обстрелва форта Айвасъ Баба

Въ 15:40 часа, неприятелътъ започна да фланкира съ силенъ огънь нашите пехотни части около Малъ Тепе. Мжч но бѣ да се опредѣли положението на неприятелските стрелящи батареи. Запитанъ наблюдателя на Синчу Тепе събщи че поради дима, който покрива неприятелската по-

зиция, наблюденията сж трудни но изглежда, че това сж батареитъ №№ 38б, 38г и 44б. Въ 16:10 часа, подполковникъ Славчевъ усили анфиладния огънь въ участъка Айджиджи Йолу — Кестенликъ, като съсредоточи огъня на 1-а и 3-а 15 см. д/30 батареи по турската батарея № 44 б.

Въ 17 часа въ 1 и бригаденъ участъкъ. 56-и и 54 и полкове почнаха да настъпватъ отъ Провадийската рѣка, но бѣха силно обстрелвани отъ турскитъ батареи №№ 37 и 37 а, които имъ нанесоха чувствителни загуби. Подполковникъ Славчевъ заповѣда: 12 см. д/28 батарея на подпоручикъ Станевъ и 15 см. гаубична батарея на поручикъ Атанасовъ (Соф. Коеп. баталионъ) веднага да насочатъ огъня си по тѣзи батареи, а 15 см гаубична батарея на поручикъ Фиковъ, която имаше две орджия годни, да обстрелватъ гънкитъ отъ мѣстността източно отъ Ташъ Табия, кждето се предполагаше, че има картечници и две куполни орджия, които фланкираха нашата настъпваща пехота.

Въ 17:45 часа, поручикъ Божиновъ отъ Синчу Тепе, забележа, че гжсти неприятелски маси се насочватъ отъ с. Арнауткой къмъ Айвасъ Баба и донесе по телефона на началника на обсадната артилерия. Полковникъ Загорски като събщи това на подполковникъ Славчевъ, заповѣда всички 15 см. д/30 орджия отъ групата на капитанъ Марашлиевъ и отъ 12 см. д/28 гурпа на капитанъ Максимовъ да концентриратъ огъня си въ интервала Айвасъ Баба и Айджиджи Йолу. Сжщото сведение и аналогична заповѣдъ той даде и на н-ка източния участъкъ подполковникъ Вълчановъ, да анфилиратъ съ 12 см д/28 батарея интервала Айвасъ Баба — Ташъ Табия. Подполковникъ Славчевъ насочи въ казания участъкъ огъня на дългитъ орджия, като имъ заповѣда да обстрелятъ съ 4-5 реда мѣстността западно отъ интервала Айвасъ Баба — Айджиджи Йолу. Обсипана съ градъ отъ снаряди колоната се разбѣга и разпрѣстна.

Въ 18:10 часа полковникъ Загорски узна отъ началника на северозападния отдѣлъ, че атаката се отлага за презнощъта — следъ изгревъ на луната. Разхода на снарядитъ бѣ голѣмъ. Изтова той заповѣда на чачалниците на артилерийскитъ участъци да намалятъ скоростъта на огъня, като до 22:40 часа изстрелятъ не повече отъ 30 снаряда на орджие. Батареитъ намелиха сѣгъня. Отъ 15 см. д/30 група на

капитанъ Марашлиевъ, отъ всѣка батарея стреляше по едно орджие. като даваше по единъ изстрелъ презъ 10 минути.

Въ източния артилерийски участъкъ стрелбата на батареитѣ продължи по сжщитѣ цели. Когато въ 12'40 часа подполковникъ Вълчановъ получи съобщението, че пехотната атака ще се произведе въ 13'30 часа, той безъ да промѣни целитѣ, заповѣда огъня да се усили.

Въ 14'40 часа подполковникъ Вълчановъ получи съобщение отъ командира на 2-и бригаденъ участъкъ, че 10 и и 23-и полкове почнали да се приближаватъ до теленитѣ мрежи и имало опасностъ да бждатъ поражавани отъ нашитѣ батареи отъ северния участъкъ, затова огънятъ да се пренесе на западъ отъ фортовата линия. Той донесе на началника на обсадната артилерия и последня веднага заповѣда на подполковникъ Славчевъ да пренесе огъня по на западъ отъ фортовата линия

Въ 15 часа, отъ щаба на 218 а бригада се получи съобщение, че една неприятелска батарея отъ къмъ форта Кестенликъ силно обстрелва въ флангъ 10-и Родопски полкъ. По донесение на наблюдателя отъ Синчу Тепе се указа, че това е турската батарея № 48 а. Веднага подполковникъ Вълчановъ съсредоточи огъня на 3-а 12 см. д128 батарея на капитанъ Илиевъ и на 15 см. д130 батарея на подпоручикъ Лиловъ по тази батарея. Въ кратко време турската батарея бѣ заставена да замлъкне

Въ 17'45 часа бѣха забелѣзани, отъ командира на 15 см. д130 батарея капитанъ Апостоловъ, турски колони да настѣпватъ къмъ Айвасъ Баба. (Потвърждаваше се сведението, предадено въ сжщия часъ отъ наблюдателя на Синчу Тепе). Подполковникъ Вълчановъ донесе на началника на обсадната артилерия и получи отъ него заповѣдъ съ 12 см. д128 батарея на капитанъ Илиевъ да фланкира интервала Айвасъ Баба — Ташъ Табия. Подполковникъ Вълчановъ насочи въ този интервалъ не само огъня на 12 см. д128 батарея, но още и на една 12 см. д130 батарея и на 15 см. гаубична батарея, на поручикъ Станевъ. Колонитѣ, обсипани съ огънь на осемъ наши батареи, се разбѣгаха и разпрѣстнаха въ разни посоки.

Въ 18¹⁰ часа, когато стана извѣстно, че атаката ще се произведе презъ нощта срещу 13-и мартъ, подполковникъ

Вълчановъ, по заповѣдь, разпореди интензивността на огъня да се намали, като до изгрѣвенето на луната да не се разходватъ повече отъ 30 снаряда на оржие.

Дневна атака на фортовия поясъ отъ 1-и бригаденъ частитѣ отъ пехотата на 12-и участъкъ, силно обстрелвани мартъ. отъ турската артилерия, останаха на позициитѣ си.

Въ 2-и бригаденъ участъкъ полковетѣ не бѣха срещу даденитѣ имъ обекти. 10 полкъ бѣ срещу форта Кестенликъ, а 23-и полкъ имаше само една дружина срещу обекта си Айвасъ Баба. Другитѣ му дружини бѣха срещу Айджи Йолу — обектъ на 10-и полкъ. За да застанатъ срещу даденитѣ имъ обекти, полковетѣ трѣбваше подъ неприятелския артилерийски огънь да извършатъ облическо движение, вследствие на което 23-и полкъ едва къмъ 18 часа успѣ да заеме изходно положение срещу Айвасъ Баба, а 10 полкъ, обстрелванъ въ флангъ съ артилерийски огънь, къмъ 17 часа достигна гребена източно отъ Къналж дере съ доста разстрѣсени части и, по заповѣдь на командира на бригадата, почна да се окопава и да превежда частитѣ си въ редъ.

Въ 3-и бригаденъ участъкъ полковетѣ останаха на позициитѣ си и произведоха разузнаване.

6. Нощна атака на фортовия поясъ отъ Източния секторъ.

Разпореждания за Огъ полученитѣ до 20 часа на 12 мартъ атаката. донесения за началника на Източния секторъ Генералъ Вазовъ стана ясно, че въпреки успешната наша артилерийска подготовка, пехотната атака не е предприета, защото частитѣ не сж могли навреме да заематъ благоприятно изходно положение и мѣрки за разрушение на теленитѣ мрежи.

Той реши да се атакува фортовия поясъ споредъ изработения отъ по-рано планъ и въ 20³⁰ часа даде по телефона заповѣдь:

1) Бригадитѣ отъ бойната частъ въ всички участъци и на двата отдѣла да се приближатъ възможно близко до неприятелскитѣ.

2) Поддръжките на шурмовите колони да се ешалонират въ дълбочина за повторение на удара въ случай на нужда.

3) Работните команди до изгръв на луната (между 22 и 23 часа) да направят прелези въ телената мрежа;

4) Артилерията да продължава стрелбата до изгръв на луната, като обстрелва изключително пространството задъ фортовия пояс, за избѣгване нещастни случаи. Съ изгръване на луната, тя участва огъня си въ продължение на 15 минути по обектите на атаката, по които е успѣла презъ дена да се премѣри точно, следъ което прекратява огъня си за 10 минути. Това ще послужи като сигналъ на пелотата да атакува. Следъ това артилерията пакъ продължава да обстрелва пространството задъ фортовия пояс до разсъмване, когато могат да се промѣнятъ целите, въ зависимост отъ нуждата.

5) Съ заемане укрепленията, полската артилерия се подава незабавно напредъ. До дохождането ѝ, контратаките се отбиватъ отъ пехотните части, при съдействието на картечиците и бомбите. Само следъ разсъмване тѣ ще приематъ разпространение въ тилъ на другите укрепления.

6) Трѣбва да се помни, че въ тази нощъ е наложително да се реши съдбата на Одринската крепостъ. Връщане назадъ нѣма. Противникътъ трѣбва да бѣде сломенъ. Напредъ ни чака слава и миръ а назадъ—безславие и смъртъ!

Съ тази си заповѣдъ Генералъ Вазовъ целѣше да използва лунната нощъ за намаление на загубите, защото, споредъ направения по негова заповѣдъ опитъ на 10-и срецу 11 и мартъ, отдѣлните хора и малки части по освѣтените отъ луната склонове се виждатъ на 400 крачки съ просто око и на 600—съ бинокълъ. Ако същите цели се проектиратъ на небесния фонъ, тѣ се забелѣзватъ до 500 крачки съ просто око и до 700—съ бинокълъ. Тѣзи резултати бѣха съобщени на началниците на бригадните уча тѣци.

Началникътъ на северния отдѣлъ, като получи заповѣдта на началника на Източния секторъ, схвана, че тя е въ духа на съставения отъ по рано планъ за атаката на фортовия пояс, съ който планъ бѣха добре запознати началниците на бригадните участъци, и, безъ всѣкакви допълнителни указания, я предаде въ шабвета на тѣзи участъци.

Началниците на участъците получиха заповѣдта преди изгрѣвъ на луната и имаха време да направятъ своите разпореждания до командирите на полковете.

Съдействие на обсадната Полковникъ Загорски по-
артилерия при нощната атака лучи заповѣдта на начал-
на фортовия поясъ. ника на Източния секторъ за
нощната атака на фортовия поясъ въ 22 часа на 12-и мартъ.
Той я предаде на началниците на северния и източния арти-
лерийски участъци. Съ тази заповѣдъ се искаше следъ изгрѣ-
ването на луната усиление на артилерийския огънь въ про-
дължение на 15 минути по обектите на атаката. Понеже
това изгрѣване щѣше да се види въ разните участъци въ
различно време, то за едновременно въ действията въ
всички участъци, полковникъ Загорски се съгласи съ начал-
ника на северния отдѣлъ Генералъ Грънчаровъ, щото уси-
ляването на огъня въ продължение на 15 минути, спирането
му за 10 минути, както и пренасянето му въ турския тилъ,
да стане съ специални заповѣди. Това той предаде на на-
чалниците на артилерийските участъци.

Въ 22⁴⁰ часа луната бавно, но величествено изгрѣ изъ
задъ хълмистия хоризонтъ. Наситяваше часа, когато щѣше
да се реши участъта на най-силната турска крепостъ Ро-
лопци и Шипчанци се вече надигаха къмъ Айджи Йолу и
Айвасъ Баба.

Въ 22⁵⁵ часа, полковникъ Загорски предаде на начал-
ниците на артилерийските участъци следната кратка запо-
вѣдъ: „Всички батареи да откриятъ бързъ огънь, който да
продължи 15 минути“. Въ единъ мигъ по щѣлия фронтъ
зареваха стотици орждия. Гърмежите на отдѣлните орждия
вече не се чуаха. Всичко се сливаше въ единъ общъ про-
дължителенъ тънтенъ, който се чуваше на близо и далечъ.
Турската позиция бѣ наново преорана отъ падащите фугаси,
а пукащите се шрапнели освѣтяваха турските укрепления
до толкова, че батареините командири имаха възможностъ
да наблюдаватъ точноста на своята стрелба. Започна една
отъ най-славната и най-величавата епопея на българската
армия.

Минаха се 15 минути, а съобщение отъ щаба на се-
верния отдѣлъ, че пехотата е стигнала до неприятелската
позиция не последва. За да не се даде възможностъ на

турцитѣ да се опомнатъ, полковникъ Загорски заповѣда стрелбата да продължи съ същата сила до втора заповѣдъ. Батареитѣ продължиха съ същата бързина стрелбата. Батареинитѣ командири очакваха всѣка минута да получатъ заповѣдъ за прекратяване на огъня за 10 минути, когато пехотата щѣше да атакува; но такава заповѣдъ не идеше, а бойнитѣ запаси намаляваха. Полковникъ Загорски напомни нѣколко пѣти за това на началника на отдѣла. Като узна че атаката не ще може да се произведе на скоро, полковникъ Загорски се съгласи съ искането на началника на северния артилерийски участъкъ, подполковникъ Славчевъ бързината на стрелбата да се намали. Положението на нашитѣ атакуващи части все още бѣ неопредѣлено. Всички, артилерийски началници почнаха да се безпокоятъ отъ закъснението на пехотната атака.

Въ 2¹⁰ часа на 13-и мартъ отъ щаба на северния отдѣлъ се съобщи, че атаката на Айджи Иолу почва. Началника на артилерията, като съобщи това на двамата началници на артилерийскитѣ участъци, заповѣда имъ веднага да пренесатъ огъня на 200 метра западно отъ този фортъ. Въ 2³⁰ часа началника на Източния секторъ съобщи на полковникъ Загорски, че 10-и полкъ заелъ Айджи Иолу. Това сведение той веднага предаде на началниците на артилерийскитѣ участъци, като имъ заповѣда да пренесатъ огъня още по назадъ. Къмъ това време обаче, форта Айджи Иолу бѣ вече завладѣнъ отъ 10-и Родопски полкъ и, докато се предаде заповѣдта, нѣкои снаряди сж паднали около форта.

Действията въ артилерийскитѣ участъци до падането на крепостта се развиха така:

а) Въ Северния участъкъ. Съгласно плана за атаката, началника на участъка разпореди:

1) 15 см. д/30 и 12 см. д/28 групи да продължаватъ да фланкигатъ интервала Айвасъ Баба—Кестенликъ, при което 12 см. д/28 група фланкира интервала отъ батарея № 44 до батарея № 40, а 15 см. д/30 група—интервала Айджи Иолу — Кестенликъ;

2) 12 см. гаубици да обстрелватъ пространството южно отъ батареи № № 38 и 39.

3) Отдѣлната 12 см. д/28 батарея на подпоручикъ Станевъ заедно съ 15 см. гаубична група да подпомагатъ настѣплението на частитѣ отъ 1-и бригаденъ участъкъ,

Въ 22²⁰ часа на 12 мартъ, неприятелския прожекторъ отъ форта Каялжкъ почна да освѣтява нашитѣ войски отъ 1-и бригаденъ участъкъ при р. Провадийска. 12 см. д128 батарея на поручикъ Станевъ и 12 см гаубична батарея на поручикъ Фиковъ откриха огънь по него и въ кратко време го заставиха да прекрати и повече да не повтори освѣтяването

Въ 22⁵⁵ часа, при изгрѣвъ на луната, всяки батареи откриха бързъ огънь, съгласно горното разпределение. Отъ 15 см. д130 група 2-а батарея обстрелва фортъ Айджи Йолу, а останалитѣ две батареи обстрѣлваха участъка северно и южно отъ него. — 12 см. д128 батарея на поручикъ Фиковъ, споредъ нуждата, обстрѣлваха ту Айвасъ Баба, ту Ташъ Табия и Каялжкъ и поддържаха атаката на пехотнитѣ части отъ 1-и бригаденъ участъкъ.

Въ 2⁵⁰ часа на 13-и мартъ се получи съобщение, че форта Айджи Йолу е заетъ отъ 10-и Родопски полкъ и заповѣдъ, огъня да се пренесе на западъ отъ форта. Батареитѣ отъ 15 см д130 група пренесоха огъня западно отъ форта, като обстрелваха площадъ презъ 50 м. за да пречатъ на подходането на турскитѣ резерви.

Следъ падането на Айджи Йолу, началникътъ на обсадната артилерия получи донесение отъ началника на източия артилерийски участъкъ, че командирътъ на 3-и бригаденъ участъкъ, искалъ съдействие на обсадната артилерия при атаката на Кестенликъ — Куру Чешме — Илдъзъ. Въ 6²⁰ часа на 13-и мартъ, подполковникъ Славчевъ, по заповѣдъ на началника на обсадната артилерия, разпореди 15 см. д130 група да обстреля форта Кестенликъ и участъцитѣ северно и южно отъ него съ бързъ огънь. 15 см. батареи обстрелваха до 9⁴⁰ часа форта Кестенликъ, а въ 6⁴⁰ часа пренесоха стѣня на 200 м. западно отъ форта, защото се получи съобщение, че нашитѣ войски се приближили до него. Всяка батарея обстрелва въ своя участъкъ площадъ презъ 50 м., докато достигне до 800 м. западно. Въ 6⁵⁰ часа въ групата се получи съобщение, че форта Кестенликъ е завладянъ, което се посрѣщна съ „УРА“ отъ войницитѣ въ батареитѣ.

Въ 7²⁰ часа неприятелскитѣ батареи №№ 34 и 36 отъ къмъ Инджирликъ откриха силенъ анфиладенъ огънь по

интервала Каялжък — Ташъ Табия. Чуваше се и пушечна стрелба отъ нашата пехота. Командирътъ на отдѣлната 12 см. д/28 батарея подпоручикъ Станевъ, по своя инициатива откри огънь съ по единъ взводъ срещу всѣка една отъ казанитѣ две батареи. Следъ като даде нѣколко изстрела батарея № 34 замлъкна. Тогавъ батареиния командиръ насочи огъня на цѣлата си батарея срещу турската батарея № 36. Артилерийскиятъ двубой продължи около 20 минути, когато отъ единъ сполучливо падналь снарядъ, зарядната ниша на турската батарея № 36 експлодира и батареята замлъкна.

Въ 7:45 часа на 13-и мартъ батареитѣ отъ 15 см. д/30 група пренесоха огъня по турската батарея № 38 б, която обстрелваше нашата пехота и веднага я заставиха да замлъкне.

Къмъ 8 часа, 2-а 15 см. д/30 батарея на поручикъ скутуновъ по заповѣдь откри огънь по града и специално по Янжък Къшла, но, следъ като даде нѣколко изстрела, прекрати стрелбата, защото нашата пехота вече настѣпваше къмъ гр. Одринъ.

б) Въ Източния участъкъ. Къмъ 19 часа на 12 и мартъ подпоковникъ Вѣлчановъ получи заповѣдь отъ командирана 2-и бригаденъ участъкъ, че атаката ще се произведе презъ нощта, за което артилерията да пренесе огъня си задъ фортовата линия.

Въ 20 часа, дветѣ 15 см. гаубични батареи (1-а Шуменска на поручикъ Станчевъ и 3-а Софийска) пренесоха огъня си западно отъ Айвасъ Баба — Айджи Йолу, за да пречатъ на приближаването на турскитѣ поддръжки.

12 см. д/28 батарея на капитанъ Илиевъ отъ 19 до 21:40 часа обстрелва форта Айджи Йолу. Въ 21:40 часа пренесе огъня по батарея № 48, а следъ 25 минути се върна отново пакъ по тила на Айджи Йолу и обстрелва този участъкъ, ту съ бързъ, ту съ рѣдъкъ огънь, почти до 3 часа на 13-и мартъ.

Батареитѣ отъ 12 см. д/30 група до изгрѣвъ на луната останаха въ наблюдателно положение по турскитѣ батареи № № 40, 41 и 42. Въ 20:35 часа групата получи заповѣдь при изгрѣвъ на луната да обстреля Айджи Йолу, а когато пехотата се приближи до форта да пренесе огъня въ тила на форта.

Въ 23 часа всички батареи откриха въ продължие на

15 минути бързъ огънь. Следъ изминаването на 15 минути огънятъ продължи съ сжщата сила до втора заповѣдъ, а въ 0'05 часа на 13-и се получи заповѣдъ батареитъ да поддържатъ рѣдъкъ огънь.

Въ 2'50 часа се получи съобщение, форта Айджи Йолу е завладѣнъ отъ 10-и полкъ, по форта да не се стреля, а огъня да се пренесе западно отъ него. 12 см. д130 грѹла, която стреляше по форта, пренесе огъня си западно отъ него. 12 см. д/30 батарея на капитанъ Георгиевъ пренесе огъня задъ форта Айджи Йолу и батареята № 43.

Началникътъ на 3-и бригаденъ участъкъ иска съдействие на обсадната артилерия при атаката на Кестенликъ — Куру Чешме — Илдъзъ. Началникътъ на обсадната артилерия заповѣда на полковникъ Вълчановъ да се подготви атаката на Куру Чешме и Илдъзъ, само ако има сигурна свързка съ пехотата. Понеже такава нѣмаше, то се подготви атаката по форта Кестенликъ, а по другитѣ фортове Куру Чешме и Илдъзъ огъня не се откри. 1-а 12 см. д130 батарея на капитанъ Георгиевъ въ 5'40 часа на 13-и мартъ обстреля мѣстността западно отъ Куру Чешме. Турската крепостна батарея № 44 откри огънь по посока на долината на Кумъ дере. Единъ снарядъ падна въ наблюдателния пунктъ на батарейния командиръ капитанъ Георгиевъ и уби старшия наблюдател, старшия подофицеръ Марко Калиновъ. Парчета отъ сжщия снарядъ нараниха наблюдателя канониръ Стоянъ Кръсгевъ а батарейния командиръ и останалитѣ трима наблюдатели бѣха засипани съ прѣстъ. Склопи очи героя Марко Калиновъ, като дида предъ ологаря на Отецеството най-скѣпото, което човѣкъ има на свѣта — своятъ животъ. Вѣчна му память!

Въ 5'45 часа, на 14-и мартъ, батареята на капитанъ Илиевъ откри огънь по форта Кестенликъ, за да подготви атаката му, съгласно искането на командира на 3-и бригаденъ участъкъ. Въ 9 часа когато нашата пехота се приближи до Кестенликъ, капитанъ Илиевъ пренесе огъня по турската батарея № 43, която съ своя анфилдакъ огънь, безпोकоеше нашата атакуваща пехота.

Къмъ 8 часа, 1-а 12 см. д130 батарея откри огънь по северната частъ на гр. Одринъ, но, следъ нѣколко изстрела прекрати стрелбата, защото нашата побѣдоносна пехота бѣше вече близко до града.

И тъй, обсадната артилерия въ Източния сектор действуваша точно споредъ изработения планъ отъ по рано, за нощната атака. Нейниятъ огънь произвеждаше потресаваше впечатление на турските войници. Пехотинците отъ обстрелваните окопи не издържаха този огънь и почваха да бѣгатъ назадъ, но пътятъ имъ биваше преграденъ отъ огъня на другите батареи. Турските батареи не можаха да стрелятъ, защото отъ точната и съсредоточена стрелбана нашата артилерия прислужниците имъ бѣха избити. Голѣмо морално въздействие оказваха фугасните гранати на гаубиците, които правѣха голѣми опустошения, голѣми ями и издигаха високо въ въздуха голѣми количества прѣстъ. Когато падаше такъвъ снарядъ въ турските батареи, прислужниците се разбѣгваха и съ голѣми усилия биваха връщани на мѣстата имъ.

Най-голѣми жертви отъ артилерийския огънь турците понесоха при нощната атака, защото следъ затихване огъня Огъ нашата артилерия на 12-и мартъ, тѣ заеха гъсто главната отбранителна линия.

Духътъ на нашите крепостни артилеристи бѣ на недосягаема висота. Всички работѣха съ голѣмо въодушевление и енергия. Всѣки успѣхъ, постигнатъ отъ батареята, или отъ нашата пехота се посрѣщаше отъ прислугата на орджията съ гръмогласно българско „УРА“. При бързия огънь, войниците бѣха потънали въ погъ. Тѣ събличаха горните си дрехи (шинели, куртки, антери) и работѣха по ризи. Смѣната ставаше по-често.

Отъ продължителната и бърза стрелба орджията, а особено дългитѣ, се силно нагорѣщаваха и се покриваха съ вѣхти мокри шинели и се обливаха съ вода.

За предпазване отъ шрапнелния огънь на противника и отъ гранатни парчета, голѣма заслуга имаха построените надъ орджията чардаци. Въ тѣхъ имаше попаднали много шрапнелни куршуми, но нито единъ не бѣше пробилъ чардака.

Загубите на батареите отъ баталиона, презъ време на атаката, на 12-и и 13-и мартъ сж: убили войници 1 и ранени 4 войника.

Въ боевете на 11-и, 12-и и 13-и мартъ сж изразходвани следното количество снаряди:

Ч А С Т И	Гранати	Шрап-нели	Всичко	На орджие
ВЪ СЕВЕРНИЯ УЧАСТЪКЪ.				
15 см. д130 група (10 орджия)	946	1622	2568	257
15 см. д12 гаубици (6 орджия)	1335	352	1687	281
2-а 12 См. д128 батарея (4 орджия)	389	403	795	199
ВЪ ИЗТОЧНИЯ УЧАСТЪКЪ				
12 см. д130 група (10 орджия)	1388	49	1437	144
15 см. д12 гаубици (14 орджия)	1419	794	2213	158
3-а 12 см. д128 батарея (4 орджия)	279	366	645	161

Повълване съ бойни запаси. Преди атаката, въ предните дни, се взеха мѣрки и всички снаряди, които се намираха въ складозетѣ, се превезоха и складираха близо до самитѣ батареи и групови погребива, защото превознитѣ средства (волски кола) бѣха ограничени и немислимо бѣ попълването да стане презъ време на боя.

Къмъ деня на атаката обсаднитѣ батареи разполагаха съ следното количество бойни припаси: 15 см. д130 орджия съ около 500 снаряди на орджие; 12 см. д130 — съ 900 снаряди; 12 см. д128 — съ 400 и 15 см. гаубици — съ около 500 снаряди на орджие.

Дейность на обсаднитѣ бата- Въ Южния секторъ, на раз-
реи отъ Южния и Североза- съмване на 13 и маргъ, ко-
падния сектора на 13 и маргъ, мандирътъ на Дунавската
дивизия, помоли командира на 8-а дивизия, 12 см. д128 ба-
тарея при Друджарасъ и презъ този день да стреля по Па-
пасъ Тепе за съдействие на настѣплението на пехотнитѣ
части отъ западния секторъ, тъй като дългитѣ орджия отъ
неговия участъкъ сж били заети всецѣло съ съдействие сре-
щу Казанъ Тепе. Молбата бѣ удовлетворена. 12 см. д130 ба-
тарея откри о тѣнь по Папасъ Тепе — съдействува на настѣ-
плението на сръбската пехота отъ Западния секторъ — Ти-
мошката дивизия настѣпи къмъ фортовия поясъ.

Въ Северозападния секторъ — Тимошката дивизия настѣпи къмъ фортовия поясъ. 1-а 12 см. д128 батарея оста-
на на позицията си.

Нощна атака на пехотата.

а) Пробивът на фортовата линия отъ 10-и полкъ. Въ 23:30 часа на 12-и мартъ, дружинитъ отъ 10-и полкъ настъпиха отъ гребена, източно отъ Къналж дере, къмъ Айджи Йолу. Артилерийската стрелба бѣ достигнала максималната си сила. Фортовата линия предъ настъпващитъ дружини бѣ разорана отъ падналитъ снаряди. Духътъ на Родопци бѣ повишенъ. Тѣ вѣрваха, че турцитъ не ще издържатъ този адски огънь, а ще отстъпятъ и, въ лунната нощъ решително пълпѣха къмъ теленатата мрежа.

Въ 1:20 часа на 13-и мартъ, преднитъ части стигнаха телената мрежа, залегнаха и издигнаха установения знакъ — червенъ фенеръ. Турцитъ отъ окопитъ си северно и южно отъ Айджи Йолу откриха силенъ огънь. Работнитъ команди изкочиха напредъ и, въ кжсо време, направиха проходи въ телената мрежа. Цѣлиятъ боенъ редъ на полка съ страшенъ викъ „УРА“ се понесе презъ направенитъ проходи напредъ на ножъ. За нѣколко минути храбритъ родопци стигнаха и отбградиха форта Айджи Йолу, каго унищожиха турскитъ войници въ него, които отчаяно се съпротивляваха.

Въ 1⁵⁰ часа форта бѣ завладѣнъ. Въ това време, въ него падаха гранати, а надъ него се прѣскаха шрапнели. Не можеше да се опредѣли дали това сж снаряди отъ нашата или турската артилерия. Единъ храбрецъ се изкачи на най високата частъ на форта и размахъ червенъ фенеръ, но единъ шрапнель се прѣстна надъ форта и героитъ падна тежко раненъ. Спустиха се други войници, издигнаха и размахаха високо въ въздуха червения фенеръ. Артилерийската стрелба се прекрати. Цѣлиятъ 10-и полкъ заа за отбрана укрепление и бѣ готовъ да посрещне турскитъ контраатаки, а обсадната наша артилерия, обстрелваше мѣстността западно отъ форта и преграждаше пътя на турскитъ резерви.

б) Атаката на форта Айвасъ Баба. 23-и полкъ, усиленъ съ две дружини отъ 58-и полкъ, трѣбваше да атакува форта Айвасъ Баба отъ изтокъ, а две дружини отъ 56-и полкъ да настѣпятъ отъ Софуларъ Бурну подъ самия фортъ и да атакуватъ батареи № № 38 и 39.

Луната бѣ изгрѣла и свѣтеше ясно. 23-и полкъ въ боенъ редъ настѣпи отъ Кушъ Тепе къмъ Айвасъ Баба. Турцитъ

откриха силен пушечен и картечен огън по настъпващите колони, които търпяха големи загуби. Поради честото спиране на ротите, за да се прикрият от огъня на противника, бойния ред на полка се разстрои — едни части бяха излѣзли много напредъ, а други останали много назадъ. Къмъ 4 часа на 13-и мартъ предните части стигнаха на 50 крачки отъ телената мрежа. Турците освѣтяваха мѣстността, около телената мрежа съ бенгалски огън и, като усилиха стрелбата, нанесоха големи загуби на изкочилите напредъ работнически команди, които се мъчеха да направятъ проходи въ телената мрежа. Съ големи усилия и скъпи жертви до разсѣмване бяха направени нѣколко прохода.

На разсѣмване, турците усилиха извънредно пушечния и картечния огън. Отъ разбърканите роти на щурмовите колони нѣкои групи отстъпиха задъ гребена на Кушъ Тепе а други залегнаха до телената мрежа и очакваха пристига. него на поддръжките, за да се хвърлятъ на ножъ.

Дружините отъ 56-и полкъ останаха до сутринята на мѣстата си, като откриха огън. Въ лунната нощъ войниците наблюдаваха падането на снарядите на нашата артилерия и се очудваха на точността и стихийността на нейния огън.

На разсѣмване, командирътъ на 23-и полкъ съ развѣто знаме поведе отъ Кушъ Тепе къмъ Айвасъ Баба отстъпилите отъ 23 и полкъ части и дружините отъ 58-и полкъ. Въ утринната дрезгазина войниците забелязаха препускането на батареите отъ 1/50 с. с артилерийско отлѣление на майоръ Друмевъ, които стремително лѣтѣха напредъ и отиваха да заематъ позиция при завладѣния отъ 10-и полкъ фортъ Айджи Йолу. Артилеристите викаха „УРА“, а батареите въ галопъ лѣтѣха напредъ. Това зарази войниците отъ 23-и и 58-и полкове и те се втурнаха стрѣмително къмъ телената мрежа предъ Айвасъ Баба. Къмъ това време, части отъ 10-и полкъ, насочени отъ Айджи Йолу на северъ къмъ Айвасъ Баба, заеха редута южно отъ него и се явиха въ тилъ на турците. Заплашени отъ огромната вълна, която се нахвърля на телената мрежа отъ фронта и отъ тила, отъ частите на 10-и полкъ, турците напустаха окопите си и бѣгоха въ голѣма паника къмъ града. Въ 6¹⁵ часа на 13-и мартъ, фортъ Айвасъ Баба бѣ превзетъ.

Въ същото време, 56-и полкъ завладѣ Ташъ Табия и Каялъкъ Табия, като плени 200 души.

Началника на обсадната артилерия предаде на началниците на артилерийскитѣ участвци да се прекрати стрелбата по тѣзи фортове.

в) Атаката на фортоветѣ Частитѣ отъ 3-и бригаденъ Кестенликъ, Куру Чешме и Илдъзъ. участъкъ трѣбваше да атакуватъ фронта Кестенликъ—

Куру Чешме — Илдъзъ. Командирътъ. на 2/3-а бригада насочи: 2/43-а дружина на Кестенликъ; три дружини отъ 32-и полкъ и една отъ 29-и полкъ на Куру Чешме; три дружини отъ 29-и полкъ на Илдъзъ.

На разсѣмване, турцитѣ отъ окопитѣ си южно отъ Айджи Йолу откриха силенъ огънь по нашитѣ настѣпващи части къмъ Кестенликъ. Командирътъ на 4/10 дружина подполковникъ Василевъ реши да настѣпи на югъ въ флангъ на турцитѣ, за да не имъ даде възможность да се организиратъ за контра атака. Турцитѣ се опитаха да противодействагъ на това настѣпление, като искачаха отъ окопитѣ си и заставаха съ фронтъ къмъ Айджи Йолу, но биваха сметени отъ огъня на нашата артилерия. Ротитѣ се спузнаха за ударъ съ ножъ срещу врага въ окопитѣ северно отъ Кестенликъ, въ които бѣха останали малко турци и завзеха както окопитѣ, така и Кестенликъ. 2/43-а дружина, която трѣбаше да атакува Кестенликъ изпрати офицерски и подофицерски патрули за разузнаване, които се върнаха су-тринята. Като се узна, че 10-и полкъ е заелъ Айджи Йолу, командирътъ на 3/4-а бригада заповѣда 1/43-а и 2/43 а дружини да завладеятъ Кестенликъ, но въ това време 6⁵⁰ часа вече части отъ 10-и полкъ бѣха се разпространили на югъ и бѣха очистили отъ противника форта Кестенликъ.

Въ 1 часа на 13-и мартъ, 32-и полкъ настѣпи, мина Бостанлъ дере и почна да се изкачва къмъ Куру Чешме. Къмъ 4³⁰ часа турцитѣ откриха силенъ огънь по настѣпващитѣ части. 32-и полкъ се спря и почна да се окопава. Въ това време, настѣпилитѣ отъ къмъ Айджи Йолу части отъ 10-и полкъ. се явиха въ тилъ на турцитѣ. На много мѣста въ форта Куру Чешме турцитѣ издигнаха бѣли флагове, но отъ други пѣкъ мѣста тѣ стреляха. 32-и полкъ се спузна къмъ телената мрежа, разруши я и се хвърли въ форта, кждето влезе въ 7⁰⁵ часа заедно съ частитѣ отъ 10-и полкъ.

29-и полкъ настъпи отъ къмъ Кумъ дере и стигна Бостанлъ дере, гдето рогитѣ се уредиха, следъ което почна да се изкачва къмъ форта Илдъзъ. Въ това време части отъ 32-и полкъ, който вече бѣ завладѣлъ Куру Чешме, се насочиха на югъ къмъ Илдъзъ. Турцитѣ не издържаха този двоенъ натискъ отъ фронта и тила, издигнаха надъ форта бѣлъ флагъ и се предадоха.

Падането на крепостта Къмъ 8 часа турската съпротива на Източния секторъ бѣ

Одриинъ.

сломена. Гарнизонътъ на укрепленията бѣгаше къмъ града, който горѣше на нѣколко мѣста. Борбата въ другитѣ сектори още продължаваше. Опияненитѣ отъ побѣдата наши части отъ Източния секторъ се надпреварваха, кой по рано да влезе въ града. Всички християни излѣзоха отъ домоветѣ си, изпълниха улицитѣ и се спузнаха да посрещатъ българскитѣ войски отъ Източния секторъ.

Въ Южния секторъ, къмъ 13 часа на 13-и мартъ, Тунджанци настъпиха и стигнаха главната отбранителна линия. Въодушевенитѣ войници не спрѣха тукъ, а продължиха настѣплението си къмъ предградието Карагачъ, дето се разположиха на квартири.

Въ Западния и Северозападния сектори къмъ 10 часа турцитѣ дигнаха бѣли флагове. Сръбскитѣ дивизии настъпиха и плениха една частъ отъ сложилитѣ оръжия турски войници.

И така, подъ устрема, небивалия устремъ на българскитѣ войници и съкрушителния огънь на българската артилерия, се огъна първокласната Одринска крепостъ, чийто планъ за отбрана бѣ дѣло на капацитети отъ европейска всеизвестностъ.

Подвигътъ на обсадната българска армия и съкрушителния ударъ, който тя нанесе на Одринската крепостъ, се разнесе като мълния по всички кѣтове на Отееството, и предизвика възторгъ въ народъ и армия. Радваха се всички, защото съ падането на Одринъ, падна една отъ главнитѣ прѣчки за прекъсването на преговоритѣ за сключване на миръ съ Турция.

Вестта за превземането на Одринската крепостъ предизвика и голѣмо раздвижване между военнитѣ сръди извънъ България. Официални и неофициални мисии отъ разни

европейски държави пристигаха въ Одринъ да оглеждатъ крепостта и атакувания Източенъ секторъ и събираха сведения за действията на българската армия.

Негово Величество Царьтъ изпрати до помощникъ Главнокомандувания следната телеграма, обявена съ заповѣдъ по действащата армия:

„Блѣскавитѣ успѣхи на съюзнитѣ войски, опериращи около Адрианополската крепостъ, а особено героичнитѣ усилия на тѣзи около Източния секторъ, Ме зарадваха и възхитиха.

Като констатирамъ, че всички офицери, подофицери и войници положиха безпримѣрна храбростъ и самоотверженостъ, за да сломятъ тая силна крепостъ, отбранявана съ отчаяна упоритостъ отъ неприятелския 70,000 гарнизонъ увѣренъ съмъ, че въ предстоящитѣ наложителни действия всичкитѣ войски съ сжщата ревностъ и готовностъ ще изпълнятъ докрай свѣщенния си дългъ къмъ Отечеството и Престола за да се съкруши окончателно вѣковниятъ ни врагъ, за славата и честта на българското оржие.

Въ знакъ на Моята благодарностъ, заповѣдвамъ да се отпуснатъ кръстове за храбростъ IV степенъ на войсковитѣ части, а именно:

1) На Източния секторъ—за пехотна и пионерна роти — по 8) кръста, за полска, гаубична и крепостна батарея по 50 такива.

2) На Южния и Северозападния сектори — за пехотна и пионерна роти — по 50, за батареи полска, гаубична и крепостна — по 20.

Натоварвамъ Ви да дадете широка гласностъ на тая Ми Височайша благодарностъ.

ФЕРДИНАНДЪ.

Шуменския крепостенъ баталионъ, взелъ участие при атаката на Одринъ, спечели слава. Гърдитѣ на много офицери, подофицери и войници бѣха украсени съ ордени за храбростъ.

7. Баталиона. гарнизонъ на Одринъ. Следъ падането на Одринъ, Баталиона (Щабътъ тежкото и лекото обсадно отдѣленіе) остана за гарнизонъ на крепостта, а командира на баталиона бѣ назначенъ за началникъ на крепостната артилерия въ крепостта. На бата-

лиона бѣ възложено охраната на Източния секторъ—отъ р. Тунджа до р. Марица. Постепенно групитѣ и батареитѣ се събираха и оставаха на лагеръ задъ сектора въ опредѣленитѣ имъ участъци.

На 19-и мартъ, по заповѣдь на щаба на действующата армия, 3-а 12 см. д128 батарея на капитанъ Илиевъ замина по желѣзница за ст. Синекли въ разпореждането на Командуващия I армия. Следъ подписване на мира въ Лондонъ, батареята се върна и влезе въ състава на групата си на 1-и юний.

На 23-и мартъ, 1-а 15 см. гаубична батарея на поручикъ Станчевъ замина по обикновенъ пѣтъ за Кешанъ въ разпореждане на Командуващия IV армия.

На 17-и априлъ, командирѣтъ на 1-а 15 см. д130 батарея, капитанъ Поповъ съ две 15 см. д130 орджия замина за Деде Агачъ, дето зае позиция за отбрана на морския брѣгъ. Останалото орджие предаде на командира на 2-а 15 см д120 батарея на подпоручикъ Скутуновъ.

На 28-и май, новоформираната батарея съ турски 87 см. не с. с. орджия съ командиръ поручикъ Добревъ по заповѣдь замина за Деде Агачъ, дето зае позиция за отбрана на морския брѣгъ и влезе въ състава на гарнизона въ Деде Агачъ.

На 10-и юний, отъ състава на гарнизона излѣзоха: новоформираната 105 см. батарея и 2-а 15 см. гаубична батарея, които заминаха въ разпореждане на Командуващия III армия.

На 17-и юний, излѣзе отъ състава на Одринския гарнизонъ 12 см. д123 група (3 батареи), която замина за София.

8. Дейность на бататарейтъ въ укрепени- тъ пунктове.

За установяване на отбраната бѣха изпратени: Въ Варненския укрепенъ пунктъ 5-а 57 м. м. куполна батарея и въ Бургазкия укрепенъ пунктъ 75 см. не с. с. отдѣленіе (1-а 2-а и 4-а батареи), което бѣ стигнало на 8-и октомврий 1912 год. въ Ямболъ и на 23-и февруарий замина по желѣзница за Бургазъ. Единъ взводъ отъ 1-а батарея зае позиция при Анхизло, а останалитѣ два взвода — при Созополъ.

Въ Голѣмото сраженне на линията, Люле Бургазъ — Бунаръ Хисаръ храбрата българска армия разби турцитѣ, които въ паническо бѣгство отстъпиха на Чаталджанската укрепена линия. Вследствие на което, срещу Шуменъ, Варна и Бургазъ не се водиха никакви военни действия. освенъ презъ първитѣ нѣколко дни отъ войната предъ Варна се появиха турски военни параходи, които сами се оттеглиха. На батареитѣ отъ баталиона, намиращи се въ тѣзи укрепени пунктове, не се отдаде случай да откриятъ огънь.

9. Сключване на второто примирие.

Следъ поражението, което претърпѣха при Булаиръ и Шаркой и следъ падането на Одринъ, турцитѣ се убедиха че тѣхнитѣ по нататашни действия нѣмаха шансъ нз успѣхъ. Тѣ съзнаха, че войната за тѣхъ е безвъзвратно изгубена и влѣзоха въ преговори за прекратяването на военнитѣ действия. Въ батареитѣ се получи съобщението, че военнитѣ действия съ Турция се прекратяватъ отъ 1-и априлъ отъ 12 часа. Това извѣстие се посрещна съ неописуема радостъ отъ войницитѣ. Следъ падането на Одринъ всички чакаха да се тури край на войната.

Сключване на миръ въ Лондонъ.

Следъ дълго очакване, най-после се получи известие, че на 18 май 1913 год. мирътъ съ Турция въ Лондонъ е подписанъ. Радостта отъ това важно събитие бѣ неописуема. Радваха се всички войници, че скоро ще се върнатъ по домоветѣ си, дете близо деветъ месеци ги очакваха гѣхнитѣ мили близки

По случай подписването на мира Негово Величество Главнокомандувачиятъ издаде отъ гр. Одринъ на 18-и май 1913 год. следната височайша заповѣдь по дествувещата армия!

Офицери, подофицери и войници,

Нечуванитѣ страдания на нашиѣ сънародници въ сѣседната Отоманска империя, които отдавна терзаеха сърдцата ни, предизвикаха великата борба за освобождение на поробенитѣ наши братя

Офицери, подофицери и войници,

Вие оправдахте съ вашитѣ действия презъ тази война напълно надеждитѣ на Отечеството и Моята несъкрушима вѣра въ Васъ. Като буенъ планински потокъ се устремихте по Одринскитѣ и Македонскитѣ полета и нищо не бѣше въ състояние да спре вашия поривъ. Нито непрестаннитѣ дъждове, нито непроходимо кълнитѣ пжтища, нито неизбежнитѣ лишения отъ облѣкло и обувки, храна и покривъ презъ люта зима — нищо не ви попречи. За васъ нѣмаше умора за да вървите напредъ и напредъ. Като орли се нахвърлихте вие на вѣковния врагъ, когото окончателно сломихте и вие покрихте съ неувидаема слава българското оржие и възкресихте славнитѣ времена на Крума, Асена и Самуила.

Офицери, подофицери и войници,

Цѣлиятъ свѣтъ гледа съ благоговейно удивление на нашето триумфално победоносно шествие и всички бързатъ да ни изкажатъ своитѣ симпатии, като на победители. Българското име е днесъ въ цѣль свѣтъ синонимъ на победителъ, на чудовищенъ герой. Нашето приятелство и дружба търсятъ всички днесъ.

Като сподѣлямъ тази Моя радостъ и благодарностъ съ своитѣ славни сътрудници, отъ генерла до последния редникъ отъ нашата армия, Азъ имъ благодаря за нечуванитѣ подвизи, геройското самопожертвувание и се надѣя, че те ще намѣрятъ у себе си, ако потрѣбва, още по голѣми физически и морални сили, за да оправдаятъ всички Мои и на Отечеството надѣжди. Нека бждемъ готови за всичко, за да възвисимъ българското име до недосигаемъ пиедесталъ.

Офицери, подофицери и войници,

Мирътъ съ Турция е вече подписанъ. и вие въ скоро време ще си отидете въ домоветѣ, увѣнчани съ ореола на победители, за да се предадете наново на мирна и ползотворна дейность за преуспѣване и процвѣтяване на Нова България, но не забравяйте, че за това е необходима една мощна армия, която да гарантира мирното развитие на народа, промишлеността, търговията и културата

Да живѣе България, да живѣе храбрата българска армия, „УРА“.

Тази заповѣдъ да се прочете въ всички роти, ескадрони, батареи и команди.

ФЕРДИНАНДЪ.

Горната заповѣдь бѣ прочетена и разяснена предъ войниците отъ всички батареи. Тя се посрѣщна съ гордостъ и въодушевление. Войниците отъ Шуменския крепостенъ баталионъ се чувствуваха горди, защото наредъ съ другитѣ части отъ българската победоносна армия, сж изпълнили съ честъ и достоинство дълга си къмъ Отечеството и сж допринесли твърде много за прославата на българското оръжие и за победата надъ врага.

Споредъ Лондонския миръ, Турция, като победена, прие нашитѣ искания и отстъпваше на съюзницитѣ всички земи западно отъ линията Мидия — Еносъ.

Така, съ пълното разгромяване на турската армия за върши освободителната война, която българския народъ води срещу Турции за свободата на своитѣ братя въ Тракия и Македония.

Блѣскавитѣ победи на Нашата храбра армия при Лозенградъ, Селиолу, Ески Полосъ, Люле Бургазъ, Бунаръ Хисаръ, Булаиръ и Одринъ очудиха свѣта. Българскиятъ духъ се възвеличи. Българската земя се покри съ слава и името „българинъ“ се посрѣщаше навсѣкжде съ адмирация. Това не радваше нашитѣ съюзници Гърци и Сърби. Въ тѣхъ се зароди завистъ, злоба и страхъ отъ победоносната българска сила. Тѣ не можаха да се ломиратъ съ мисълта, че България следъ тази война, ще се разшири, ще стане силна и опасна за самитѣ тѣхъ.

ГЛАВА V.

Шуменски крепостенъ баталионъ въ войната срещу всички балкански държави презъ 1913 година.

1. Подготовка къмъ новата война.

Недоразумения между Въ договора съ Сърбия за войната съ Турция презъ 1912 год. бѣ предвидено, при успѣшно завършване на войната, новопридобититѣ територии да се подѣлятъ: всички земи източно отъ линията Крива-Паланка — Охридско езеро да се дадатъ

на България, а ония западно отъ линията по гребена на Шаръ планина — на Търбия. Зелята между тѣзи две линии, а именно: Скопско, Кумановско, Сетовско, Дебърско и Струга остава спорна и подѣлбата имъ трѣбваше да се разреши следъ свършване на войната съ Турция. Рускиятъ Царъ Николай II бѣ опредѣленъ за арбитръ.

Въ сключення между България и Гърция договоръ не бѣ предвидено какъ ще стане подѣлбата на земи тѣ владѣни отъ Турция. И българи и гърци претендираха за Солунъ.

Българското правителство вѣрваше, че Сърбия и Руския Царъ ще изпълнятъ точно задълженията си по договора, но Сръбското правителство се стрѣмеше да завземе колкото се може по вече земи отъ Македония и за това, докато то поветѣ при Чаталджа не бѣха замлъкнали, нареди да бждатъ окупирани отъ сръбскитѣ войски всички земи до р. Вардаръ.

Подъ предлогъ, че договора е билъ нарушенъ съ изпрашането на сръбски войски подъ Одринъ, че българитѣ ще получатъ много земи на изтокъ и, че на Сърбия е отказано излазъ на Адриатическо море. Сърбия почна да иска ревизия на договора и компенсация съ земи. Още следъ мобилизацията сръбското правителство заповѣда на сръбскитѣ пълномощни министри при великитѣ сили да направятъ всичко възможно да ги убедятъ, че Битолско, Кичевско и Прилепско сж сръбски земи и трѣбва да се дадатъ на Сърбия.

Българското правителство, ако и да виждаше злитѣ намерения на главния си съюзникъ, ржководено отъ добри чувства, продължаваше да работи за запазване на Съюза и на искренни отношения съ съюзникитѣ. Още съ идването си въ Македония сръбскитѣ окупационни войски почнаха да разтурятъ българскитѣ общини и насилствено да въвеждатъ сръбско население. Едновременно съ това, сърбитѣ започнаха да строятъ укрепления, съ огледъ да могатъ да се противопоставятъ на едно българско настѣпление, като използваша времето, презъ което българската армия стоеше срещу главнитѣ турски сили на Чаталджа и Булаиръ. Отъ всичко това ставаше ясно, че сърбитѣ нѣматъ намѣрения да опразватъ Македония и, че спорътъ ни съ тѣхъ може да доведе до война.

Гърция отъ своя страна държеше много за Солунъ. Нейната неостъпчивостъ се засилваше съ разпалването на спорътъ между българи и сърби.

Еднаквитѣ интереси на сърби и гърци предъ опасността отъ България ги зближаваше и на 19-и май 1913 год. тѣ сключиха въ Солунъ съюзъ, насоченъ противъ България. Съ това се разтури окончателно Българския съюзъ.

Въ договора между Сърбия и Гърция бѣ предвидено:

1. Дветѣ страни да си гарантиратъ взаимно гледищата и, ако една отъ тѣхъ бѣ предизвикателство бжде нападната, да си помогнатъ взаимно съ всичкитѣ си въоръжени сили;

2. Когато ще си дѣлятъ земитѣ, които ще бждатъ отстъпени отъ Турция на Балканскитѣ държати, дветѣ страни да не се споразумяватъ по отдѣлно съ България.

3. Да не се допустне да се вмѣкне между тѣхнитѣ владения западно отъ Вардара друга държава.

Общата граница на Сърбия и Гърция да минава: южно отъ Охридското езеро, с. Сахманли, вододѣла мерлу рѣкитѣ Лерна и Мъгленица, 3 км. южно отъ Гевгели. Границата между България и Сърбия да върви отъ Гевгели по р. Вардаръ, Бойлия, р. Крива Лаквица, р. Брегалница, р. Злетовска, върха Руенъ границата между България и Гърция да бжде: — Гевгели, Давидово до Бѣласица планина, право на югъ до Кукушъ, северно отъ моста Орлякъ на Струма, презъ езерото Тахино, по р. Ангиста до морето, източно отъ залива Лефтера.

4. Ако България не се съгласи на тѣзи граници, ще и се предложи да се предостави спора за разрешение на великитѣ сили. Ако ли тя откаже и се опита съ сила да наложи своитѣ искания, то дветѣ страни се задължаватъ да си помогатъ съ всичкитѣ си въоръжени сили, и да сключатъ следъ това миръ непременно зведно.

Ромъния за своя неутралитетъ презъ време на войната съ Турция поиска да и се даде една ивица отъ Доброджа. Новата граница да се премѣсти северно отъ Добричъ и Балчикъ. Въпросътъ бѣ отнесенъ за разрешение отъ международната комисия въ Петербургъ. Комисията реши като възнаграждение на ромънския неутралитетъ да ѝ се даде гр. Силистра

Русия, която според военната конвенция 1902 год. сключена между нея и България, поемаше задължението да гарантира цялостта на България, се отказа от тази конвенция въ началото на Балканската война.

Благодарение на сръбската и гръцката интриги, въ Ромъния се създаде едно враждебно настроение срещу България, което завърши съ обявяване на обща мобилизация на ромънската армия.

На 23-и юний въ Скопие, следъ размѣна на мисли между представителитѣ на сръбската, ромънската и гръцката армии, взе се решение, когато гърцитѣ достигнатъ Горна Джумая, а сърбитѣ Царево село, да се започне общо настѣпление отъ всички страни срещу София.

Турция подозираше, че войната между съюзницитѣ за подѣлбата на отстъпенитѣ отъ нея територии е неизбежна и затѣй отложи демобилизацията на армията си съ цель при благоприятенъ моментъ, да възвърне частъ отъ загубенитѣ си територии.

Предложението на Руското правителство да се демобилизиратъ едновременно войскитѣ на всички съюзници, за да се избѣгне второженото сблъскване, бѣше веднага прието отъ Сърбия и Гърция, които по този начинъ смѣтаха, че ще задържатъ по сигурно завладенитѣ противъ договора земи. България не се съгласи на това и предложи следнитѣ условия за демобилизация:

1. Сърбитѣ предварително да опразнятъ земитѣ, които по договора се падатъ намъ;
2. Ако това не стане, всички велики сили да гарантиратъ, че Сърбия ще изпълни договора;
3. България да съсредоточи въ Македония толкова войски, колкото иматъ гърцитѣ и сърбитѣ заедно.

Тѣзи условия не бѣха приети, нито отъ Русия, нито отъ Сърбия и Гърция. Нашиятъ Министъръ Председатель виждаше, че спорътъ не ще може да се разреши, а отъ друга страна, че воинственото настроение въ България се засилваше, даде оставката на правителството, което бѣше сключило договоритѣ. Новото правителство постепенно бѣ въвлечено въ воинствената политика. То смѣташе да действува енергично и по решително за да засгави съюзницитѣ да изпълнятъ договора Въ сжщото време сръбската военна лига поиска стѣ своето правителство да даде ултиматумъ на

България и, тя ако не удовлетвори сръбските искания, сръбската и гръцката армия да я нападнатъ. Страхувайки се отговорностъ, сръбското правителство отклони искането на военната лига.

На 9 и юний въ София се събра Короненъ Съветъ да реши: да се воюва ли съ Сърбия, или да се изпрати Мини стъръ Председателътъ въ Петербургъ, дето съвмѣстно съ тѣзи на Гърция и Сърбия да разрешагъ въпроса за демобилизацията на армитѣ и да дочакатъ решението на догворния арбитъръ—Руския Царъ. За голѣмо съжаление, тогавашнитѣ наши държавници взеха едно най-неподходяще решение: подаде се телеграма на нашия пълномощенъ министъръ въ Петербургъ да покани Руския Царъ въ СЕДЕМ-ДНЕВЕНЪ СРОКЪ да се произнесе по спорния въпросъ между България и Сърбия. Руския Царъ, обивенъ отъ този ултиматумъ, заяви, че Русия отъ сега нататкъ не желае да участвува въ Сръбско — Българския споръ. И въ резултатъ, следъ като се отказахме отъ прѣки преговори съ съюзниците, ние си затворихме сами пътя къмъ мирното разрешение на въпроса чрезъ единствения посрѣдникъ—Русия.

Между това, нашата войска презъ войната даде голѣми загуби убити, ранени и умрѣли отъ холера, когато войскитѣ на нашитѣ съюзници имаха само незначителни сблъсквания съ турцитѣ въ Македония; тѣ бѣха почти напълно запазени, добре отпочинали и добре снабдени. Нашата войска набързо се съсредоточаваше на западната граница. Войниците и офицеритѣ минавoха презъ роднитѣ си мѣста, безъ да имъ се позволи да видятъ близкитѣ си. Много части съ извънредно усиленни изморителни походи преминаха отъ Тракийския на Македонския театъръ. Съобщителнитѣ служби, на туку що пристигналитѣ части не бѣха уредени и войниците търпѣха голѣми лишения.

Разногласията между съюзниците повлияха лошо върху духа на нашитѣ войски. Въ нѣкои части станаха бунтове, на които войниците открито заявявахъ, че сж изморени, че имъ е дотегнало неизвестното положение, че желаятъ по скоро да се свърши войната, или да бждагъ разпуснати по домоветѣ имъ.

Сърби и гърци знаяха това душевно състояние на нашитѣ войски и гледаха да протакатъ преговоритѣ, за да

използуват нашето нетърпение и ни принудят да приемемъ предложенитѣ отъ тѣхъ условия, или първи да почнемъ военнитѣ действия, та по този начинъ цѣлата отговорностъ за новата война да падне върху насъ.

Съсредоточение на Вѣоръженитѣ сили на България двете страни. къмъ 16-и юний 1913 г. възлизаша на 297 дружини, 47 ескадрона и 186 батареи. Срещу тѣхъ сѣрбитѣ и гърцитѣ имаха: 281 дружини, 43 ескадрона и 119 батареи. Турция държеше на линията Мидия — Еносъ 162 дружини 24 ескадрона и 54 батареи а Ромъния имаше готови за действие 172 дружини, 80 ескадрона и 159 батареи. Всичко срещу насъ стояха: 621 дружини, 147 ескадрона и 312 батареи—сили двойно по голѣми отъ нашитѣ.

Нашата войска бѣ съсредоточена така:

I армия, отъ две пехотни дивизии - въ района Видинъ - Берковица за действие къмъ долината на р. Тимокъ.

III армия, отъ три пехотни и една конна дивизии — въ района Сливница—Царибродъ — Трънъ за прикриване столицата и за действие къмъ Пиротъ — Нишъ.

V армия, около три пехотни дивизии — въ района Кюстендилъ — Радомиръ съ задача да прегради посоката Крива Паланка — Кюстендилъ — София, или да действува къмъ Куманово - Скопие.

IV армия, отъ около петъ пехотни дивизии - въ района Радовишъ — Щипъ — Кочани срещу най силната сръбска I армия.

II армия, отъ около три пехотни дивизии— на линията Дойранъ— Орфано — Кавала за действие противъ гръцката войска.

6-а Бдинска дивизия—въ резервъ при гр. Струмица.

На румънската граница имаше само погранична стража, а срещу Турция бѣха оставени слаби части.

Тѣй като сѣрбитѣ и гърцитѣ бѣха окупирали земитѣ, за които претендираха, тѣ имаша интересъ съ всички сръдства да запазятъ тѣзи земи, затова въ тѣхния планъ за война съ България легна идеята: Да се отбраняватъ на укрепенитѣ си позиции, да задържатъ българитѣ, докато се намѣсятъ Ромъния и Турция. Ако българитѣ се укажатъ слаби, да ги контраатакуватъ и преследватъ къмъ столицата, следъ заемаването на която да се диктува мира.

II сръбска армия, отъ две пехотни дивизии (преграждаше посоката София—Пиротъ—Нишъ, а две групи опълченци отъ нея пазѣха сръбско българската граница срещу Видинъ и Бѣлоградчикъ.

I сръбска армия отъ четири пехотни и една конна дивизии бѣ съсредоточена на Овче поле и преграждаше посоката къмъ Скопие.

III сръбска армия отъ три пехотни дивизии — на линията Щипъ—Криволакъ. Единъ отрядъ отъ нея заемаше Гевгели и служеше за връзка съ гръцката войска.

Черногорската дивизия и една бригада доброволци бѣха въ резервъ при гр. Скопие.

Гръцката войска (7 дивизии) бѣ съсредоточена северно отъ Солунъ (въ очаквателно положение), готова да действа въ зависимостъ отъ развитието на събитията на сръбския фронтъ, настѣпателно по долината на р. Струма, или отбранително предъ Солунъ.

Ромѣния мобилизира въоръженитѣ си сили, съ цель да заграби още една частъ отъ нашата Златна Добруджа, но прикриваше своитѣ намѣрения, като се объяви мандаторка на великитѣ сили за омиротворение на Балканитѣ. Планътъ и бѣше: 1. Да настѣпи съ главнитѣ си сили къмъ София и откъсне Северна България отъ нашата войска; 2. Да окупира Добруджа до линията Тутраканъ—Балчикъ.

Следъ подписване на Лондонския миръ, Турция не демобилизира нито единъ войникъ. Турската главна квартира си постази за цель да си възвърне обратно всички територии до р. Марица заедно съ Одринъ когато настѣпи благоприятния моментъ и затова съсредоточи: Главната група отъ 6 корпуса въ Цариградския полуостровъ; Галиполската армия отъ два корпуса—въ Галиполския полуостровъ

Започване на военни- Войната съ съюзницитѣ започна безъ **тѣ действия.** предварително обявяване. II и IV армии настѣпиха срещу сръбската и гръцката армии въ Македония и ги атакуваха. За да се даде на настѣплението видъ на инцидентно сблъскване, I, III и V армии останаха на мѣстата си.

За започване на военнитѣ действия Българското Главно Командуване на 15-и юний телеграфира шифровано на Командувачия IV армия:

„За да не би нашето мълчание противъ сръбскитѣ атаки да се отрази зле на духа на войскитѣ, отъ една страна, отъ друга, да се окуражи противникътъ още по вече, заповѣдвамъ да атакуватъ противника по най-енергиченъ начинъ по цѣлата линия, безъ да си разкривате напълно силитѣ и безъ да се увличате въ продължителенъ бой, като се постараете да застанете твърдо на Криволактъ, по дѣсния брѣгъ на р. Брѣгалница, кога 580 при Добрево. Предпочитателно е, да завържете престрелката привечеръ и презъ нощта на разсѣмване да произведете стремителна атака по цѣлата линия. Тая операция да се предприеме утре, 16-и того вечергъта.

Въ сѣщия день Главното Командуване телеграфира и на Командуващиятъ II армия да започне военнитѣ действия срещу Гърция.

Ще дойдатъ дни, когато безпристрастниятъ историкъ ще каже своята заключителна дума за политическитѣ събития, които доведоха до развързката на 16-и юний, да се почне една нова война неподготвена политически и военно. Единъ новъ пожаръ се разпалваше надъ измъчената отъ вѣкове Македония. Черни облаци се надвесиха надъ тази българска земя и предвещаваха нови теглила.

2. Бойна дейность на батареитѣ.

Въ войната, която България води съ всички балкански държави призъ 1913 год, трупитѣ и отдѣлнитѣ батареи биваха придавани, въ зависимостъ отъ обстановката, къмъ армиитѣ и укрепенитѣ пунктове и действаваха въ тѣхния съставъ.

А. 4-а и 5-а 57 м. м куполни батареи въ състава на Видинския укрепенъ пунктъ.

Въ свързка съ отбраната на северозпадна България, групитѣ батареи отъ отъ Видинския крепостенъ баталионъ, намиращи се въ Шуменския и Варненския укрепени пунктове, пристигнаха въ Видинъ на 31-и мартъ и 15-и юний. Заедно съ тѣхъ пристигнаха въ Видинъ 4-а и 5-а 57 м. м. куполни батареи отъ Шуменския крепостенъ баталионъ и взеха участие при отбраната на Бѣлоградчикъ и Видинъ. Въ Видинъ бѣха изпратени отълъченски дружини отъ Варна,

Търново, Русе и Ломъ. Видинския гарнизонъ бѣ подчиненъ на Командуващиятъ I армия.

На 22-и юний I армия настѣпи къмъ Княжевацъ и на 25-и го завладя, но на другия день трѣбваше да се върне обратно на старата граница поради неблагоприятното развитие на военнитѣ действия съ сърби и гърци, и навлизането на ромънитѣ въ северна България. Следъ това. I армия напусти северозападни България, като остави отбраната ѝ на Видинския и Бѣлоградчикския гарнизони.

На 3-и юлий, Командуващиятъ I армия заповѣда на началника на Видинския укрепенъ пунктъ да отбранява Видинъ срещу всѣки противникъ (сърби, ромъни), като изпрати Кулския отрядъ и четири куполни орджия въ Бѣлоградчикъ за усиление на неговата отбрана.

Отбраната на Бѣлоградчикъ. На 4-и юлий, Кулския отрядъ и 4-а и 5-а 57 м. м. куполни батареи (4 орджия) отъ Шуменския крепостенъ баталионъ, пристигнаха въ Бѣлоградчикъ. Началникътъ на артилерията, капитанъ Желѣзовъ, даде лично указание за разположението на артилерията на кржовата укрепена Бѣлоградчиска позиция.

Куполнитѣ орджия се разположиха така: Въ югозападния участъкъ, въ редутъ № 1 — едно куполно орджие — младши подофицеръ П. Узуновъ; Въ западния участъкъ, въ редутъ № 2 — едно куполно орджие — младши подофицеръ Г. Николовъ; Въ редутъ № 3, въ изходящия жгълъ едно куполно орджие — старши подофицеръ Тодоръ Кънчевъ; Въ северозападния участъкъ въ редутъ № 5, едно куполно орджие — младши подофицеръ Г. Ивановъ.

На 7-и юлий сръбската пехота се показа по височинитѣ между Пролазница и Бостанъ махле. Две неприятелски батареи откриха силенъ огънь по южния участъкъ на позицията. Нашата артилерия пестеше снарядитѣ и не влѣзе въ борба съ неприятелската.

На 8 и юлий сърбитѣ откриха огънь отъ батареитѣ при Пролазница срещу южния участъкъ. Едновременно съ това, четири нови батареи, разположени около с. Вещица и с. Върба, откриха огънь по западния и северозападния участъци. Добре подкрепена отъ многочислената си артилерия, сръбската пехота настѣпи стремително. Когато достигна 600 крачки отъ нашата позиция, нашитѣ орджия откриха силенъ

огънь и я спрѣха. Огъ тукъ сърбитѣ до 17 часа предприеха две стремителни атаки, които бѣха отбити съ голѣми за сърбитѣ загуби. Куполното орджие въ редутъ № 3, срѣщу който бѣ насоченъ главния ударъ на сърбитѣ, подъ командата на старши подофицеръ Кънчевъ взе най живо участие въ отбиването на тѣзи две атаки. То изстрѣля всичкитѣ си снаряди. Огъ казармата бѣха донесени 80 шрапнели, които послужиха за отбиване на следващитѣ две атаки Въ 17 часа сърбитѣ поведоха трета атака и достигнаха на 300 — 400 крачки. И тази атака бѣ отбита главно съ огънь отъ куполнитѣ орждия, които косѣха неприятелскитѣ редове. Старши подофицеръ Кънчевъ, ако и да бѣ раненъ, остана при орждието и геройски отбиваше атакитѣ на сърбитѣ, като косѣше тѣхнитѣ редове. Въ 18³⁰ часа, сърбитѣ подготвиха съ артилерийски огънь и поведоха четвърта атака по редутъ № 3, но и тя бѣ отбита, съ голѣми за тѣхъ загуби, и най-главно съ фронталния и фланговъ огънь на куполнитѣ орждия. Въ 19³⁰ часа боятъ се прекрати, безъ сърбитѣ да могатъ да завладѣятъ нѣкой важенъ пунктъ. Куполнитѣ батареи изпълниха достойно своя дългъ, при отбиването на четиритѣхъ ожесточени срѣбски атаки и заслужиха благодарността на коменданта на Видинската крепостъ Генералъ Мариновъ.

Въ този бой куполната батарея въ редута № 3 и 5 има загуби: убитъ канонира Никола Юрдановъ и ранени старши подофицеръ Тодоръ Кънчевъ и 6 канонирѣ.

Като имаше предвидъ, че на орджие оставаха по 15 снаряди и на пушка по 100 патрони, които бѣха недостатъчни за отбиване на една нова срѣбска атака на 9-и юлий, и, че ромънитѣ се приближаватъ отъ изтокъ и скоро гарнизона ще бжде обграденъ, началникътъ на Бѣлоградчикския укрепенъ пунктъ реши да отстъпи къмъ Видинъ и на 10-и юлий влѣзе въ града, като усили гарнизона му. На 9-и сърбитѣ завладѣха Бѣлоградчикъ и влѣзоха въ връзка съ ромънитѣ.

Отбраната на Видинъ. Къмъ 10-и юлий, гарнизонътъ на Видинъ броеше: 4,200 пушки, 2 планински, 8 куполни, 6 — 75 не с. с. и 36 медни орждия. Сърбитѣ смѣтаха, че духътъ на българитѣ, съ ромънското нашествие въ тила имъ; е сломенъ и, че съ единъ ударъ ще завладѣятъ Видинъ. Затова, тѣ бързо настѣпиха презъ Кула и Брѣгово и се

разпространиха срещу западния секторъ на крепостта.

На 9-и юлий, малка частъ отъ Видинския гарнизонъ предприе настъпление въ северозападна посока, за да забави сърбитѣ. Следъ упоритъ бой при Бѣла Рада, нашитѣ части бѣха принудени да се върнагъ въ Видинъ.

На другия день, сърбитѣ почнаха обграждането на западния секторъ на Випинъ, за което употребиха три дена.

На 14-и юлий тѣ почнаха бомбардирането на града и изпратиха парламентьоръ за предаване на крепостта. Следъ отказа на Коменданта да предаде крепостта, бомбардировката продължи два дена и две нощи. На 16-и юлий, нашитѣ позиции въ участъка Новоселци—Смърданъ бѣха засипани съ гранати и шрапнели, но старитѣ опълченци отстояха на този огънь.

На 17-и юлий, огънятъ бѣ още по силенъ. Следъ пладне се яви втори парламентьоръ съ предложение за предаване на крепостта. Следъ категоричния отказъ на Коменданта Генераль Мариновъ, артилерийската стрѣлба започна наново съ страшно ожесточение. Въ 17 часа, сръбската пехота настъпи по цѣлия фронтъ Новоселци—Смърданъ. Сръбската пехота бѣ окуражена отъ мълчанието на нашата артилерия и навѣрно смѣташе, че ние не разполагаме съ такава. Но като достигна на близки разстояния, нашитѣ куполни и медни орждия изведнажъ я засипаха съ гранати и шрапнели, които пестяха за тази минута. Старитѣ опълченци надигнаха глави надъ окопитѣ и откриха убийственъ огънь по веригитѣ. Сърбитѣ удариха назадъ въ голѣмъ безпорядкъ. Като се устроиха и получиха подкрепления, сърбитѣ повторно настъпиха, но пакъ съ артилерийски и пушеченъ огънь бѣха повърнати назадъ.

Като видѣха, че нашата артилерия не влиза въ борба съ тѣхната, сърбитѣ изнесоха напредъ всичкитѣ си батареи, и усилиха бомбардировката. Тѣ предприеха трета атака съ още по голѣми сили, но и тя бѣ отбита по сѣщия начинъ съ голѣми за тѣхъ загуби.

На 18-и юлий, следъ като бѣха изпратили парламентьоръ да съобщи за сключеното примирие, сърбитѣ продължиха своитѣ опити до 17 часа да заематъ града, но това не имъ се удаде. Следъ сключване на Букурещкия миръ, сърбитѣ напуснаха северозападния край на България.

Б. Батареи въ състава на III армия.

Отъ личния съставъ на 2-а 12 см. d130 батарея и 105 см. турски орждия въ Одринъ, бѣ формирана една чегири-орждейна 105 см. батарея. Така формираната батарея, заедно съ 2-а 15 см. гаубична батарея съставиха една група, за началникъ на която бѣ назначенъ капитанъ Деневъ. На 9-и юний групата съ желѣзница замина за Сливница, дето стигна на 10-и юний и влѣзе въ състава на армейската артилерия на III армия.

На 21-и юний, на гара Сливница пристигна 3-а 15 см. гаубична батарея и влѣзе въ състава на групата на капитанъ Деневъ.

На 23-и юний пристигна на сжщата гара 57 м. м. куполно отдѣление (1-а батарея — подпоручикъ Величковъ, 2-а — подпоручикъ Няголовъ, 3-а — подпоручикъ Ивановъ), която влѣзе сжщо въ състава на армейската артилерия на III армия.

III армия се състоеше отъ две групи: дѣсна (13-а дивизия) и лѣва (Трънски отрядъ) Групитѣ имаха задача: дѣсната да настѣпи къмъ Пиротъ и да го завладѣе съвмѣстно съ I армия; лѣва — да настѣпи по посока Власина — Враня, за да се спусне въ долината на р. Морава и да разруши желѣзния пѣтъ.

На 24-и юний, дѣсната група настѣпи къмъ Пиротския укрепенъ пунктъ, отблъсна всички сръбски предни охрани и се надвеси надъ Пиротското поле, гдето се укрепил. Понаташното настѣпление, по заповѣдъ на Командувация армията, се прекрати. Дивизията остана на заетата позиция, укрепил се и отбиваше всѣкидневниѣ атаки на противника.

При едно одръпване назадъ, III армия трѣбваше да се спре за отбрана на Сливнишката позиция, за което Началникътъ на армейската артилерия въ III армия, подполковникъ Славчевъ, организира артилѣрийската отбрана на тази позиция. Той раздѣли Сливнишката позиция на петъ участъци, като на всѣки участъкъ назначи началникъ и батареитѣ, които трѣбваше да го заематъ така:

1-и участъкъ, отъ Голѣмо Малово до желѣзопѣжната линия; 2-и участъкъ — северния скатъ на Центъра; 3-и южния — скатъ на Центъра; 4-и — отъ Алдомировци до Бра-

тушково и 5-и участък — Вишая и Войводина могила.

Батареитѣ отъ Шуменския Крепостанъ Баталионъ заеха позиция: а) Две 10.5 см. орджия подъ командата на поручикъ Ивановъ на Мека Цръвъ (1-и участък); куполното отдѣление зае позиция сѣщо въ 1 и участък; б) 2 а и 3-а 15 см. гаубични батареи, подъ командата на капитанъ Деневъ, заеха позиция въ 3 и участък; в) Останалитѣ две орджия отъ 10.5 см. батарея, подъ командата на подпоручикъ Николовъ, заеха позиция на Голѣма Вишая — въ 5-и участък,

На 2-и Юлий дветѣ орджия отъ 10.5 см. батарея, разположени на Голѣма Вишая, се снеха отъ позиция и съ желѣзница заминаха за Радомиръ, за да влѣзатъ въ състава на съединенитѣ армии.

На 5-и Юлий Щабътъ на III амия предупреди частитѣ а се готвятъ за едно решително настѣпление. 13-а дивизия бѣ усилена съ две 10.5 см орджия

На 6-и Юлий дветѣ 10.5 см. орджия се снеха отъ Мека Цръвъ и превозиха съ желѣзница до Царибродъ, гдето ги възоха въ подчинение на 13-а дивизия. Вечерята срещу 9 и Юлий батареята зае позиция при с. Планиница съ задача да обстрелва Дрънова Глава. На 9-и Юлий настѣплението се отмѣни и батареята получи заповѣдъ да се върне обратно въ Сливница. Вечерята, преди да се снесе отъ позиция, татареята обстреля сърбитѣ на Дрънова Глава съ силекъ огънь. Това силно разгревожи сърбигѣ и тѣ презъ нѣмата нощъ освѣтяваха съ прожектори позицията на 13-а дивизия. На 10-и Юлий батареята се върна по шосето въ Сливница и на 11-и зае старата си позиция на Мека Цръвъ, а която остана до примирието.

На 26-и Юлий, по заповѣдъ на главната квартира, куполното отдѣление замина по обикновенъ пѣтъ за София и на 27-и се установи на станъ при казармата на Софийския Крепостанъ Баталионъ, като следъ това влезе въ подчинение на Началника на Софийския укрепенъ пунктъ.

В. Батарея въ състава на Софийския укрепенъ пунктъ.

За отбрана на Столицата срещу нашествието на ромънскитѣ войски, се организира Софийски укрепенъ пунктъ.

На 30-и Юний 1913 г. за Началникъ на укрепения пунктъ бѣ назначенъ полковникъ Раковски, който, съгласно разпореждането на Главната квартира, разполагаше съ всички батареи отъ Софийски и Шуменския крепостни баталиони които се намираха въ София

Отъ Шуменския крепостенъ баталионъ въ София се намираха: 1) 12 см. д128 група на капитанъ Михайловъ. По заповѣдъ на началника на укрепения пунктъ, на 9-и Юлий 2-а и 3-а батареи отъ тази група заеха позиция за отбраната на София при с Врѣждбна; 2) На 4-и Юлий пристигна отъ Бургазъ въ София 75 не см. с. с. отдѣление и се разположи на станъ при Софийския крепостенъ баталионъ. На 8-и Юлий 4-а не с. с. батарея на подпоручикъ Узуновъ зае позиция при форта Ломъ и остана въ наблюдателно положение; 3) Същия день 57 м. м. куполно отдѣление зае позицията при Обрадовци и Илиенци; 4) 15 см. д130 група (4 орджия), пристигнала отъ Одринъ и се разположи на станъ при казармата на Софийския крепостенъ баталионъ, и командирътъ на 2-а батарея подпоручикъ Скутуновъ бѣ назначенъ адютантъ на Софийския укрепенъ пунктъ.

На 15-и Юлий, Главната квартира заповѣда на полковникъ Раковски, отъ дветѣ 12 см. д128 батареи (2-а на подпоручикъ Станевъ и 3-а на капитанъ Илиевъ) да състави една група, която подъ командата на майоръ Михайловъ да замине за съединенитѣ армии; Отъ 12 см. д128 батарея отъ Софийския крепостенъ баталионъ и отъ 1-а 12 см. д128 батарея отъ Шуменския крепостенъ баталионъ, да образува друга група, която подъ командата на Капитанъ Марашлиевъ да замине и влезе въ подчинение на Началника на артилерията въ II армия.

На 17-и Юлий замина за Радомиръ 1-и ешалонъ — 3-а батарея, а на 18-и — 2-и ешалонъ — 2-а батарея отъ групата на майоръ Михайловъ.

На 18-и Юлий замина за Радомиръ и групата на капитанъ Марашлиевъ.

На 24-и Юлий, по заповѣдъ на Главната квартира, Началникътъ на Софийския укрепенъ пунктъ, разпорежи всички батареи, поставени по укрепленията около София, да се снематъ отъ позицията и да се прибератъ въ Софийския Крѣпостенъ баталионъ.

На 27 и Юлий 4-а 75 не с. с. батарея и 57 м. м. купно отдѣление се снеха отъ позиция и се разположиха на станъ при казармитѣ на Софийския Крепостенъ баталионъ.

Г. Батареи въ състава на гарнизонитѣ на Деде Агачъ и Порто Лагосъ.

Гарнизонитѣ на Деде Агачъ (4 дружини, 2 — 15 см. д130, 2 — 15 см. гаубични, една 8·7 см полска и една картечна батареи) и на Порто Лагосъ (2 дружини, единъ ескадронъ, една полска не с. с. и една картечна батареи) бѣха подчинени на Командувашия II армия и имаха за задача отбраната на Бѣломорския брѣгъ срещу грѣцкия десантъ.

Въ състава на гарнизона въ Деде Агачъ, отъ Шуменския Крепостенъ баталионъ влѣзоха: 1) 15 см. д130 батарея (2 орджия) на капитанъ Цвѣтковъ, пристигнала отъ Одринъ; 2) 1-а 15 см. д112 гаубична батарея на подпоручикъ Станевъ, пристигнала отъ Кешанъ; 3) Новформираната въ Одринъ 15 см. д114 батарея (2 орджия) на капитанъ Георгиевъ; 4) Новформираната 8·7 см. не с. с. полска батарея на подпоручикъ Добревъ и 5) Новформираната въ Одринъ 10 цевна картечна батарея на подпоручикъ Христовъ, Тѣзи батареи заедно съ 15 см. д130 батарея на поручикъ Цоневъ (Соф. Крп. баталионъ) съставиха Деде Агачската смѣсена група, подъ командата на майоръ Константиновъ.

Батареитѣ заеха позиция така: западно отъ пристанището — 15 см. д130 батарея на капитанъ Поповъ; Източно отъ пристанището — 15 см. батарея на поручикъ Цоневъ; Източно отъ нея 15 см. гаубична батарея на поручикъ Станчевъ; Западно отъ батареята на капитанъ Поповъ зае позиция 15 см. д114 гаубична батарея на капитанъ Георгиевъ; 8·7 см. не с. с. полска батарея се разположи западно отъ града около българската махла съ фронтъ къмъ с. Макри; картечната батарея остана въ резервъ.

На 25-и Юний грѣцки миноносецъ наближи на около 8 км. отъ пристанището и откри огънь. По него откриха огънь 15 см. д130 батареи. Миноносеца се оттегли задъ островъ Самотраки. На 28-и Юний сжция миноносецъ спусна лодки на около 9 км. откри огънь по 15 см. дълги батареи. На неговия огънь отговориха нешитѣ две 15 см. дъл

ги батареи. Миноносеца се оттегли на югъ.

На 29-и Юний броненосецът Псара, идещъ отъ къмъ Самотраки откри огънь по нашитѣ 15 см. дълги батареи, а по късно и по батареята на капитанъ Георгиевъ. Въ същото време учебния гръцки параходъ Миаулисъ, който бѣ на 12 км се спушна къмъ пристанището и откри огънь по нашитѣ 15 см. дълги и 15 см. гаубична батарея на капитанъ Георгиевъ. Откриха огънь и нашитѣ батареи. Параходитѣ се отдалечиха.

Поради голѣмата вѣроятностъ за единъ десантъ около Макри, на 6-и Юлий, 87 см. полска батарея зае позиция при това село, като пазеше и пжтя къмъ Гкмюрджина.

Въ състава на гарнизона въ Порто Лагосъ влизаше новосформираната картечна батарея на подпоручикъ Камберовъ.

Следъ първитѣ боеве, които II армия има съ гръцката на линията Дойранъ — Кукушъ, Командувашиятъ II армия заповѣда гарнизонитѣ отъ Порто Лагосъ и Деде Агачъ, въ случай на сполучливъ десантъ на противника, да се оттеглятъ презъ Родопитѣ. На 9-и Юлий, когато II армия водеше боеве на върховетѣ Биязъ Тепе, Заного и Руенъ, гарнизонитѣ отъ Деде Агачъ и Порто Лагосъ отстъпиха отъ морския брѣгъ къмъ Гюмюрджина, отстъпиха и батареитѣ. На 11-и Юлий началника на Деде Агачския гарнизонъ заповѣда да се изгорятъ складоветѣ въ Гюмюрджина и продължи отстъплението къмъ Кърджали. Това отстъпление се извърши безъ да имаше нѣкаква опасностъ отъ къмъ морето, отъ къмъ долината на Места, или къмъ долината на р. Марица.

Едвамъ на 14-и Юлий, следъ като гърцитѣ се увѣриха, че нашитѣ войски сж остъпили изъ цѣлата областъ, стовариха въ Деде Агачъ нѣколко роти моряци, които заеха града. Изпразването на западната Тракия отъ нашитѣ войски и административнитѣ власти, стана причина да се провъзгласи по после тази областъ за самостоятелна Гюмюрджинска република.

3. Примирие.

За да избѣгне критичното положение, въ което бѣ попаднала армията ѝ, Гърция побърза съ примирието. На 18-и

юлий бѣ сключено петдневно примирие. Частитѣ останаха на мѣстата си и пазѣха бдителность. На 22-и се съобщи, че примирието се продължава съ още 3 дни. На 25-и, че примирието се продължава за неопредѣлено време. На 24-и юлий въ Царево село пристигнаха германскиятъ, австрийскиятъ, италианскиятъ, френскиятъ и североамериканскиятъ военни атешета за да се запознаятъ съ положението и да видятъ критичното положение, въ което се намираше гръцката армия.

4. Букурещкиятъ договоръ за миръ.

Враговетѣ на България се смѣтахъ за победители. Нашата делегация за водене на преговоритѣ бѣ посрещната въ Букурещъ високомѣрно. Ней бѣ дадено да разбере, че преговори нѣма да се водятъ, а на България просто ще се диктуватъ условията за миръ. България, окръжена отъ всички страни съ врагове, бѣ принудена да приеме условията, които просто и се продиктуваха, безъ да има право да възрази.

На 28-и юлий 1913 год. бѣ подписанъ договора за миръ.

Съ мира въ Букурещъ, българскиятъ народъ губѣше всички придобивки, за които се бѣ борилъ и, за които даде безброй скъпи и свидни жертви по Македонскитѣ и Тракийски полета.

Букурещкиятъ договоръ отнемаше всички земи, за които България обяви и води война съ Турция и, които, следъ победата надъ Турция по право и принадлежаха, съгласно сключенитѣ договори. Независимо отъ това, тя губѣше и голѣма частъ отъ старата си територия въ Добруджа съ градоветѣ Тутраканъ, Силистра, Добричъ, Балчикъ и Каварна. Новитѣ гаранции се прокарваха по чудни линии, безъ да се държи смѣтка за народността на населението, за неговитѣ стремежи и стопански нужди. На българскиятъ народъ не оставаше друго, освенъ да се помири съ злата урисница и да чака съ търпение момента, когато ще може да си възвърне изгубеното.

Така печално завърши тази кратка, но ожесточена война, въ която българската войска води съ безподобенъ героизмъ и себеотрицание непосилна, но величава борба съ многочисления неприятель.

5. Демобилизация.

Споредъ Букурещкия договоръ, България трѣбъше да демобилизира армията си веднага следъ подписването му. На 29-и юлий Българското правителство взе решение за обща демобилизация.

Следъ получаване на заповѣдта за демобилизацията, батареитѣ се демобилизираха. Запасчитѣ офицери и войници бѣха уволнени. Въ баталиона на служба останаха само наборитѣ 35-и, 36-и и 37-и

6. Цариградски договоръ.

Турция не бѣ поканена да вземе участие въ Букурещката конференция. Въ Цариградъ се събраха делегатитѣ на България и Турция и се започнаха преговори за миръ. На 16-и Септемврий 1913 год. бѣ подписанъ Цариградския договоръ за миръ между България и Турция, споредъ който България загуби земитѣ на изтокъ отъ р. Марица съ градоветѣ Одринъ и Лозенградъ който турската армия настѣпи и зае, когато нашата армия водѣше ожесточена борба съ сърби, гърци, черногорци и ромъни.

Отъ всичко спечелено следъ голѣмата и пълна победа надъ Турция, споредъ мира въ Цариградъ, намъ ни оставаха само Гюмюрджинския, Неврокопския и Петричския окрѣзи.

Г Л А В А VI.

Бойна подготовка на Баталиона презъ времето отъ свършване на войната съ съюзниците до 9-и септемврий 1915 год.

Презъ този периодъ баталиона командуваха: 1) отъ 12. I. 1911 год. до 21. IV. 1914 год. подполковникъ Вълчановъ; 2) отъ 21. IV. 1914 год. до 27. I. 1915 год. полковникъ Антоновъ; 3) отъ 28. I. 1915 год. до 25. IX. 1915 год. полковникъ Шойлековъ.

Войната бѣ оставила тежъкъ отпечатѣкъ по челата на всички офицери, подофицери и войници, доказали въ бранъ

своята преданност към Царь и Родина и безпримерния си героизъм. Но, време за отдиш за почивка нѣмаше. Голѣмия пожаръ бѣше пламналъ вече. Европейскитѣ небосклони бѣше помраченъ още презъ месецъ юлий 1914 год. Една по една държавитѣ биваха завлечани въ кървавата драма. Трѣбваше и ние да се готвимъ да отбиемъ опасността, защото тоя раженъ и голѣмъ крѣстопѣтъ, на който се намира Родината ни, бѣше привлѣкълъ отново много алчни погледи. Така бѣ вчера, така е днесъ, така ще бѣде и утре. Сждбата ни е предопредѣлила винаги здраво да държимъ орѣжието въ рѣцетѣ си, ако искаме да продължимъ самостоятелното си съществуване.

Подъ ръководството на споменатитѣ командири, въ баталиона закипя усилена дейностъ. Участвували въ две войни, офицери и подофицери водѣха обучението, като голѣми майстори. Нѣмаше моментъ отъ войната, който да не е билъ използванъ при обучението и възпитанието, а особено поукитѣ отъ атаката на Одринъ. Новото, което историята и бойния опитъ бѣха отбѣлѣзали се възприемаше следъ обстойно обмисляне и се прилагаше съ необходимия тактъ и умѣние.

На 15-и септемврий 1914 год. бѣха повикани на обучение младитѣ войници отъ 38-и наборъ, а на 20-и февруарий 1915 год. се явиха на обучение и младитѣ войници отъ 39-и наборъ. Подготовката на тѣзи два набора бѣ образцова.

Презъ 1915 год. перисдически бѣха повикани на три-недѣлно обучение запаснитѣ войници, числящи се въ случай на мобилизация въ полка, а сѣщо така, повикани бѣха на едномесечно обучение и запаснитѣ офицери.

Споредъ бюджета отъ 1915 год. баталиона се развѣрна въ полкъ отъ две артилерийски отдѣлення съ по две батареи всѣко и една паркова батарея. Презъ месецъ януарий 1915 год. баталиона бѣ преименуванъ въ Шуменски Крепостенъ артилерийски полкъ, групитѣ преименувани въ батареи, а парковия взводъ въ паркова батарея.

Въ началото на месецъ октомврий 1915 год. съгласно заповѣдъ на начальника на артилерията въ III армия, Шуменски Крепостенъ артилерийски полкъ се преименува 2-и тежъкъ артилерийски полкъ“.

Часть II.

ГЛАВА I.

2-и Шуменски тежък артилерийски полк въ свѣтовната война.

1. Причини за войната и намѣсата на България въ нея.

Следъ побѣдата въ 1870—71 год. надъ Франция, великия германски дипломатъ Бисмаркъ, за да осигури отъ побѣдата и даде на Германия възможностъ за мирно, културно и икономическо развитие, образува така наречения ТРОЕНЪ СЪЮЗЪ, като сключи въ 1879 год. съюзъ съ Австро-Унгария, въ който следъ 4 години влѣзе Италия, а по-късно Ромъния.

При така сложилото се политическо положение. Европа живя въ миръ въ продължение на 30 години. Въ този миренъ периодъ, германското могъщество се силно разрастна. Германската индустрия започна да конкурира и завладѣва пазаритѣ. Бързия възходъ на Германия силно засегна интереситѣ на другитѣ държави (Япония, Велико-Британия и Съединенитѣ Щати), а особено бѣха заплашени интереситѣ на Англия.

Изолираното положение, въ което Тройния съюзъ бѣ поставилъ Франция, я принуди да се обърне къмъ Русия за сключване на отбранителенъ съюзъ. Въ 1891 год. императоръ Александъръ III сключи воененъ отбранителенъ съюзъ съ Франция, насоченъ срещу Тройния съюзъ.

Англия, която презъ цѣли вѣкове виждаше въ лицето на Франция и Русия свои съперници, се принуди да влѣзе въ съглашение съ тяхъ, предъ засилващата се германска опасностъ. Въ 1904 год. тя подписва съ Франция съглашение, което я сближи съ двойния съюзъ, а въ 1907 г. подписа договоръ съ Русия, който уреждаше всички спорни въпроси между дветѣ страни въ Европа и Азия.

Англо-Руското сближение се затвърди окончателно съ визитата, която Едуардъ VII направи на Николай II въ Ревалъ, на 10-и юний 1908 год. Къмъ това разбирателство се присъедини безрезервно и Франция и така се създаде ТРОЙНОТО СЪГЛАШЕНИЕ.

Групирани въ два враждебни лагери, Европейскитѣ сили чакаха удобния моментъ за да влѣзатъ въ въоръженъ конфликтъ.

Такъвъ моментъ бѣ Сараевския атентатъ — убийството на Австро-Унгарския престолонаследникъ Францъ Фердинандъ и неговата съпруга, на 28-и Юний 1914 год. въ гр. Сараево, отъ двама шовинисти сърби. На 23-и Юлий Австро-Унгария подаде нотѣ — Ултиматумъ до Сърбия, съ която искаше въстояние на 48 часа да накаже убийцитѣ, да уволни и даде подъ судъ офицеритѣ и чиновницитѣ, взели участие въ убийството и да вземе редъ други мѣрки, несъвмѣстими съ престижа на Сърбия като независима държава. Сръбското правителство следъ като получи безрезервната поддръжка на Русия, отказа да изпълни тия искания. Тогава Австро-Унгария объяви война на Сърбия на 28-и Юлий 1914 година.

Русия още въ началото на конфликта объяви тайна мобилизация подъ предлогъ да защити интереситѣ на покровителствуваната отъ нея Сърбия. Германия поиска отъ Русия незабавно да спре своята мобилизация. Понеже Русия отказа да изпълни това искание, то на 1-и Августъ 1914 год. Германия объяви война на Русия, къмъ която се присъединиха: Франция, Англия, Белгия. Така започна голѣмата и кръвопролитна Еврпейска война, като на страната на съглашението воюваха. Русия, Франция, Англия, Белгия и Сърбия; на страната на тройния съюзъ: Германия и Австро-Унгария. Италия остана неутрална. Същото направиха Гърция, Ромъния и Турция. При това, Гърция и Ромъния държаха за запазване на Букурещкия договоръ и опредѣлиха своето поведение въ зависимостъ отъ поведението на България. Ако България нападне Сърбия да ѝ обявятъ война въ противенъ случаи да пазятъ строгъ неутралитетъ.

Посещението, което руския императоръ Николай II направи на ромънския кралъ въ Кюстенджа въ края на месецъ Май 1914 год., гдето и руския императоръ прие шеството на ромънския полкъ, слѣзаль прѣвъ въ Сисистра и награди ромънския кралъ съ маршалски жезалъ за безкрѣвнитѣ му побѣди надъ България презъ 1913 год., уби окончателно надеждитѣ на ограбена България да може да ревизира по миренъ начинъ Букурещкия договоръ. Русия да-

де безусловната си гаранция за ненарушимостта на този мирен договор. По този начин, съ съдействието на Русия, запазването на Букурещкия миръ се затвърди окончателно. Ограбена България остана изолирана на Балканитѣ

Голѣмитѣ разорения умората и разочарованието на народа отъ неуспѣшния край на Балканската и Междусъюзническата войни, както и независимостта, която криеше въ себе си започналата се велика драма на челоуѣчеството, наложиха на нашето правителство да вземе най-разумното за момента решение — България да пази неутралитетъ.

Започването на войната между Сърбия и Австро-Унгария, възбуди наново надеждитѣ на България да реализира народнитѣ идеали, но въ народа липсваше единство. Политическитѣ партии пренесоха вниманието си върху новата голѣма война и започнаха да търсятъ мѣстото на България въ дветѣ групировки. Вестниците на русофилскитѣ партии застъпваха каузата на Съглашението, главно защото Русия бѣше тамъ. Националистическитѣ течения искаха намѣсата на България да стане, когато настѣпи благоприятния моментъ и има достатъчно изгледи за успѣхъ. Симпатизиратѣ имъ бѣха къмъ централнитѣ сили. Народнитѣ маси, които бѣха изпитали на гърба си несгодитѣ, мжкитѣ и теглата на войнитѣ 1912 и 1913 години, бѣха за запазване на строгъ неутралитетъ до свършване на голѣмата война, при ликвидирането на която върваха, че ще бѣде разрешенъ удовлетворително и българския въпросъ. Въ време на военнитѣ действия, настроенията на партизанитѣ русофили и националисти се меняха съобразно успѣхитѣ на военнитѣ групировки, на които симпатизираха. Само народътъ, който стоеше вънъ отъ партиитѣ, подържаше разумното становище да се пази строгъ неутралитетъ.

Презъ това време, отъ направенитѣ дипломатически сондажи, както при едната, така и при другата воюващи групировки, българското правителство дойде до заключението, че срещу държания отъ България лозенъ неутралитетъ нищо реално не ще се получи. То се убеди, че единствения начинъ съ който България би могла да реализира отчасти народнитѣ идеали е чрезъ намѣстването ѝ въ войната.

Като Съглашението, така и Централнитѣ сили непре-

ставаха да правят постъпки за привличането на България въ войната на своя страна

Почеже предложенията на Съглашението се ограничаваха само въ известни териториални отстъпки за сметка на съседните ни, които щяха да се определят изключително въ края на една успешна война и то, съ огледъ да не бждат силно оцетени нашите съседи, които Съглашението смѣташе да привлече на своя страна, а Централните сили ясно и категорично заявяваха, че при успешна война България ще бжде напълно задоволена, въ рамките на нейните национални идеали, то българското правителство взе окончателно решение да влѣзе въ войната на страната на централните сили. Въ края на месецъ Августъ 1915 год. бѣ подписанъ договоръ за приятелство и съюзъ между България и Германия, и военна конвенция между България, Германия и Австро-Унгария.

Подготовка на народа и армията, отъ страна на правителството, за новата кървава борба започна много късно, а доставките отъ странство, особено на оржие, бойни припаси и технически сръдства, бѣха почти невъзможни, докато България не се опредѣли. Всички пжтища се контролираха отъ Съглашението. По тая причина България почна войната съ голѣмъ недоимъкъ отъ облѣкло, въоръжение, снаряжение, бойни припаси и др технически сръдства, които трѣбваше да набавя и въ време на самата война.

2. Отбрана на Добруджанската и Черноморската граници.

Мобилизация. Съгласно сключената въ Плесь на 28-и Августъ 1915 год. военна конвенция между Централните сили и България за война срещу Сърбия, България се задължаваше да мобилизира най-малко петъ дивизии, отъ които четири за непосредствено водене на военните действия съвмѣстно съ Австро-Германските войски срещу Сърбия и една за окупиране на Македония. Тѣзи петъ дивизии трѣбваше да бждатъ мобилизирани до 8-и Септемврий. и съсредоточени на сръбската граница до 28 Септемврий.

Българското правителство, предъ неизвестността на събитията и, да се обезпечатъ границите срещу Ромъния и Гърция, на 9-и Септемврий 1915 год. обяви обща мобилизация и, вмѣсто петъ дивизии, бѣ мобилизирана цѣлата българска войска

Късно вечерта 9-и Септемврий 1915 год., Негово Величество Царътъ подписа указъ за обща мобилизация, а министърътъ на войната, още същата вечеръ събщи телеграфически на началниците на дивизионните области указъ за обявяване на мобилизацията.

Вестта за мобилизацията се разнесе съ свѣткавична бързина по всички краища на страната.

Въ полка телеграмата за мобилизацията се получи на 11-и Септемврий въ 13 часа Командирътъ на полка полковникъ Шойлековъ събира въ кабинета офицеригъ, съобщава имъ заповѣдта за мобилизацията и раздаде мобилизационнитѣ планове за подѣленията на полка. Сжщиятъ назначи комисиии за преглеждане на запаснигъ, за приемане на реквизиранитѣ коне, волове и кола. Въ казармата закипя трудна и гигантска денонощна работа. Офицери и подофицери работиха неуморно денонощно и въ опредѣления день бѣха готови за походъ и бойни действия. Къмъ 18-и Септемврий въ полка се явиха: 55 офицери 3 чиновници, 3730 войници, 406 коне, 3076 волове, 7257 кола. Къмъ 21 и Септемврий почти всички подѣления бѣха мобилизирани.

На 26-и септемврий новоназначения командиръ на полка подполковникъ Ангеловъ встъпи въ командуването на полка.

Съгласно мобилизационния планъ и да прави предпосанието на началника на крепостната артилерія № 858, полкътъ формира следнигъ части:

1) 2-и Шуменски тежкъ артилерийски полкъ.

а) Щабъ на полкъ: полковникъ Шойлековъ — командиръ на полка подпоручикъ Панайотовъ — адютантъ на полка; поручикъ Пилашевъ — офицеръ ординарецъ, поручикъ Симеоновъ — заведующъ прехраната, ветеринаренъ поручикъ Бърневъ — ветеринаренъ лѣкаръ.

б) 12 см. д128 отдѣление отъ три батареи (10 орджия) съ парковъ взводъ: подполковникъ Николовъ — командиръ на отдѣлението; капитанъ Генишевъ командиръ — 1-а батарея; подпоручикъ Гавалиговъ — помощникъ командиръ на батарея; поручикъ Ивановъ — командиръ 2-а батарея; поручикъ Константиновъ — помощникъ командиръ на сжщата батарея, капитанъ Божиновъ — командиръ 3-а батарея; пору-

чикъ Няголовъ — помощникъ командиръ на батарея.

в) 15 см. д112 гаубично отдѣление отъ три батареи (12 гаубици) съ парковъ взводъ: подполковникъ Сапунаровъ — командиръ на отдѣление; капитанъ Станчевъ — командиръ 1-а батарея; поручикъ Добревъ — помощникъ командиръ батареята; капитанъ Стояновъ — командиръ 2-а батарея; подпоручикъ Райчевъ — помощникъ командиръ батареята; поручикъ Славовъ — командиръ 3-а батарея; подпоручикъ Меркадовъ — помощникъ командиръ батареята.

г) 105 см. с. с. отдѣление отъ две батареи (4 орджия) съ парковъ взводъ: майоръ Славовъ — командиръ на отдѣлението; капитанъ Танинчевъ — командиръ 1-а батарея; подпоручикъ Николовъ — помощникъ командиръ на батареята; поручикъ Антоновъ — командиръ 2-а батарея; подпоручикъ Калояновъ — помощникъ командиръ на батареята.

2) Една 15 см. д114 гаубична батарея (4 орджия) съ парково отдѣление. Командирътъ на батареята поручикъ Радковъ; подпоручикъ Христовъ — помощникъ командиръ на батареята. Следъ мобилизирането си батареята се придава къмъ 3-и Видински тежкъ артилерийски полкъ.

3) За укрепенитѣ отбранителни пунктове.

а) Сборно отдѣление за Шуменски укрепенъ пунктъ състоюще се отъ: 1-а 15 см. д130 батарея (4 орджия) съ парково отдѣление; 1-а 8.7 см. не с. с. батарея (6 орджия) съ парково отдѣление; 1-а 75 см. не с. с. (6 орджия) съ парково отдѣления и два 57 м. куполни взвода (1-и и 2-и — 4 орджия) съ парково отдѣление. Майоръ Марашлиевъ — командиръ на отдѣление; поручикъ Митевъ — командиръ 1-а 15 см. д130 батарея; поручикъ Михайловъ — командиръ на 1-а 8.7 не с. с. батарея; поручикъ Байчевъ — взводенъ командиръ сжщата батарея; подпоручикъ Янковъ К. — командиръ 1-а 75 не с. с. батарея; подпоручикъ Великовъ — взводенъ командиръ сжщата батарея; подпоручикъ Янковъ В. — взводенъ командиръ 1-и куполенъ взводъ; поручикъ А — взводенъ командиръ 2-и куполенъ взводъ;

б) 2-а 15 см. д130 батарея (2 орджия) съ парково отдѣление за Бургазкия укрепенъ пунктъ. Капитанъ Димитровъ командиръ на батареята.

в) 3-а 8.7 не с. с. батареи (6 орджия) съ парково отдѣ-

ление и 3-и 57 м. м. куполень взводъ (2 орджия) съ парково отдѣление за Варненския укрепень пунктъ: Поручикъ Михайловъ А. — командиръ на 3-а не с. с. батарея; подпоручикъ Миневъ — взводень командиръ на сжщата батарея; подпоручикъ Денчевъ — взводень командиръ 3-и куполень взводъ

г) 2-а 87 см. с. с. батарея (6 орджия) съ парково отдѣление за Русенския укрепень пунктъ: Поручикъ Красновски — командиръ на батареята; подпоручикъ Геновъ — взводень командиръ на сжщата батарея.

д) 75 см. не с. с. отдѣление отъ две батареи (12 орджия) съ парковъ взводъ за Разградския отбранителень участъкъ: Майоръ Деневъ — командиръ на отдѣлението; подпоручикъ Ивановъ — командиръ 2-а 75 см. не с. с. батарея; капитанъ Дюхаровъ — командиръ на 3-а 75 см. с. с. батарея; подпоручикъ Григоровъ — взводень командиръ на сжщата батарея.

4) Допълняваща батарея (6 — 75 см. не с. с. орджия) — майоръ Михайловъ — командиръ на батареята; подпоручикъ Скобаровъ — взводень; командиръ сжщата батарея.

5) Паркова батарея — поручикъ Хлѣбаровъ — командиръ на батареята; подпоручикъ Даскаловъ — взводень командиръ сжщата батарея.

6) Продоволствень взводъ — поручикъ Димовъ — взводень командиръ на продоволствения взводъ,

Съсрѣдоточение. Съ общата мобилизация се попълниха до щабовѣтъ за военно време сжществуващитъ въ мирно време части, формираха се щабовѣтъ на голѣмитъ войскови единици и предвиденитъ въ щабовѣтъ допълняющи и етапни части. Формира се 11-а Македонска дивизия (отъ 6 пехотни полка), въ която влѣзоха всички свободни да носятъ оружје македонци.

Отъ мобилизирани части се формираха три отдѣлни армии; I, II и III и единъ общъ резервъ (2-а, 10-а и 11-а дивизия).

I армия се състоеше отъ четири дивизии. Тя трѣбваше да се съсредоточи за фронта отъ р. Дунавъ до в. Стрешаръ и имаше задача да действува срещу Сърбия съвмѣстно съ Австро-Германскитъ войски, като настѣпи по долината на р. Морава съ главень обектъ гр. Нишъ.

II армия се състоеше от две похотни дивизии и една конна дивизия. Споредъ плана на германското командуване за действие въ Македония бѣ предвидена само една пехотна дивизия и македонското опълчение. Българското главно командуване отдаваше по голѣмо значение на действията въ Македония и насоки тамъ цѣлата II армия.

III армия въ съставъ: две пехотни дивизии (4-а и 5-а), 3-а конна бригада, 7 и коненъ полкъ, 2-и Шуменски тежъкъ артилерийски полкъ и гарнизонитѣ на укрепенитѣ пунктове: Бургазъ, Варна, Шуменъ, Русе и покрай Дунава, имаше за дача да прикрива (охранява и отбранява) Дунавската, Добруджанската и Черноморската граници.

2-а, 10-и, и 11-а дивизия, кѣто общъ резервъ, имаха задача да прикриватъ границата къмъ Гърция и да охраняватъ брѣга на Егейско море.

Следъ мобилизирането си 2 и Шуменски тежъкъ артилерийски полкъ остана въ Шуменъ, подчиненъ на Началника на артилерията въ III армия.

Съгласно заповѣдитѣ отъ Началника на крепостната артилерия: а) На 24 и септемврий сборното отдѣление на майоръ Марашлиевъ влѣзе въ състава на гарнизона на Шуменския укрепенъ пунктъ. б) На 22 и 27-и септемврий заминаха съ желѣзницѣ за Видинъ и влѣзоха въ състава на 3-и Видински тежъкъ артилерийски полкъ 15 см. д/14 гаубична батарея и отдѣлението на подполковникъ Николовъ (2-а и 3-а 12 см. д/28 батареи). в) На 23 и септемврий замина по обикновенъ пѣтъ за Разградъ 7.5 см. отдѣление на майоръ Деневъ. г) На 27-и заминаха за Варна по обикновенъ пѣтъ 3-а 8.7 см. не с. с. батарея и 3 и 57 мм. куполенъ взводъ и, за Бургазъ съ желѣзницѣ 2-а 15 см. д/30 батарея д) На 28-и замина за Русе по обикновенъ пѣтъ 2-а 8.7 см. не с. с. батарея.

Следъ заминаването на батареитѣ въ укрепенитѣ пунктове и въ 3-и Видински тежъкъ артилерийски полкъ, 2-и Шуменски тежъкъ артилерийски полкъ остана: съ две отдѣления (105 см. и 15 см. гаубична), една 12 см. д/28 батарея, паркоза батарея и допълняюща батарея. На 19-и октомврий полкътъ съгласно заповѣдта по III армия се преименова отъ Шуменски Крепостенъ артилерийски полкъ — въ 2-и Шуменски тежъкъ артилерийски полкъ.

Шуменски укрепенъ пунктъ имаше задача да служи като упоренъ пунктъ на фланга на 4-а дивизия и да наблюдава посоките отъ Добричъ и Силистра къмъ Шуменъ.

На 11-и октомврий се получи заповѣдь отъ III армия, споредъ която, полкътъ временно остава къмъ пункта. Да се приготвятъ закрития за всички негови батареи. Командирътъ на полка полковникъ Ангеловъ избра мѣста за батареитѣ въ северния секторъ на крепостта и се започна тѣхното фортификационно усиление, което се привърши къмъ края на октомврий. Въ състава на гарнизона на Шуменския укрепенъ пунктъ полкътъ остана до 13-и августъ 1916 год. Презъ това време произвеждаше занятия въ казармата и полето по атаката и отбраната на крепостта, а презъ май 1916 год. произведе стрелба въ участъка Зебекъ Табия—Московъ Табия.

На 9-и ноемврий 1915 год. излѣзе отъ състава на полка и замина за Гюшево 105 см. отдѣление. Щаба на III армия съобщи, че вмѣсто него, полкътъ ще получи отъ Пирогъ две 12 см. д123 батарея отъ 1-и Соф. тежъкъ артилерийски полкъ. Тѣзи батареи пристигнаха въ Шуменъ и се разположиха въ казармата на 25-и ноемврий 1915 год.

На 18-и ноемврий 1915 год. замина за Русе 1-а 12 см д128 батарея на поручикъ Генишевъ.

На 16-и юний 1916 год заминаха за Бургазъ 2-а и 3-а 15 см. д112 гаубична батарея съ командира на отдѣлението майоръ Стояновъ. Вмѣсто тѣхъ въ полка се припаде отъ сборното отдѣление 1-а 15 см. д130 батарея и се формира нова 15 см. д115 см. гаубична с. с. батарея, за командиръ на която бѣ назначенъ капитанъ Недевъ.

3. Къмъ границата - въ състава на 4-а дивизия.

Въ изпълнение заповѣдта на Командувачиятъ III армия на 14-и августъ полкътъ потегли по ешалонно за гр. Разградъ. Първа тръгна въ 7 часа сутринята 1-а 15 см. гаубична батарея, а следъ нея 12 см. д128 отдѣление. Похода на полка къмъ Разградъ бѣ истинско народно тържество. Гражданитѣ отъ Шуменъ се стичаха масово и кичеха съ кигки офицери, войници и орждия. Отъ всички страни се сипѣха благопожелания и поздравя. По пътя за Разградъ, селяни отъ близкитѣ села бѣха излѣзли до шосето да из-

пратятъ близкитѣ си, като ги обсипваха съ цвѣтя. Въ Разградъ, тържествено посрещнатъ отъ гражданството, полкътъ се разположи на станъ, около казармитѣ на 1-и артилерийски полкъ. На 20-и и 23-и Августъ пристигнаха отъ Бургазъ 3-а и 2-а гаубични батареи и се разположиха на станъ при другитѣ батареи.

Полкътъ влѣзе въ състава на 4-а Преславска дивизия.

4. Къмъ Тутраканъ.

Планъ на операцията Споредъ плана на германцитѣ, за дѣйствие срещу Ромъния, ние трѣбваше да се отбраняваме временно на добруджанската граница, докато тѣ се спуснатъ въ влашката равнина, следъ което да преминемъ Дунава и настѣпиме къмъ Букурещъ. Нашето командване се противопостави на отбраната и сполучи да се наложи, да се премине веднага въ настѣпление въ Добруджа и да се разбиятъ ромънскитѣ сили тамъ, преди да сж пристигнали руски подкрепления.

Следъ възприемане на идеята за настѣпление въ Добруджа, първитѣ операции трѣбваше да се насочатъ за завладяване на дветѣ предмостни крепости Тутраканъ и Силистра. Догдето ромънитѣ владѣха тѣзи крепости, не бѣ възможно никакво настѣпление въ северна Добруджа. Главнокомандуващиятъ Дунавскитѣ войски Фелдмаршалъ Макензенъ съ директивата си отъ 28-и августъ опредѣли зада-

чата на III армия: 1) Съ решителен ударъ да отхвърли предните неприятелски части отъ границата, като навлѣзе въ поробена Добруджа и 2) Чрезъ едновременно и ненадейно нападение да завладѣе съ 4-а дивизия крепостъта Тутраканъ, а съ 1-а дивизия — крепостъта Силистра.

Командуваниятъ III армия генералъ Тошевъ се противопостави на този планъ, за едновременно атака на дветѣ крепости, предвидъ на малкото сили, съ които разполагаше. Той пригответи докладъ да защити следния свой планъ, който бѣ одобренъ отъ Макензенъ и отъ нашата главна квартира: а) Да се атакува предмостната крепостъ Тутраканъ съ цѣлата 4-а дивизия и две бригади отъ 1-а дивизия; б) Да се остави заслонъ срещу Силистра една бригада отъ 1-а дивизия; в) Да се остави въ резервъ бригадата отъ 6-а дивизия.

Съсредоточение на Съ получаване на директивата на границата. фелдмаршалъ Макензенъ, ако и да бѣ пригответен докладъ за корегирането на тая директива, за да не се забави съсредоточението на частитѣ, на 29-и августъ Командуваниятъ III армия даде заповѣдъ частитѣ, споредъ указанията на директивата, да се съсредоточатъ така: 1-а конна дивизия — въ района на с. с. Кираджа Отъ — Хамбарлъкъ; 1-а дивизия въ две групи: 1) 1-а бригада — въ района Хърсово — Кеманларъ; 2) 1-а бригада въ района с. Куманово — Шаври; 3) 1-а бригада около Хърсово; 4-а дивизия — въ района с. с. Топчи — Шереметкой — Къшлакой; 2/6-а бригада — въ района Ясж Тепе — Шаржкой. Всички движения за съсредоточаването трѣбваше да се извършатъ нощно време.

На 29-и августъ, 2-и Шуменски тежтъ арtilерийски полкъ по заповѣдъ на командира на 4-а дивизия, тръгна да земе разузнатитѣ отъ командира на полка позиции: 15 см. гаубично отдѣление къмъ Юнузъ Абдалъ, гдето ношува, а 12 см. д/28 отдѣление — къмъ Гюзелджа Аланъ, гдето сжщо ношува. Сжщиятъ день, следъ пладне, командирътъ на полка получи предупредителна заповѣдъ отъ командира на 4-а дивизия да съсредоточи полка до 31-и августъ следъ пладне въ Балъ Бунаръ и да изпрати 12 см. д/28 отдѣление (две батареи) въ с. Хърсово въ разпореждане на командира на 1-а дивизия, за което полковникъ Ангеловъ направи съответнитѣ разпореждания.

За да прикрие движението към Балъ Бунаръ полковникъ Ангеловъ не формира обща колона, а движението се извърши така:

15 см. д130 батарея тръгна отъ Разградъ на 30-и августъ по шосето Разградъ - Балъ Бунаръ и ношува въ с. Късѣмъ Куюджикъ. На следния день продължи марша и вечеръта ношува въ Балъ Бунаръ.

15 см. д115 гаубична батарея тръгна отъ Разградъ на 31-и августъ въ 4 часа по шосето Разградъ - Балъ Бунаръ и ношува при Гюзелдже Аланъ. На следния день до пладне стигна въ Балъ Бунаръ.

15 см. д112 гаубично отдѣление, което бѣ въ Юнузъ Абпалъ, тръгна на 30-и и ношува въ с. Топчи. На 31-и продължи движението си и вечеръта стигна въ Балъ Бунаръ.

12 см. д128 отдѣление на 30-и августъ стигна и се разположи въ Хърсово.

Обявяване война на Ромъния. На 1-и септемврий се объяви войната на Ромъния. Полкътъ бѣ разположенъ

на станъ при Балъ Бунаръ. Заповѣда се батареитѣ да се построятъ за да имъ се прочете заповѣдта по действащата армия за обявяване на войната. Командирътъ на полка Полковникъ Ангеловъ очерта задачата, която предстоеше на полка. Той се обърна къмъ войниците, като имъ посочи Добруджа, този хубавъ български край, въ който сжщо така пѣшката подъ робство наши поробени братя, които преди две години бѣха свободни. Десѣтки минути се носѣше гръмовитото българско ура и се отгласяше отъ Тутраканската твърдина. Цѣлиятъ день мина въ веселие.

Минаване границата и приближаване къмъ крепостта Тутраканъ. За изпълнение на приетия планъ, Командуващиятъ III

армия заповѣда на 2-и септемврий армията да премине границата съ изненада и да вземе изходно положение за атаката на предмостната крепост Тутраканъ:

1) На 4-а дивизия бѣ заповѣдано да настѣпи въ 7 часа на 2-и септемврий, да сбие неприятелскитѣ части и да се укрепи на линията К. 49 (южно отъ Меше Махле) — с Бѣлица, кждето да се подготви за атаката на фортоветѣ № № 5, 6 и 7 включително.

2) 1/1 бригада да достигне линията Ахманларъ—Касим-

ларъ, за да може на другия денъ да се укрепи на линията Бѣлица — Карадърларъ и да се подготви за атаката на укрепление № 8.

Командирътъ на 2-и Шуменски тежъкъ полкъ получи заповѣдъ отъ командира на 4-а дивизия въ 9 часа на 2-и септемврий да почне да се изтегля съ гаубичното отдѣление по пѣтя Балъ Бунаръ — Джеферлеръ, а съ останалитѣ две батареи по пѣтя Балъ Бунаръ — Хаджифакларъ. Когато батареитѣ стигнатъ Джефелеръ и Къшлакьой да се спратъ и чакатъ втора заповѣдъ.

Нашитѣ войници отъ граничните 3116 и 1117 роти презъ цѣлата нощъ срещу 2-и Септемврий не мигнаха. Бѣ полунощъ всички постове едновременно се спустнаха напредъ на ножъ къмъ ромънскитѣ постове. Ромънската гранична стража, безъ да укаже съпротива напусгна постове-тѣ и се разбѣга навътре въ Добруджа.

4-а дивизия настѣпи въ четири колони и още въ 9 часа достигна обекта си. Колонитѣ бѣха посрещнати съ пехотенъ огънь отъ преднитѣ охрани на крепостта. Нашитѣ части се развърнаха и ги отблъснаха. Командирътъ на дивизията реши да продължи настѣплението, да заеме по удобни и по близко до крепостта позиции. Когато частитѣ стигнаха гребена между К. 49 и с. Бѣлица бѣха посрещнати съ артилерийски огънь отъ крепостта. Въпрѣки това тѣ продължиха настѣплението и достигнаха платото между селата Денизлеръ и Меша Мехле, гдето ги завари нощта и почнаха да се укрепяватъ.

На 2-и Септемврий въ 9 часа 2-и Шуменски тежъкъ артилерийски полкъ тръгна отъ Балъ Бунаръ раздѣленъ на две групи: а) 12 см. гаубично отдѣление по пѣтя Балъ Бунаръ — Джеферово — Джефелеръ и ношува въ Куванджиларъ; б) 15 см. д/30 и 15 см. д/15 гаубична батареи — по пѣтя Балъ Бунаръ — Хаджи Факларъ и ношува въ последното село; в) Парковата батирея трѣбваше да достигне въ Балъ Бунаръ. 12 см. д/28 отдѣление презъ дена на 2-и Септемврий се премѣсти въ Малка Кокърджа.

Така полка мина границата и стѣпи въ Златна Добруджа. Духътъ на войницитѣ бѣ на недосегаема висота. Всички бѣха проникнати отъ съзнанието за важността на днитѣ, които българскиятъ народъ преживѣва. Душата на на-

шитѣ войници бѣ напоена съ умраза и жажда за мѣстъ къмъ коварния врагъ за стореното презъ 1913 година.

5. Атаката на предмостната крепость ТУТРАКАНЪ.

Описание на крепостта. Следъ подписването на Буку решкия договоръ презъ 1913 год., ромънския генералень шабъ започна да обмисля мѣрките за отбрана на новата граница. Решено бѣ да се построятъ настѣпателни предмостни позиции при Тутраканъ и Силистра, които да осигорятъ прехвърлянето на ромънски войски на дѣсния брѣгъ на Дунала, за да могатъ де запазятъ заграбеното отъ България.

Мѣстността предъ Тутраканъ представлява слабо хълмисто плато, което завършва съ голѣмъ долъ, който го обгражда отъ всички страни. По края на платото бѣ построена първата отбрачителна линия. Основата на нейната отбрана съставляваха укрепления (фортове) на брой петна десетъ. Линията на фортоветѣ бѣ отдалечена на 7.5 км. отъ града. Разстоянието между двата форта бѣ отъ 1200 — 2000 м. Въ междинитѣ между всѣки два форта бѣха построени дълбоки окопи, ходове за съобщение. На много мѣста въ фортоветѣ и окопитѣ имаше приготвени картечни гнѣзда. Задъ фортоветѣ бѣха избрани и мѣста за позиционнитѣ батареи отъ разни калибри.

Северния край на Тутраканската гора спираше на единъ дълбокъ долъ, който започваше отъ укреплението № 1 и прорѣзваше платото отъ западъ на изтокъ. На северния край на това плато, на 2.3 км. отъ града бѣха изкопани редъ групи окопи, които съставляваха втората отбрачителна линия.

При укрепяването на Тутраканъ ромънитѣ бѣха обърнали особено внимание на изкуственнитѣ препятствия. Опорнитѣ пунктове и гнѣздата на куполнитѣ орждия бѣха обградени съ телена мрежа. Независимо отъ обграждането на опорнитѣ пунктове, на около 100 м. предъ главната отбрачителна линия бѣ построена широка и непрекъсната ивица отъ разни изкуствени препятствия: телени мрежи, вълчи

ями, застъпки, примки и др., които на нѣкои мѣста достигаха ширина до стотина метра.

Бойната численост на гарнизона на Тутраканъ бѣ: 19 баталиона, 30 сабли, 66 картечници, 187 орджия, (82 позиции, 55 окопни и 51 запрягнати).

на 3-и Септемврий. Заемане на изходното поло- На 3-и и 4-а дивизия получи заповѣдъ да продължава да се укрепява на гребена между Денизлеръ и Меше Махле и да започне подготовката на атаката на дадения ѝ обектъ — фортоветъ №№ 5, 6 и 7.

Командирътъ на 2-и Шуменски тежъкъ артилерийски полкъ на 3-и Септемврий заповѣда на батареитѣ да продължатъ движението си отъ Куванджиларъ и Хаджи Факларъ къмъ Меше Махле, а той тръгна отъ Куванджиларъ да избере позиции за батареитѣ. Въ участъка на 4-а дивизия той намѣри командира на 4-а артилерийска бригада, отъ когото узна разположението на пехотнитѣ части и на полската артилерия. Следъ това узна положенията на укрепления №№ 5, 6 и 7, които бѣха дадени за обектъ на 4-а дивизия и избра позиция за батареитѣ въ дола северно отъ Денизлеръ. Когато пристигнаха батареитѣ, полковникъ Ангеловъ имъ указа избранитѣ позиции. За свой наблюдателенъ пунктъ избра гребена южно отъ Дайдаръ при К. 23

15 см. д12 гаубично отдѣление на майоръ Стояновъ тръгна на 3-и отъ Куванджиларъ. Командирътъ на отдѣлението и командиритѣ на батареитѣ, излѣзоха напредъ при командира на полка, който следъ разузнаване избра позиция за отдѣлението северно отъ Денизлеръ. въ участъка на 31-и полкъ. Наблюдателнитѣ пунктове на командира на отдѣлението и батареитѣ командири бѣха на линията на с. Дайдаръ въ пехотнитѣ окопи на около 800 м. предъ батареитѣ. Презъ ношъта се изкопаха площадкитѣ и батареитѣ се въоръжиха.

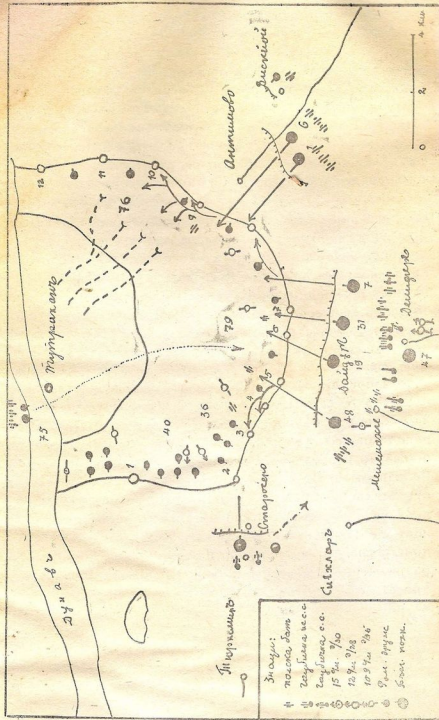
15 см. д15 с. с. гаубична и 15 см. д130 батареи тръгнаха отъ стана въ 8 часа. Когато стигнаха южно отъ Меше Махле, командиритѣ на батареитѣ излѣзоха напредъ и намѣриха командира на полка, който имъ указа избранитѣ позиции въ втория долъ западно отъ Меше Махле. На мръкване батареитѣ заеха позициитѣ си и почнаха да се окопаватъ.

12 см. д/28 отдѣление, на 3-и Септемврий пристигна въ Бѣлица. Споредъ полученитѣ отъ командира на 1-а дивизия указания, майоръ Максимовъ избра позиция за батареитѣ около 1 1/2 км. северозападно отъ Бѣлица, която позиция бѣ удобена отъ командира на 2-а Шуменски тежъкъ артилерийски полкъ. Отдѣленнето, подчинено до тогава на командира на 1-а дивизия, влѣзе въ подчинение на командира на 2-и тежъкъ артилерийски полкъ. За презъ време на атаката на командира на полка бѣха подчинени и дветѣ 12 см гаубични отдѣления отъ 3-и гаубиченъ полкъ, командувани отъ подполковникитѣ Венедиковъ и Касжровъ

Подготвяне на атаката. Въ 23 часа на 3-и Септемврий Командуващиятъ III армия генералъ Тошевъ заповѣда на 4-и Септемврий да се почне подготовката на атаката, като за общъ началникъ на атакуващитѣ войски (колоната на подполковникъ Хамерщайнъ, 4-а дивизия и 1/1-а бригада) назначи командира на 4-а дивизия генералъ Киселовъ, който следъ ефикасна артилерийска подготовка, трѣбваше да опредѣли началото на пехотната атака.

Генералъ Киселовъ, като получи заповѣльта по III армия, взе рѣшение за атаката и въ 2 часа на 4-и Септемврий даде заповѣдь: 1) 1/1-а бригада да атакува и извпалѣе укреплението № 8; 2) 1/4-а бригада — укреплението № 7; 3) 3/4-а бригада — укрепленията №№ 6 и 5; 4) Колоната на подполковникъ Хамерщайнъ — укрепление № 2 5) 47 полкъ остава въ резервъ, разположенъ при южната окрайнина на Денизлеръ; 6) Въ 8 часа всички тежки и гаубични батареи отъ 3-и гаубиченъ полкъ) подъ общото началство на командира на 2-и тежъкъ артилерийски полкъ, полковникъ Ангеловъ, да откриятъ огънь срещу указанитѣ имъ обекти. Следъ пристрелването, огънътъ на поражение да продължава за разрушаване фортификационнитѣ построики и за отваряне прелези въ изкуственитѣ препятствия; 7) Подъ прикритието на артилерията, частитѣ да настѣпятъ и, като стигнатъ на 200 — 300 крачки отъ укрепленията да се спратъ и да чакатъ изстрелването на урагания артилерийски огънь, следъ което да тръгнътъ напредъ за овладѣване на укрепленията.

Въ 4:30 часа на 4-и Септемврий командирътъ на 2-и тежъкъ артилерийски полкъ, полковникъ Ангеловъ, издаде заповѣдь за действието на тежката артилерия. Батареитѣ бѣха готови за действие споредъ тази заповѣдь, но на раз-

Положение на нашия части на 5. IX. 1916 година преди атаката на главната съпротива на крепостта Тутракань.

съмване полковникъ Ангеловъ, като направи по подробно разузнаване на укрепената позиция, забеляза, че изкуственитѣ препятствия бѣха много по силни, отколкото се предположише. Тѣ се обстрелваха отъ добре приспособени къмъ мѣстността окопи, които не се виждаха отъ избранитѣ наблюдателни пунктове. Той доложи по телефона на командира на 4-а дивизия, че безъ основна подготовка тежкитѣ батареи не ще могатъ да изпълнятъ възложенитѣ имъ задачи, а за такава подготовка е потребно най-малко едно денонощие. Следъ като началникъ щаба на дивизията провѣри понесението на самото мѣсто и направи своя докладъ, генералъ Киселовъ отложи атаката за 5-и Септемврий. Следъ това полковникъ Ангеловъ се срещна съ командира на 4-а артилерийска бригада полковникъ Мансвъ, съ когото уговори разпредѣлението на задачитѣ между тежката и полската артилерия. Той заповѣда да се изнесатъ напредъ на блкдателнитѣ пунктове на 15 см. д12 гаубични батареи. На 4-и Септемврий въ 9 часа командирѣтъ на 15 см. гаубично отдѣление съ батареинитѣ командири отъ тѣлението излѣзоха напредъ и избраха нови наблюдателни пунктове, които бѣха изнесени напредъ на около 1900 м. предъ батареитѣ. Тѣ бѣха предъ най-напредналитѣ вериги на 31-и полкъ и презъ нощта трѣбваше да се назначи особена охрана на наблюдателитѣ.

Мѣстността бѣ покрита съ висока царевича, която пречеше на наблюдението отъ земята. За наблюдение се избраха две сръхови дървета, които съ гѣстата си шума скриха презъ всичкото време на боя нашитѣ наблюдатели. Отъ тукъ се виждаше ясно, не само фортовата линия съ всички допълнителни окопи, а и самото дѣре въ долината предъ фортовата линия. Въ лѣво и въ дѣсно отъ дърветата презъ нощта се приготвяха закрития за телефониститѣ. На сжщото мѣсто полковникъ Ангеловъ изпрати спомагателенъ наблюдателъ (поручикъ Добревъ), който се свърза съ неговия наблюдателенъ пунктъ при к. 23 съ телефонъ. Следъ това той повика на своя наблюдателенъ пунктъ командирѣтъ на отдѣленията и имъ разясни начина на артилерийскитѣ действия при атаката, който бѣ малко измѣненъ следъ подробното разузнаване на 4-и септемврий. Къмъ 15¹⁵ часа той издаде нова оперативна заповѣдъ, въ която бѣха направени измѣнения въ разпредѣлението на целитѣ и часовѣтъ:

„Утре 5 и септември въ 6³⁰ часа всички 12 см. и 15 см. тежки и гаубични батареи подъ общата моя команда да откриятъ огънь за престрелка така:

а) Отдѣлението отъ 15 см. гаубици на майоръ Стояновъ да престреля всѣка своя батарея по окопитѣ, които пазятъ теленитѣ мрежи южно отъ фортоветѣ № № 5, 6 и 7

б) Отдѣлението отъ 12 см. гаубици на подполковникъ Касжровъ да се пристреля: една батарея по зигзагообразния окопъ, а другата батарея по редутъ № 6.

в) 15 см. гаубична батарея на капитанъ Недевъ да се пристреля по редутъ № 7.

г) Отдѣлението отъ 12 см. не с. с. гаубици на подполковникъ Венедиковъ да се пристреля последователно съ батареитѣ си по редута № 5.

д) Батареитѣ на майоръ Максимовъ 12 см. д128 да се пристрелятъ съответно по батареитѣ въ и задъ промеждутѣцитѣ между фортоветѣ № № 7 и 6 и № № 6 и 5.

е) 12 см. д130 батарея на поручикъ Митевъ да се пристреля по батареята задъ редута № 5.

Къмъ 7 часа батареитѣ да преминатъ на поражение така:

а) 15 см. не с. с. гаубична батарея на капитанъ Недевъ да има за обектъ редутъ № 7 и окопитѣ западно и източно отъ него, заедно съ телената мрежа, окопа и засекитѣ задъ него.

б) Батареитѣ отъ отдѣлението на майоръ Стояновъ да биятъ окопитѣ и теленитѣ мрежи и засекитѣ предъ редутитѣ № № 6, 7 и 5 съответно, като по силенъ огънь се съсредоточи предъ редутъ № 6.

в) Батареитѣ на подполковникъ Касжровъ да биятъ редутъ № 6, зигзагообразния окопъ и окопитѣ около редутъ № 6.

г) Батареитѣ на подполковникъ Венедиковъ да биятъ редута № 5 и окопитѣ източно отъ него между редутитѣ № № 5 и 6

д) Батареитѣ на майоръ Максимовъ да анфилиратъ и биятъ батареитѣ между фортоветѣ № № 7 и 6 картечницитѣ, които се откриватъ въ тѣзи промеждутѣци.

е) Батареята на поручикъ Митовъ да анфилира и бие батареитѣ задъ редутъ № 5 и, ако друга батарея или картечници се откриватъ между редутитѣ № № 5 и 6.

Огъня на поражение да продължи до сриването на редутиѣ № № 7, 6 и 5 и окопитѣ, които се намиратъ между и предъ тѣхъ, а също така до образуването на проломи презъ същитѣ редутѣ, за преминаване на нашата пехота. Въ края на стрелбата, огъня да се доведе до барабаненъ.

Следъ даване отъ моя страна командата „стой“ всички батареи да прекратятъ огъня си, което е сигналъ, че нашата пехота преминава изкуствения прѣпятствия, за да се хвърли на ножъ. Нѣколко минути (5 — 6) следъ това, огъня отъ батареитѣ като преграденъ да се пренесе на 200 м. задъ линията на редутиѣ № № 5, 6 и 7, а следъ това на 400 м. задъ същата линия.

Командирѣтъ на 15 см. гаубично отдѣление разпредѣли задачитѣ между батареитѣ отъ отдѣлението така: 3-а батарея на поручикъ Славовъ да разруши пехотнитѣ окопи и изкуствения прѣпятствия предъ укреплението № 6; 1-а батарея на капитанъ Станчевъ — да разруши пехотнитѣ окопи и изкуствени прѣпятствия предъ укрепление № 7 и да фланкира местността предъ укреплението № 6; 2-а батарея на поручикъ Хлѣбаровъ — да разруши окопитѣ въ лѣво отъ укрепление № 6 и изкуствения прѣпятствия предъ тѣзи окопи.

Командирѣтъ на 12 см. д/28 отдѣление заповѣда да откриятъ огънь: 15 см. д/30 батарея на поручикъ Митевъ, която въ тактическо отношение бѣ подчинена на майоръ Максимовъ и 2-а 12 см. д/28 батарея по неприятелската батарея на около 500 м. северозападно отъ укрепление № 6; 1-а 12 см. д/28 батарея — по неприятелската батарея на около 1 км. североизточно отъ укрепление № 7. Направлението на тѣзи две батареи бѣ определено по дима и праха на орджията на 4-и септемврий, когато тѣ стреляха по нашата пехота.

За снабдяването на батареитѣ съ бойни припаси се взеха следнитѣ мѣрки: До 1-и септемврий парковата батарея образува складъ отъ бойни припаси въ Разградъ (3936 изстрела за 15 см. гаубици, 560 — за 15 см. д/30 и 1026 — за 12 см. д/28 орджия). На 1-и командирѣтъ на батареята по заповѣдъ пренесе всички припаси отъ Разградъ въ Балъ Бунаръ съ реквизириани 810 кола. На 4-и септемврий снарядитѣ отъ Балъ Бунаръ бѣха превозени въ новооткритъ складове

въ Хаджи Факларъ (за 15 см. д115 гаубици и за 15 см. д130 орджия) и въ Кара Мехмедлеръ (за 15 см. д112 гаубици).

Атаката на главната отбранителната линия Въ 60³⁰ часа на 5-и септемврий командирътъ на полка даде сигнала „огънь“.

Всички батареи отъ полка едновременно отъряха стъгъ и почнаха престрелката по даденитъ имъ цели, която завърши за половинъ часъ. Въ 7 часа батареитъ, почти всички едновременно, започнаха своя методиченъ огънь на поражение и разрушение. Въ единъ мигъ зареваха стотици орджия, земята се затресе, окопи укрепления и батареитъ около тѣхъ бѣха засипани съ полски, гаубични и тежки снаряди. Смущението на изненадания отъ внезапния масовъ артилерийски огънь бѣ голѣмо. Въ 7⁵⁰ часа наблюдателитъ забелязаха масово бѣгане на ромънски войници отъ окопитъ предъ укрепленията № № 5, 6 и 7. Тѣ търсѣха спасение назадъ въ дълбокитъ ходове за съобщение, които свързваха окопитъ и укрепленията съ тила на позицията. Много отъ ходоветъ за съобщение бѣха тукъ тамъ разрушени и, ромънскитъ войници като не можеха да отстъпятъ по тѣхъ, излизаха изъ окопитъ и бѣгаха направо презъ полето.

Гаубичнитъ батареи пренесоха огъня по изкуственитъ препятствия. Огънятъ бѣ действителенъ. На много мѣста бѣха направени бретове. Огънятъ на неприятелскитъ батареи отначало много интензивенъ, почна да отслабва, отъ успѣшното действие на нашитъ дълги батареи.

Къмъ 8 часа артилерийскиятъ огънь достигна максимална си сила. Началникътъ на тежката артилерия, който наблюдаваше резултата отъ стрелбата, и доложи на командира на 4-а дивизия, артилерийската подготовка е достатъчна, за да се почне настѣплението на пехотата. Той имаше предвидъ, че докато пехотата достигне до последната си позиция, артилерията ще продължи разрушителния си огънь.

Въ 8 20 часа генералъ Киселовъ заповѣда да се почне настѣплението на пехотата.

Частитъ отъ 1/4 а бригада изкочиха отъ изходната си позиция и, предвождани отъ офицеритъ и подофицеритъ съ развѣти знамена, се хвърлиха решително на пристѣпъ. Когато достигнаха предъ изкуственитъ препятствия, бѣха буковално засипани съ гранати и шрапнели отъ неприятелскитъ

куполни орждия. Неприятелският фланкиращи стрелци и картечници ги обсипваха с куршуми. Въ един миг нашият части претърпяха грамадни загуби. Но всички бяха въодушевени да свършат всичко с един замах. Те имаха въра в своите началници, които вървяха начело и огънят и жертвите не спряха тяхния устрем. Те стигнаха телената мрежа. Малко време бе необходимо да се направят проходи, но тук се дадоха най-много жертви. Въ 11 часа проходите бяха готови и двата полка се вгърнаха в атака на нож и завладяха укрепление № 7 и окопите между него и укрепление № 8.

3-я 4-а бригада, построена на две линии, настъпи още по-бързо и почти въ един дъх достигна на 200 крачки от изкуствените препятствия, дето според плана трябваше да се спре. Обаче местността беше съвършено открита и войниците продължиха настъплението си безспирно до телените мрежи, които бяха здрави. Пехотинци и пионери се нахвърлиха върху тях и започнаха да ги скъсват с ножици, с лопати и ножове. Неприятелът неприкжнато обстрелваше храбрите бойци, които дадоха много жертви. Въ няколко минути нашите разярени бойци смазаха под краката си телената мрежа и се спуснаха на нож върху окопите и укрепление № 6, промушиха последните им защитници и въ 9:30 часа завладяха укрепление № 6, а въ 11 часа бе завладено и укрепление № 5. Въ 13 часа — 1-а бригада завладя укрепление № 8.

До вечерта частите от 4-а дивизия завладяха фортовете №№ 4 и 3, а 1/1-а бригада — фортовете №№ 9 и 10 и колоната на подполковник Хамерщайн форте № 2.

Противникът като остави всичката си артилерия избяга към втората отбранителна линия. Пленени бяха около 1000 здрави ромънски войници.

Стрелбата от батареите продължи до 11 часа.

През време на атаката сж изстреляни:

от 15 см. д112 гаубици	929 изстрела,
от 12 см. д128 орджия	787 изстрела,
от 15 см. д130 батарея	285 изстрела,
от 15 см. д115 гаубична батарея	522 изстрела.

Повреди въ материалната част: На две гаубици от 1-а батарея и една от 2-а батарея сж повредени бойните спирачи, а на две 15 см. д115 гаубици загворигъ.

Преждевременни пръскания: Въ 3-а 15 см. д12 гаубична батарея една фугасна граната се пръсна предъ гърлото на орждието повреди орждието и нарани 9 души, отъ които 2 смъртно. Паднаха убити: младши подофицеръ Йорданъ Малчевъ и канонира Недко Дечевъ; Ранени: офицерски кандидатъ Дамяновъ Христо, старши подофицеръ Димитъръ Петровъ, бомбардири: Димитъръ Ивановъ и Иванъ Димчевъ, канониритъ: Василъ Атанасовъ, Янко Мановъ и Георги Димитровъ.

Атаката на втората отбранителна линия. Презъ нощта срещу 6-и септемврий следъ окончателното завладѣване на главната отбранителна линия, нашитъ войски заемаха следното положение: 11-а бригада заемаше позиция на Тутраканското плато на около 1600 м. отъ таткъ укреплението № 8, 114-а бригада се окопаваше на гребена южно отъ гората, отъ таткъ укрепленията № 7 и 81 114-а бригада, следъ като преследва ромънигъ, които навлѣзоха въ гвсгата гора на тураканското плато, се окопа на южния край на гората отъ таткъ укрепленията № 5 и 6.

Тежката артилерия остана на сжитиъ си позиции.

Ромънскитъ войски, разстроени и претърпели голъми загуби, се събраха на втората отбранителна линия, която трѣбваше да отбраняватъ, докато пристигнатъ подкрепления отъ Силистра и Добричъ.

Генералъ Киселовъ даде заповѣдъ на 6-и септемврий, сутринята войскигъ да продължатъ настѣплението си и да разбиятъ противника, като го притиснатъ и отхвърлятъ къмъ Дунава.

При атаката на втората отбранителна линия, на тежката артилерия генералъ Киселовъ даде задача да подѣржа настѣплението съ 12 см д128 и 15 см. д130 батареи. Въ 21²⁰ часа на 5-и септемврий командирѣтъ на 2-и тежкъ артилерийски полкъ даде заповѣдъ на командира на 15 см. д128 отѣиение: на 6 и въ 5 часа настѣпи съ батареитъ да заеме позиция, около шосето Бѣлица - Тутраканъ северно отъ линията на фортоветъ № 7 и № 8, за да обстрелва пристанището на Дунава при Тутраканъ. Другитъ тежки батареи останахо на старитъ си позиции.

Въ 4³⁰ часа на 6-и септемврий майоръ Максимовъ заедно съ батареинигъ командири, младшитъ офицери и

органитѣ за разузнаване трѣгна по пѣтя отъ Дойдъръ за укреплението № 8. Като стигна до изкуственитѣ препятствия, младшитѣ офицери се върнаха, за да доведатъ батареитѣ по разузнатия пѣтъ. Командирѣтъ на отдѣлението съ батареинитѣ командири продължи движението. На около 1 км. северно отъ фортъ № 8, майоръ Максимовъ забелѣзва една 10⁵ см. щитова батарея оставена отъ противника. Изпратения ординарецъ да узнае състоянието на щитовата батарея, доложи, че батареята е четириорждейна, орждията сж здрави и около тѣхъ има много снаряди.

Въ 8⁴⁰ часа майоръ Максимовъ и десетима войника, които бѣха при него, подъ силния неприятелски огнь, обърнаха платформата на едното орджие и въ 12 часа орждието откри огнь по пристанището на Тутраканъ. Въ 14⁴⁰ часа откри огнь още едно орджие, а другитѣ две орждия съ по 80 снаряди бѣха съгъмнени за походъ. Къмъ това време той узна за падането на втората отбранителна линия, така че, той изпълни възложената му задача отъ командира на полка съ ромънската 10⁵ см. батарея.

Въ 14⁴⁰ часа 4-а дивизия проби втората отбранителна линия. Когато частитѣ отъ 4-а дивизия заеха гребена надъ града, оставениятъ замѣстникъ коменданта, генералъ Мърашеску събра офицеритѣ въ гарнизонното управление, дето взѣха решение гарнизона да се предаде. Въ 15³⁰ часа на 6-и изпратено до генералъ Киселовъ, чрезъ парламентьори, предложение написано на нѣмски езикъ: „Предавамъ се безусловно заедно съ моитѣ офицери, войници и боини припаси“. Генералъ Киселовъ прие предложението, но при условие, всички чиновове до 18³⁰ часа да излѣзатъ безъ оржие на платото южно отъ казармата.

Следъ предаването на гарнизона, генералъ Киселовъ даде заповѣдь за охрана и наблюдение на брѣга на Дунава отъ Д. Орѣхово до Калимокъ.

Вестъта за Тутраканската победа се разнесе бързо въ предѣлитѣ на царството. Неописуема радостъ обзе населението. Българскитѣ войски на Солунския фронтъ посрещнаха известието съ ентузиазъмъ. Тѣ добиха вѣра въ своитѣ сили.

Бързиятъ и неочакванъ погромъ на ромънитѣ при Тутраканъ, се отрази силно върху духа на ромънската войска и на нейното командване.

Огъ огъня на нашата артилерия по Олтеница и по лъвия бръгъ на Дунава се запалиха складовете и резервуарите съ петролъ. Мѣстното население, обзето отъ паника, напускаше жилищата си, и се тълпѣше по желѣзопътните станции за да бѣга къмъ Букурещъ и вътрешността. Влаковете бѣха препълнени съ ранени отъ Тутраканъ, здрави войници и бѣгащо население. Всички разправѣха за ужасите на сражението. Обстрелването на лъвия бръгъ на Дунава, се представѣше като опитъ да настѣпятъ българите къмъ Букурещъ, за което ромънското главно командуване отне отъ резерва на 1-а армия 2-а и 12-а дивизии и ги изпрати на югъ отъ Букурещъ, за да се противопоставятъ на българското преминаване презъ рѣката и настѣпление къмъ Букурещъ.

Наши загуби: офицери убити 46, ранени 157, подофицери и войници убити 1471, ранени 7250 и въ неизвестностъ 247.

Загуби на ромъните: убити и ранени 7000, пленени: 450 офицери и 28,000 подофицери и войници.

6. Къмъ Силистренската предмостна крепостъ съ 1-а софийска дивизия.

Следъ падането на Тутраканъ, Щабътъ на III армия взе мѣрки за бързо заемане отъ войските изходно положение за атаката на Силистренската крепостъ. Тѣй като частите отъ 4-а дивизия бѣха прегърпѣли голѣми загуби при атаката на Тутраканъ, то атаката на Силистренската крепостъ се възложи на 1-а дивизия, усилена съ 2-и Шуменски тежкъ артилерийски полкъ, а 4-а дивизия се насочи на североизтокъ за заслонъ срещу неприятелските части, които се бѣха опитали огъ къмъ Кубадинъ да допречатъ на атаката на Силистренската крепостъ. Същевременно, части отъ 4-а дивизия щѣха да съдействуватъ при атаката на Силистра.

Въ 10 часа на 7-и септемврий, Командувачиятъ II. армия даде за сщия день заповѣдь съ която: 1) За началникъ на гарнизона на Тутраканъ назначи подполковникъ Хамерщайнъ; 2) На 1-а дивизия, усилена съ 2-и Шуменски тежкъ артилерийски полкъ, възложи задачата да отблъсне противника, който би се опиталъ да настѣпи отъ Силистра въ западна, югозападна и южна посока, за което дивизията да се съсредоточи на 7-и септемврий така: 311 бригада при

с. Хаскьой; 211-а бригада при с. Аккадънларъ; 111-а бригада при с. Татаръ Атмаджа, а 2-и тежъкъ артилерийски полкъ на 8-и септемврий да се съсредоточи около с. Турски Косуй подъ прикритието на 111-а бригада; 314-а дивизия на 7-и да се съсредоточи въ района Касъмларъ — Дели Исуфларъ — Петракли.

На 7-и септемврий 2-и Шуменски тежъкъ артилерийски полкъ получи заповѣдъ да настѣпи къмъ Тутраканъ и да заеме позиции за отбрана и наблюдение на Дунавския брѣгъ така; 12 см. д128 отдѣление, усилено съ 15 см. д130 батарея, при К. 60 съ директриса къмъ Олтеница; 15 см. д112 гаубично отдѣление, усилено съ 15 см. д115 гаубична батарея, западно отъ града около К. 61.

Позициитѣ бѣха избрани, но не се заеха, защото когато полкътъ пристигна въ града, получи се заповѣдта, че се предава въ разпореждане на командира на 1-а Ссфийска дивизия. Сѣщиятъ день полкътъ се насочи по Силистренското шосе и ношува при кантонъ № 2.

На 7-и септемврий вечерта бригадитѣ отъ първа дивизия достигнаха даденитѣ имъ пунктове. На 8-и останаха на мѣстата си за да прикризатъ маневра на 4-а дивизия, която настѣпи по посока на Аккадънларъ, за да промѣни фронта си въ източна посока. На 8-и септемврий 2-и тежъкъ артилерийски полкъ настѣпи по пѣтя Силистренското шосе — Саргьоль — Узунджа Орманъ — Турски Косуй и се разположи на станъ въ последното село подъ прикритието на 111-а бригада. 15 см. д115 гаубична батарея предаде въ Тутраканъ на техника дветѣ гаубици съ повредени затвори и вмѣсто тѣхъ взема да вози дветѣ 105 см. ромънски орждия отъ отдѣлението на майоръ Максимовъ. Батареята стана смѣсена (3 гаубици и две дълги орждия). Презъ време на похода канонира отъ сѣщата батарея Иванъ Николовъ намира една ръчна ромънска бомба и почва да я разглежда. Бомбата експлодирва въ ръцетѣ му и го убива. На 9-и септемврий 1-а дивизия остана на мѣстото си до като 4-а дивизия извърши маневра си къмъ Аккадънларъ и се подготвяше за атака на Силистренската крепостъ, а полкътъ остана презъ деня на стана си при Турски Косуй.

Въ 12'10 часа командирътъ на 1-а дивизия получи донесение отъ командира на 5-а конна бригада,

че единъ разездъ отъ 6-и Улански полкъ е влѣзълъ въ Силистра и крепостта била напустната отъ противника. Презъ деня българската конница влѣзе въ Силистра, а частитъ на 1-а дивизия настѣпиха веднага къмъ крепостта и на 10-и Септемврий 2/1-а и 3/1-а бригада заеха югоизточния секторъ на крепостта, а 1/1-а бригада се разположи на станъ на 2 км. южно отъ с. Калипетрово.

На 10-и Септемврий полкътъ подъ прикритието на една рота отъ 1-а дивизия, тръгна въ походъ за да достигне югоизточно отъ с. Калипетрово. Походътъ бѣ тежъкъ. Радостно чувство бѣ обзело войниците и тѣ ликуваха, че скоро ще видятъ падналата безъ бой крепостъ Силистра. Подъ това чувство тѣ забравиха тѣжестта на похода. Но когато достигнаха селата Сребърна и Калипетрово, тази радостъ бѣ покрусена отъ ужасна картина: селскитѣ улици и площади бѣха послани съ труповетѣ на изклани, обезобразени старци, жени и деца. Българското мирно и беззащитно население бѣ станало жертва на жестокостта на бѣгащитѣ въ паника ромъни.]

При бѣгството си отъ Силистра, ромънитѣ бѣха изоставили много здрави крепостни орджия, а шосето отъ с. Чатаджа до Силистра бѣ осѣяно съ снаряди, пушки, патрони, кола и др.

На 11-и Септемврий полкътъ и частитѣ отъ 1-а дивизия останаха на мѣстата си. За гарнизонъ на Силистра бѣ назначенъ 42-и полкъ. За отбрана на Дунавския секторъ и за обстрелване на мониторитѣ, две орджия отъ 15 см. д130 батарея, подъ командата на подпоручикъ Герасимовъ, заеха позиция на Арабъ Табия съ директриса гр. Каларашъ.

15 см. д130 батарея на капитанъ Недевъ зае позиция при село Островъ, като имаше за директриса, за дългитѣ две 10·5 см. орджия на изтокъ по течението на Дунава, а за тритѣ 15 см. гаубици — на северъ. Къмъ тая батарея се придадоха всички неприятелски изоставени батареи, които можяха да се използватъ. Батареята на капитанъ Пановъ се превъоръжи съ четири 10·5 см. д130 ромънски не с. с. орджия.

7. Преследване на противника къмъ Кубадия.

Следъ превземането на Тутраканъ и Силистра III армия на 12-и Септемврий мина въ настѣпление въ североизточна

посока да преследва врага и да не му даде възможност да си устрои укрепената. още от мирно време, Кубадинска позиция. Тежката артилерия следваше, на около единъ преходъ назадъ. На 13-и Септемврий армията продължи настъплението си и вечерята достигна линията Калайджи—Александрия Азизларъ — Карагачъ. 1-а дивизия, като настъпваше на лѣвия флангъ на армията, достигна линията с Добромиръ — Калайджи.

2-и Шуменски тежкъ артилерийски полкъ⁴ придоденъ къмъ 1-а дивизия, на 12-и Септемврий стигна въ Кара Орманъ, гдето ношува. а на 13-и продължи марша си и ношува при с. Малка Кайнарджа, гдето остана на 14-и Септемврий.

Противникътъ бѣ се спрѣлъ на линията Кузгунъ — Мусубей — Чувутъ Куюсу. На 14-и Септемврий III армия рено сутрилята почна атаката на неприятелската позиция. Боятъ трая презъ цѣлиятъ деня и бѣ много ожесточенъ. Отчаяната съпротива на противника бѣ сломена.

Презъ нощта срещу 15-и Септемврий врагътъ отсѣпи къмъ укрепената си позиция Расова — Кубадинъ — Тузла.

На 15-и Септемврий полкътъ получи заповѣдь отъ командирѣ на 1-а дивизия да настѣпи и съдействува на атаката на 1-а дивизии по посока на с. Мехмуджой. Сжщиятъ день полкътъ пристигна и ношува при с. Краново и участие въ боя не можа да вземе.

8. Атаката на Кубадинската позиция.

На 15-и сутринята, щомъ стана ясно, че противникътъ е остѣпилъ, III армия започна преследването, като частитѣ се насочиха въ следнитѣ посоки: 1-а дивизия — Добромиръ — Кокарджа; 4-а дивизия — Сараджа — Качемакъ; 6-а дивизия — Мусубей — Кубадинъ; Варненски подвиженъ резервъ — къмъ Кавакларъ; На конната дивизия се възложи задача да проникне въ тила на противника и разруши желѣзния пѣтъ Черна-вода — Кюстенджа.

На 16-и армията продължи настъплението си и достигна линията Алиманъ—Енидже—Кьоселоръ Кавакларъ—Гювенлия 1-а дивизия достигна: 2/1-а бригада — височинитѣ североизточно отъ Енидже. а 1/1-а бригада — гребена непосредствено източно отъ с. с. Троянъ, Юсуфъ Бунаръ, Талисманъ.

Нашитъ предни охрани по цѣлия фронтъ бѣха въ съприкосновение съ противника, заемащъ укрепената си позиция Расова — Кубадинъ — Тузла.

2-и Шуменски тежъкъ артилерийски полкъ на 16-и Септемврий настѣпи отъ Краново и късно презъ нощта стигна въ Кузгунъ.

Неприятелската позиция отъ Дунава до морския брѣгъ бѣ укрепена още отъ мирно време, а следъ мобилизацията бѣ събрано почти всичкото околнo население да работи върху нея. Главната отбранителна линия е по високия гребенъ, който върви отъ Расова и минава презъ височинитъ около Кокерджа, покрай Качамакъ, Кубадинъ, Топрахисаръ, Тузла. Хребетитъ командуватъ околната мѣстность. Главната отбранителна линия се състоеше отъ нѣколко реда дълбоки окопи, свързани между си съ ходове за съобщения. Въ окопитъ имаше построени блиндажи. По достъпнитъ участъци бѣха опасани съ телена мрежа.

Атаката на 18-и Септемврий. Нашитъ части пристигнаха (Боятъ при Адамъ Клисе). предъ укрепената Кубадинската позиция, силно изморени отъ продължителнитъ походи изъ безводна Добруджа. Загубитъ не бѣха още попълнени. Командуващиятъ III армия даде заповѣдъ атаката на противника да се започне на 17-и Септемврий. Но, поради закъснението на тежката артилерия изпълнението на заповѣдта се отложи за 18-и.

На 1-а дивизия, усилена съ 2-и тежъкъ артилерийски полкъ и германската бригада, бѣ дадена задача, седъ до статъчна артилерийска подготовка, да премине въ решителна атака и да отблъсне неприятеля отъ линията К. 158 — К. 159 и К. 151 дето да се утвърди. Главниятъ ударъ да се произведе по посока на Кокерджа въ фланга на неприятеля при Кубадинъ, за да се облекчи атаката на 4-а и 6-а дивизия.

На 17-и Септемврий 2-и Шуменски тежъкъ артилерийски полкъ настѣпи отъ Кузгунъ за Адама Клисе, гдето батареитъ заеха позиция: отдѣлението на майоръ Максимовъ въ дола източно отъ с. Адамъ Клисе съ наблюдателни пунктове предъ самитъ батареи, а отдѣлението на майоръ Стояновъ — въ дола южно отъ Енидже съ наблюдателни пунктове предъ батареитъ и К. 156. Полкътъ имаше задача да подготви атаката на 21-а бригада.

Въ 22 часа на 17-и Септимерий командирът на полка заповѣда: а) Гаубичното отделение, усилено съ 15 см. д130 батарея, утре на 18-и Септемврий 7:30 часа да се пристреля по неприятелските окопи на гребена при с Кокарджа.

б) 12 см. д128 отделение въ 7:30 часа да се пристреля по неприятелските батареи северозападно отъ Кокарджа.

в) Престрелката да продължи не по-вече отъ часъ, следъ което да се мине на поражение;

г) Къмъ 9:30 часа нашата пехота, подъ прикритието на артилерийския огънь, ще почне настъпление. Щомъ пехотата достигне на 200-300 крачки отъ неприятелските окопи всички батареи ускоряватъ огъня до барабаненъ.

Презъ нощта срещу 18-и и 2/1-а бригада, въ стремеха си да завладе по удобни наблюдателни пунктове за артилерията, се увлече въ нощна атака която излезе несполучлива. Изморена и разстроена отъ нощната атака бригада, не можа да поднови действията си въ опредѣления часъ-вследствие на което настъплението на пехотата се отложи за 10 часа.

Въ 7:30 часа батареите отъ полка откриха огънь по дадените имъ цели, за да подготвятъ атаката на 2/1-а бригада. Подъ мощната подкрепа на огъня на тежката артилерия, съсредоточена около Кокарджа, въ 11 часа 2/1-а бригада въ две колони подъ силния пушеченъ, картеченъ и артилерийски огънь, настъпи решително и се приближи до позицията на противника при Кокарджа. Нашите тежки, полски и гаубични батареи усилиха огъня си по окопите предъ Кокарджа. Противникътъ не издържа този съсредоточенъ и мощенъ огънь и почна да отстъпва на по задните си окопи, но и тамъ нашата артилерия го преследва съ огънь и не му позволи да се задържи. Къмъ обѣдъ бригадата завладя Кокарджа, като отхвърли противника задъ гребена западно и североизточно отъ Кокарджа. Къмъ 13:30 часа противникътъ се опита да контраатакува, но съ пушеченъ и артилерийски огънь бѣ отбитъ. Нашата пехота продължи настъплението си къмъ с Спаунаръ. Противникътъ се доста отдалечи. Гаубичните батареи прекратиха стрелбата, а само 15 см. д130 батарея и 105 см. батарея, съ постепенно увеличаване на мѣрника продължаваха да обстрелватъ отстъпващиятъ противникъ до късно вечерта. 11-а

бригада настъпи презъ с. Мулцова къмъ К. 164, и успѣ да завладѣе селото, но при по-нататъшното си настъпление срѣщна голѣма съпротива отъ страна на противника.

Въ 18 часа неприятелгъ, подържанъ съ мощна артилерия настъпи въ гъсти маси и контраатакува лѣвия флангъ на 2/1-а бригада, съ намерение да се вмъкне въ образувадения се интервалъ между 1-а и 2-а бригади. Следъ единъ часовъ бой на ножъ къмъ 19 часа противникътъ бѣ отбитъ съ голѣми за него загуби. Боятъ се прекрати и честитѣ се окопаха на достигнатитѣ позиции.

Загуби на полка: отъ 2-а 15 см. д112 гаубична батарея убитъ единъ младши подофицеръ ранени двама канонири.

Презъ дена изстреляни: отъ 15 см. гаубично отдѣление 838 изстрѣла: отъ 12 см. д128 батарея 383 и отъ 10'5 см. батарея 494 изстрела.

Продължение на боя на 19-и Септемврий Ксмандуващиятъ III армия, за 19 и Септемврий заповѣда да се разбие разколебаниятъ неприятелъ, като лѣвия флангъ (1-а дивизия) остана на мѣстото си, а удара се нанесе съ дѣсния флагъ на армията (4-а, 6-а дивизия и Варненския подвиженъ резервъ)

1-а дивизия трѣбваше да действува така: 2-а бригада първоначално да остане на мѣстото си и, да премине после въ настъпление, като се съобразява съ напредването на 4-а дивизия; 1-а бригада да се затвърди и задържи на мѣстото си на всѣка цена.

На 19-и Септемврий, на разсъмване, противникътъ, следъ силна артилерийска подготовка мина въ настъпление срещу 4-а и 6-а дивизии, които отблъсна. Едновременно съ това, противникътъ къмъ 9130 часа подъ прикритието на силенъ артилерийски огънь настъпи отъ Спаунларъ срещу 211-а бригада. Височинитѣ бѣха почернели отъ хора. Съ непрекъснати вълни врага атакуваше бригада. Въ сжщото време войскитѣ на противника отъ в. 151 се подеха напредъ и почнаха да фланкиратъ бойния редъ на бригадата. Моментътъ бѣ критиченъ. Цѣлото бойно поле китеше отъ наши и неприятелски снаряди. Всѣка отбита контраатака се усиляваше съ пресни сили и наново настъпваше. Боятъ продължи презъ цѣлия день съ голѣмо ожесточение и колебливостъ. Благодарение на самопожертвувателността на ловчан-

ци и Драгоманди и мощната закрила на тежката и полската артилерия, къмъ 19 часа всички атаки на врага бѣха отбити съ голѣми за него загуби и дивизията задържа позицията си. Въ 20 часа боятъ се прекрати.

Съгласно заповѣдта на командувачиятъ армията, тежкитѣ батареи трѣбваше презъ нощта да заематъ позиции напредъ. Началникътъ на артилерията въ армията даде заповѣдъ, батареитѣ отъ полка да излѣзатъ напредъ на 3—4 км., на нова позиция. Командирътъ на полка и командиритѣ на отдѣленията, сутринта на 19-и септемврий, тръгнаха да разузнаватъ позиции. Избрани бѣха такива за дългитѣ батареи отъ отдѣлението на майоръ Максимовъ и командирътъ на полка заповѣда да се заематъ тѣзи позиции. Въ 11 часа командирътъ на отдѣлението заповѣда да се разоржатъ батареитѣ и премѣстятъ на новата позиция. Но въ това време ромънскитѣ батареи при К. 151 започнаха да обстрелватъ съ силенъ огънь нашитѣ позиции при Енидже. Той забелѣза и настѣплението на противника къмъ с. Кокарджа. Разсѣдливиятъ и опитенъ артилеристъ майоръ Максимовъ, като схвана важността на момента, веднага върна тръгналитѣ за новата позиция батареи по собствена инициатива и имъ заповѣда наново да се въоржатъ на старата позиция. Въ 13³⁰ часа 10⁵ см. батарея на капитанъ Пановъ откри огънь и поддържа нашата пехота. По после откри огънь и 12 см. д128 батарея на капитанъ Найденовъ. Въ това време командира на полка продължи разузнаването на позиция за батареитѣ отъ гаубичното отдѣление. Ромънскитѣ батареи обстрелваха силно мѣстността около Кокарджа. Като имаше предвидъ колебливостта на боя и, че при дадената обстановка, излизането напредъ на тежкитѣ батареи, запрегнати съ волове е неудобно, полковникъ Ангеловъ остави гаубичнитѣ батареи на първитѣ имъ позиции, отъ които тѣ поддържаха огънь по врага настѣпващъ къмъ Кокарджа.

Презъ деня сж изстреляни: отъ 15 см. д12 гаубично отдѣление 191 изстрела; отъ 12 см. д128 батарея 134; отъ 10⁵ см. не с. с. батарея 283 изстрела.

Минаване къмъ отбрана. Следъ боя на 19-и септемврий Генералъ Тошевъ, взе решение цѣлата III армия да се от

тегли на изходната си позиция, отъ която започна атаката на 18 и септемврий. На тази позиция армията да се укрепи и, когато бжде попълнена и усилена съ тежка артилерия отново да продължи прекратената операция.

1-а дивизия презъ нощта се оттегли на позицията отъ която почна атаката на 18-и.

2-и Шуменски тежъкъ артилерийски полкъ въ 21 часа получи заповѣдъ да се оттегли къмъ с. Паракъой, като остави на позицията 10⁵ см. не с с. батарея на капитанъ Пановъ. Съ болка на душа офицери и войници, посредъ тъмната и непрогледна нощъ, напустнаха позициитѣ и отстъпиха къмъ с. Паракъой, безъ да имъ сж известни причинитѣ на това отстъпление.

На следния день 20-и септемврий се получи заповѣдъ да се доведатъ обратно и заематъ позиции: Дългитѣ батареи въ участъкъ на 2/1-а бригада съ директриса къмъ К. 151, а гаубицитѣ въ участъка на 1/1-а бригада при с. Исуфъ Бунаръ съ директриса къмъ К. 164.

Полкътъ се върна презъ нощта срещу 21-и и отдѣлението на майоръ Максимовъ зае позиции между селата Енидже и Адамъ Клисе съ обща директриса къмъ К. 151, съ задача да подържа отбраната на позицията на 211-а бригада, а отдѣлението на майоръ Стояновъ зае позиция североизточно отъ с. Исуфъ Бунаръ съ обща директриса на К. 164, съ задача да подържа отбраната на позицията на 111-а бригада.

На 23-и септемврий, Началникътъ на артилерията въ армията съобши, че сж изпратени отъ Тутраканъ четири 10⁵ см. д/35 не с. с. ромънски орджия за превъоръжението на 12 см. д/28 батарея на капитанъ Найденовъ. На 29-и септемврий орджията пристигнаха въ с. Урлю и 1-а 12 см. д/28 батарея се превъоръжи съ 10⁵ см. орджия. 12 см. д/28 орджия, подъ командата на подпоручикъ Каменовъ бѣха изпратени въ Тутраканъ.

На 25-и септемврий пристигнаха отъ Островъ и Силистра 15 см. д/15 батарея съ тритѣ гаубици и дветѣ 15 см. д/30 орджия, които заеха позиция въ участъка на полка.

На тази позиция полкътъ остана до 10-и октомарий 1916 год. Презъ това време батареитѣ усъвършенствуваха закритията организираха стрелбата, по наблюдението, про-

извеждаха грестрелка по разни пунктове на противниковата позиция, пречеха съ огъня си на работата по укрепяването на противника, отбиваха съ огън нападенията на противника, водѣха се боеве съ разузнавателна целъ. Отъ всички разузнавания най-важното бѣ това, произведено на 6 и октомврий, което завърши съ цѣлъ бой.

Загуби презъ този день: войници убити 3; Ранени: под поручикъ Христевъ и 2 войника.

Изстреляни бойни припаси отъ 15 см. д112 гаубично отдѣление 341 изстрела; 10'5 см. отдѣление 150; 15 см. д115 с. с. гаубична батарея 273 изстрела.

Следъ този бой предъ фронта на полка настѣпи за-тишие.

9. Втората атака на Кубадинската позиция.

Планъ на атаката. За да се отдѣлятъ повече войски отъ Добруджанската армия за действия отъ Дунава (къмъ Букурещъ), необходимо бѣ да се настѣпи на северъ, да се скъси фронта на армията, като се заеме най-тѣсното пространство между Дунава и Черно море — с. Бонасчикъ — езеро Ташавлу.

Щабътъ на армейската група Макензенъ възприе следния планъ за атака:

а) Да се атакува и пробие неприятелската позиция, следъ което врага да се преследва, докато се достигне линията Бонасчикъ—ез. Ташавлу.

б) Главниятъ ударъ да се насочи въ участъка с. с. Узунларъ—Топрахисаръ, срещу който да се съсредоточатъ достатъчно войски и тежка артилерия.

в) Източната настѣпателна група да се усили съ 217-а германска дивизия.

Укрепяването на позицията вървѣше непрекъснато. Частитѣ се попълваха съ оздравелитѣ ранени войници и съ доброволци отъ Добруджа. Бойнитѣ припаси се попълниха. Полковетѣ чакаха заповѣдъ да настѣпятъ и изгонятъ врага изъ златна Добруджа. Деньтъ на тази неравна, но славна борба бѣ дошелъ.

На 7-и октомврий Фелдмаршалъ фонъ Макензенъ заповѣда да започнатъ размѣстванията на частитѣ споредъ приетия планъ и да се завършатъ на 14-и октомврий.

За атаката, Добруджанската армия бѣ раздѣлена на две настѣпателни групи, подчинени непосредствено на Макензенъ: източна, отъ морето до ж. п. линия Кара Омеръ — Меджидие подѣ командата на генералъ Кантарджиевъ и западна, отъ ж. п. линия Кара Омеръ — Меджидие до Дунава, подѣ командата на генералъ Тошевъ.

Източната група се състоеше отъ: Сборната дивизия, 8-и полкъ, 217-а германска дивизия, бригадата Боде и конната дивизия, усилена съ 16-и полкъ, 11-и маршеви полкъ и 2-и Шуменски тежъкъ артилерийски полкъ Тази група трѣбваше да нанесе решителния ударъ. Западната група се състоеше отъ 1-а и 4-а дивизии. Тя трѣбваше да привлече повече неприятелски сили срещу себе си, за да облекчи действията на източната група.

Съсредоточение на полка отъ На 10-и октомврий командирътъ на 1-ва дивизия въ дирѣтъ на 2-и тежъкъ артилерийски полкъ получи заповѣдъ отъ началника на артилерията въ III армия, че полкътъ влиза въ състава на конната дивизия, за което да се премѣсти незабелѣзано отъ противника въ района на конната дивизия, която заемаше участъка отъ черноморския брѣгъ до К. 63.

Командирътъ на полка разпореди, командиритѣ на отдѣленията съ щабоветѣ си на 10-и октомврий вечерята да заминатъ за с. Мустафа Ачи, съ такава смѣтка, че на 11-и октомврий въ 8 часа да бждатъ въ селото. Сжщата вечеръ по една батарея отъ дветѣ отдѣления да заминатъ за Мустафа Ачи, гдето командиритѣ на отдѣленията да ги пресрещнатъ и отведатъ на разузнатитѣ позиции. Останалитѣ батареи последователно по една отъ отдѣление навечеръ да се съсредоточатъ при сжщото село. Походитѣ да се извършатъ нощно време, за да не бждатъ зебелѣзани отъ противника. Къмъ 14-и полкътъ бѣ вече съсредоточенъ въ района на конната дивизия и влѣзе въ подчинение на командира ѝ.

Полковникъ Ангеловъ бѣ назначенъ началникъ на артилерията въ конната дивизия. Освенъ дветѣ артилерийски отдѣления отъ полка, въ конната дивизия влизаха и следнитѣ артилерийски части: две 15 см. д/14 с. с. гаубични батареи отъ 1-и тежъкъ артилерийски полкъ, 75 см. с. с. полски

отдѣления на подполковникъ Даневъ и майоръ Илиевъ и една 10⁵ см. германска батарея

Отдѣлението на майоръ Максимовъ се състави отъ 15 см. д115 с. с. гаубична батарея на капитанъ Недевъ и отъ двеѣ 15 см. д114 с. с. гаубични батареи отъ 1-и тежъкъ артилерийски полкъ. 2-а 10⁵ см. не с. с. батарея на капитанъ Пановъ се придаде къмъ отдѣлението на майоръ Стояновъ, а 1-а 10⁵ см. не с. с. батарея на капитанъ Найденовъ се подчини на подполковника отъ 1-и тежъкъ артилерийски полкъ Берберовъ и действува въ района на 217-а германска дивизия.

Позиции за батареитѣ се избраха: за гаубичнитѣ 15 см. батареи отъ отдѣлението на майоръ Стояновъ югоизточно отъ с. Перевели съ обща директриса К. 63 а за 2-а 10⁵ см. батарея — северозападно отъ с. Ахчиларъ съ директриса К. 92; за отдѣлението на майоръ Максимовъ югозападно отъ Перевели съ директриса К. 74; 1-а 10⁵ см. не с. с. батарея зае позиция източно отъ с. Амузачея съ директриса с. Топра хисаръ.

Отъ 14-и до 16-и Октомврий се избраха позициитѣ батареитѣ се околаха, устрои се наблюдавателната и свързочна служба, съгавика се скици и пр., а на 16-и Октомврий батареитѣ се въоръжиха и бѣха готови за действия.

Боятъ на 19-и Октомврий. За атаката бѣ съставенъ следния планъ: Атаката да почне на 19-и Октомврий сутринята. Отъ 6¹³⁰ до 8 часа да се извърши престрѣлката на батареитѣ, следъ което да се мине на поражение. Въ това време пехотата ще настѣпи, ще се приближи до неприятелската позиция на разстояние, отъ което да може съ единъ скокъ да я достигне. Въ опредѣленъ часъ артилерията ще пренесе огъня за да прегради пътя на неприятелскитѣ подръжки. Въ това време пехотата се хвърля на ножъ.

На 18-и Октомврий вечерта Началникътъ на източната група направи своитѣ разпореждания за атаката на другия день, като заповѣда: 1) 1-а конна дивизия съ придаденитѣ ѝ части да атакува противника отъ фронта Татлажаку Минъ до К. 90 въ обща посока на Тузла, като съ лѣвия си флангъ бже по силенъ и атакува въ посока Чашмапаръ; 2) 217-а германска дивизия съ бригадата Бде да атакува по посока на Топрахисаръ; 3) Сборната дивизия да завладѣе височинитѣ Бадабанларъ и да съдейства на германцитѣ.

Командирът на конната дивизия Генералъ Колевъ организира атаката въ две колони: Дясна да атакува фронта Татлажаку Минъ — К. 65 съ обща посока на Тузла; Лъва да атакува и завладѣе неприятелскитѣ позиции на К. 74 и 70, гдето да се затвърди. Артилерията да подържа настѣплението.

Полковникъ Ангеловъ, като получи заповѣдта по дивизията, събра командиритѣ на отдѣленията и следъ като имъ обясни задачата на артилерията, издаде въ 12 часа на 18-и оперативна заповѣдъ.

„1) 15 см. с. с. гаубично отдѣление на майоръ Максимовъ съ една батарея да анфилира окопитѣ при К. 75, а съ другитѣ две батареи да бие последователно единъ задъ другъ окопитѣ до К 60 и северно отъ нея. Следъ завладѣването на тия окопи отъ нашата пехота, цѣлото отдѣление да съсредоточи огъня си противъ окопитѣ около К. 74.

Полското отдѣление на майоръ Илиевъ да съдействува изпълнението на отдѣлението на майоръ Максимовъ.

15 см. не с. с. гаубично отдѣление на майоръ Стояновъ да насочи едната си батарея по окопитѣ югозападно отъ К. 63, а другитѣ две батареи — северно отъ сжщата кота.

10.5 см. не с. с. батарея на капитанъ Пановъ да се насочи за анфилиране целитѣ по посока К. 63 — 70 и биене, следъ завладѣване К. 63, на окопитѣ около К. 70.

Полското с. с. отдѣление на подполковникъ Даневъ съ една си батарея да бие неприятелската позиция северно отъ Татладжаку Маре, а съ другитѣ две да помага на пехотата за завладѣването позициитѣ при К 63.

10.5 см. германската батарея ще следи и бие неприятелския воененъ флотъ и ще помага за биение целитѣ, които въ секторѣ на обстрела ѝ се откриватъ и, които по слабо се биятъ отъ другитѣ батареи.

2) Престрелката въ дена на настѣплението ще се води до 8 часа стрелбата на поражение отъ 8 часа. Огънътъ ще се открие по моя заповѣдъ.

5) Щомъ нашата пехота стигна на 300 кр. отъ неприятелскитѣ окопи, огънътъ отъ батареитѣ да се усили, а когато пехотата се хвърли на ножъ, огънътъ да се пренесе на по заднитѣ цели

8) 15 см. гаубично отдѣление на майоръ Стояновъ,

усилено съ 10⁵ см. батарея, щомъ се овладѣятъ неприятелскитѣ позиции; около К. 63, да промѣнятъ позициитѣ си въ Бююкъ дере, за да биятъ окопитѣ около К. 33 южно отъ Тузла. Едновременно съ това 10⁵ см. батарея да бжде готова да бие неприятелскитѣ параходи, които въ тоя секторъ се появятъ въ морето.

12) Моятъ наблюдателенъ пунктъ първоначално ще бжде на К. 84, а впоследствие — около К. 74.

Въ 6³⁰ часа на 1-и Октомврий всички полски и тежки батареи започнаха престрелката, която завърши въ нѣколко минути. Началникътъ на артилериита заповѣда до 8 часа да се стреля бавно, като всѣка батарея изстреля не повече отъ 50 снаряда. Точно въ 8 часа всички батареи минаха на поражение по даденитѣ имъ цели. Въ вражескитѣ окопи почнаха да падатъ фугасни гранати на шестъ наши гаубични тежки батареи и произведоха потресаващо впечатление на тѣхнитѣ защитници. Изненадата отъ този масовъ огънь бѣ голѣма. Огъ окопитѣ не се чуваше никаква пушечна или картечна стрелба. Всѣкакъвъ животъ, като че ли бѣ изчезналъ. Никой отъ защитниците не смѣеше да си покаже главата вънъ отъ окопитѣ. Щомъ паднеше снарядъ въ окопитѣ, защитниците се разбѣгваха по ходоветѣ за съобщения.

Полковникъ Ангеловъ, за икономия, реши да намали бързината на стрелбата, като заповѣда за подготовка на атаката да се изстрѣлятъ по 75 снаряда на оржие. Скоро ромѣнитѣ се окопитиха отъ огневата изненада. Тѣхнитѣ батареи разположени задъ К. 70, почнаха да обстрелватъ настѣпващитѣ наши части и тила на позицията.

Нашата дѣсна колона настѣпи решително и въ 11 часа зае К. 39, като продължи настѣплението си къмъ Тузла и тѣснината между езерото и морето. Ромѣнитѣ смутени отъ артилерийскитѣ урагани и отъ решителното настѣпление на нашата пехота, напуснаха окопитѣ си и въ бѣгство отстъпиха въ северна посока. Лѣвата наша колона настѣпи къмъ К. 74 и К. 70. Ромѣнитѣ тукъ въ бѣгство отстъпиха, последвани съ огънь отъ нашитѣ гаубици. Колоната завладѣ К. К. 74 и 70. Въ 11 часа полскитѣ батареи промѣниха позициитѣ си. Батареитѣ отъ одѣлението на майоръ Илиевъ заеха позиция около К. 74, и тѣзи на подполковникъ Даневъ — при К. 70.

Следъ като пехотата и полската артилерия се закрепиха достигнатата линия К. К. — 39 — 70 — 74. полковникъ Ангеловъ заповѣда на тежкитѣ батареи да излѣзатъ напредъ:

а) Въ 11 часа на командира на не с. с. гаубично отдѣление на майоръ Стоиновъ да заеме позиция въ дола южно отъ Урликъой и да съдействува на атаката на К. 51

б) Въ 17 часа на командира на с. с. гаубично отдѣление на майоръ Максимовъ, батареитѣ да заминатъ за Карликъой, гдето да ноцуватъ и на 20-и Октомврий на разсъмване да заематъ позиция срещу Хаджи Дюлюкъ.

15 см. не с. с. гаубично отдѣление преследва съ огънь отстъпващитѣ ромъни до 13'30 часа и, когато тѣ се отдалечиха и снарядитѣ почнаха да не ги достигатъ, батареитѣ прекратиха огъня и почнаха да се готвятъ за настѣпление напредъ. Майоръ Стояновъ и командиритѣ на батареитѣ излѣзоха напредъ и избраха позиция въ Буюкъ дере северно отъ с. Таталажаку Мере. Въ 22'30 часа батареитѣ стигнаха и ноцуваха въ Таталажаку Мере, за да заематъ на 20-и на разсъмване избраната позиция.

15 см. с. с. отдѣление преследва съ огънь отстъпващитѣ ромъни, докато тѣ излѣзоха отъ досегаемостъта на снарядитѣ, следъ което прекрати стрелбата и започна да се готви за настѣпление. Въ 19 часа отдѣлението настѣпи и ноцува на около 2 км. отъ с. Перевели. Командирътъ на отдѣлението бѣ предупреденъ на разсъмване да избере позиция северозападно отъ К. 74.

Боятъ на 20-и Октомврий. На 20-и Октомврий противникътъ заемаше линията К. 51 — Чатмаларъ — Каликъой — Топрахисаръ. На конната дивизия, съ придаденитѣ къмъ нея части, за 20-и Октомврий бѣ заповѣдано да атакува противника и да завладѣе с. Тузла, Чатмаларъ, Карликъой, като преследва врага къмъ с. Урликъой. Генералъ Колевъ заповѣда лѣвата колона да завладѣе с. Карликъой, срѣдната Чатмаларъ, а дѣсната Тузла.

Одѣлението на майоръ Стояновъ, съ приданена къмъ него 105 см. дълга батарея, срещу 20-и Октомврий ноцува при Таталажаку Мере. На разсъмване гаубичнитѣ батареи заеха позиция въ дола на Буюкъ дере съ директриса обща право на северъ, а 105 см. батарея зае позиция северо-западно отъ с. Ашчиларъ съ директриса къмъ Тузла, за да

може да обстрелва неприятелските параходи, които биха се доближили до бръга.

Отдѣлението на майоръ Максимовъ до 9 часа на 20-и Октомврий се намираше въ движение къмъ К. 74, когато батареитѣ приближаваха къмъ избранитѣ позиции, една вражеска батарея отъ къмъ К. 67 ги обстреля. Една ракла бѣ ударена отъ цѣлия снарядъ и разрушена, безъ да експлодира. Батареитѣ заеха позиция на около 1 км. задно, отъ К. 74 съ директриса с. Урликъой и въ 950 часа бѣха готови за стрелба.

Въ 955 часа батареитѣ отъ отдѣлението на майоръ Максимовъ откриха огнь по неприятелскитѣ окопи между Урликъой и К. 67. По сжщитѣ окопи откри огнь и полското с. с. артилерийско отдѣление на майоръ Илиевъ: Ефекта отъ огня бѣ голѣмъ. Ромънскитѣ войници не можаха да издържатъ този съсредоточенъ огнь. Още следъ първитѣ попадения въ окопитѣ на нѣколко гаубични снаряди, ромънитѣ почнаха да напуцатъ съ бѣгство окспитѣ, преследвани съ бързъ огнь отъ тежкитѣ батареи. Лѣвата колона обстрелвана отъ нѣколко ромънски батареи отъ К. 82 настѣлваше бавно къмъ 12 часа зае неприятелскитѣ окопи.

Въ 1330 часа, по заповѣдь на полковникъ Ангеловъ, отдѣлението съсредоточи огня отъ батареитѣ по ясно очертанитѣ окопи на неприятеля северно отъ Урликъой, който щеше да атакува лѣвата колона. Следъ положитѣ часъ (къмъ 1420 часа) противникътъ започна да напуца въ бѣгство всички свои окопи и бѣ преследванъ съ огнь отъ нашитѣ тежки гаубични батареи. Въ 15 часа лѣвата колона зае с. Урликъой и неприятелскитѣ окопи северно отъ селото.

Срѣдната колона — 11-и маршеви полкъ — още рано сутринята се понесе вихрено напредъ и съ громко ура се хвърли да ножъ. Противникътъ отстъпи съ бѣгство на северъ. 11-и полкъ въ 7 часа завладѣ Карликъой гдето се окопа, а въ 11 часа заедно съ 16-и полкъ настѣпи къмъ Урликъой.

Дѣсната колона настѣпи къмъ Тузла. Ромънитѣ напуцнаха окопитѣ при К. 51 и бързо отстъпиха на северъ.

Къмъ 750 часа, когато нашитѣ части бѣха южно отъ Тузла, единъ неприятелски параходъ се доближи до бръга на Черно море и почна да обстрелва настѣпващитѣ наши

войски. Следъ половинъ часъ се явиха още два военни парахода и почнаха да обстрѣлватъ бойния редъ на дѣсната колона. Въ 9:20 часа нашата пехота зае с. Тузла и вечерята се окопа на южния край на провлака.

Въ 9 часа батареитѣ отъ отдѣлението на майоръ Стояновъ бѣха готови за стрелба. Противникътъ предъ отдѣлението бѣ стѣснѣлъ много далечъ. Само 105 см. дълга батарея и единствената с. с. гаубица отъ 1-а батарея откриха огънь по отстъпващитѣ вражески части. Въ 7:30 часа майоръ Стояновъ, като забелѣза настѣплението на коннитѣ части, по своя инициатива поведе батареитѣ напредъ и въ 10 часа тѣ заеха позиция южно отъ К. 70. Въ това време противникътъ бѣ отстъпилъ отъ своитѣ позиции и за батареитѣ нѣмаше вече цели. Когато вражескитѣ параходи обстрелваха настѣпващата наша пехота, 105 см. батарея се намираше въ движение и не можа да ги обстрелва. Въ 11:45 часа, отдѣлението, по заповѣдь на началника на артилерията въ дивизията, отново настѣпи и въ 15 часа зае позиция при с. Чатмаларъ. Противникътъ бѣ се отдалечилъ на повече отъ 7 км. и само съ с. с. гаубица можа да го преследва съ огънь.

Действащата въ лѣво 217-а германска дивизия въ този день се доближи до телената мрежа на главната отбранителна линия на противника при Топрахисаръ, но въпреки многочислената си артилерия, удара не можа да произведе, защото атаката не бѣ подготвена съ огънь.

Вечерята на 28-и конната дивизия ношува на линията Урликъой — Тузла.

Боятъ на 21-и октомврий На 20-и октомврий, атакуванъ отъ конната дивизия, противникътъ отстъпи въ посокитѣ К. 90 (северно отъ Тузла Гьоль). — К. 91 (източно отъ с. Абдулахъ).

Дивизиитѣ на 21-и октомврий продължиха атаката. Усилената конна дивизия имаше задача съ по-големата си часть да настѣпи и завладѣе височинитѣ северно отъ пѣтя Текиръ Гьоль — К. 91 — Абдудахъ, а съ по-малката си часть да съдействува на 217-а дивизия, която бѣ останала назадъ.

Презъ нощта срещу 21-и октомврий, дветѣ отдѣления отъ 2-и Шуменски тежкъ артилерийски полкъ заеха позиция въ дола при Урликъой, съ задача да подготвятъ атаката

на К. 82. 2 а 105 см. батарея остана на старата си позиция

Към 7⁵⁰ часа всички батареи от полка съсредоточиха огъня по неприятелските окопи при К. 82. Ефекта от действието на съсредоточения огън бѣ голѣмъ. Към 8⁴⁰ часа ромънитѣ почнаха да отстъпватъ въ голѣмо безредие, преследвани съ огънъ отъ нашитѣ батареи. Към 9³⁰ часа нашата пехота настѣпи стремително напредъ и съ викъ ура завладѣ, почти безъ загуби, напустнатитѣ неприятелски окопи при К. 82. Последнитѣ ромънски защитници захвърлиха пушкитѣ си и се разбѣгаха изъ полето въ разни посоки. Наблюдаваше се какъ конни неприятелски части употребяваха последни усилия да спратъ и върнатъ назадъ отстъпващитѣ групи, но всичко бѣ напразно. Нашитѣ батареи ги разпрѣстнаха съ огънъ. Всички артилериисти бѣха радостни и доволни, че нашата пехота зае К. 82 безъ загуби.

Въ 9⁵⁰ часа артилерийскиятъ огънъ се прекрати, понеже противникътъ, като прехвърли гребена северно отъ К. 82 се отдалечи много.

Виждайки, че полскитѣ батареи сж много назадъ, двамата командири се споразумѣха и решиха да изпратятъ напредъ по една батарея отъ отдѣление, за непосредствено подържане на пехотата и за противодействие на врага, въ случай, че предприеме едно нападение отъ къмъ с. Мулчева което бѣ още въ вражески ржце. Към 11 часа батареитѣ на поручикъ Славовъ и капитанъ Вацовъ излѣзоха напредъ и заеха нова позиция съ директриса с. Мулчева. Батареитѣ не откриха огънъ, а останаха въ наблюдателно положение, защото врагътъ бѣ напустналъ с. Мулчева, което към 24 часа се зае отъ нашата пехота.

Вечеръга конната дивизия достигна и ношува на линията с. Мулчева—К. 82—Текиръ Гьолъ.

И така на 21-и октомврий конната дивизия, подържана отъ 2-и тежкъ артилерийски полкъ, обходи неприятелската позиция при Топра хисаръ и почна да обстрелва тилътъ ѝ.

Западната група завладѣ Кубадинъ, Качамакъ и К. 158. Неприятелътъ бѣ въ общо отстъпление отъ цѣлата Кубадинска позиция.

Преследване на врага и
завладѣване на гр Кюстенджа
на 22-и октемврий.

Разбититѣ руси и ромъни
претърпѣха голѣми загуби
и на 21-и почнаха да отстъп.

ватъ отъ цѣлата Кубадинска позиция въ северна посока. Командувашиятъ неприятелската армия въ Добруджа генералъ Зиончковски, вмѣсто да остави силни задни охрани, които да прикриватъ отстъплението, реши армията да отстъпва крачка по крачка и да се съпротивява навсѣкжде, кждето може. Обаче щомъ излѣзоха отъ укрепената зона-рускиѣ и ромѣнски части не се спираха на нови съпроти-вителни линии, а бързаха да се прехвърлятъ на лѣвия брѣгъ на Дунава.

За да не се даде възможностъ на противника да се организира и укрепи на нова позиция, нашата източна и западна групи минаха въ настѣпление и преследваха врага.

На конната дивизия се заповѣда да настѣпн и преследва въ зоната Черно море и линията с. Мулчева — К. 91 (Екши Тепе).

Презъ нощта срещу 22-и октомврий батареитѣ отъ 2-и тежкъ артилерийски полкъ заеха позиция: 15 см. гаубични батареи отъ отдѣлението на майоръ Стояновъ — при К. 57 съ директриса чифл. Хаси Дюлюкъ; 2-а 105 см. дълга батарея — при Текиръ Гьолъ; отдѣлението на майоръ Максимовъ — при К. 71 съ директриса Хаси Дюлюкъ.

Въ 6³⁰ часа всички батареи отъ полка съсредоточиха огъня по неприятелскиѣ окопи при с. Хаси Дюлюкъ отъ разстояние срѣдно около 3,600 м.

Подкрепени отъ своята артилерия, 11-и маршеви и 16-и полкове настѣпиха въ боенъ редъ и скоро достигнаха на 300 м. отъ телената мрежа при Хаси Дюлюкъ, гдето се спрѣха. До това време по-голямата частъ отъ вражескиѣ бойци бѣ отстъпила. Всички тежки батареи усилиха огъня. Къмъ 8³⁰ часа противникътъ не издържа артилерийскиятъ огънь и почна да отстъпва, преследванъ съ огънь отъ нашиѣ батареи. Нашата пехота съ страшенъ викъ ура се хвърли презъ изкуствениѣ препятствия върху изоставенитѣ окопи, каго плени последнитѣ имъ защитници. Двата полка преследваха съ огънь противника. Къмъ 11³⁰ часа тежкитѣ батареи пристигнаха на завладѣната позиция. Тогава бойния редъ продължи настѣплението си въ 18 часа зае гребена отъ двегѣ страни на Исляма Тепе.

Резултата отъ стрелбата на нашиѣ тежки батареи по неприятелската позиция бѣ отличенъ. Следъ завладѣването

на вражеската позиция, се очерта грозна картина: отъ падналитѣ направо въ окопитѣ гаубични снаряди, окопитѣ бѣха изпълнени съ разкъсани на парчета тѣла, а много неприятелски войници бѣха заровени съ прѣстъ. Моралния ефектъ бѣ потресващъ.

Източната колона настѣпваше къмъ Кюстенджа и, къмъ 11⁵⁰ часа завладя гребена при К. 49 Ромѣнитѣ и тукъ не дочакаха удара на ножа.

Въ 9²⁰ часа два, а по после седемъ неприятелски военни параходи се появиха на черноморския брѣгъ и почнаха да обстрелватъ нашето разположение. Нѣколко снаряда паднаха около батареитѣ отъ отдѣлението на майоръ Максимовъ. Отъ единъ снарядъ бѣ раненъ подпоручикъ Дончевъ, и убитъ единъ канониръ и раненъ единъ канониръ.

2-а 105 см. батарея откри огънь по неприятелскитѣ параходи.

Преследвайки врага по петитѣ, частитѣ отъ дѣсния участъкъ стигнаха до южния край на Кюстенджа, заеха града и пристанището. Въ наши рѣще паднаха голѣмо количество петролъ, бензинъ, минерални масла. Ромѣнитѣ бѣха запалили само три отъ голѣмитѣ резервуари съ петролъ.

Вечеръта дивизията ношува: пехотата зѣе позиция при Ислямъ Тепе, а конницата ношува въ с. Канара.

Къмъ 13 часа батареитѣ отъ 2-и тежкъ артилерийски полкъ заеха позиция предъ Траяновия валъ.

Въ боеветѣ на 19-и, 20-и, 21-и и 22-и октомврий е изстреляно:

Отъ 15 см. д/12 гаубични не с. с. батареи	1522 изстрела.
Отъ 15 см. д/15 гаубична с. с. батарея	1658 изстрела.
Отъ 15 см. д/14 гаубични с. с. батареи	1760 изстрела.
Отъ 2-а 105 см не с. с. батарея	515 изстрела.

Загуби на полка презъ сѣщитѣ дни: ранени единъ офицеръ; убитъ единъ канониръ и раненъ единъ канониръ.

23-и октомврий. Командирътъ на конната дивизия генералъ Колевъ за 23-и октомврий заповѣда пехотата съ тежката и полска артилерия да остане при К. 91 (Ислямъ Тепе), въ непосредствено подчинение на началника на източната група, а той съ конницата, две пехотни дружини и и конно артилерийското отдѣление се впусна да преследва врага.

На 23-и 2-и тежък артилерийски полк настъпи на северъ и ношува при с. Каратаи.

24-и октомврий. Източната група въ този день трѣбваше да достигне линията Дорабанци—Каролъ I. Полкътъ продължи настъплението си и ношува при чифл. Хаджи Кабулъ.

25-и октомврий. На 25-и октомврий полкътъ се спрѣ на станъ при с. Пещера. Тукъ пристигна и влезе въ състава на отдѣлението си 1-а 10⁵ см. дълга батарея на Капитанъ Найденовъ. Командирътъ на полка получи съобщение, че Черна вода е превзетъ отъ нашитѣ храбри войски и му се заповѣдваше да изпрати дветѣ 10⁵ см. батареи съ командира на отдѣлението майоръ Максимовъ за отбраната на Черна вода.

26-и октомврий. Дветѣ батареи отъ отдѣлението на майоръ Максимовъ пристигнаха въ Черна вода. 1-а 10⁵ см. батарея зае позиция северно отъ града съ директриса право на северъ, а 2-а 10⁵ см. батарея — на около 200 м. южно отъ ж. п. станция при моста, съ директриса къмъ Фетешци съ задача да обстрелва мониторитѣ, които биха се появили на Дунава. Останалитѣ батареи отъ полка по заповѣдъ се върнаха въ Меджидие, като стигнаха късно вечерята и се разположиха на станъ. Тукъ полкътъ остана до 26-и октомврий.

Дветѣ 15 см. д/14 гаубични батареи на 30-и октомврий заминаха за 1-и тежък артилерийски полкъ.

10. Преустановяване на преследването.

Бойна дейность на 26-и На 26-и октомврий Фелд-октомврий до 3-и ноемврий. маршалъ Макензенъ заповѣда III армия да преустанови настъплението си и спрѣ на линията с Бонасчикъ — ез. Ташавлу. Преследването на врага се възложи на усилената конна дивизия. Дветѣ групи източна и западна се разформироваха и командуването на III армия пое пакъ Генералъ Тошевъ.

Командувачиятъ III армия заповѣда на 27-и октомврий частитѣ да заематъ и почнатъ укрепяването на позицията на линията с. Бонасчикъ — ез. Ташавлу, както следва: 1-а дивизия—участѣка отъ Дунава до Алаѣх Баиръ; 4-а дивизия

—отъ Алахъ Баиръ до К. 177 (Естеръ); Сборната дивизия—отъ Естеръ до ез. Ташавлу. 6-и турски корпусъ и 217-а германска дивизия останаха въ разпореждане на командувашия армията.

На 29-и октомврий фелдмаршалъ Макензенъ заповѣда 4-а дивизия, усилена съ 2 и Шуменски артилерийски полкъ, да смѣни 1-а дивизия, като заеме участъка отъ Дунава до пжтя Доробанци—Гелинджикъ. 1-а и 217-а германска дивизии трѣбваше да се отправятъ къмъ Свищовъ, за да влѣзатъ въ състава на Дунавската армия, къмъ която влѣзе и 12-а дивизия. Дунавската армия въ последствие мина Дунава при Свищовъ и настѣпи къмъ Букурещъ.

На 30-и октомврий, командирѣтъ на 4-а дивизия, като съобрази на командира на 2-и тежъкъ артилерийски полкъ, че полкѣтъ се придава къмъ дивизията, заповѣда му, полкѣтъ на 31-и октомврий да бѣде въ с. Кьоръ Чешма.

Командирѣтъ на полка заповѣда на майоръ Максимовъ да прибере въ Черна вода взвода отъ 12 см. д/28 батарея на подпоручикъ Каменовъ и съ него да смѣни една 10·5 см батарея. Следъ смѣната, шабѣтъ на отдѣлението съ смѣнената 10·5 см. батарея да трѣгне за с. Балтажещи, дето да прибере къмъ отдѣлението 15 см. д/15 гаубична батарея. Дветѣ батареи ще съставляватъ неговото отдѣление.

На 31-и октомврий, Шабѣтъ на полка съ отдѣлението на майоръ Стояновъ пристигна въ с. Кьоръ Чешме, а 15 см. д/15 гаубична батарея се отправи за с. Балтажещи. Майоръ Максимовъ трѣгна съ 1-а 10·5 см. батарея отъ Черна вода на 1-и ноемврий и вечерята стигна въ Балтажещи, дето завари батареята на капитанъ Недевъ. Дветѣ батареи се разположиха на станъ при селото.

2-и ноемврий. Следъ боя на линията Черна вода — Меджидие — Кюстенджа, ромънскитѣ части се оттеглиха на лѣвия брѣгъ на Дунава, а рускитѣ — останаха въ северна Добруджа. На 2-и Ноемврий III армия по заповѣдъ на Макензенъ, мина въ настѣпление, за да прогони оттатъкъ Дунава рускитѣ части.

4-а дивизия, усилена съ 2-и тежъкъ артилерийски полкъ, получи заповѣдъ на 2-и ноемврий да достигне линията К. 213—К. 239 — Алифакъ. 4-а дивизия настѣпи решително и достигна дадената линия. 2-и тежъкъ артилерийски полкъ

получи заповѣдь да настѣпи следъ домакинския обозъ и вечерята да стигне с. Капуджи, Полкѣтъ въ 16 часа на 2-и достигна с. Капуджи.

3-и ноемврий. Вечерята на 2-и ноемврий фелдмаршалъ Макензенъ заповѣда III армия да спре настѣплението си и да се оттегли на старата си позиция (с. Бостанликъ — ез. Ташавлу), дето да се укрепи най солидно.

4-а дивизия на 3-и ноемврий се върна на старата си позиция. Полкѣтъ въ 8 часа получи заповѣдь да се върне обратно въ Кьоръ Чешме. На 3-и ноемврий щабѣтъ на полка и отдѣлението на Майоръ Стояновъ се върнаха въ с. Кьоръ Чешме, а отдѣлението на майоръ Максимовъ — въ с. Балтажешчи.

11. Спиране на III армия за отбрана на линията с. Бонасчикъ — ез. Ташавлу.

Следъ оттеглянето на III армия на старата позиция с. Бонасчикъ — ез. Ташавлу, тя получи задача на всѣка цена да задържи тази позиция.

Позицията на III армия на линията Бонасчикъ — ез. Ташавлу представляваше издигнатъ гребень, съ добъръ обстрелъ на подлежащата мѣстность, съ добри наблюдателни пунктове на върховетъ Алахъ Баиръ (К 234), в. 203 и Беришъ Тепе. Нашата артилерия можеше да се разположи на закрыта позиция. Мѣстността задъ позицията е закрыта и позволява незабелѣзано отъ противника маневриране.

Организация за отбраната. Въ 18 часа на 3-и ноемврий генералъ Тошевъ даде заповѣдь по III армия за заемане и укрепяване на позицията: а) 4-а дивизия, съ приращения къмъ дивизията 2-и тежъкъ артилерийски полкъ, да заеме и укрепи участъка отъ с. Бонасчикъ до пѣтя с. Доробанци — с. Гелинджикъ включително. Да изпрати предни охрани при с. Капуджи и Д. Тепе, гдето да се укрепятъ; б) Сборната дивизия, усилена съ 1-и тежъкъ артилерийски полкъ да заеме и укрепи участъка отъ пѣтя Доробанци — Гелинджикъ до морския брѣгъ; в) VI-и турски корпусъ остави въ свое разпореждане; г) Укрепяването да почне веднага. Следъ свършването на фортификационнитѣ работи, да се пристѣпи

кънъ направата на землянки съ всички удобства за живѣне.
Командирътъ на 4-а дивизия организира отбраната
така:

а) Лѣвъ бригаденъ участъкъ (3-а бригада) отъ с. Бонасчикъ до пѣтя Балтажещи — Сатишкѣй Романъ. Да изпрати една дружина предна охрана при с. Капуджи;

б) Дѣсенъ бригаденъ участъкъ (2-а бригада) отъ пѣтя Балтажеще — Сатишкѣй Романъ до пѣтя Доробанци — Гелинджикъ. Да изпрати предна охрана при К. 85;

в) Въ свое разпореждане остави 11-и маршеви полкъ;
г) Отъ 2-и тежъкъ артилерийски полкъ да се изпрати една батарея въ Балтажещи, останалитѣ да се разположатъ въ с. Кьоръ Чешме. Началникътъ на артилерията да разузнае позицията и на 5-и Ноемврий да представи проектъ за разположението на батареитѣ. На командирътъ на полка бѣ заповѣдано да представи проектъ за разположението на тежкитѣ батареи.

Командирътъ на 4-а артилерийска бригада и командирътъ на 2-и тежъкъ артилерийски полкъ, следъ като извършиха артилерийското разузнаване на 4-и и 5-и Ноемврий, опредѣлиха мѣстото на тежкитѣ батареи въ участъка на дивизията така:

а) Въ дѣсния бригаденъ участъкъ: една 15 см. д112 гаубична батарея (1-а) отъ отдѣлението на майоръ Стояновъ да заеме позиция западно отъ К. 189 съ директриса с. Гелинджикъ. Къмъ батареята да се придаде една 15 см. с. с. гаубица. Тази батарея съ една 12 см. полска гаубична батарея, разположена около К. 203, се починяватъ на подполковникъ Касжровъ. Останалитѣ две батареи отъ отдѣлението на майоръ Стояновъ подъ негова команда, а именно: 3-а 15 см. д112 гаубична батарея на поручикъ Славовъ и 15'24 см. с. с. руска гаубична батарея (4 орджия), съ каквито се преворжжи батареята на поручикъ Хлѣбаровъ, — южно отъ масива Аллахъ Баиръ. Обща директриса на двете батареи с. Сатишкѣй Романъ.

Отдѣлението на майоръ Максимовъ, съ 1-а 10'5 см. дълга батарея и 15 см. д115 с. с. гаубична батарея да заеме позиция северно отъ К. 204, съ задача да бие К. 189 и да анфилира мѣстността източно къмъ К. 171. Директрисата на 15 см. д115 гаубична батарея с. Саташкѣй Романъ, а за 10'5 см. дълга батарея — К. 189.

б) Въ лѣвия бригаденъ участъкъ: 2-а 10·5 см. дълга батарея отъ отдѣлението на майоръ Максимовъ (2 орджия) при К. 84 съ директриса островъ Балабачъ, съ задача борба съ мониторитѣ по Дунава. Батареята пристигна отъ Черна вода на 6-и Ноемврий и две орджия презъ ношъта срещу 7-и заеха позиция при К. 84. Въ сжщия участъкъ се разположи и една 15 см. германска батарея съ задача борба съ мониторитѣ по Дунава.

На 8-и Ноемврий командирътъ на полка заповѣда да се почне изкопаването на площадкитѣ за орджията устройството на наблюдателнитѣ пунктове, за да се започне постройката на землянки за хората отъ бойната частъ и навеси за добитъка.

Така разположенитѣ батареи стояха на позиция до 29-и Ноемврий, презъ което време организираха позициитѣ, построиха се землянки за хората, усъвършенствуваха се площадкитѣ за орджията и наблюдателнитѣ мѣста, организира се напикжснито наблюдение на бойното поле, изучаваше се разположението на противника. Отъ дветѣ страни се водеше престрелка, кога по слаба, кога по силна. На 24-и имаше силна артилерийска стрелба. Въ този денъ бѣ раненъ офицерския кандидатъ Косталинъ Христовъ отъ 1-а 10·5 см. батарея, на 25-и Ноемврий бѣ убитъ младшия подофицеръ отъ 15 см. д115 гаубична батарея Иванъ Вълчевъ. На 27-и Ноемврий презъ цѣлия денъ имаше отъ страна на противника силна артилерийска стрелба. Единъ неприятелски снарядъ пробиха щита на орджие отъ 1-а 10·5 см. батарея.

На 13-и Ноемврий щабътъ на армейската група Макензенъ даде въ разпореждане на генералъ Тошевъ VI турски корпусъ. Тогва на 4-а дивизия се даде за отбрана участъка отъ Дунава до пѣтя Кьоръ Чешме — К. 171 до К. 177 (ю. з. отъ Естеръ). 1-а 15 см. д112 батарея отъ отдѣлението на майоръ Стояновъ остана на позицията си и бѣ подчинена на турския корпусъ.

Съ оперативна заповѣдъ отъ 15-и Ноемврий командирътъ на 4-а дивизия организира отбраната така:

а) Лѣвъ бригаденъ участъкъ) 47-и и 48-и полкове, една дружина отъ 11-и маршеви полкъ, четири батареи, и отъ 15-и артилерийски полкъ, една батарея отъ 3-и гаубиченъ

полкъ, една 10'5 см. дълга батарея отъ 2-и тежъкъ артилерийски полкъ и една пионерна рота), да заеме участъка отъ Дунава до пътя с. Балтажеши — с. Еркезекъ, като охранява брѣга на Дунава до с. Бонасчикъ.

б) Дѣсенъ бригаденъ участъкъ (19-и и 31 и полкове 3-а батареи отъ 5-и артилерийски полкъ, две батареи отъ 15-и артилерийски полкъ, една пионерна рота), да охранява участъка отъ пътя Балтажеши — Еркезекъ до пътя Сараджа — К. 171.

Бойна дейность отъ 3-и Отъ събранитѣ въ щаба на до 29-и Ноемврий армията сведение се виждаше че въ Добруджа сж останали само руски войски (61-а и 115-а дивизии). Всички ромънски войски бѣха оттеглени отъ Добруджа. Останалитѣ въ Добруджа руски войски бѣха подкрепени съ IV сибирски корпусъ (9-а и 10-а дивизия) 3-а стрелкова дивизия, 3-а конна дивизия и една сборна ромънска дивизия. Рускитѣ войски разполагаха съ много артилерия.

Отъ 3 и Ноемврий руситѣ започнаха редъ усилен разузнавачия, като постепенно усиляваха силата на разузнавателнитѣ отряди. По този начинъ, отъ 3-и до 20-и Ноемврий, между нашитѣ предноохрани и рускитѣ разузнавателни части, произлѣзоха редъ схватки. Съ отггянето на нашитѣ предни охрани, руситѣ поттепенно се приближаваха къмъ укрепената позиция и почнаха да се укрепяватъ на разстояние, отъ което тѣхнитѣ батареи да могатъ да действуватъ срещу нашата главна позиция и съ това направиха почти невъзможна работата по укрепяването денемъ. Нашитѣ батареи често отговаряха на неприятелскитѣ.

Между 20-и и 30-и Ноемврий руситѣ почти ежедневно атакуваха отдѣлни участъци отъ позицията на сборната дивизия, за да отвлекатъ вниманието на нашето командване въ по неважната посока. Обаче, отъ събранитѣ сведения, за нашето командване бѣ ясно, че по голѣми сили се съсредоточаватъ срещу лѣвия флангъ на позицията и, че решителенъ ударъ ще бжде насоченъ срещу участъка на 4-а дивизия.

Боятъ на 30 и Ноемврий. Презъ нощта на 30-и Ноемврий патрулитѣ на 4-а дивизия заловиха единъ войникъ отъ 9-а сибирско дивизия, който събщи, че дивизията има заповѣдъ

да настъпи въ 8 часа и да атакува 4-а дивизия. Още преди разсъмване частитѣ на 4-а дивизия бѣха предупредени за предстоящата неприятелска атака. Полковникъ Ангеловъ предаде тѣзи сведения на командиритѣ на отдѣленията и заповѣда всички да бѣдагъ на мѣстата си и да наблюдаватъ за противника.

Между 8-и и 9 часа 30-и Ноемврий, руската многочислена артилерия, настанена на дълбоко закрити и удобни позиции, откри огънь по цѣлата позиция на 4-а дивизия. Подъ закрилата на артилерийския огънь неприятелската пехота започна настѣплението си. Действията предъ разнитѣ участъци се развиваха така.

Въ 9 часа артилерията на врага откри огънь по цѣлия фронтъ на 48 и полкъ. Огънятъ бѣ насоченъ главно по теленитѣ мрежи, а следъ това се пренесе по окопитѣ, които се добре очертаваха. Позицията се обстрелваше флангово и отъ мониторитѣ, застанали задъ скалата около с Калакъой. Подъ прикритието на артилерийския огънь врагътъ настѣпи. Цѣлиятъ гребенъ се покри съ настѣпващи неприятелски вериги, които къмъ 16 часа достигнаха на 600 крачки отъ окопитѣ. Въ това време неприятелската артилерия пренесе огъня въ тила. Въ 17 часа вражескитѣ подрѣзки се приближиха и цѣлия боенъ редъ се понесе въ атака. Нашата артилерия даде преграденъ огънь, а бойцитѣ откриха вихровъ пушеченъ и картеченъ огънь. Въпреки силния огънь руситѣ достигнаха до първия поясъ на телената мрежа, а на нѣкои мѣста се промъкнаха и почнаха да хвърлятъ ръчни бомби въ втория поясъ. Въ 23 часа врагътъ бѣ отбитъ и отстъпи съ голѣми загуби на гребена, отъ който бѣ започналъ атаката.

Срещу 47-и полкъ въ 9 часа вражескитѣ батареи откриха огънь по цѣлия фронтъ отъ позициитѣ на полка, като обстрѣлваха главно втората линия окопи. Гъсти вражески вериги се спустнаха и закриха въ дълбоката долина при Калакъой. Въ 14 часа неприятелскитѣ вериги събрани въ долината и предшествувани отъ два танка, настѣпиха енергично. Танковетѣ стигнаха до телениятъ мрежи. Нашитѣ офицери и войници на първо време бѣха се смутили отъ появата на това ново стрѣдство за борба. Но, скоро се съвзеха и откриха силенъ пушеченъ и картеченъ огънь по танковетѣ

Единият танк се спрѣ, а другия се отдрѣпна назадъ. Къмъ 17 часа вражескитѣ вериги достигнаха до теленитѣ мрежи. Тѣ бѣха посрещнати огъ пушеченъ и картеченъ огънь. Нашата артилерия даде преграденъ огънь. Врагътъ се повърна назадъ и въ бѣгство отгѣпи въ дола на рѣкичката, огдето бѣ почналь настѣплението. Единъ танкъ бѣ разрушенъ съ бомби отъ нашиѣ бойци, а другия бѣ довлеченъ до телената мрежа.

Още въ 7 часа неприятелската артилерия откри рѣдъкъ огънь по позицията на 19 и полкъ. Къмъ 9 часа артилерията усили огъня си и неприятелскитѣ вериги, последователно една задъ друга, лочнаха настѣплението си. Въ 12³⁰ часа вражеската артилерия откри барабаненъ огънь по окопитѣ около К. 234. Много отъ окопитѣ бѣха срутени. Подъ прикритието на барабанныя огънь, неприятелскитѣ вериги доближиха до телената мрежа. Нашиѣ бойци откриха вихровъ огънь. Два неприятелски танкове съ картечници се приближиха, за да подържатъ настѣпващитѣ вериги и да направятъ проходи въ телената мрежа. Мръкваше се. Почна се ожесточенъ бой съ огънь и бомби, който продължи почти презъ цѣлата нощъ. Противникътъ се оттегли и залегна въ гънкитѣ на мѣстността, за да започне атаката си наново на другия день.

Щомъ неприятелскитѣ батареи започнаха разрушителния огънь по окопитѣ и теленитѣ мрежи, нашиѣ тежки и полски батареи откриха огънь по вероятнитѣ мѣста на неприятелскитѣ батареи. Тази стрелба не можеше да даде особени резултати, защото вражескитѣ батареи бѣха застанали на дълбоко закрити позиции. Независимо отъ това, до 10 часа имаше мъгла, която пречеше на наблюдението. Когато вражескитѣ вериги настѣпваха срещу фронта на дивизията, нашиѣ батареи откриха огънь по тѣхъ. Отдѣлението на майоръ Максимовъ въ 9 часа стреля по с. Капуджи и Еркезекъ, дето имаше струпани войски, а 2-а 105 см. батарея отъ с. Калакьой и дола източно отъ него, дето сѣщо имаше струпани много войски.

Когато отъ с. Сатишкьой почна да настѣпва неприятелската пехота, дветѣ батареи отъ отдѣлението на майоръ Стояновъ откриха огънь по нея, като обстрелваха и южно отъ Сатишкьой.

Следъ барабанныя огънь, вражеската пехота се понесе въ атака. Въ това време всички наши батареи дадоха преграденъ огънь.

Презъ време на барабанныя огънь, позицията на 3-а бригада, цѣлото поле се бѣше задимило. Около 2-а 10⁵ см. батарея почнаха да падатъ фугаси. Единъ 15 см. фугасъ падна въ 2-о оржие, разкъса стѣпалото на едина кракъ на канонира Миле Милакевъ, рани канониритъ Иванъ Кожухаровъ и Никола Бичевъ. Ако и да бѣха ранени, храбрецитъ Иванъ Кожухаровъ и Никола Бичевъ останаха при оржието, докато Иванъ Кожухаровъ падна отъ болки въ безсъзнание. Останалата прислуга отъ оржието бѣ засипана съ прѣстъ. Войниците отъ другото оржие се спузнаха, разровиха ги и очистиха пълнитъ съ прѣстъ уста и очи на оржейния командиръ и останалата прислуга на оржието. Всички войници проявиха рѣдко себеотрицание. Стрелбата продължи, като че ли нищо не бѣ станало. Презъ време на барабанныя огънь телефоннитъ жици често бѣха скъсвани отъ снарядитъ. Телефониститъ съ себестрицание ги поправяха. Раненъ бѣ телефониста Василь Рангеловъ, когато свързваше скъсаната жица. Телефониста Тома Джукановъ, подъ градъ отъ снаряди и куршуми, доброволно, на нѣколко пѣти ходи да свързва жицата, така че, батареята и въ най-кригичния моментъ, не замлъкна.

Въ този бой, се отличиха и бѣха наградени съ орденъ за храбрость отъ 2-а 10⁵ см. батарея канониритъ: Тома Джукановъ, Иванъ Стояновъ и Василь Треновъ.

Загуби на полка. Ранени, канониритъ Миле Милакиевъ, Иванъ Кожухаровъ, Василь Рангеловъ и Никола Бичевъ. Убитъ канонира Ламбо Стояновъ.

Изстреляно отъ 15 см. д/12 батарея	240 изстрела.
отъ 15 см. д/15 батарея	255 изстрела,
отъ 15 ²⁴ см. батарея	555 изстрела,
отъ 10 ⁵ см. батареи	466 изстрела.

Продължение на боя Презъ нощта срещу 1-и декемврий 1-и декемврий. нашитъ войници употребиха неимовѣрни усилия да поправятъ разрушенията въ окопитъ и изкуственитъ препятствия. Рускигъ части презъ нощта се преустройваха за нова атака.

На разсъмване вражеската артилерия се нахвърля съ

още по-голъмо ожесточение върху атакувания участък. Барабания огънь продължи повече отъ два часа. Гъсти неприятелски вериги въ сщия редъ, както и презъ предния денъ се понесоха въ атака. Неприятелската артилерия пренесе огъня въ тила. Съ преградния огънь на артилерията и съ вихровъ пушеченъ и картеченъ огънь на бойцитъ, атаката бѣ отбита. Нови поддръжки постепенно пристигаха, вливаха се въ преднитъ вражески вериги и къмъ 12³⁰ часа вражеската пехота се понесе наново въ атака, която сжщо бѣ отбита. Неприятелската артилерия наново усили барабания си огънь по позицията и къмъ 18 часа руситъ предприеха трета стрѣмителна атака, но и тя бѣ отбита по сжщия начинъ, съ артилерийски, пушеченъ и картеченъ огънь.

Батареитъ отъ отдѣлението на майоръ Максимовъ обстреляха презъ този денъ: неприятелскитъ пехотни части при Еркезекъ и предъ теленитъ мрежи предъ позицията на 19-и полкъ и батареитъ при К. 189. Къмъ 17 часа единъ неприятелски снарядъ попадна на наблюдателния пунктъ на командира на отдѣлението и загруппа пункта.

Батареитъ отъ отдѣлението на майоръ Стояновъ обстреляха неприятелската пехота при Сатъшкьой. Романъ и въ дола западно отъ селото. Къмъ 14⁴⁵ часа батареитъ пренесоха огъня по три неприятелски танка, които се насочваха назадъ. Когато неприятелската пехота достигна теленитъ мрежи, всички батареи отъ полка дадоха преграденъ огънь.

2 а 10⁵ см. дълга батарея обстреля Калакьой и мониторитъ по Дунава.

Изстреляно: отъ 15 см. д/12 батарея	202 снаряда,
отъ 15 см. д/15 батарея	253 снаряда,
отъ 15.24 см. батарея	129 снаряда,
отъ 10.5 см. батарея	259 снаряда.

Боятъ на 2-и декемврий. На разсъмаане на 2-и декемврий вражеската артилерия откри силенъ огънь по атакувания участък. Къмъ 6⁵⁰ часа вражески гъсти вериги се спустинаха къмъ фронта на 3-а бригада. Нашата артилерия даде преграденъ огънь предъ телената мрежа. Бойцитъ и картечницитъ откриха вихровъ огънь. За 20 минути неприятелскитъ вериги бѣха сломени и принудени да се оттеглятъ къмъ позициитъ си, отгдето бѣха тръгнали.

Къмъ 17 часа руската артилерия усили огъня си до

барабаненъ. Отъ лѣвия брѣгъ на Дунава и отъ Мониторитѣ се откри огънь. Отъ три страни се сипеха фугасни снаряди по участъка на 3-а бригада. Подъ прикритието на този огънь, врагътъ се спустина наново къмъ теленитѣ мрежи, но съ артилерийски, пушеченъ и бомбенъ огънь бѣ отбитъ.

Къмъ 21³⁰ часа руситѣ предприеха още една атака, но и тя бѣ отбита съ огънь и бомби.

Въ 3 часа на 2-и декемврий руситѣ предприеха нощна атака срещу позицията на 19-и полкъ (К. 234). Нашата артилерия даде преграденъ одънь. Вражескитѣ вериги минаха презъ преградния огънь на артилерията и се доближиха до телената мрежа при К. 234, която почнаха да режатъ. Славнитѣ Шуменци срещнаха врага съ вихровъ пушеченъ огънь и бомби. Атаката бѣ отбита. Следъ малко, въ тъмнината, руситѣ предприеха втора яростна атака, но съ преграденъ артилерийски, пушеченъ и картеченъ огънь къмъ 5 часа и тази атака бѣ отбита.

Презъ деня между батареитѣ отъ дветѣ страни се води борба: Руската артилерия обстрелваше особено силно окопитѣ на 19-и полкъ и много отъ тѣхъ бѣха разрушени. Къмъ 17 часа огъньтъ на вражеската артилерия по окопитѣ се обърна въ барабаненъ. Руситѣ пустанаха въ атака срещу 19-и полкъ корпусния си резервъ. Въ 18 часа цѣлиятъ 38-и руски полкъ (корпусенъ резервъ) се приближи и понесе вихрено въ атакѣ, но на 200 крачки отъ телената мрежа, руситѣ бѣха посрещнати съ преграденъ огънь отъ нашитѣ батареи. Бойцитѣ отъ юначния 19-и Шуменски полкъ изкочиха отъ разрушенитѣ си окопи, откриха вихровъ огънь и почнаха да хвърлятъ бомби. Руситѣ не можаха да преодолеятъ този огънь. И последната руска атака, въ която вкараха и корпусния си резервъ, бѣ сломена отъ легендарно храбриятъ 19-и полкъ и нашата артилерия. Руситѣ претърпяха голѣми загуби и отстъпиха преследвани съ огънь. Само предъ фронта на полка бѣха изоставени убити повече отъ 200 трупа.

Къмъ 3 часа батареитѣ отъ отдѣленията на майоритѣ Максимовъ и Стояновъ обстрелваха настѣпващитѣ срещу К. 234 неприятелски части и дадоха преграденъ огънь предъ теленитѣ мрежи. Следъ отбиването на атаката (въ 5 часа), батареитѣ отъ отдѣлението на майоръ Максимовъ водиха

борба съ неприятелскитѣ батареи, разположени, около К. 171 и обстрелваха неприятелската пехота идваща отъ Еркезекъ и залегналата такава на 500 крачки отъ телената мрежа предъ К. 234. Батареитѣ отъ отдѣлението на майоръ Стояновъ къмъ 3 часа обстрелваха дола и окопитѣ, около Романъ и настѣпващитѣ пехотни части срещу К. 234. Отъ 11 до 13 часа тѣ водиха борба съ неприятелскитѣ батареи при К. 171. Къмъ 18 часа батареитѣ отъ дветѣ отдѣления преследваха съ огънь отстъпващия противникъ. 2-а 10⁵ см. батарея презъ този день води борба съ неприятелскитѣ монитори задъ скалата северно отъ Калакьой. а следъ падане — съ неприятелскитѣ батареи разположени задъ К. 75.

Изстреляно: отъ 15 см. д12 батарея	231 изстрела,
отъ 15 см. д15 батарея	194 изстрела,
отъ 15 ²⁴ см. батарея	311 изстрела,
отъ 10 ⁵ см. батарея	630 изстрела.

Прекратяване атакитѣ на 3-и Декемврий. Следъ тридневнитѣ ожесточени и кръвопролитни атаки-които бѣха отбити отъ нашитѣ храбри войници отъ 4-а дивизия, руското командване взе решение да премине къмъ отбрана, като заповѣда частитѣ да се оттеглятъ на позици-тѣ, отъ които бѣха почнали настѣплението.

Презъ нощта рускигѣ части почнаха да се оттеглятъ на позициитѣ си на линията с. Калакьой — южно отъ с. Еркезекъ — северно отъ с. Сатишкьой Романъ.

Презъ дена се води отъ дветѣ страни рѣдка артилерийска стрелба.

И така, срещу две бригади отъ славната 4-а Преславска дивизия, бѣ насоченъ цѣлия IV Сибирски корпусъ (9-а и 10-а дивизия), койго съ превъзходство зѣ артилерията, атакуваа съ голѣмо ожесточение въ продължение на три дена.

Преславци, тѣзи гиганти, подържани отъ превъзходната стрелба на своитѣ братя артилериисти отъ 2-и тежъкъ артилерийски полкъ, показяха чудеса отъ храбростъ. Тѣ доказаха какго умѣятъ да вървятъ стремително на пристѣпъ Туграканъ така умѣятъ и да се отбраняватъ.

Изстреляно презъ деня: отъ 15 см. д12 батарея 140 изстрела отъ 15 см. д15 батарея 145 изстрела, отъ 10⁵ см. батарея 148 изстрела.

Отбраната отъ 4-и до 15-и 4-а дивизии и 2-а тежъкъ Декемврий артилерийски полкъ останаха до сегашната си позиция до 15-и Декемврий. Презъ това време полкътъ осилваше позициитъ си, бетонираше наблюдателнитъ си пунктове, усили строежа на землянкитъ си, наблюдаваше непрекъснато бойното поле. Отъ време на време се водише рѣдъкъ артилерийски огънь отъ двѣтъ страни.

Ранени: На 4-и Декемврий, канонира отъ 2-а 105 см. батарея Стоименъ Димчевъ.

12. Завладѣването на Северна Добруджа отъ III армия.

Настѣплението къмъ долия Къмъ 14-и Декемврий Дунавъ. стро-германскитъ войски завладѣха прохода Предѣлъ и се спуснаха срещу дѣсния флагъ на ромънската армия. Дунавската армия прекъсна ж. п. линия Букурешъ Кюстенджа. Добруджанската руска армия, която бѣ срещу III армия, напусна своитъ позиции и бързо се оттегли на северъ.

Когато Дунавската армия достигна р. Ябланица, германското командуване започна да се оезпокои да не би рускитъ да се прехвърлятъ отъ Добруджа презъ Дунава и да засилятъ лѣвия флангъ на ромънската армия. Затова, отъ щаба на групата Макензенъ се заповѣда на III армия на 15-и Декемврий да настѣпи на северъ и да очисти цѣла Добруджа отъ неприятелскитъ войски.

Отъ 15-и до 18-и Декемврий. На 15-и Декемврий III армия настѣпи отъ укрепената си позиция по следитъ на противника въ четири колони (конната дивизия, 4-а дивизия, 6-и турски корпусъ и сборната дивизия). Безъ да среще сириозно съпротивление армията на 17-и Декемврий вечерта стигна на линията Фигарашу Ноу — Хамамджи. 4-а дивизия досигна линията на височинитъ северно отъ Фигарашу Ноу — К. 197 — вис. северно отъ К. 223. Противникътъ следъ слабо съпротивление отстъпи въ северна посока, каго запали селата Фигарашу Ноу, Айгаръ Ахмедъ и Урумъ Бейли.

На 18-и Декемврий армията продължи настѣплението си и вечерта достигна линията Сатлъ Ноу — Бабадагъ.

Нашитѣ части влѣзоха въ съприкосновение съ преднитѣ части на противника.

Командирѣтъ на 2-и Шуменски тежъкъ артилерийски полкъ получи заповѣдта по 4-а дивизия за настѣпление. На полка, на 15-и Декемврий се заповѣдваше да се съсредоточи въ с. Сатишкѡй, кждето да чака нова заповѣдъ. Командирѣтъ на полка разпореѣи: 1) Къмъ отдѣлението на майоръ Стояновъ да се придаде 15 см. д/15 с. с. гаубична батарея, която влизаше въ състава на отдѣлението на майоръ Максимовъ; 2) Останалитѣ батареи да се разоржжатъ и заминатъ за с. Сатишкѡй, гдето да ношувагъ; 3) 2-а 10'5 см. батарея да ношува въ с. Еркезекъ; 4) 1-а 12 см. д/12 гаубична батарея остана при турския корпусъ.

Поради лошитѣ кални пѣтища, разваленитѣ мостове, волскитѣ запряжки и много волски коли задъ батареитѣ, полкѣтъ се движеша на 1/2 до 1 преходъ задъ главнитѣ сили на дивизията.

На 16-и декемврий полкѣтъ продължи настѣплението си и ношува: Гаубичното отдѣление при с. Мусу Бей, а отдѣлението на майоръ Максимовъ въ с. Еркезекъ. На 17-и Декемврий гаубичното отдѣление ношува при с. Хайдаръ, а дългитѣ 10'5 см. батареи — при с. Мусу бей. На 18-и Декемврий гаубичното отдѣление ношува при с. Фигарещи Ноу, а 10'5 см. — при К. 173, западно отъ Хайдаръ.

19-и Дикемврий. — Вследствие на четиридневното неприкъснато настѣпление въ дъждъ и мъгла, силенъ студъ и при разкаляни и извънредно трудни за движение пѣтища войницитѣ бѣха много изморени. Но трѣбваше да се преследва противникѣтъ по петитѣ. На 19-и Декемврий III армия настѣпи. 4-а Преславска дивизия имаше задача да достигне вечеръта линията К. 402 — К. 282 — К. 346 — с. Хамчарка, като изпрати силна предна охрана, която да заеме гр. Исакна.

Противникѣтъ предъ армията се бѣ спрѣлъ на главната си арьергардна позиция на линията: Черна — Дуатча — Каибайръ. Предъ фронта на 4-а дивизия той заемаше укрепените си позиции на линията: с. Черна — с. Балабанча.

Вечеръта 4-а дивизия при слаба съпротива на врага зае линията К. 249 (източно отъ Акъ Бунаръ) — К. 242 (югоизточно отъ с. Черна). По нататъкъ дивизията не мо

жа да напредне, поради гъстата мъгла, която пречеше на артилерията да съдействува на пехотата при настъплението.

2-и тежък артилерийски полк получи заповѣдъ отъ командира на 4-а дивизия да се съсредоточи на 19-и Декемврий въ Кжрджалари. Вечеръта дветѣ отдѣления отъ полка достигнаха и се установиха на станъ при с. Кжрджалари.

20-и Декемврий

Понеже на 19-и Декемврий, поради лошитѣ пѣтища, дивизията не можаха да достигнатъ даденитѣ имъ за този день обекти, командуваниятъ армията заповѣда на 20-и дивизиятъ да продължатъ преследването на врага и да достигнатъ даденитѣ имъ обекти.

На 4-а дивизия се заповѣда да завладѣе неприятелската позиция на линията К. 402 — К. 346 — с. Хамчарка, усилената конна дивизия да действува по посока на гр. Мачинъ.

2-и тежък артилерийски полк получи заповѣдъ да се разположи заедно съ гермарската батарея въ с. Акъ Бунаръ. Следъ пристигането на полка въ Акъ Бунаръ, 15-та германска батарея зае позиция северозападно отъ селото съ директриса К. 346 за да съдействува при атаката на 4-а дивизия.

На 20-и Декемврий падна гъста мъгла и 4-а дивизия настѣпи едва къмъ 11 часа. Къмъ 18 часа, следъ силна артилерийска подготовка, дивизията зае неприятелската позиция на линията височината северозападно отъ с. Черна — К. 348 — с. Хамчарка.

21-и Декемврий За 21 и Декемврий 4-а дивизии имаше задача: 1) Отъ заегага на 20-и позиция да развие своя успѣхъ на западъ, като завладѣе К. 402 и да съдействува въ дѣсно на гурския корпусъ; 2) Следъ завладѣването на К. 402 и, следъ излизането на турския корпусъ напредъ на линията Хамчарка — Грестеникъ, да преследва противника съ предна охрана къмъ гр. Исакча.

Въ 6 часа дѣсниятъ флангъ на 4-а дивизия, разположенъ северно отъ с. Балабанча, бѣ контратакуванъ отъ противника. Атаката бѣ отбита съ голѣми за противника зигуби. Срещу лѣвия флангъ на дивизията противникътъ заемаше укрепената си позиция К. 283 — К. 402. Вечеръта дивизията се закрепи здраво на достигнатитѣ мѣста.

Презъ нощта, срещу 22-и декемврий дветѣ 15 см. с. гаубични батареи отъ полка и германската 15 см. с. с. гаубична батарея заеха позиция задъ гребена югоизточно отъ с. Черна, съ задача на другия денъ да продължи настѣплението на дивизията, като обстрелва вражеската позиция на К. 283 — К. 402. Другитѣ батареи останаха въ Акъ Бунаръ.

22-и Декемврий За 22-и на 4-а дивизия се постави задача завладѣе некрятелската позиция въ участъка К. 401 — К. 346 — с. Хамчарка и да се затвърди на севернигѣ склонове на тази позиция, като изпрати предни охрани за преследване на противника.

Презъ деня 4-а Преславска дивизия достигна линията К. 427 — К. 403 — манастиръ Тайца. По заповѣдь, батареитѣ отъ 2-и тежъкъ артилерийскъ полкъ съ германската батарея остана на досегашната си позиции.

23-и Декемврий За 23-и Декемврий на 4-а дивизия се заповѣда да настѣпи и се затвърди на линията К. 256 — К. — с. Циганка — Патирили.

Въ този динъ преднитѣ охрани на 4-а дивизия достигнаха линията К. 304 Тайльоръ — манастиръ Кокошъ. Поради силно пресѣчената и гориста мѣстность, липса на пж тиша, движението бѣше много трудно.

Гаубичното отдѣление (дветѣ с. с. гаубични батареи) и германската батарея, съгласно заповѣдта по 4-а дивизия, заминаха за с. Амчарка, гдето трѣбваше да чакатъ втора заповѣдь. Останалитѣ батареи се премѣстиха въ с. Черна. Командирътъ на 15 см. гаубично отдѣление по своя инициатива, безъ да има нужда, продължи движението и стигна вечерътъ, вмѣсто с. Амчарка въ с. Циганка гдето нощува.

24-и декемврий На 24 декемврий III армия трѣбваше да заеме изходно положение за атаката на преднитѣ позиции при Мачинъ и Исакча, като главния ударъ се нанесе срещу Мачинъ.

На 4-а дивизия се заповѣда да се изнесе на линията К. 456 — северно отъ манастира Тайца. Да насочи тежкитѣ си батареи по шѣсето Черна — Мачинъ.

Отъ направеното разузнаване се установи, че въ участъка на 4-а дивизия движението на тежка артилерия въ

северна посока е невъзможно, защото мѣстността е гориста, силно пресѣчена и нѣма никакви пѣтища. Затова, командирѣтъ на 4-а дивизия заповѣда: 2-и тежък артилерийски полкъ да се групира южно отъ с. Гречи; Командирѣтъ на полка да изучи мѣстността източно отъ това село и да заеме съ тежките батареи позицията, съ запача да бие вражеската укрепена позиция на височинитѣ 161, като използва шосето за Мачинъ. Още сѣщиятъ день полковникъ Ангеловъ избра позицията за 10-о см. отдѣление югозападно отъ с. Гречи, а на 15 см. гаубично отдѣление, което бѣ изпратено въ посока с. Балабанча—с. Хамчерка—с. Циганка даде заповѣдъ да се върне обратно въ с. Черна. Вечерята гаубичното отдѣление пристигна въ с. Черна.

Когато дивизиитѣ заеха на 24-и декемврий изходното си положение за атаката на предмостнитѣ неприятелски позиции при гр. Мачинъ и гр. Исакча, назначенитѣ да поддържатъ допиръ съ противника части, по следитѣ на последния, достигнаха до укрепената му позиция предъ Исакча и я намѣри изпразнена. Нашитѣ разезди влѣзоха въ Исакча, а следъ тѣхъ влѣзе въ града и дѣсната предна охрана на 4-а дивизия (три дружини и две полски батареи). Противникѣтъ отстъпи по двата моста при Исакча.

Боеве за завладѣване на предмостната укрепена позиция при гр. Мачинъ. Почти цѣла Добрулжа бѣ завладѣна отъ III армия. Оставаше едно кѣтче въ най-северната ѣ часть, между Мачинъ и с. Луи́кавица, което се заемаше отъ врага. То бѣ приготвено за упорна отбрана. Руситѣ бѣха укрепили съ по нѣколко линии окопи, обградени съ телени мрежи височинитѣ 90, 161, 456, 197 и 105. Малкиятъ фронтъ на това жгълче позволява най-упорна отбрана.

Мѣстността предъ позицията бѣ силно пресѣчена, планинска, обрасла съ гъсти, едвамъ проходими гори. Настѣпващитѣ войски трѣбваше да пресичатъ и строятъ нови пѣтища за своята артилерия. Противникѣтъ заемаше лѣсовѣтъ всички проходи и пѣтеки и съ огъня си пречатваше на настѣпващитѣ части да дебуширатъ презъ гората. Споредъ сведения отъ пленници, Мачинската укрепена позиция се защитава отъ 10-а и 61-а дивизия, които имали заповѣдъ да се държатъ до последна крайностъ.

Въ 22 часа на 24-и декемврий Командувачиятъ III армия даде заповѣдь за атака на 25-и декемврий, споредъ която:

1) Усилената конна дивизия и 4-а Преславска дивизия да атакуватъ и завладѣятъ Тетъ де Пона при Мачинъ, като 4-а дивизия съ захождане съ дѣсното си рамо напредъ атакува врага въ участъка К. 456 (северно отъ Гречи) — К. 197 (източно отъ с. Жижила) — К. 105; а усилената конна дивизия, следъ силна артилерийска подготовка, съ всички свои и тежки батареи на 4-а дивизия (инсталирани при с. Гречи) да настѣпни и атакува въ връзка съ 4-а дивизия неприятелската позиция въ участъка К. 90 — К. 161 включително.

2) Турскиятъ корпусъ да се групира въ района с. с. Николицель — Мейданкьой;

3) Сборната дивизия да наблюдава и охранява Дунава отъ Исакча до морето.

Началникътъ на 4-а дивизия на 25-и декемврий даде заповѣдь, споредъ която, 2-и тежъкъ артилерийски полкъ янава въ полчинение на командира на конната дивизия.

Командирътъ на полка полковникъ Ангеловъ, щомъ получи заповѣдта, влѣзе въ връзка съ шаба на конната дивизия и получи заповѣдь да подѣржа настѣплението на пехотата при атаката на К. 161.

Въ 21 часа на 25-и декемврий, полковникъ Ангеловъ съ наредба разпореди:

а) Отдѣлението на подполковникъ Максимовъ, две 105 см. батареи, усилено съ 15 см. д/12 гаубична батарея, да заеме презъ тази нощъ позиция източно отъ с. Гречи — при манастирските кжшички съ директриса К. 90, за да анфилира неприятелските батареи задъ този връхъ. Едно-временно съ това, да може да пренесе огъня по К. 161 и по други неприятелски батареи, които сж въ сектора на обстрела на батареите. 15 см. д/12 батарея да бжде готова за стрелба по окопитъ на К. 161.

б) Отдѣлението на майоръ Стояновъ (15 см. с. с. гаубици) да заеме позиция съ дветѣ си батареи югозападно отъ с. Гречи съ директриса К. 161.

в) Престрелката на новопоставените батареи ще се почне на 26-и къмъ 3³⁰ часа, а стрелбата на поражение — когато се даде заповѣдь отъ командира на конната дивизия.

Усилената конна дивизия на 25-и декемврий остана на същата си позиция. Противникът продължава да държи позициите си на К. К. 90 и 161. 4-а дивизия достигна линията К. 197—К. 456.

На 26-и декемврий конната дивизия получи заповед да продължи атаката. Сутринята падна гъста мъгла, която се вдигна едва към 9³⁰ часа. Към 10 часа батареите от полка се пристреляха, както следва: 10⁵ см. батареи — по К. 90, а гаубичните батареи — К. 161. Неприятелските батареи зад К. 90 развиха усилена дейност. По тях откриха огън 12 см. д/28 батарея на поручик Станев, която по заповед на командира на полка бѣ придадена към отделиението на майор Стоянов и 1-а 10⁵ см. батарея.

Съгласно заповедта на армията, действията на 27-и декемврий трѣбваше да започнат въ 8 часа. На дивизиите се поставиха следните задачи: а) 1-а конна дивизия, след грижлива артилерийска подготовка, да атакува енергично и завладѣе К. 161; б) 4-а дивизия да продължи настѣпването си и да завладѣе неприятелската позиция на линията К. 364—К. 197.

Сутринята имаше гъста мъгла, поради която действията почнаха към 13³⁰ часа. Към 12 часа мъглата се вдигна и към 13³⁰ часа командирът на полка получи заповед от командира на конната дивизия да съдействува съ тежките батареи на атаката на К. 161. Полковник Ангелов заповѣда на командирите на отделенията да открият огън. Дългите 10⁵ см. батареи водиха двубой съ неприятелските батареи при К. 90 до 17 часа вечерта, когато огънът от двете страни се прекрати. Гаубичните батареи съсредоточиха огъня си по неприятелските окопи при К. 161. Огънът бѣ ефикасен.

След силната артилерийска подготовка, нашата пехота се понесе въ атаката срещу врага, рдзположенъ при К. 161. До вечерта тя успѣ да завладѣ всичките отдѣлни върхове, които лежатъ предъ главната вражеска позиция, и предъ телената мрежа, но самата К. 161 не успѣ да заеме. Благодарение на доброто артилерийско съдействие, загубите на нашата пехота бѣха незначителни. Противникът претърпя голѣми загуби. Бѣха пленени 2 офицери и 120 руски войници.

Продължение на боятъ отъ На конната дивизия се за-
28-и до 4-и Януарий повѣда да насочи повече час-
ти срещу К. 261 и да съсредоточи огъня на всичката си
артилерия по тази кота. 4-а дивизия да изкара повече ба-
тарей на лѣвия си флангъ и да съдействува на конната ди-
визия при атаката на К. 161

Презъ ношъта гаубичнитѣ батареи отъ полка се изне-
соха напредъ и зеха позиция при рѣкичката която проти-
ча презъ с. Гречи. Дължитѣ батареи останаха на позиция
югоизточно отъ Гречи и презъ дена водиха борба съ не-
приятелскитѣ батареи при К. 90 и при каменната кариера
източно отъ К. 161.

Командуващиятъ III армия заповѣда на 29-и Декемврий
частитѣ да продължатъ атаката:

Конната дивизия да се затвърди на заетата позиция и
подготви съ артилерията си атаката на 4-а дивизия на про-
тивника, който заема каменната кариера североизточно отъ
К. 161.

Презъ дена, батареитѣ на майоръ Стояновъ се пре-
стреляха по каменната кариера, а батареитѣ на майоръ
Максимовъ водиха рѣдка артилерийска стрѣлба съ непри-
ятелскитѣ батареи около К. 60.

За да се обедини командването на всичката артиле-
рия въ участъка на конната дивизия командирѣтъ на пол-
ка бѣ назначенъ началникъ на артилерията въ конната
дивизия.

За действията на 30-и Декемврий командуващиятъ III
армия заповѣда:

а) 4-а дивизия да атакува съ лѣсното си крило про-
тивника на К. 197, а съ лѣвото — каменната кариера (К.457)
северозападно отъ К. 161; б) Усилената конна дивизия да
атакува енергично К. 161. Атаката да се подготви съ мо-
щень артилерийски огънь, като 2 — 3 батареи насочатъ
огъня си срещу кариерата, за да помагнатъ атаката на лѣ-
вото крило на 4-а дивизия.

Сутричъта на 30-и Декемврий, командирѣтъ на полка,
получи заповѣдъ отъ командира на конната дивизия, да
подготви атаката на К. 161.

Подготовката се извърши по следния начинъ: Всичкитѣ
гаубични батареи отъ полка и отдѣлението на майоръ Ди-

митровъ (полски и конни с. с. батареи) съсредоточиха огъня си по окопитъ на К. 161. Дългите батареи отъ отдѣлението на полковникъ Максимовъ стрѣляха по батареитъ задъ и при К. 90, а поручикъ Станчевъ по батареитъ около блатото. Полското отдѣление на подполковникъ Озчаровъ стреля по К. 90 и по с. Каркалиу.

Подъ прикритието на барабанныя огънь по К. 161, къмъ 14:30 часа нашитъ пехотни части настѣпиха решително къмъ височината К. 131. Противникътъ ги посрещна съ силенъ артилерийски, пушеченъ и картеченъ огънь. Къмъ 19 часа нашитъ вериги достигнаха на 100 — 150 крачки предъ теленитъ мрежи на противника, гдето почнаха да се окопаватъ.

3/4-а бригадата, следъ силна артилерийска подготовка, настѣпи по посока на каменната кариера и, следъ упоритъ бой зае окопитъ на протавника източно отъ кариерата и си затвърди на височина.

Презъ нощта срещу 31 и Декемврий съ смѣла нощна атака завладѣ гребена на К. 161. като плени 700 войници, 4 планински орждия и 5 картечници. Противникътъ съ гъсти вериги контраатакува, но бѣ кърваво отбитъ. Нашитъ части се затвърдиха на около 2 км. северно отъ К. 161.

4-а дивизия следъ упорити боеве, завладѣ каменната кариера и К. 197, като плени 300 руски войници.

Сутринята на 31-и се забелѣза силно раздвижване на неприятелската пехота около К. 90 и блатото. Всички тежки и полски батареи съсредоточиха огъня си по тая посока. Подъ прикритието на артилерийския огънь пехотата се доближи на 200 — 300 крачки отъ телената мрежа, а презъ нощта зае К. 90 която бѣ напустната отъ противникътъ, който отстъпи на последната си укрепена позиция предъ градъ Мачинъ.

Рано сутринята на 1-и Януарий 1917 год се заповѣда полскитъ батареи да заематъ позиция около К. 90, за да подържатъ настѣплението на пехотата. Тежкитъ батареи сжщо да се премѣстятъ напредъ за да обстрелватъ съ действителенъ огънь последнитъ позиции на врага. За тежкитъ батареи се избраха позиция задъ К. 90, а за полскитъ— въ дола северно отъ сжщата кота. Презъ нощта срещу

2-и Януарий батареитѣ зеха опредѣленитѣ имѣ позиции.

На 2-и Януарий трѣбваше да се произведе атаката на последнитѣ неприятелски позиции.

Командувашиятъ заповѣда: Сборната дивизия да преследва противника по петитѣ къмъ Бужеку; 4-а дивизия да атакува неприятелската позиция предъ фронта си и да преследва по посока Мачинѣ — Браила.

Въ този день Сборната дивизия завладя К. 105 южно отъ селото и гребена, който се продължава на югъ. 4-а дивизия атакува и завладѣ укрепената позиция на противника при К. 105. Предъ фронта на дивизията противникътъ имаше втора укрепена позиция, непосредствено източно отъ с. Жижила, която започваше отъ Мачинѣ и свършваше при с. Вакарени.

Настѣплението въ усилената конна дивизия, по причина на падналата гъста мъгла, се забави. Къмъ 12 часа всички батареи се присрелѣха по даденитѣ имѣ обекти и прекратиха стрелбата, като чакаха заповѣдь за преминаване на поражение. Въ 13 часа всички батареи откриха барабанинѣтъ огънь по неприятелската позиция предъ Мачинѣ. Подъ прикритието на барабанинѣтъ огънь нашата пехота се доближи на около 1200 крачки отъ тепената мрежа на противника, кждето се затвърди. Настѣплението се затрудняваше отъ силния неприятелски артилерийски и пушеченъ огънь.

Съгласно заповѣдта по III армия на 3-и януарий: а) Сборната дивизия трѣбваше да атакува врага въ участъка с. Вакарени—К. 162; б) 4-а дивизия да атакува по посока на с. Жижила и западно къмъ Браила въ тѣсна свръзка съ конната дивизия; в) Усилената конна дивизия—да продължи енергично атаката къмъ Мачинѣ и северно отъ него въ тѣсна свръзка съ лѣвото крило на 4-а дивизия, като съсредоточи огъня на всичката си артилерия по височинитѣ североизточно отъ града, де то да нанесе и решителния си ударъ.

Командирътъ на усилената конна дивизия бѣ решилъ на 3-и януарий да завладѣ неприятелската позиция по височинитѣ североизточно отъ Мачинѣ съ нощна атака. Тази атака бѣ отменена. Но, на 1/11-а маршева дружина заповѣдта за отмѣняване на нощната атака не е била предадена, следствие на което тази дружина атакува като понесе

голѣми загуби и залегна на 200 крачки отъ позицията на противника, дето остана до 15 часа.

Въ 14 часа, когато противникътъ, който заемаше К. 166 срещу 4-а дивизия, обсипанъ съ силенъ артилерийски огънь се разколеба Това разколебание се отрази и на противника предъ конната дивизия. Тогавъ дветѣ дѣснофлангови дружини се хвѣглиха напредъ и завладѣха неприятелската позиция, следъ което настѣпи и 9-и германски полкъ. Къмъ 16 часа гр. Мачинъ бѣ завладѣнъ. Руситѣ отстъпиха въ безпорѣдѣкъ къмъ Гечетъ. Забелѣзваше се какъ руската кавалерия съ извадени сабли се мѣчеше да върне отстъпващата пехота. Нашитѣ полски батареи бѣха останали много назадъ и стрелѣха на предѣлни разстояния. Тѣ получиха заповѣдъ да излѣзатъ на позиция на югъ отъ Мачинъ за да преследватъ съ огънь отстъпващия противникъ. 4-а дивизия, следъ упоритъ бой, завладѣ К. 166 и с. Жижила, като плени 500 войници и 7 картечницѣ.

Командувашиятъ армията, на 3-и януарий издаде оперативна заповѣдъ, съ която на армията се заповѣдаше на 4-и януарий да продължи енергично преследването на врага къмъ Гялацъ и Браила: а) Сборната дивизия да преследва по посока на Гялацъ; б) 4-а дивизия, къмъ която се придаватъ всички пехотни и артилерийски части, действащи до сега при конната дивизия (безъ конната батарея) да продължи преследването къмъ Гечетъ—Браила; в) Конната дивизия, остаена около Искѣча и Тулча, да наблюдава и охранява дѣсния брѣгъ на Дунава отъ с. Туркѣя до Черно море.

Въ този день армията продължи настѣплението си срещу последнитѣ позиции на врага, които той продължаваше да държи на дѣсния брѣгъ на Дунава. 4-а дивизия настѣпи отъ Мачинъ и К. 110 къмъ Браила. Нашитѣ части обстрелвани съ артилерийски огънь отъ лѣвия брѣгъ на Дунава и съ пехотенъ отъ дѣсния, вечерта взеха Гечетъ. Сборната дивизия, следъ упоритъ бой, завладѣ укрепената позиция на врага, която започваше отъ с. Вакарени и вървеше по южнитѣ склонове на К. 162 и по нататѣкъ до Балта Жижила. Противникътъ отстъпи по дѣсната ивица с. Гарванъ-Бужаку.

Щабътъ на 2-и тежкъ артилерийски полкъ съ бата-

реитѣ отъ полка се премѣсти въ този день въ гр. Мачинѣ, като 12 см. д/23 батарея на поручикъ Станевъ зае позицията северозападно отъ Мачинѣ а две 15 см. гаубични батареи заминаха по посока на с. Жижила за съдействие на сборната дивизия.

И така, следъ четиримесечна непрекъсната и упорита борба съ двойно по многочисленъ противникъ, III армия на 4-и януарий 1917 г. изгони врага отъ Добруджа, който отстъпи на лѣвия брѣгъ на Дунава. Нашитѣ части, преследвайки противника, достигнаха носа Бужеку (К. об срещу Галацъ) и дѣсния брѣгъ на Дунава срещу Браила, а нѣкои части бѣха минали Дунава и влѣзли въ самия гр. Браила.

Въ боеветѣ около Мачинѣ е изстреляно:

отъ 15 см. д/12 гаубици 1309 изстрела,

отъ 15 см. руски с. с. гаубици 1058 изстрела,

отъ 105 см. д/35 не с. с. орджия 2653 изстрела,

отъ 15 см. д/15 с. с. гаубици 910 изстрела,

отъ 12 см. д/28 орджия 893 изстрела,

Загуби на полка: ранени подпоручикъ Меркадовъ, 2 бомбардири и 4 канонири.

13. Отбраната на дѣсния брѣгъ на Дунава.

Щабътъ на групата Макензенъ още на 31-и декемврий 1916 год. заповѣда следъ като армията прогони окончателно противника отъ Добруджа, задачата и ще бѣде да отбранява заегата областъ срещу всички неприятелски нападения. Затова да се подготвятъ още отъ сега редъ позиции. Покрай тази задача армията да очисти и Дунавската дѣлта отъ противника и да разруши всичкия неприятелски материалъ отъ параходи.

За изпълнение на тази задача командувачиятъ III армия издаде оперативна заповѣдъ, споредъ която: района за отбрана се раздѣли на два участъка:

а) Лѣвъ участъкъ отъ линията Мачинѣ — Галацъ до 4 км. източно отъ Исакча се даде за отбрана на 4-а дивизия и придадения къмъ нея 2-и тежъкъ артилерийски полкъ;

б) Дѣсенъ участъкъ отъ източната граница на участъка на 4-а дивизия до участъка на сз. Георгиевския рѣкавъ се отбранява отъ Сборната дивизия.

Въ указанитѣ участъци командиритѣ на дивизиитѣ трѣбваше да укрепятъ позициитѣ.

Командирътъ на 4-а дивизия организира отбраната на дѣсния участъкъ така: 1-а бригада да отбранява участъка отъ 4 км. източно отъ Исакча до К. 76 (западно отъ с. Ракелъ); 2-а бригада да отбранява участъка отъ К. 76 до линията Галацъ—Мачинъ; 3-а бригада остави въ свое разпореждане. На командира на 2-и тежъкъ артилерийски полкъ заповѣда да разпорежи да се поставятъ на позиция по брега на Дунава следнитѣ тежки батареи: а) Една 15 см. 115/24 гаубична с. с. батарея южно отъ Исакча въ участъка на 1-а бригада; б) Една 12 см. 128 батарея при К. 86, въ участъка на 2-а бригада; в) Германската 15 см. моторна батарея на К. 87 при с. Гарванъ.

Полковникъ Ангеловъ разпорежи и следнитѣ батареи заеха позиция: а) 15 см. 115/24 гаубична батарея южно отъ Исакча; б) 12 см. 128 батарея на поручикъ Станеау при К. 86 (Буджеку); в) Германската 15 см. батарея при с. Гарванъ. Останалитѣ батареи се върнаха въ с. Черна, дето стигнаха на 6-и януарий.

Къмъ срѣдата на месецъ януарий сборната дивизия бѣ смѣнена отъ 12-а дивизия, която пристигна отъ Ромъния.

На 2-и февруарий 1917 год. командувациятъ III армия раздѣли дадения за отбрана на армията районъ на три участъка:

а) Дѣсния участъкъ — 1-а конна дивизия Отбранява участъка отъ устието на Св. Георгиевския каналъ до с. Парлита.

б) Срѣденъ участъкъ — 12-а п. дивизия. Отбранява участъка отъ с. Парлита включително до манастира Соунъ включително.

в) Лѣвъ участъкъ — 4-а дивизия. Отбранява участъка отъ манастира Соунъ до с. Гечетъ.

На 10-и февруарий дветѣ 105 см. 135 не с. с. батареи отъ отдѣлението на подполковникъ Максимовъ и 15 см. 115 с. с. гаубична батарея заминаха за Тулча, за да смѣнятъ тежкитѣ батареи отъ 1-и тежъкъ артилерийски полкъ, които се намираха въ участъцитѣ на 12-а и 1-а конна дивизия. 1-а 105 см. дълга и 15 см. гаубична батарея заминаха по пътя Черна—Тулча и заеха позиция при Тулча въ участъка на

12-а п. дивизия, като влезе въ подчинение на командира на дивизията, а 2-а 10⁵ см. батарея замина по пътя Черна — Сарягьоль — Бешъ Тепе, като зае позиция при Бешъ Тепе и влезе въ подчинение на командира на конната дивизия.

На 18-и февруарий 1917 год. въ с. Черна се формира към полка едно 12 см. д/28 артилерийско отделение, състоящо се от четири 12 см. д/28 не с. с. батареи. За командир на отделието бѣ назначенъ подполковникъ Тодоровъ. Батареитѣ командоваха: 1-а капитанъ Генишевъ; 2-а — поручикъ Станевъ; 3-а — капитанъ Рачевъ и 4-а — поручикъ Пилашевъ. Батареитѣ се намираха: 2-а — на позиция при К. 86, 3-а — на позиция при Исакча, 1-а — въ Русе и 4-а — въ Силистра.

На 20-и февруарий щабътъ на полка се премѣсти въ вилъ Бодила (южно отъ Исакча), а гаубичното отделение — въ с. Алибекьой. 1-а 15 см. д/12 не с. с. гаубична батарея се превържжи съ руски, а 3-а 15 см. д/12 не с. с. гаубична батарея — съ сръбски гаубици. Тукъ батареитѣ водиха редовно занятия по новата материална часть. За командир на гаубичното отделение, вмѣсто майоръ Стояновъ, който получи друго назначение, бѣ назначенъ майоръ Танинчевъ.

На 20-и февруарий пристигна отъ Русе 1-а 12 см. д/28 батарея, а на 30-и мартъ отъ Силистра 4-а 12 см. д/28 батарея.

На 26-и февруарий 1-а 12 см. д/28 батарея зае позиция въ участъка на 4-а дивизия — при с. Ракель. Презъ месецъ мартъ заеха позиция въ участъка на 4-а дивизия около Исакча и К. 71 (източно отъ Исакча) и останалитѣ две 15 см. с. с. гаубични батареи. Презъ май зае позиция въ участъка на 4-а дивизия и 4-а 12 см. д/28 батарея.

И така, къмъ началото на месецъ юний 1917 год. 2-и тежъкъ артилерийски полкъ бѣ разположенъ; 1) Щабътъ на полка при вилъ Бодила; 2) 12 см. отделение на подполковникъ Тодоровъ на позиция въ участъка на 4-а дивизия отъ гр. Исакча до К. 86 (Буджеку); 3) Гаубичното отделение на майоръ Танинчевъ, съ тритѣ си батареи около Исакча и К. 71, а четвъртата батарея при гр. Тулча въ участъка на 12-а пехотна дивизия; 4) 10⁵ см. отделение на подполковникъ Максимовъ — една батарея при Тулча, въ участъка на

12-а дивизия, а другата при Бешъ Тепе — въ участъка на конната дивизия.

При това разположение полкътъ прекара годината 1917 и частъ отъ 1918 год.

Г Л А В А II.

Бойна дейность на 10⁵ см. д/30 отдѣление на южния фронтъ презъ 1915-1916-1917 г.

10⁵ см. артилерийско отдѣление на подполковникъ Славовъ, преименовано въ 412 тежко артилерийско отдѣление (11-а и 12-а 10⁵ см. д/30 батареи), получи заповѣдь да заmine отъ Шуменъ по желѣзница за Гюшево, а отъ тамъ за Куманово. На 9 и ноемврий 1915 год. отдѣлението замина за Гюшево и излѣзе отъ състава на полка. На гара Гюшево отдѣлението бѣ разтоварено и отправено къмъ Велесъ.

На 14 и декемврий 1915 год. 3 и Видински тежъкъ артилерийски полкъ бѣ събранъ въ Щипъ. На 27-и декемврий, командирътъ на полка получи заповѣдь, че къмъ полка въ оперативно отношение се придава 10⁵ см. отдѣление отъ 2-и Шуменски тежъкъ артилерийски полкъ, което се намирало въ с. Костурино. На 31-и декемврий, 3 и тежъкъ артилерийски полкъ получи заповѣдь на 5-и януарий 1916 год. да трѣгне отъ Щипъ за с. Секирникъ и Туловъ, дето ще остане на продължителна почивка. Командирътъ на полка заповѣда на 10⁵ см. отдѣление отъ 2-и Шуменски тежъкъ артилерийски полкъ на 8 и януарий да пристигне и разположи въ с. Босилово, като влѣзе въ подчинение на командира на 3 и тежъкъ артилерийски полкъ. Отдѣлението пристигна въ с. Босилово на 8 и януарий 1916 год. и тукъ прекара около 4 месеци.

На 16-и априль 1916 год. 1-а 10⁵ см. д/30 батарея командувана отъ капитанъ Танинчевъ замина за Бѣхча Овасж (при Дойранското езеро) дето стигна на 18 и априль и влѣзе въ подчинение на командира на 2-а дивизия.

112-а бригада заемаше укрепена позиция отъ северния край на Дойранското езеро презъ с. Николичъ до в. Висока Кула включително. Въ дѣсно заемаше позиция 9-а дивизия, а въ лѣво — 211-а бригада. Батареята зае позиция въ участъка

на 112-а бригада, на югоизточните склонове на Висока Чука — западно от височината „Папрат“. На 7-и октомври 1916 год. 112 бригада бѣ смѣнена съ 111-а бригада. 1-а 105 см. батарея остана на позицията си и действа въ участъка на 1-а планинска дивизия.

На 2-и май 1916 год. 3-и тежък артилерийски полкъ получи заповѣдъ да се премѣсти отъ района Секирникъ — Тулово — Орманъ въ долината на р. Струма и влѣзе въ подчинение на 7-а дивизия. На 5-и май щабътъ на 105 см. отделение съ 2-а 105 см. батарея, и съ парковото отделение, въ състава на 3-и тежък артилерийски полкъ, стигна и се установи въ с. Орманъ Чифликъ. На 29-и май 7-а дивизия навлѣзе въ гръцка територия и зае Драгутинското укрепление при Рупелския проходъ. На 2-а юний 1916 год. 2-а 105 см. батарея зае позиция при Драгутинското укрепление, на която остана до 26-и юлий 1916 год. На 27-и юлий щабътъ на 105 см. отделение съ 2-а 105 см. батарея и парковото отделение, тръгнаха за Бѣлсидца планина за да влѣзатъ въ състава на планинската дивизия. На 31-и юлий орджията на батареята бѣха изкарани на Бѣлсидца планина по шосето с. Конарине — билото на планината. Батареята зае позиция при Марка № 116 между в. Тумба и в. Лозенъ, въ участъка на 211-а бригада и влѣзе въ подчинение на командира на планинската дивизия.

На 14-и августъ въ 9³⁰ часа батареята, въ присѣдствието на командира на 11-а дивизия откри огънь на разстояние отъ 9 до 12 км. по следните цели;

а) По неприятелската полска батарея при севироизточната окрайнина на Дова Тепе; б) По бивака югоизточно отъ Дова Тепе; в) По кавалерийския бивакъ при с. Сарчево. Хората и конетѣ се разбѣгаха въ разни посоки; г) По голѣмъ складъ съ бойни припаси при с. Махмузлий. Забелѣза се разбѣгане на хора и кола. Стенитѣ на задното здание бѣха съборени; д) По заласкирания бивакъ западно отъ с. Тодорово. Попадения въ бивака и разбѣгвания на хора.

На 15-и августъ батареята откри огънь по неприятелския складъ при Махмузлии и по движещитѣ се пехотни колони и товарни коне по пѣтя с. Тодорово — с. Махмузлии и пѣтя с. Махмузлии — с. Акъ Бѣзалжкъ. Хората и конетѣ се разбѣгаха и скриха въ доловетѣ. Въ скоро време батареята

бѣ обстреляна отъ неприятелска 105 см. батарея, разположена на дълбоко закрыта позиция южно отъ Акъ Бозалъкъ. Неприятелската батарея изстреля 40 снаряди. Тя успѣ да се пристреля точно. Снарядитѣ ѝ попаднаха на 4 — 5 м. въ страни отъ орждията. Смъртно бѣ раненъ телефониста младши подофицеръ Желю Ив. Димовъ, който изпратенъ въ болница почина на 17-и августъ. Въ 10 часа батареята получи заповѣдь да се измѣсти отъ сегашната си позиция и да заеме такава при марка № 118 (при в. Тумба). Още презъ нощта войницитѣ отъ съседнитѣ роти на 4-и пехотни македонски полкъ закараха на ржце орждията на новата позиция. Батареята се окопава презъ цѣлата нощ и на 16-и августъ бѣ готова за стрелба. Отъ тази си позиция батареята обстрелва следнитѣ цели;

а) Неприятелски движущи се батареи при с. Махмузлий, които повърна назадъ; б) Неприятелската дългобойна батарея южно отъ село Акъ Бозалъкъ; в) По неприятелската батарея, источно отъ с. Долни Порой, която обстрѣлваше нашитѣ пехотни части, каго я застави да замлъкне; г) По батарея № III, североисточно отъ с. Тодорово, която също застави да замлъчи; д) По батарея № I североисточно отъ Дова Тепе.

На 27-и Августъ командирѣтъ на 22-и Артилерийски полкъ раздѣли позицията на три участъка, лѣвъ, срѣденъ и дѣсенъ. За началникъ на артилерията въ срѣдния участъкъ бѣ назначенъ командира на 105 см. d130 артилерийско отдѣлени подполковникъ Славовъ. Въ участъка влизаха: 2-а батарея отъ отдѣлението му и 9-а планинска батарея (2 орждия) отъ 21-а артилерийски полкъ. Презъ времето отъ 27-и Августъ до 29-и Септемврий 2-а батарея обстрѣлва съ точенъ огънь: една колона артилерийски запряжки, които разпрѣстна; една пехотна колона въ с. Тодорово; конния бивакъ при с. Тодорово и колона отъ 46 камиона.

На 14-и Септемврий нашата пехота северно отъ с. Палмишъ, която трѣбваше да атакува неприятелския постъ на Чукага, иска артилерийска помощъ. Въ 14:30 часа 2-а батарея откри огънь по неприятелската дългобойна батарея, за да не ѝ даде възможностъ да стрѣля по нашата пехота. Нашитѣ части атакуваха италианскитѣ пехотни части и заеха селата Долни Порой, Мжгница, Шугово, Палмишъ и Св. Пет.

ка. Противникът отстъпи южно отъ рѣката и почна да се окопава по политъ на Круша планина. Всѣки пжтъ, когато нашата артилерия се обаждаше, неприятелската 105 см. батарея се нахвърляше върху 2-а батарея съ ураганенъ огънь, но безрезултатно.

На 20-и Септемврий 2-о орждия се премѣсти при марка № 109 въ района на 311 а бригада. Презъ времето отъ 27-и Септемврий до 31-и Декемврий 1916 год 2-а батарея обстрѣлваше неприятелскитѣ полски батареи, които сж откривааи огънь по нашитѣ предни пехотни части и често водеше борба съ неприятелската дългобойна батарея № 1, която бѣ принудена да се премѣсти въ лавчината 1000 м. южно отъ старата си позиция, но пакъ се издаваше по блѣсъцитѣ.

Отъ 24-и Декемврий неприятелската батарея № 11 пресетана да се обажда. Навѣрно бѣ премѣстена на другъ фронтъ. 2-о орждие отъ 2-а батарея се премѣсти при марка № 104, а 1-о орждие зае позиция при марка № 114.

Отъ 15-и Ноемврий върховетѣ на Бѣласица бѣха вече покрити съ снѣгъ и гъста мъгла, която не се вдигаше по цѣли седмици. Презъ месецъ Декемврий се появиха страшни снѣжни виелици и бури, заледѣване на снѣга и засипване на пжтищата. Движението се прекѣсваше за 3—4 дена догдето се разчистятъ пжтищата. Войниците отъ батареята, подслонени въ студениѣтъ, влажни и димящи огнища, землянки, съ високъ духъ, смѣло и спокойно отстояваха тѣзи незгоди и природни стихии.

Така мина 1916 год., дойде 1917 година, презъ която батареята остана сжщо на Бѣласица планина.

Всички неприятелски батареи заемаха закрити позиции и се достигаха отъ нашата 2-а 105 см. батарея. Благодарение на това, че нашата позиция бѣ на по-високо, неприятелскитѣ батареи биваха открити по блѣсъцитѣ.

Неприятелската пехота се окопаваше въ политъ на Круша планина и се ограждаше съ телени мрежи.

Нашата 2-а батарея достигаше и обстрѣлваше всички неприятелски полски батареи, съ изключение на дългобойната батарея при К. 848, и ги принуждаваше да замлъкнатъ, или да се измѣстятъ на нова позиция. Тя обстрѣлваше складоветѣ и бивацитѣ на Два Тепе, следствие на което, про

тивникът отдръпна биваците си вън от досегаемостта на батареята. Пехотата се дълбоко окопа и спря всякакво движение през дола. Неприятелските батареи замълчаха за дълго време. През месец Юлий 1917 год. се обаждаше само дългобойната батарея при К, 848 и полските батареи около с. Махмузлии.

През месец Юлий противника за да избъгне маларията, която върлуваше по това време въ долината на рѣка Буткова, се оттегли по срѣдата на северните склонове на Круша планина, като задържа окопите си на Дова Гале.

Г Л А В А III

Бойна дейност на сборното артилерийско отдѣление при Шуменски укрепенъ пунктъ.

1. Въ Шуменски укрепенъ пунктъ.

Сборното артилерийско отдѣление, командвано отъ майоръ Марашлиевъ, остана въ Шуменския укрепенъ пунктъ до 1-и Ноемврий 1916 год. Животътъ на отдѣлението презъ този периодъ, може да се каже, бѣ почти мирновремененъ. Произвеждаха се редовно занятия, изучаваха се секторитъ на крепостта, особено североисточния, избраха се позиции за батариите отъ отдѣлението, запасни батареи и се почна тяхното изкопаване, построиха се землянки за хората, произведоха се стрѣлби и др.

На 3-и Февруарий 1916 год., съгласно тайна наредба по Шуменския укрепенъ пунктъ, отъ придаденитъ къмъ сборното отдѣление 2-а, 3-та, и 4-а 87 см. с. с. батареи се образува нова 87 см. с. с. артилерийско отдѣление, командвано отъ майоръ Димитровъ. Къмъ 3-и Февруарий батариите отъ отдѣлението заемаха позиции: 2-а на капинанъ Родевъ при Зебекъ Табия; 3-а на поручикъ Величковъ при Чакмакдж Табия; 4-а на поручикъ Стояновъ при Илчовъ Баиръ. На 22-и и 23-и Августъ 1916 год. 2-а и 3-а батареи заминаха за Бургаския укрепенъ пунктъ. Въ Шуменския укрепенъ пунктъ остана 4-а 87 см. не с. с. батарея отъ отдѣлението.

На 2-и Септемврий 1916 год. 1-а 75 см. не с. с. батарея отъ сборното отдѣление бѣ разформиравана. Материалната частъ бѣ здадена въ допълняващата батарея при полка, а личния съставъ замина за Тутраканъ.

На 14 и Октомврий 1916 год. 1-и и 2-и кулолни взводе заминаха за Тутраканъ, като зладоха материалната частъ въ допълняващата батарея. Въ сборното отдѣление остава само 1 а 8'7 см. не с. с. батарея.

Командирътъ на отдѣлението на 8-и Октомврий бѣ получилъ съобщение, че отдѣлението ще бжде превъоръжено съ 77 см. с. с. оръдия. На 16-и Октомврий 1916 год. пристигнаха скорострѣлнитѣ 76 см. с. с. оръдия. 1-а и 4-а 8'7 см. не с. с. батареи се превъоръжиха съ 77 см. с. с. оръдия и съставиха ново скорострѣлно отдѣление командувано отъ майоръ Марашлиевъ и, което замѣни сборното отдѣление. До 31-и Октомврий 1916 год. отдѣлението остана при Шуменския укрепенъ пунктъ и произвеждаше занятия при новата материална частъ, а на 25 и Октомврий произведе артилерийска стрѣлба отъ Московъ Табия по посока на могилитѣ при Кабиюкъ.

2. Въ крепостта Силистра.

Отдѣлението получи заповѣдь да заминe за Силистра. На 1-и Ноемврий 1916 год. въ 8 часа отдѣлението тръгна за Силистра по пътя Шуменъ—Ерикли—Чобанъ НасуФъ Аккадънларъ—Алфатларъ—Калипетрово. На 7-и Ноемврий пристигна въ Силистра, като измина 110 км. при една дневка въ Аккадънларъ. На 8-и Ноемврий, командирътъ на отдѣлението майоръ Марашлиевъ бѣ назначенъ началникъ на артилерията въ крепостта Силистра. Сжщия денъ той избра позиции за 1-а 77 с. с. батарея южно отъ с. Острово, и за 2-а 77 см. с. с. батарея на Иланлъ Табия. До 16-и Ноемврий батареитѣ бѣха готови за действие. На тѣзи си позиции батареитѣ останаха до 13-и Декемврий 1916 год. Презъ това време тѣ водѣха борба съ неприятелскитѣ батареи, разположени по лѣвия брѣгъ на Дунавъ, които обстрѣлваха Силистра; обстрѣлваха неприятелскитѣ пехотни позиции, разположени по лѣвия брѣгъ на Дунава срещу Силистра.

3. Въ Ромѣния. —настъпление къмъ укрепената отбранителна линия Визирулъ—Шибанещи Ноу—Дунава.

Следъ боеветѣ при Букурещъ. ромънската армия бѣше вече негодна за бой. Изтощена, разнебитена, тя трѣбваше да се уреди и отпочине. Оттѣглянето на ромънската

армия можеше да стане само при руска помощ, която бѣ дадена.

Вечерта на 7-и Декемврий 1916 год. генералъ Истра-ти даде заповѣдь частитѣ на ромънската армия да се отте-глятъ на лѣвия брѣгъ на р. Яломница. Фелдмаршалъ Маке-зенъ заповѣда: 1) Дунавската армия да преследва противни-ка; 2) Българскитѣ опълченски войски, които отбращаваха Дунава, да се събератъ при Силистра.

На 8-и Декемврий ромънскитѣ войски се отте-ляха заеха позиция на лѣвия брѣгъ на р. Яломница въ учас. Адънкьой — Урачени. Източно отъ тѣхъ бѣ 4-и руски корпусъ. Въ този денъ 115 а опълченска дружина ~~руски~~ **руско** завладѣ Олтеница,

На 9-и декемврий две дружини отъ 5-и маршеви полкъ (отъ отряда на генералъ Назлъмовъ) минаха Дунава и за-еха гр. Каларашъ.

На 12-и декемврий 1916 год. командирѣтъ на отдѣле-нието получи заповѣдь отъ началника на Силистренския гарнизонъ отдѣлението, заедно съ 75 см. с. с. батарея, да се прехвърли на лѣвия брѣгъ на Дунава, въ гр. Каларашъ и остане въ разпореждане на командира на 5-и маршеви полкъ.

Командирѣтъ на отдѣлението разпореди прехвърлянето да стане въ следния редъ: 1-а 75 см. с. с. батарея, 2-а 77 см. с. с. батарея и следъ нея 1-а 77 см. с. с. батарея.

На 13-и се прехвърли съ сѫлове и лѫлки 1-а 75 см. с. с. батарея. На 14-и декемврий си прехвърли по лѣвия брѣгъ на Дунава 2-а 77 см. с. с. батарея и въпнага подъ прикритието на рота отъ 16-а гранична дружина продължи пжтя си за Каларашъ, лето ношува. Сжщиятъ денъ генералъ Назлъмовъ заповѣда на командира на 5-и маршеви полкъ въ Каларашъ, като остави две роти въ града, съ всички останали части да настѣпи и заеме Фетеша. На 15-и отряда продължи настѣплението и съ преднитѣ си части зае Фете-ши. 2-а 77 см. с. с. батарея ношува въ Олтени. 1-а 77 см. с. с. батарея този денъ се прехвърли презъ Дунава и ношу-ва въ Каларашъ.

На 16-и декемврий, генералъ Назлъмовъ получи запо-вѣдь да заеме Циндерей на р. Яломница и образува тетъ-де понъ срещу Хърсово. На 16-и декемврий руско-ромън-

скитѣ войски напустнаха позицията си на р. Калмуциулъ и отстъпиха на укрепената си позиция Римникулъ — Съратъ. Сжщия денъ 2-а батарея ношува въ Фетеша, а 1-а — тръгна за Фетеша и ношува въ с. Розети.

На 17-и декемврий генералъ Назлъмовъ трѣбваше да съсредоточи отряда въ с. Лучиулъ. Вечерята батареитѣ ношуваха: 7-5 см. — въ Лучиулъ, 1-а 7-7 см. — въ с. Савиени; 1-а 7-7 см. — въ с. Кокарджа.

На 18-и декемврий, 7-5 см. батарея има дневка въ с. Лучиулъ, 2-а 7-7 см. батарея съ 5-а конна бригада стигна до с. Жоржени, а 1-а 7-7 см. батарея достигна Фетеша, дето ношува.

На 19-и декемврий, 7-5 см. батарея ношува въ Германяска, където зѣе позиция 2-а 7-7 см. батарея пристигна съ 5-а конна бригада отъ Жоржени въ чифлика Маргеломанъ, дето по заповѣдъ на командирѣтъ на конната бригада зѣе позиция (единъ взводъ въ самия чифликъ, а другия взводъ — източно отъ селото Жоржени — на островъ Вака. 1-а 7-7 см. батарея пристигна въ Лучиулъ.

На 20-и декемврий, 1-а 7-7 см. батарея пристигна въ с. Германяска и се присъедини къмъ отряда, а останалитѣ две батареи се укрепяваха на заетитѣ позиции — при Германяска и островъ Вака.

На 21-и декемврий, 1-а 7-7 см. батарея бѣ назначена въ състава на предната охрана на отряда — 1-а маршева дружина, която имаше за задача да заеме с. Парлиша заето отъ руситѣ. Предната охрана зѣе Парлиша, а батареята обстреля отстъпващия противникъ, като изстреля 175 снаряда. Батареята следъ това зѣе позиция при 7-5 см. батарея. Вечерята отряда зѣе следното разположение: 2-и коненъ полкъ въ с. Стойка; 5-и маршеви полкъ съ дветѣ батареи при с. Германяска; Отряда на полковникъ Банановъ съ 2-а 7-7 см. батарея въ с. Жоржени и образува тетъ де понъ.

На 22-и декемврий, отряда получи заповѣдъ да прикрие дѣсния флангъ на Дунавската армия. 7-5 см. батарея презъ цѣлия денъ води рѣдка стрелба съ неприятелскитѣ батареи при Цибанеши Ноу. Противникътъ бѣ използвалъ всички могилки за наблюдателни пунктове и презъ цѣлия денъ търси 7-5 см. батарея, но напраздно. 1-а 7-7 см. бата-

рея остана въ наблюдателно положение. На 23-и декемврий 7'5 см. батарея откри огънь по неприятелската батарея на западната крайнина на Цибанеши Ноу. 1-а 7'7 см. батарея остана въ наблюдателно положение. 2-а 7'7 см. батарея продължи окопаването си при Маргеломанъ.

На 25-и декемврий 7'5 см. батарея обстреля неприятеля. 1-а 7'7 см. батарея остана въ наблюдателно положение.

На 26-и декемврий отрядътъ настъпи къмъ укрепената неприятелска позиция при Цибанеши Ноу — Визирулъ. 1-а 7'7 см. батарея бѣ придедена къмъ предната охрана на отряда. Когато пехотата влезе въ близко съприкосновение съ противника, батареята излезе на позиция на около 4 км. североизточно отъ Германяска и откри огънь по неприятеля. Още следъ първитѣ изстрели противникътъ (конница) се разбѣга изъ полето. Нашата пехота продължи настъплението си. Батареята зае нова позиция на гребена 5 км. южно отъ Цибанеши Ноу и откри огънь по вражеската батарея, която силно обстрелваше нашата пехота. Неприятелската батарея бѣ заставена да прекрати огъня по си. Батареята ношува на заетата по

4. Боятъ за завладѣването на укрепената неприятелска позиция Визирулъ—Цибанеши Ноу—Дунава.

Презъ ношъта срещу 27-и декемврий командувещиятъ Дунавската армия генералъ Кошъ заповѣда презъ ношъта да се следи зорко за противника и, ако се забележи отстъпление отъ укрепената линия, веднага да се преследва. На 27-и армията да настъпи по цѣлия фронтъ и да атакува врага: на укрепената му линия Цибанеши Ноу — Визирулъ — Берлещи Багдадъ: а) Отряда на генералъ Назлъмовъ да заеме Цибанеши Ноу; б) 26-а турска дивизия да заеме Визирулъ; 1-а дивизия да атакува противника въ участъка си; г) 12-а дивизия да атакува също въ участъка си.

На 27-и декемврий 1-а 7'7 см. батарея остана на същата си позиция въ наблюдателно положение. Същия день при нея зае позиция 7'5 см. батарея.

На 28-и декемврий сутринъта, двете батареи откриха огънь по неприятелскитѣ окопи при Цибанеши Ноу и по отдѣлнитѣ здания на чифлика, които се намираха на около 200 крачки задъ пехотнитѣ окопи и служеха за наблюдателни

пунктове на вражеската артилерия. До 12 часа всички здания бѣха полуразрушени. Къмъ 14 часа 75 см. батарея пренесе огъня си по неприятелскитѣ окопи, а 1-а 77 см. батарея откри огънь по вражеската батарея, въ срѣдата на Цибанеши Ноу. Огънятъ бѣ много точенъ. Вражеската батарея бѣ заставена да замлъкне. Къмъ 16 часа неприятелската пехота настѣпи да вземе втората линия окопи, но съ огънь отъ нашитѣ батареи бѣ повърната назадъ. Неприятелскитѣ батареи отъ селото Цибанеши Ноу, за да подържатъ своята пехота, откриха силенъ огънь по нашитѣ батареи. Започна се ужасенъ артилерийски двубой. Въ резултатъ, противникътъ имаше 2 орждия разрушени, 1 офицеръ и 5 войника убити и 4 ранени. Въ този бой 1-а 77 см. батарея имаше 2 войника ранени.

На 29-и декемврий имаше съмнение, че противникътъ е очистилъ позицията при Цибанеши Ноу. 1-а 77 см. батарея по заповѣдъ на командира на 5-и маршеви полкъ даде нѣколко изстрела. Противникътъ не се обади. Къмъ 8 часа батареята получи заповѣдъ да прекрати огъня, защото противникътъ е отстъпилъ и е преследванъ отъ нашата конница.

Въ 8³⁰ часа батареитѣ се снеса отъ позиция и настѣпиха къмъ Цибанеши Ноу, като заеха позиция северчо отъ с. Чипаруль и обстреляха неприятелската пехота и батарея, заела позиция въ гробищата на с. Валя Канапей.

На 30-и декемврий въ 8 часа, по заповѣдъ на командира на 5-и маршеви полкъ, батареитѣ запрѣгнаха и тръгнахъ заедно съ пехотата къмъ с. Валя Канапей по следитѣ на отстъпващия врагъ. Къмъ 13 часа заеха позиция на северната крайнина на с. Валя Канапей и откриха огънь по неприятелскитѣ пехотни и кавалерийски части. Батареитѣ ношуваха на заетитѣ позиции. 2-а 77 см. батарея бѣ на позиция при чифлика Мергеломанъ.

На 31-и декемврий отряда настѣпи отъ с. Валя Канапей по шосето Визируль — Браила. Батареитѣ заеха нова позиция на 2 км. северно отъ селото и откриха огънь по неприятелскитѣ окопи и неприятелската батарея при с. Тикилещи, която обстрелваше нашата настѣпваща пехота. Въ 11 часа батареитѣ промениха позициитѣ си, като излѣзоха още 2 км. напредъ и откриха огънь по врага, като обстреляха и разрушиха кантона на 17-и километъръ, който слу-

жеше за наблюдателен пункт на врага. Въ кантона бѣха убити десетина неприятелски войника.

На 1-и януарий 1917 год. нашитѣ пехотни части (5-и маршеви полкъ) съ дветѣ батареи настѣпи къмъ Бреила. Следъ като отряда бѣ изминалъ около 2 км. неприятелскитѣ батареи, разположени при Тикилеша въ 11 часа откриха силенъ огънь, по настѣпващитѣ наши части. Батареитѣ веднага заеха позицията по дветѣ страни на шосето и откриха огънь по появилия се по шосето неприятелски брониранъ автомобилъ (танкъ), които съ своитѣ две оръжия силно обстрелваше нашата пехота. Следъ нѣколко изстрела, далечинъ отъ нашитѣ две батареи, бронирания автомобилъ избѣга. Следъ това 1-а 75 см. батарея съ единъ си взводъ обстреля неприятелската батарея при Тикилеша, а другия взводъ и 1-а 77 см. батарея обстрелваха презъ цѣлия день неприятелскитѣ окопи при чифл. Дисманъ Чучей и южнитѣ на сѣщия чифликъ, които служеха за наблюдателни пунктове. Презъ нощта батареитѣ останаха на сѣщата позиция.

На 2-и януарий отъ сѣщитѣ позиции още сутринята 1-а 77 см. батарея откри огънь по чифлика Дисманъ Чучи, а 75 см. батарея—по неприятелската дълга 105 см. батарея, разположена северозападно отъ с. Чискани. Въ отговоръ на това, дветѣ неприятелски батареи (105 см. и 75 см.) отъ с. Чискани и Тикилеша, откриха ураганенъ огънь по нашитѣ батареи и по предницитѣ на 75 см. батарея. Командирътъ на отдѣлението майоръ Марашлиевъ съсредоточи огъня на дветѣ наши батареи по неприятелската 75 см. батарея. Въ резултатъ вражеската 75 см. батарея замлъкна, но неговата 105 см. батарея, недосегаема отъ нашитѣ батареи, продължава усилено да обстрелва до 14 часа батареитѣ, като изстреля около 400 снаряда. Въ този артилерийски двубой 1-а 75 см. батарея имаше ранени 4 канонири, убити 5 вола и ранени 10 вола; 1-а 77 см. батарея имаше раненъ 1 канониръ и раклата на 2-о оръжие бѣ пробита отъ неприятелски снарядъ. Тѣй като нашитѣ батареи бѣха открити отъ неприятелскитѣ, по заповѣдь на командира на отдѣлението, презъ нощта 1-а 77 см. батарея премѣсти позицията си на 100 м. въ дѣсно, а 1-а 75 см. батарея премѣсти предницитѣ на 200 м. назадъ и въ дѣсно и наблюдателния си пунктъ на 250 м. напредъ.

На 3-и Януарий 1-а 7⁵ см. батарея остана презъ цѣлия день въ наблюдателно положение, а 1-а 7⁵ см. батарея обстрелва съ рѣдкъ огънь пехотнитѣ окопи и неприятелската батарея при Тикилещи.

На 4-и Януарий дветѣ батареи обстрелваха презъ цѣлия день 1-а 7⁷ см. батарея преднитѣ неприятелски окопи къмъ чифлика, а 1-а 7⁵ см. батарея обстрелва неприятелската батарея при Тикилещи и фланкира окопитѣ срещу австрийцитѣ, които настѣпваха къмъ Тикилещи. Въ резултатъ, 1-а 7⁵ см. батарея не позволи на две неприятелски роти да заематъ стрелкозитѣ окопи предъ австрийцитѣ и уби единъ отъ началницитѣ, които наблюдаваха отъ единъ наблюдателенъ пунктъ на около 1000 крачки отъ нашитѣ пехотни окопи. 1-а 7⁷ см. батарея съ своята точна стрелба извади и разпрѣстна въ паника стрелцитѣ отъ нѣколко окопи при чифлика.

На 5-и Януарий се забелѣза, че противникътъ е отстъпилъ отъ позицията си. Огряда — 5-и маршеви полкъ, съ дветѣ батареи и гозничката дружина, потегли по шосето къмъ Браила. 1-а 7⁷ см. батарея ношува въ с. Лако Саратъ, а 1-а 7⁵ см. батарея въ с. Казацулъ. На 6-и Януарий 7⁵ см. батарея по заповѣдь се върна въ с. Чоскани, а 7⁷ см. батарея пристигна и ношува въ с. Тикилещи. На 7-и, 8-и и 9-и Януарий батареитѣ имаха почивка,

5. Въ Добруджа — къмъ Тулча въ състава на 12-а дивизия

На 10-и Януарий командирътъ не отдѣлението майоръ Марашлиевъ получи заповѣдь да прехвърли отдѣлението на дѣсния брѣгъ на Дунава, следъ което да го съсрѣдоточи при с. Николицель, гдето да чака втора заповѣдь.

На 10-и, 1-а 7⁷ см. батарея протѣлжи пѣтя си отъ Тикилещи и пристигна въ с. Чискани, кждето ношува. 2-а 7⁷ см. батарея трѣгна отъ позицията си при островъ Вака за моста при Дунава. Следъ преминаването на моста ношува въ с. Хърсово. На 11-и Януарий 1-а 7⁷ см. батарея пристигна въ Браила и при Гечегъ бѣ прехвърлена съ моторни лодки и салове презъ Дунава и оппитува за гр. Мачинъ. 2-а 7⁷ см. батарея остана въ Хърсово.

На 12-и Януарий 1-а 7⁷ см. батарея почива въ Мачинъ а-2-а пристигна отъ Хърсово въ с. Даени. На 13-и Януарий

2-а 7-7 см. батарея пристигна въ Ново село, а 1-а 7-7 см. батарея остана въ Мачинъ. На 14-и и дветѣ батареи пристигнаха и ношуваха въ с. Акъ Пунаръ, а на 15-и Януарий, пристигнаха и се разположиха на станъ при с. Николицелъ. Пътътъ бѣ много каленъ и труденъ за движение. На много мѣста колата и материалната частъ се изкарваха на рже отъ войниците.

Въ с. Николицелъ отдѣлението остана до 3-и Февруарий. Презъ това време се почисти материалната частъ, произвеждаха се учения и батареитѣ се попълниха съ българи отъ Добруджа.

На 3-и Февруарий майоръ Марашлиевъ получи заповѣдъ отъ начальника на артилерията въ III армия да замине съ отдѣлението си въ участъка на 12-а дивизия въ състава на която дивизия отдѣлението влиза. Командирътъ на отдѣлението замина за с. Каталой, яви се на командира на 12-а дивизия, отъ когото получи заповѣдъ отдѣлението да замине за Тулча. На 5-и февруарий батареитѣ зехъ позицията въ участъка на 12-а дивизия при Тулча така: 1-а 7-7 см. батарея при паметника североизточно отъ гр. Тулча. 2-а 7-7 см. — при казармитѣ северозападно отъ Тулча. Батареитѣ влязоха въ състава на 12-а дивизия.

Съгласно заповѣдта по действащата армия № 703, отъ артилерийскитѣ отдѣления при 12-а дивизия се формира 12-а артилерийска бригада, състояща се отъ 23-и и 24-и артилерийски полкове. 23-и артилерийски полкъ се формира въ съставъ отъ две отдѣления. За командиръ на първото артилерийско отдѣление бѣ назначенъ подполковникъ Марашлиевъ. Въ първото отдѣление влязоха дветѣ 7-7 см. с. с. батареи отъ отдѣлението му и една 7-7 см. с. с. батарея, произлязла отъ превържането на 9 фунтова батарея, мобилизирана при Видинския тежъкъ артилерийски полкъ.

ГЛАВА IV.

2-и Шуменски тежъкъ артилерийски полкъ на южния фронтъ.

1. Положението на южния фронтъ къмъ началото на есента 1918 година.

Къмъ началото на есента 1918 год. нашата армия заемаше грамадния юженъ фронтъ отъ р. Шкумба (въ Алба-

ния) до устието на р. Марица така: а) XI армия (сборната, 6-а, 1-а, 302 германска, 4-а, 2-а и 3-а дивизии) — отъ р. Шкумба до в. Мала Рупа на Кожухъ планина; б) I армия (5-а, 9-а и планинската дивизии) отъ в. Мала Рупа до в. Висока Чука на Бѣлсиде планина; в) II армия отъ в. Висока Чука до р. Ангиста въ Серското поле; г) IV армия отъ р. Ангиста до устието на р. Марица.

Въ армията всички дивизии бѣха наредени въ една линия, защото имаше да отораняватъ грамадни фронтове. Въ дивизионнитъ участци бригадитъ и полковетъ сѣщо бѣха наредени въ една линия. Цѣли три години нашитъ войски стояха безсмынно на планинскитъ позиции, изложени на голѣми незгоди, поради липса на всичко необходимо за живѣне и за воюване, въ постоянна борба съ природнитъ стихии и уловития противникъ снабденъ съ всички сръдства за модерно воюване. Нито една отъ воюващитъ съюзни армии не бѣше поставена въ такива неблагоприятни условия, както нашата. Нашиятъ народъ прояви свѣрхчовѣшки усилия. Повече отъ 40% отъ населението бѣ на бойното поле, а това значи, че всичкото работно население бѣ извадено отъ своята работа. Запаситъ отъ храни започнаха да намаляватъ вследствие на безразборното имъ изнасяне въ Германия, Австроунгария и Турция. Прехраната на войската и населението бѣ затруднено. Поради липса на организирана способностъ при събирането и разпредѣлението, хлѣбната дажба на войницитъ бѣ намалена. Пшеничното брашно по непредвидливостъ не се разиѣсваше съ царевичното. Скоро пшеничното брашно се свърши и на войницитъ почна да се дава царевиченъ хлѣбъ, който лошо се приготвяваше и мѣчно се пренасяше до позициитъ. Дрѣхитъ и обувкитъ се износиха и войницитъ оголѣха догде се направи новата доставка отъ Германия. Войнишкитъ се, мейства сѣщо оголѣха. Войницитъ въ окопитъ, гладни, боси голи, изложени постоянно на гнета отъ неприятелския огънь, виждайки нерѣдко другаритъ си загрупани въ окопитъ и заклонитъ и чувайки все една и сѣща пѣсень „Пестете снарядитъ“ не можеха да останагъ безчувствени.

Въ дълбокия тиль, презъ това време, ставаше нѣщо страшно; алчностъ въ по заможнитъ да трупатъ богатство съ простени и непростени сръдства. Говореше се за неза-

конно забогатяване на нѣкои превилигировани отъ управляващитѣ личности; За незконни отношения на административнитѣ власти съ оставенитѣ въ мизерия войнишки семейства; отпущната отъ държавата скромна помощ на войнишкитѣ семейства не отиваше по назначението си; незаконни реквизиции и др.,

Войниците, отъ дългото стоене на планинскитѣ чукари, станаха твърде чувствителни къмъ тѣзи нерадостни новини, които идваха отъ дълбокия тилъ — отъ вътрешността на Отечеството.

Отпускаритѣ, презъ това време, отиваха и се аръщаха, носейки съ себе си отъ фронта трудноститѣ на бойната обстановка, а отъ тила — ненавистъ къмъ развиллялата се поквара. Войниците виждаха два съвършено различни свѣта: единия — тоя на Фронта, почернѣлъ измършавѣлъ, измъченъ, но всецѣло отдалъ се на служба и защита на Родината; другия — дълбокия тилъ, въ който ставаше нѣщо мизерно и страшно. Всичко това възмущаваше войнишката душа.

Следъ като свършваха нерадостнитѣ разговори съ новинитѣ отъ дълбокия тилъ, войниците се впускаха въ разсуждения по политическото положение и често пѣти тѣ го рисуваха по правилно, отколкото ръководнитѣ фактори въ София. Добруджанскиятъ въпросъ, Маришкиятъ въпросъ се тълкуваше като диктаторство на силния ни съюзникъ. Къмъ срѣдата на месецъ септемврий на Македонскиятъ фронтъ бѣха останали само Германски щабове, които командуваха българскитѣ части. Това шокираше не само офицеритѣ, но и нашитѣ войници, които се чувствуваха като продадени на чужденцитѣ наемници. Германскитѣ щабове, колкото и добре да бѣха организирани, бѣха изгубили вече своя авторитетъ.

Такъвъ бѣ духътъ на нашата армия, когато противникътъ предприе голѣмата офанзива на южния фронтъ.

2. Заминаване на 10⁵ см. отдѣление и 15²⁴ см. д/15 гаубично отдѣление на майоръ Станчевъ на Южния фронтъ.

На 9-и февр. 1913 год. командирътъ на 2-и тежъкъ артилерийски полкъ получи заповѣдь отъ началника на артилерията на III армия да разпорежи двего 10⁵ см. д

батареи на позиция въ участъцитѣ на 12-а п. дивизия и 1-а конна дивизия дветѣ 15'24 см. руски батареи, намиращи се въ участъка на 4-а дивизия, да се подготвятъ за превозване на южния фронтъ. Превозването да почне най-късно на 18-и февруарий 1918 год. отъ гара Хамамджи. Разтоварването на батареитѣ да стане: за 10'5 см.—гара Дебели, а за 15'24 см. гаубични — гара Градско.

Командирътъ на полка направи потребнитѣ разпореждания. Командиритѣ на отдѣленията. На 17-и февруарий 1-а полна на гара Хамамджи 10'5 см. отдѣление на подполковникъ Максимовъ и замина съ желѣзница за южния фронтъ, като излѣзе отъ състава на полка.

На 14-и февруарий 1918 год. 15 см. гаубично отдѣление състоящо се отъ 1-а, 2-а, 3-а и 4-а гаубични батареи се раздѣли на две отдѣления: 1-а и 2-а 15'24 см. д/15 с. с. гаубични батареи образуваха едното отдѣление подъ командата на майоръ Станчевъ. На 21-и мартъ 3-а и 4-а 15 см. д/15 с. с. гаубични батареи образуваха другото отдѣление на майоръ Цоневъ.

На 18-и февруарий, съгласно разпореждането на командира на полка, пристигна на гара Хамамджи отдѣлението на майоръ Станчевъ (1-а и 2-а 15'24 см. с. с. руски гаубични батареи, командувани отъ капитанъ Генишевъ и капитанъ Хлѣбаровъ) наговари се на желѣзница и замина за южния фронтъ. Следъ пристигането на гара Градско отдѣлението се разговари и замина въ участътъ на 6-а дивизия.

3. Обявяване нова нумерация на батареитѣ и състава на артилерийскитѣ отдѣления.

Въ тежкитѣ полкове (1-и, 2-и, 3-и, 4-и и 27-и арт. полкове) имаше нѣколко батареи съ едни и същи номера, а калибра на оръдията отъ батареитѣ, които имаха еднакви номера бѣ различенъ и ако всѣка батарея се опредѣляше не само съ своя номеръ, но и съ калибра на оръдията, не щѣха да ставатъ грѣшки. Често това създаваше и ставаха грѣшки. За да се избѣгне това, на батареитѣ отъ полковетѣ, Щаба на действащата армия даде нова нумерация, която бѣ независима отъ калибра. По тази нумерация, за да се опрѣли една батарея трѣбва да се Укаже номера ѝ и къмъ полкъ принадлежи.

Батареитѣ отъ полка и отдѣленията споредъ това получиха нова нумерация както следва:

а) 112-о тежко артилерийско отдѣление на подполковникъ Тодоровъ състоящо се отъ 1-а, 2-а, 3-а и 4-а 12 см. д128 не с. с. батареи.

в) 212-о тежко артилерийско отдѣление на майоръ Цоневъ състоящо се отъ 6-а и 7-а 15 см. сръбски с. с. гаубични батареи.

г) 312-о тежко артилерийско отдѣление на майоръ Станчевъ състоящо се отъ 8-а и 9-а 15-24 см. д115 сръбски гаубични батареи.

д) 412-о тежко артилерийско отдѣление на подполковникъ Славовъ състоящо се отъ 11-а и 12-а 10-5 см. д130 батареи.

е) 512-о тежко артилерийско отдѣление на майоръ Найденовъ състоящо се отъ 5-а 12 см. д128 не с. с. батарея, 10-а 15 см. д112 не с. с. гаубична батарея и 18-а 87 см. не с. с. позиционна батарея.

е) 1-а 15 см. д135 не с. с. позиционна батарея получи новъ № 13-а.

1-а 15 см. д130 не с. с. батарея (въ Варна) получи новъ № 14-а.

2-а 15 см. д130 не с. с. батарея (въ Анхигло) получи новъ № 15-а.

1-а 12 см. д125 не с. с. батарея (въ Варна) получи новъ № 16-а.

4. Превъоръжаване на батареитѣ съ новата материална часть, закупена отъ нашето правителство отъ германцитѣ.

Повечето отъ германскитѣ батареи, които се намираха на южния фронтъ бѣха закупени отъ нашето правителство.

Съ предписание № 24, 949 отъ 30-и априль 1918 год. началника на артилерията въ щаба на действащата армия даде следнитѣ нареждания за превъоръжаването на батареитѣ отъ полка:

1) 1-а, 2-а и 3-а 12 см. д128 не с. с. батареи ще получатъ по три 10 см. д135 дълги орждия модель 14 отъ 16-и тежкъ германски артилерийски полкъ, находящ се въ 1 армия—9-а дивизия.

2) 4-а 12 см. д128 и 10-а 15 см. д112 гаубична позици-

онна батареи ще получатъ две. 15 см. д114 с. с. четириорждейни гаубични батареи моделъ 13 отъ 9-и германски полкъ, находящъ се въ I армия—5-а дивизия. Тъзи две 15 см. гаубични батареи заедно съ намиращата се въ I армия — (5-а дивизия) 5-а 12 см. д112 батарея (2 орждия) отъ полка, ще образуватъ ново артилерийско отдѣление, което ще се командува отъ майоръ Найденовъ. По късно къмъ това отдѣление ще се придаде една 15 см. д140 морска батарея, която се намира при I армия и, която ще се приеме отъ 18-а 87 см. позиционна батарея, когато пристигне отъ Шуменъ, следъ като прибере и предаде материалната частъ на останалитъ батареи.

3) 14-а 15 см. д130 не с. с. батарея, която се намира въ Варна ще получи една четириорждейна 15 см. д114 с. с. гаубична батарея отъ 5-и Германски полкъ. Германската батарея се намира въ XI армия—6 а дивизия. Тя се придава въ организационно отношение къмъ 15 см. руско гаубично отдѣление на майоръ Станчевъ. 16-а 12 см. д125 не с. с. позиционна батарея, находяща се въ Варна, ще получи една четириорждейна 15 см. д114 с. с. гаубична батарея отъ 5-и германски полкъ. Батареята се намира на позиция въ XI армия—1 а дивизия. Тя се придава въ организационно отношение къмъ 15 см. гаубично отдѣление на майоръ Цоневъ.

4) Щабътъ на 2-и тежъкъ артилерийски полкъ ще влиза въ състава на I армия. Превъоръженитъ батареи ще влизатъ въ състава на сжщитъ дивизии и армии, въ които сж били германскитъ батареи, отъ които получаватъ новата материална частъ.

5) Батареитъ трѣбва да се разговарятъ на следнитъ гари:

а) На гара Дедели—Щабътъ на полка, 1 а, 2-а и 3 а 12 см. д128 и 18-а батареи.

б) На гара Милетково — 4-а 12 см. д128 и 10-а 15 см. д112 батареи.

в) На гара Градско—14 а 15 см. д130 и 16-а 12 см. д125 батареи.

б) Приемането на материалната частъ трѣбва да се извърши отъ смѣсени комисии, отъ наши и германски офицери, назначени отъ съответнитъ командуващи армии.

5. Заминаването на 212-о тежко артилерийско отделение (7-а и 8-а батареи) на южния фронтъ.

На 15-и априль 1918 год. командира на полка получи заповѣдь отъ командира на 4-а дивизия, че следъ полската артилерия на дивизията, ще се придаде на южния фронтъ 2/2 о тежко артилерийско отделение на майоръ Цоневъ, състоящо се отъ 7-а и 8-а 15 см. гаубични батареи. Разтоварването ще остане на гара Градско. Полковникъ Ангеловъ, като съобщи горното на командира на отделението, заповѣда му да вземе мѣрки за подготвяне на отделението за походъ.

На 30-и априль 1918 год. щаба на отделението съ 7-а и 8-а батареи, командувани отъ капитанъ Славовъ и капитанъ Райчевъ и, съ парковия взводъ, замина въ походъ за южния фронтъ, къмъ Източна Черна и влезе въ състава на 4-а Преславска дивизия.

6. Походътъ на полка къмъ южния фронтъ — I армия.

На 21-и юний 1918 год. командувачиятъ III армия заповѣда 2-и тежъкъ артилерийски полкъ, съ всички останали свои батареи (1-а, 2-а, 3-а, 4-а, 10-а и 18-а) да се пренесе по Дунава за Ломъ. Първа да тръгне 18-а позиционна батарея, която да се разговари въ Русе и да приеме отъ останалитѣ батареи материалната частъ и бойнитѣ припаси, следъ което да ги превози по желѣзницата и здеде въ Шуменъ.

Когато батареитѣ отъ 112-о артилерийско отделение минатъ край Русе, да оставятъ въ града материалната си частъ и бойни припаси, а съ останалото имущество да продължатъ за гр. Ломъ, дето да чакатъ заповѣдь.

На 21-и юний 1918 год. 112-о артилерийско отделение и останалитѣ батареи тръгнаха за Мачинъ, дето стигнаха на 24-и и се разположиха на станъ при града. Същиятъ день (24-и юлий) пристигна въ Мачинъ и Щабътъ на полка.

На 9-и юлий батареитѣ почнаха да се товарятъ на параходъ и по ешалонно заминаха за Ломъ, като при заминаването си край Русе, предадоха материалната си частъ и бойнитѣ си припаси на 18-а 87 см. позиционна батарея, която бѣ се натоварила първа на парахода въ Мачинъ и бѣ се разговарила въ Русе.

Въ Ломъ батареитѣ се разтовариха и командирѣтъ на полка получи заповѣдь, полка да замине за южния фронтъ по желѣзницата Ломъ—София — Нишъ—Дедели. Полковникъ Ангеловъ разпорѣди 1-а, 2-а и 3-а батареи, които на 17-и юлий бѣха пристигнали въ Ломъ, да се натоварятъ на трена по ешелонно и да заминатъ за гара Дедели, дето да се разтоварятъ. 2-а и 10-а батареи, щомъ пристигнатъ въ Ломъ, да почнатъ товарене на трена, да заминагъ за гара Милетково, дето да се разтоварятъ.

Следъ пристигането и разтоварването на батареитѣ на гаритѣ Дедели и Милетково, командирѣтъ на полка на 28-и юлий 1918 год. разпорѣди частитѣ отъ полка да се разположатъ така: а) Щабѣтъ на полка и продоволствениятъ взводъ — въ с. Валандово; б) Щабатъ на 112-о артилерийско отдѣление съ 1-а, 2-а и 3-а батареи и парковия взводъ на отдѣлението — при с. Гьокчели, въ района на 9-а дивизия; в) Щабѣтъ на 512-о отдѣление съ 4-а, 10-а батареи и парковия взводъ на това отдѣление — при с. Черница, въ района на 5-а дивизия. Очакваше се пристигането на 18-а батарея, която трѣбваше да приеме двурождейната 15 см. д140 морска германска батарея, като влезе въ състава на отдѣлението на майоръ Найденовъ.

Веднага се почна обучението по новата материална частъ подъ общото ръководство на германскитѣ инструктори и продължи около 10 дена. Къмъ 25-и августъ батареитѣ заеха позициитѣ си.

На 1-и августъ 1918 год. командуващиятъ I армия назначи смѣсени комисии отъ наши и германски офицери за приемане на материалната частъ. Председател на комисията при 9-а дивизия бѣ подполковникъ Тодоровъ, а за тази при 5-а дивизия — майоръ Найденовъ.

Следъ презьоржаването на батареитѣ съ новата германска материална частъ, което стана въ първитѣ дни на месецъ августъ 1918 г. командирѣтъ на полка, съ заповѣдь № 188 отъ 14-и августъ 1918 год. обяви състава на превьоржженигѣ тежки артилерийски отдѣления на полка както следва:

а) 112-о тежко артилерийско отдѣление се състои отъ 1-а, 2-а и 3-а 10'5 см. д135 с. с. батареи, отъ по 4 орджия и 18-а 15 см. д140 батарея отъ 2 морски орджия.

б) 212-о тежко артилерийско отдѣление състоящо се отъ 6-а, 7-а 15 см. д115 с. с. сръбски гаубични батареи и отъ 16-а 15 см. д114 с. с. модель 13, батарея отъ 4 гаубици.

в) 312-о тежко артилерийско отдѣление — 8 а, 9-а 15-24 см. д115 с. с. руски гаубични батареи и отъ 14 а 15 см. д114 с. с. модель 13 батареи отъ 4 гаубици.

г) 412-о тежко артилерийско отдѣление — 11-а и 12-а 105 см. д130 с. с. батарея отъ по 2 орждия.

д) 512-о тежко артилерийско отдѣление — 4-а и 10 а 15 см. д114 с. с. модель 13, батареи по 4 гаубици и 5-а 12 см; д128 не с. с. батареи отъ 4 орждия.

7. Бойната дейность на полка на южния фронтъ.

Къмъ края на юний 1918 год. командуването на Солунската армия пое Франше д'Епере и почна да подготвя планъ за офанзива. Следъ основно изучаване на обстановката, той постави въ основата на плана следната идея: Да се атакува решително нашия фронтъ по планинския масивъ р. Черна и р. Вардаръ и да се унищожатъ войските, които заематъ този масивъ. Следъ това да се настъпи бързо къмъ важния възелъ на пѣтища Градско, гдето бѣха струпани всичките запаси на XI и I армии. Тази основна идея бѣ развита най-подробно.

Следъ възприемането на този основенъ планъ, се започна подготовката на операцията. Прегрупираха се частите за да се получи силна ударна група срещу изчисления за атака фронтъ Добро Поле. Срещу пункта на атаката се прокаряваха нови пѣтища, за подвозване на тежката артилерия и бойни припаси. Въ кратко време стрѣмните масиви Каймакчаланъ и Нидже планина бѣха премрежени съ пѣтища, по които се движеха вече и камиони. По тѣзи пѣтища денонощно сновѣха кола, автомобили, камиони, които пренасяха грамадно количество снаряди и други материали, необходими за атаката. Това усилено движение бѣ най-очевидно доказателство, че се подготвя атака въ най-голямъ мащабъ. Всички приготовления се извършваха нощно време, за да не бждатъ узнати отъ нашето командване.

Нашите наблюдатели зорко следѣха неприятелското раздвижване. Тѣ съобщаваха за забѣлезаните нови пѣтища, за голѣмото движение на камиона, за много нови тежки

батареи, които всъщност предпазливо се присгрелваха по най-важните пунктове. Заловените сръбски пленници съобщаваха че въ участъка на II сръбска армия пристигнали първите ешалони от две французки дивизии. Към края на август нашата главна квартира разполагаше съ достатъчно сведения, които даваха да се разбере, че на Македонския фронт се готви голъма офанзива и, че главният удар ще бже насочен на Добро поле. Изобщо, нашата главна квартира не бѣ изненадана, нито относително мѣстото, нито по отношение на времето на голъмата офанзива и, напразно съглашенският щабове се хвѣлѣха, че сж успѣли чрезъ скрита подготовка на операцията да ни изненадатъ.

Следъ размѣстването на частите за голъмата офанзива Солунската армия бѣ застанала въ следния редъ:

1) Ударна група (отъ 6 сръбски и 2 французки дивизии, сръбската конна дивизия и около 50 — 60 тежки батареи) бѣ съсредоточена въ участъка с. Будинарци — Бабовски ридъ: I сръбска армия (Дунавската, Дринската и Моравската дивизии) — въ участъка Будинарци — Търнова, а II сръбска армия (Тимошката, Югославската, Шумадийската 122-а и 17-а Французки дивизии) между Търнова и Баховски ридъ.

2) Лѣва група — източната французка армия земаше фронта отъ Охридското езеро до р. Черна. За свързка между тази армия и ударната група служеше 35-а италианска армия въ завоя на Черна.

3) Дѣсна група (4 английски и 2 гръцки дивизии) — преграждаше долината на Вардара.

4) На крайния лѣвъ флангъ — 57-а французка дивизия, подкрепена съ нѣколко баталиони индокитайци, алжирци и др., поддържаше връзка съ италианския експедиционенъ корпусъ въ Албания.

5) На крайния дѣсенъ флангъ 3 гръцки дивизии съ 28-а английска бригада земаха участъка отъ р. Струма по Коуша планина между Дойранското и Бутковското езера.

Следъ като се превърши приготвлението и следъ като се инсталира срещу избрания участъкъ тежката артилерия, командувачиятъ Солунската армия заповѣда да се почне офанзивата на 14-и Септемврий 1918 год. Главниятъ у-

даръ трѣбваше да се нанесе отъ II сръбска армия, услена съ две французки дивизии между масивитѣ Соколъ и Петорникъ. Този участъкъ се заемаше съ лѣвия флангъ на 2-а дивизия и дѣсния на 3-а дивизия.

На 14-и Септемврий 1918 год. неприятелската артилерия по цѣлия фронтъ отъ Охридско до Дойранското езеро откри внезапно огънь по нашитѣ позиции. Въ участъка на Добро-Поле този огънь се постепенно засилваше и всички наши бойци почувствуваха огъньтъ на грамадната маса разнокалибрени оръжия, действащи срещу тѣхъ. Задачата на неприятелската артилерия бѣ улеснена отъ обстоятелството, че тя имаше добра видима линия отъ окопи, по които се бѣ пристреляла. Армейската тежка артилерия се стремеше да задуши малкото наши батареи, а артилерията на атакуващитѣ колони съсрѣдоточи огъня си по пехотната позиция. Въ кратко време обстрелваниятъ участъкъ се задими отъ пукащитѣ се снаряди, телефонитѣ престанаха да функциониратъ, окопитѣ се рушеха бързо, а заслонитѣ отъ тежкитѣ снаряди и скривалища се събаряха и затрупваха скрититѣ въ тѣхъ наши бойци.

Въ това време неприятелската пехота бързаше да заеме изходно за атака положение. Нашата малочислена артилерия, умаломощена още въ началото на боя, не можа да съсрѣдоточи огъня си по първитѣ неприятелски линии, които представляваха ней добри цели.

Артилерийскиятъ огънь по нашитѣ позиции продължи презъ цѣлия день. Презъ нощта срещу 15-и септемврий, вражеската артилерия продължи да обстрелва нашата позиция съ обезпокоителенъ огънь. Въ 5:30 часа на 15-и септемврий, вражеската артилерия образува гъстъ валякъ, задъ който атакуващитѣ колони се спуснаха въ атака. Нашата артилерия даде преграденъ огънь, но поради близостъта сърбитѣ въ 5 минути достигнаха нашитѣ окопи. Повече отъ половинъ часъ останалитѣ живи наши бойци се бориха съ ножове съ многочисления противникъ, но най-сетне тѣхната съпротива бѣ сломена. На 15-и вражеската артилерия изстреля по Добро Поле повече отъ 12,000 снаряди. Атакуванитѣ части изгубиха по-голяма частъ отъ бойцитѣ и офицеритѣ и почти всичката си артилерия. Вечеръта на 15-и септемврий остатъцитѣ отъ частитѣ на 3-а дивизия зееха послѣ-

ция на линията в. Козяк в. Преславъ, а 1/8-а бригада се оттегли на Тунджанския гребенъ. На новитѣ си позиции частитѣ се събраха разстроени и изтощени физически и морално. Вражеската артилерия преследваше съ огънь отстъпващитѣ части.

На 16-и септемврий вражескитѣ дивизии продължиха настѣплението си за да завладѣятъ гребена на Нидже планина, като главния ударъ бѣ насоченъ на Голѣмия Козякъ. Следъ неговото завладѣване врагътъ почна да се разпространява на западъ и изтокъ. На 17-и септемврий врагътъ продължи настѣплението си. Нашитѣ части заемаха позиции по всички непрестѣпни гребени. Отдѣлни части и групи се спуснаха въ контра-атака и всѣваха паника въ редовѣтъ на врага. 17-и септемврий бѣ последенъ день на борбата на нашитѣ две дивизии върху които се обруши неприятелския ударъ. Вечерята 2-а дивизия се оттегли задъ р. Черна съ което между дветѣ дивизии (2-а и 3-а) се образува грамадно пространство огъ около 15 км., въ което противникътъ можеше да настѣпва свободно на северъ. Отстъплението по нататѣкъ на нашитѣ войски ставаше безъ оперативна идея и безъ всѣкакво ръководство отъ висшето военнo командване. Въпреки страшното поражение на врага при Дойранъ и неуспѣха му при Битоля, поради пробива на Добро поле, положението се счете за безнадеждно. Главното командване бѣше деморализирано. Нѣмаше въ главната квартира лице, което въ тѣзи критични минути да даде заповѣдъ на частитѣ какво да правятъ. Липсваше смѣлия Главнокомандуващъ, който да поеме отговорността и вземе умѣло решение за голѣмия размѣхъ на действията. Почна се общо отстъпление, което уби духа на войскитѣ.

Разположение на I армия. Къмъ срѣдата на месецъ септемврий 1918 год. нашата I армия бѣ разположена по дветѣ страни на р. Вардаръ по следния начинъ:

а) 5-а Дунавска дивизия заемаше позиция отъ в. Ляха до Кожухъ планина до р. Вардаръ.

б) Планинската дивизия, която до срѣдата на августъ 1918 год. бѣ на Бѣласица планина, дойде въ долината на Вардара, като зае позиция отъ р. Вардаръ до в. Голѣма Варовита. Нейното мѣсто на Бѣласица планина зае 1/11-а бригада.

в) 9-а Плѣвенска дивизия заемаше укрепената позиция отъ в. Голѣма Варовита до Дойранското езеро.

г) Македонската бригада заемаше позиция при Дойранското езеро до в. Висока Чука на Бѣласица планина.

Споредъ характерътъ на мѣстността, главната позиция на 9-а дивизия бѣ раздѣлена на два бригадни участъка: дѣсенъ и лѣвъ. Дѣсниятъ бригаденъ участъкъ почваше отъ Малка Варовита до в. Джбъ включително. Този участъкъ нареченъ Джбовски, се заемаше отъ 39-а бригада (57-и 33-и и 34-и полкове—7 дружини, 1 пионерна рота, 80 картечници, 56 гранатохвъргачки, 18 минохвъргачки и 1 огнепрѣскачка). Лѣвия бригаденъ участъкъ се простиралъ отъ в. Джбъ до Дойранското езеро и се заемаше отъ 119-а бригада (17-и и 58-и полкове—7 дружини, 2 пионерни роти, 80 картечници, 56 гранатохвъргачки, 16 минохвъргачки, 1 огнепрѣскачка). Първата линия отъ главната позиция почва отъ Малка Варовита, минава презъ долината Вѣра, Капъ,

Цербера, Съединението, Царевецъ, Тигъра, Бончевъ, няковъ и Вазовъ. Задъ първата линия на главната позиция имаше втора линия, която бѣ най-добре укрепена.

Предъ главната позиция, южно отъ Дойранъ, бѣ укрепена предна позиция, която обхващаше Чепино, Борисъ, Жековъ, Кирилъ, Нерѣзовъ. За предпазване отъ изненади и за сигурна отбрана на главната позиция, предъ нѣкои участъци бѣха изнесени напредъ на удобни пунктове застави: Вѣра, Свищовъ, Камарата и Леринъ. Заставитѣ имаха скривалища за хората. На Жековъ и Кирилъ окопитѣ бѣха разрушени отъ неприятелската артилерия.

Всичката артилерия на 9-и дивизия (91 леки и 52 тежки орждия) бѣ раздѣлена на два артилерийски участъка. Дѣсниятъ артилерийски участъкъ почваше (отъ Голѣма Варовита и свършваше съ долината между Джбъ и Кала Тепе. Лѣвиятъ артилерийски участъкъ почваше отъ тази долина и се простиралъ до Дойранското езеро. Имаше и една група отъ тежки германски и български батареи, разположени въ позиционния участъкъ на планинската дивизия, която се подчиняваше на командира на 9-а артилерийска бригада и влизаше въ състава на 9-а дивизия. Всичката артилерия командуваше полковникъ Каменовъ. Неговъ помощникъ по командването на тежката артилерия бѣ майоръ Клесенъ.

По голѣмата частъ отъ батареитѣ имаха за орждията куполи и за хората скривалища. Куполитѣ бѣха отъ бетонъ съ дебелина отъ 30 см. до 1 метъръ, а скривалищата — отъ бетонъ, камъни и прѣстъ съ дебелина отъ 4—5 метра.

Артилерийскитѣ отдѣления отъ полка бѣха прѣснати по грамадния юженъ фронтъ, като се почне отъ Охридското езеро и се стигне до Бѣласица планина. Щабътъ на полка, разположенъ въ с. Валандово влизаше въ състава на I армия и командирътъ на полка командуваше и то административно само нѣколко отдѣления. Бойната дейность на отдѣленията бѣ тѣсно свързана съ тази на дивизиитѣ, къмъ които бѣха придадени.

1/2-о тежко артилерийско отдѣление въ състава на 9-а дивизия. 1/2-о тежко артилерийско отдѣление въ съставъ 1-а, 2-а, 3-а 10 см. д/35 батареи и 3-а 15 см. д/40 батарея, бѣ придадено къмъ 9-а Плѣвенска дивизия и взе живо участие въ голѣмитѣ септемврийски боеве, които дивизията води.

На 19-и юлий 1918 год. пристигнаха и влѣзаха въ състава на 9-а дивизия щабътъ на отдѣлението съ 1-а батарея. На 20-и пристигна 3-а батарея и на 26-и юлий 2-а батарея отъ същото отдѣление. Батареитѣ подъ ръководството на германски инструктори водиха занятия по новата материална частъ и къмъ 15-и августъ 1918 год. заеха позициитѣ, на които бѣха поставени 2/16-а, 3/16 а и 4/16 а 10 см. германски батареи така: въ лѣвия артилерийски участъкъ: 1 взводъ отъ 1/2-а 10 см. далекобойна батарея (бивша 3/16-а германска). Въ позиционния участъкъ на планинската дивизия — 3/2-а 10 см. далекобойна (бивша 4/16 а германска) и 18/2-а морска батарея (бивша 20 а германска) и отъ 1/2-а батарея 1 взводъ. Тѣзи батареи бѣха подчинени на командира на 9-а артилерийска бригада.

Въ общия планъ на съглашенската офанзива бѣ предвидено веднага следъ пробива на Добро Поле, англичанитѣ заедно съ гърцитѣ (дѣсната ударна група) да започнатъ атаката на нашитѣ позиции отъ дветѣ страни на Дойранското езеро, като разбиятъ 5 а, Планинската и 9-а дивизии и не имъ дадатъ възможность да се оттеглятъ къмъ Бѣласица планина.

Английскитѣ главнокомандуващъ бѣше вече получилъ

своята задача и чакаше извѣстие, че нашата позиция при Добро Поле е пробита за да започне атаката на Дойранската позиция, толкова пжти безуспѣшно атакувана отъ англичанитѣ. Той реши да вкара въ действие всички сили, съ които разполагаше, като ги насочи по следния начинъ: 22-а, 23-а и 27-а английски дивизии, една бригада отъ 28-а английска дивизия, Сърската грѣцка дивизия и грѣцката тежка артилерия получиха заповѣдь да атакуватъ нашата позиция въ долината на Вардара, като главниятъ ударъ се насочи на Дойранскиятъ участѣкъ заетъ отъ нашата 9-а дивизия. Критската грѣцка дивизия, заедно съ една бригада отъ 28-а английска дивизия, получи заповѣдь да атакува участѣка източно отъ Дойранското езеро, който се заемаше отъ $\frac{1}{11}$ -а бригада и да пресече пжтя на отстъпление на I армия презъ Бѣл-сица планина.

Къмъ 15-и августъ предъ фронта на 9-а дивизия противникътъ съ четири бригади и 4 ескадрона заемаше позиция по в. в. Седелийски, Бекерлийски, Крушитѣ, Змискиѣ височини, в. Стѣкленъ, Каварналиевъ и южно отъ Дойранското езеро. Между Вардаръ и Дойранското езеро противникътъ разполагаше съ около 87 батареи (239 орджия отъ различенъ калибъръ).

Отъ срѣдата на августъ 1918 год. противникътъ прояви твърде активна дейность на фронта на Планинската дивизия — Вардарския участѣкъ и Сеховската позиция на дѣсния брѣгъ на Вардара. Предполагаше се, че именно по р. Вардаръ противника ще атакува. Затова се взѣха мѣрки да се подържи Планинската дивизия при една евентуална атака.

До 15-и септемврий дейността предъ 9-а дивизия се изрази въ частични патрулни нападения и артилерийска стрелба. Дейността на врага бѣ сжщата. Артилерийската дейность на противника до 15-и септемврий съ нищо не издаваше, че се готви нѣщо сериозно.

Боеветѣ отъ 16-и до 19-и септемврий.

15-и септемврий. На 15-и септемврий врагътъ съ оживенъ артилерийски огънь въ 7 часа започна да обстрелва батареитѣ отъ лѣвия артилерийски участѣкъ. Къмъ 10 часа вражески патрулъ, отъ около 60 човѣка настѣпи къмъ заста-

вата „Цѣлвка“, но забелѣзанъ на време, бѣ отбитъ съ пушеченъ и артилерийски огънь

Въ 7 часа $\frac{2}{2}$ а 10 см. батарея обстреля забелѣзания неприятелски бивакъ на около две дружини въ кв. 9624. Войниците бѣха разпрѣснати. Къмъ 17 часа къмъ Добровица се движеше конница и носачи съ носилки. Батареята ги обстреля и разпрѣстна.

$\frac{3}{2}$ -а 10 см. батарея обстрелва наблюдателния пунктъ на противника на „Караджата“. Къмъ 18 часа по Кукушкото шосе се забелѣзаха, че идатъ къмъ позицията на противника три камиона. $\frac{3}{2}$ а батарея откри огънь по тяхъ. Последния камионъ бѣ застигнатъ и спрѣ на пѣтя. Използвайки стрѣмнината, по инерция, се спусна и скри задъ височината. Батареята продължи стрелбата по мѣстото, дето се бѣ скрилъ камиона.

Изстреляни снаряди отъ противника 612, отъ нашитѣ батареи 362 снаряда.

16-и септемврий. Въ 6 часа противникътъ откри силенъ огънь по позицията на дивизията. Първоначално огънятъ бѣ насоченъ по предната Дойранска позиция и по заставитѣ: Канарата, Леринъ, Свищовъ, а въ послѣствие огъня се разшири и по Цербера и Съединението и по батареитѣ отъ лѣвия бригаденъ участъкъ. Изобщо цѣлата позиция между Кала Тепе и Джбъ и предната позиция бѣ въ огънь и запущена съ гъстѣ димъ и прахъ. До 12 часа, съ малки паузи, огънятъ се воли много силно. Къмъ 12¹⁵ часа неприятелски патрулъ отъ около 50 души се доближи до телената мрежа на Жековъ, но бѣ пргоненъ съ пушеченъ и артилерийски огънь.

Неприятелскитѣ аероплани свободно летѣха надъ позицията и направляваха артилерийската стрелба. Отъ действията на врага до този моментъ се виждаше че той ще предприеме нападение съ голѣми сили. Следъ пладне противникътъ продължи да обстрелва съ артилерийски и миненъ огънь позицитѣ и пѣтищата въ тила на $\frac{1}{9}$ -а бригада.

Отъ 19 до 20 часа имаше слабъ затишие. Отъ 20 часа артилерийскиятъ огънь се засили, главно по теленитѣ мрежи, окопитѣ и галеритѣ. Въ 21 часа три неприятелски взвода настѣпиха въ две вериги срещу Жековъ и други вериги срещу Кирилъ и Нерезовъ, но забелѣзани на време

бѣха разпрѣстнати съ артилерийски и пушеченъ огънь.

Презъ дена нашитѣ батареи отговориха на противниковитѣ сравнително слабо, като обстрелваха съ обезпокоителенъ огънь противниковитѣ батареи и главнитѣ пунктове отъ неговата позиция 1/2-а и 2/2 а 10 си. батареи отъ полка обстрелваха неприятелскитѣ батареи въ кв. 9622 ф. и кв. 9524 ф. Презъ този денъ сеобадиха и бѣха засечени нови 10 тежки и 6 леки неприятелски батареи, които до сега не бѣха се обаждали.

Изстреляни снаряди: отъ нашитѣ батареи 4,050, отъ германскитѣ 380, отъ противника 15,600 тежки и 7000 леки.

17-и Септемврий Отъ полунощъ до 7 часа на 17 Септемврий врагътъ съ лекитѣ си батареи подържа силенъ огънь по позицията отъ Цербера до Дойранското езеро, който периодически се обръщаше на ураганенъ. Особено силно се биеше предната позиция. Нашитѣ батареи презъ нощта поддържаха обезпокоителенъ огънь по разположението на врага.

Следъ пладне, врагътъ заля цѣлото разположение на дивизията съ снаряди (бризантни, фугасни, мини, шрапнели) Въ 22:30 часа огънятъ се обърна въ барибаненъ. Издигоха се много вражески батареи, които не бѣха се обаждали. Нашата артилерия, тежка и лека, за да даде възможностъ на пехотата да поправи разрушенията въ окопитѣ на Солунъ, Царевецъ, Канарата, Леринъ и др., откри разрушителенъ огънь по вражескитѣ батареи, за да ги застави да прекратятъ стрелбата си.

Въ 23 часа врагътъ предприе газово нападение на позицията. Най силно бѣха обложени артилерията отъ лѣвния участъкъ и предната Дойранска дивизия. Веднага се подаде газова тревога. Въ всички батареи войницитѣ поставиха газовитѣ си маски и, съзнавайки важноcтѣта на момента, действаваха съ още по голѣмъ ентузиазъмъ. Противникътъ произведе газовото нападение, като едно временно съ бризантнитѣ снаряди изстрелваше масово газови снаряди, които въ тъмнината ясно се отличаваха. Въ тъмнината газътъ изглеждаше бѣлъ. Той се утаяваше и образуваше пластъ високъ до три метра. Всички долове и галерии бѣха изпълнени съ газъ. Въ сжщото време врагътъ обстрелваше нѣкои пунктове отъ позицията и съ запалителни снаряди.

Следъ пладне пристигна отъ позицията на Планинската дивизия, дето временно бѣ придаенъ, взводътъ отъ $1\frac{1}{2}$ -а 10 см. далекобойна батарея зае позиция въ кв. 9114 и влезе въ групата на капитанъ Вацовъ.

Презъ цѣлата нощъ врагътъ обстрелва съ силенъ огънь позицията.

Тѣй развилата се артилерийска подготовка, ясно показваше, че противникътъ има намерение въ скоро време да атакува.

Изстреляно снаряди: отъ нашитѣ батареи 4,122, отъ германскитѣ 1,049 и отъ вражескитѣ 34,360 тежки, 8,380 леки и 940 мини.

Боятъ на 18-и Септемврий. Презъ цѣлата нощъ срещу 18-и Септемврий врагътъ обстрелва съ силенъ огънь позицията на дивизията, като стреляше съ газови снаряди. Презъ нощта той на два пѣти подаде червени ракети, за да предизвика преждевременно преграденъ огънь на нашата артилерия, обаче нашата артилерия не се подаде на тази игра. Тя продължаваше да бие неприятелскитѣ батареи и пехотни окопи, дето се чуваше необикновенъ шумъ и глъчка, съ съ упищожителенъ огънь. Отъ 4 до 5 часа сгънътъ на противникътъ се обърна въ барабаненъ. Въ 5 часа врагътъ поведе атака съ две английски и една гръцка дивизии, като насочи главния ударъ срещу в. в. Джобъ и Кала Тепе. Струпанитѣ въ преднитѣ неприятелски окопи части се спустинаха въ атака. Буднитѣ наши наблюдатели веднага дадоха червени ракети (сигналъ за преградедь огънь) отъ Кирилъ Нерезовъ, Жековъ, Борисъ, Канарата, Свищовъ, Солунъ, Габаре и Слатина. Нашата артилерия откри преграденъ огънь предъ всички тѣзи пунктове и въ единъ мигъ бойното поле се оживи съ страшенъ огънь. Презъ всѣки 20 минути врагътъ предприемаше газова нападения. Това ни най-малко не смути нашитѣ храбри защитници, които съ поставени маски започнаха жестока борба съ врага.

Въ гъсти вълни врагътъ настѣпва къмъ предната позиция. Първитѣ атакующи вълни бѣха покосени отъ преградния огънь на нашата артилерия. Въпреки голѣмимѣ загуби, последващитѣ неприятелски вълни продължиха атаката, прегазиха разрушенитѣ телени мрежи отъ артилерията и нахълтаха въ слабо заетитѣ окопи, като се затвърдиха на

Дойранска позиция. Обходните и оредели наши храбри защитници, отстъпиха към главната позиция, като си пробиха път с ножове и бомби.

Най важният участък от позицията на дивизията бѣ в. Джбъ, а най важния пункт от Джбовският участък бѣ Цербера. Противникът правилно бѣ оценил значението на този пункт. Въ 5 20 часа врагът пренесе огъня въ тила на позицията на 33 и полкъ и съ четири полка англичани и гърци настѣпи срещу Солунъ. Отъ Солунъ се подават червени ракети. Артилерията, гранатохвъргачкитѣ и минохвъргачкитѣ навреме откриха огънь Гарнизона заема окопитѣ, открива пушеченъ, картеченъ и бомбовъ огънь и спира противника на разрушенитѣ телени мрежи. Англичанитѣ се насочват срещу Солунъ и Цербера, а гърцитѣ срещу долината позиция. При това, едновременно съ атаката по фронта, врагът насочва голѣми сили въ обхватъ на дѣсния флангъ на Свищовъ и Солунъ. Подтикванъ отзадъ все отъ нови и нови вълни, съ твърде голѣми загуби противникът зае към 6 часа Солунъ, а въ 6 30 и Цербера. Но тукъ на Цербера, храбритѣ Свищовци контраатакуваха врага и съ ножове и бомби го унищожиха. Само една малка част бѣ обърнала гърбъ, но тя бѣ настигната и избита. Само около Цербера врьгът остави убити 100 войника. На Солунъ бѣха се задържали около 20 — 30 англичани, но и тѣ бѣха пленени и избити.

Настѣпилитѣ въ дѣсно неприятелски части, въпрѣки отчаяната съпротива на нашитѣ защитници, заеха Свищовъ Съединени^и и Царевецъ. Но и тѣ бѣха контраатакувани. Врагът обаръна гърбъ и въ паническо бѣгство отстъпи. По голѣмата част отъ тази отстъпваща маса бѣ избита отъ нашата славна артилерия. Доловетѣ и окопитѣ бѣха пълни съ трупове.

Свищовци плениха 200 англичани, 23 картечници, 48 автоматични пушки и много военни материали.

Предъ фронта на 57-и полкъ врагът атакува заставитѣ Караконджо, Цѣлувка, Габаре и Слатина. По даденитѣ червени ранети, артилерията даде преграденъ огънь. Отъ заставитѣ Караконджо и Цѣлувка, врагът бѣ отбитъ, обаче съ голѣми жертви той успѣ да заеме Габаре и Слатина. Къмъ 8 часа нашата артилерия откри разрушителенъ огънь

по Габаре и Слатина. Към 10 часа 17-и полкъ атакува и завладя Габаре, като взе 30 пленика, от които 2 английски офицери, а въ 10:50 часа бѣ завладѣна и Слатина. Противникътъ като остави 70 трупа, много пушки и снаряжение, отстъпи въ безпорядѣкъ. По такъвъ безславенъ начинъ завърши английската атака срещу 57-и полкъ, като бѣ сломена още на самитѣ застави.

И така, първата атака на врага, предприета съ около дивизии бѣ отбита навсѣкаде съ страшни за него загуби. Всички долове и позиции бѣха пълни съ трупове на убити англичани и гърци. Въ ржцетѣ на врага остана само предната позиция която не бѣше особено важно значение за отбраната. Тя бѣ заета по чисто политически съображения — да се държи гр. Дойранъ по дълго време наше владѣние. До 13:30 часа бѣха наброени около 600 пленници и много военни материали.

До вечерята вражеската артилерия продължаваше да исибеа своитѣ урагани върху разрушената позиция, на която нашитѣ части, следъ първитѣ контрозаатаки, се организираха.

Въ този день командирътъ на 9-а дивизия генералъ Вазовъ изпрати на командира на 9-а артилерийска бригада полковникъ Каменовъ следната телеграма:

„Както винаги, така и днешния бой на Джбската и Дойранска висоти, командуваната отъ васъ артилерия съ пълно себеотрицение, храбростъ и изкуство даде могъща подкрепа на довластната ни пехота за кър^{една} о отбиване на многочисления противникъ.

Изказвамъ Вамъ и на юнацитѣ артилеристи моята благодарностъ“.

Полковникъ Каменовъ, като изпрати телеграмата до подчиненитѣ си части, добави: „Моля предайте на всички офицери и войници моитѣ благодарностъ и похвала“.

Презъ дена изстреляно снаряди: отъ нашитѣ батареи 32,500 отъ противникъ 150,000 до 200,000.

19-и Септемврий, Английския главнокомандуващъ получи нова настойчива заповѣдь да побърза съ завладѣването на Дойранската позиция. Той реши да се откаже отъ второстепенната атака източно отъ Дойранското езеро (срещу 1/11 бригада), като съсредоточи всичкитѣ си сили въ главното направление — участъка на 9-а дивизия.

До 2 часа противниковата артилерия поддържаше рѣдъкъ артилерийски огънь. Въ 2 часа артилерийския огънь стана барабаненъ. Противникътъ извърши деветъ газова нападения, като целеше да задуши всичко живо на позициитѣ и батареитѣ. Подъ този огневи валакъ, се понесоха напредъ гъсти пехотни маси. Противникътъ си бѣ задалъ обектъ завладѣване на в. в. Джбъ и Кала Тепе, затова главниятъ ударъ бѣ насоченъ срещу 33-и и 17-и полкове. Нашиятъ зашеметени защитници изкочиха отъ скривалищата си и поддържани отъ артилерията, зпочнаха ужасна борба съ бомби и ножъ съ врага. Подкрепени отъ последващите вълни англичанитѣ достигнаха до нашата главна позиция и се насочиха къмъ втория редъ окопи. Тукъ се започна кървава борба съ подръжкитѣ. Съ бомби и ножъ англичанитѣ бѣха унищожени. Повече отъ 10,000 трупа бѣха оставени по цѣлата позиция. Врагътъ предприе още нѣколко атаки, но тѣ бѣха кърваво отбити. Умаломощенъ врагътъ отстъпи и се оттегли на изходнитѣ си позиции въ страшенъ безпорѣдкъ и бѣгство.

Ето подробния ходъ на боя въ полковитѣ участъци:

а) Въ участъка на 27-и полкъ врагътъ обстреля съ газова снаряди нашитѣ батареи задъ в. в. Езика и Севлиево, а въ 5 часа съ барабаненъ огънь заставитѣ: Слатина, Габаре, Цѣлуква. Въ 5.40 часа срещу заставитѣ Цѣлуква и Вабаре врагътъ насочи слаби части, които бѣха отбити съ преграденъ артилерийски и пушеченъ огънь. Атакитѣ си срещу този участъкъ^{тъ} противникътъ повече не повтори. Ясно бѣ, че той изпраща части, които да охраняватъ лѣвия флангъ на ония части, които произвеждатъ главния ударъ срещу 33-и полкъ — Джбовия грѣбнакъ.

б) Въ участъка на 33-и полкъ до 2.50 часа врагътъ обстреля Трапезица, Свищовъ, Канарата, Царевецъ и Съединението съ барабаненъ огънь и газова снаряди. Следъ барабанния огънь, той настѣпи къмъ Свищовъ. Защитницитѣ дадоха червенъ ракегъ и бодрата и винаги на поста си артилерия откри преграденъ огънь. Противникътъ съ преграденъ пушеченъ огънь е унищоженъ. Въ 4 часа батареитѣ отъ лѣвия участъкъ почнаха да се обстрелватъ съ газова снаряди, а въ 4.20 часа вражеския артилерийски огънь се обърна въ барабаненъ. Къмъ 5 часа гъсти неприятелски

вериги, следвани от състнени части въ колони, се спуснаха въ бѣсна атака срещу Солунъ, Цербера, Съединението, и Свищовъ. По дадени червени ракети, нашата артилерия даде преграденъ огънь предъ застрашенитѣ пунктове, а защитницитѣ завързаха отчаяна борба съ многочисления врагъ. Тая тежка и кръвопролитна борба трая повече отъ 5 часа, презъ което време Солунъ, Свищовъ, Съединението на нѣколко пѣти минаваха ту въ противника ту въ наши рѣце. Къмъ 8 часа храбритѣ Свищовци сломиха волята на противника, като му нанесоха грамадни загуби въ убити и ранени и го обърнаха въ бѣгство.

Всички ходове между Солунъ и Цербера сж сринати отъ неприятелската артилерия и се ходи на открито. Окопитѣ на Солунъ и Цербера сж пълни съ обезобразени английски трупове. Такива трупове лежах на теленитѣ мрежи. Наброени сж около 1,200 трупа покосени отъ артилерийския огънь. Цѣлото пространство между Солунъ и Цербера е покрито съ раници, паласки, пушки, ножове, бомби автоматични пушки и нѣколко картечници.

Къмъ това време началникътъ на лѣвия артилерийски участъкъ донася, че 2/2-а 10 см. далекобойна батарея нѣма маски. Веднага командира на артилерийската бригада разпореда да се изпратятъ со газови маски. Въ 8:20 часа отъ I армия съобщаватъ, че западно отъ с. Попово се движи артилерийска колона. Веднага по тази колона откриха огънь 2/2-а и 18/4 а тежки батареи отъ полка.

Между 8 и 9 часа врагътъ организира една последна атака. Следъ силенъ барабаненъ огънь по цѣлата позиция на полка, който продължи 30 минути, подъ прикритието на гъстия димъ, противникътъ настѣпи и зае Свищовъ. Идицитѣ отъ задъ състнени части се насочиха срещу Съединението, но съ артилерийски, преграденъ, пушеченъ и картеченъ огънь врагътъ бѣ задържанъ далечъ отъ телената мрежа — (дерето предъ Съединението) и залѣга въ дерето, дето започна да групира частитѣ си и да се готви за нова атака на Съединението. Нашата артилерия откри преграденъ и унищожителенъ огънь по врага, като му нанесе голѣми загуби. Дерето бѣ пълно съ убити. Понесълъ страшни загуби врагътъ отстъпи въ бѣгство. Въ 10³⁰ часа отстъпилия гарнизонъ отъ Свищовъ контраатакува врага и зае наново

Свищовъ. Загубитъ на противника бѣха страшни. Въ този жестокъ бой той загуби и единствената си придобивка — заставата Свищовъ.

в) Въ участъка на 17-и полкъ, въ 3¹⁵ часа, врагътъ се опита да настъпни по голѣмий лѣвъ уврагъ къмъ в. Бончевъ. Наблюдателтъ забелѣза врага и даде тревоженъ сигналъ. Батареитъ откриха унищожителенъ огънь по уврага, въ който се намираше противника. Вследствие на понесенитъ голѣми загуби, въ 4 часа противникътъ бѣ отбитъ и оттегли въ паническо бѣгство.

Въ 3³⁰ часа се подадоха червени ракети отъ Леринъ и Канарата. Нашата славна артилерия откри преграденъ огънь и отби настѣплението на врага срещу тѣзи пунктове. Къмъ 5 часа обаче, неприятелския артилерийски огънь се извънредно засили по сѣщитъ пунктове. Подъ прикритието на огневия валакъ, врагътъ съ голѣми сили настѣпни наново по двата дола, които ограничаватъ Канарата и Леринъ. Нашата артилерия отново даде преграденъ огънь предъ тѣзи пунктове. Защитницитъ на Канарата и Леринъ съ пушеченъ огънь и бомби срѣщнаха врага и на два пѣти съ атака на ножъ го отхвърлиха, като му нанесоха голѣми загуби. Леринъ и Канарата се покриха съ купища отъ неприятелски трупове. Обаче, противникътъ, съ гъсти маси, обхваща фланговетъ на Леринъ и Канарата и нашитъ герои съ бомби и ножове си пробиватъ пѣтъ къмъ Царевецъ. Въ 6 часа врагътъ зае Леринъ и Канарата. Следъ нѣколко минутенъ барабаненъ огънь по Царевецъ, врагътъ се понесе въ атака. Защитниците отъ Царевецъ го посрещнаха съ пушеченъ, картеченъ и бомбовъ огънь, като го контраатакуваха и му нанесоха чувствителни загуби. Но и тукъ гъсти неприятелски части успѣха по долината да обходятъ Царевецъ. Нашитъ храбри защитници се оттеглиха на втората линия окопи и отъ тукъ на два пѣти отхвърлиха съ контраатака противника, но обходени, тѣ съ ножъ и бомби си пробиха пѣтъ и се оттеглиха къмъ бастионъ № 3. Къмъ 8 часа противникътъ, следъ като понесе грамадни загуби, зае Царевецъ. Вражеската артилерия насочи огъня си къмъ бастионъ № 3. Гарнизона на бастионъ № 3 откри пушеченъ, картеченъ и бомбовъ огънь по врага и го спрѣ. Полето бѣ покрито съ неприятелски трупове.

Моментата на контраатаката бѣ настѣпилъ. Следъ силна артилерийска подготовка, въ 11 часа противникътъ бѣ контраатакуванъ и Царевецъ заетъ отъ нашитѣ герои. Врагътъ въ паническо бѣгство отстъпи къмъ Леринъ и Канарата, преследванъ съ огънь отъ нашата артилерия, която му нанесе голѣми загуби. Въ 14 часа Леринъ и въ 16 часа Канарата, следъ кратъкъ бой бѣха заети обратно отъ нашитѣ юнаци.

До 6 часа позицията на в. Бончевъ се биеше отъ противниковата тежка артилерия съ барабаненъ огънь. Подъ прикритието на този огънь, вражеската пехота се съсредоточи по склоноветъ на в. Бончевъ и въ 6³⁰ часа настѣпва съ голѣми сили. Дадоха се червени ракети. Нашата артилерия даде веднага прегрѣленъ огънь. Предупредени отъ часовитѣ, нашитѣ защитници излѣзоха отъ галериитѣ и откриха пушечна и картечна стрелба. Настѣпващиятъ противникъ се разколебава, но нови части се вливатъ въ разреденитѣ му редове и той почва отново настѣпването си. Започна се страшна борба. Съ ножъ и бомби нашитѣ юнаци отбиха противника. Но и това не го отчайва. Нови части се вливатъ въ преднитѣ атакуващи вълни и къмъ 7 часа врагътъ успѣва да заеме в. Голѣмъ Бончевъ. Скоро обаче, той бѣ контраатакуванъ на ножъ и прогоненъ отъ Бончевъ, като претърпѣ голѣми загуби.

г) Въ 3³⁰ часа, следъ продължителенъ барабаненъ огънь, врагътъ настѣпи въ гъсти вериги по цѣлия участъкъ на 58 и полкъ, но съ артилерийски, пушеченъ и картеченъ огънь бѣ отбитъ. До 8 часа врагътъ прѣше последователно петъ атаки, които бѣха отбити съ артилерийски, пушеченъ, картеченъ и бомбовъ огънь. При отбиването на всички атаки, нашата артилерия даваше отлично съдействие. Въ 9 часа, боятъ по фронта на полка утихна. Противникътъ се оттегли на в. Дойрански и Венера, дето почна да се окопава, като остави предъ фронта на полка повече отъ 1500 убити.

И така, на 19 и септемврий упоритостта на врага бѣ сломена. Всички пунктове отъ главната позиция останаха въ наши ръце.

Въ 11 часа се върнаха отъ участъка на Планинската дивизия 2/159-а германска и 3/2-а 10 см. далекобойна бата-

реи. Майорът Клесенъ постави 2/159-а батарея на старата ѝ позиция. Отъ 312-а батарея единъ взводъ постави въ кв. 3,715, а другия взводъ—при 1/2-а 10 см. батарея. Полковникъ Каменовъ отиѣни поставянето на взвода при 1/2-а батарея, защото въ 9¹⁵ часа противникътъ съ своя артилерийски огънь унищожи едно оржие и запали снарядитѣ на 1/2-а батарея.

Въ 8⁴⁰ часа 4/1-а, 11/1-а и 1/2-а батареи водиха ожесточена борба съ вражескитѣ батареи отъ групата Бужкли. Следъ пладне частитѣ се подтѣгнаха, като използваха застишието и умората на противника. Батареитѣ провѣряваха преградния си огънь по новосъздадената линия. Противникътъ се отказа да продължи борбата. До полунощъ отъ дветѣ страни се води рѣдка артилерийска стрелба.

За резултата отъ боя на 19 и септемврий Щабътъ на дивизията донесе въ 1-а армия следното:

„Следъ вчерашното поражение на противника, който остави само предъ фронта на 33-и полкъ 1,300 убити, днешнитѣ бѣсни атаки увеличиха грамаднитѣ му загуби до неимовѣрни цифри. Сега само отъ наблюдателнитѣ пунктове предъ Царевецъ се начитатъ около 500 трупе, а увразигъ и доловетѣ, въ които противникътъ търсеше убежище отъ нашия артилерийски огънь сж пълни съ трупове. Преброени сж нови 43 пленници, отъ които 3 офицери.

Както вчера така и днесъ, храбритѣ 33-и Свищовски полкъ, 17-и Доростолски полкъ, 34-и Троянски полкъ, 4-и Плевенски полкъ, 57-и и 58-и полкове съ най-голѣмо себеотрицание, под силното съдействие на нашата мощна артилерия съ придаденитѣ германски батареи, телефонисти, хелиографисти, нанесоха страшно поражение на врага. Следъ пладне предъ фронта на дивизията рѣдка артилерийска стрелба. Въ 22 часа се подадоха червени ракети, но настѣпващия противникъ бѣ отбитъ.

Сжщиятъ день командирътъ на 9-а артилериска бригада полковникъ Каменовъ получи отъ командира на дивизията Генералъ Вазовъ следната телеграма:

„Нови славни дѣла извършчиха днесъ подчиненитѣ Вамъ части. Доблестнитѣ артилеристи, пехотинци, картечници и всички други съ безподобно себеотрицание и готовност да се жертвуватъ за родната земя, следъ продължителна борба

съ многочисления врагъ, успѣха да запазятъ своитѣ позиции и да отблъснатъ атакующитѣ англичани и гърци, като имъ нанесоха голѣми и кървави загуби. Врагътъ винаги ще си спомня съ ужасъ за юнацитѣ, които защищаваха Джбъ и Кала Тепе.

Отъ все сърдце благодаря Вамъ и на всички подчинени Вамъ юнаци. Днесъ цѣла България ще се радва и съ гордостъ и признателностъ ще си спомня за своитѣ синове и герои отъ 9-а артилерийска бригада за героитѣ Доростолци, Свищовци, Троянци, Плевенци, 57-и и 58-и полкове, и всички други придадени български и германски части, които съ небивало самопожертвование проливатъ кръвта си за Родината, за да бранятъ нейната честъ и бждаще.

Пращамъ братски поздравъ на всички юнаци, които взеха участие въ днешния жестокъ, но славенъ бой. Да даде Богъ, щото бойното щастие всекога да увенчава вашето усилие.

Въ двудневнитѣ боеве на 18-и и 19-и септемврий всички артилериисти на фронта на 9-а дивизия се държаха образцово. Макаръ и засипани отъ задушливитѣ газове и отъ градъ снаряди, тѣ продължаваха мъжествено да упорствуватъ и съ своя артилерийски огънь сломиха устрема на неприятелскитѣ атаки, като му нанесоха грамадни загуби. Бойното поле се покри съ хиляди трупове.

Дойранъ ще остане паметенъ за противника. Две английски и две гръцки дивизии бѣха доведени до немощъ. Дойранъ бѣ гробница за англичанитѣ. Тѣ ще си спомнятъ за голѣмитѣ загуби, които претърпѣха и ще уважаватъ героизма на единъ малкъ гордъ народъ, който умѣе да защитива Родината си и да мре за нея.

Изстреляно снаряди: отъ нашитѣ батареи 22,750, отъ противника само по дѣсния участъкъ 15,000, а по лѣвия много повече отъ 15,000.

4/2-о и 5/2-о тежки артилерийски отдѣления въ състава на 5-а дивизия.	4/2-о и 5/2-о тежки артилерийски отдѣления бѣха придадени къмъ 5-а Дунавска дивизия, която къмъ 26-и августъ 1918 год. заемаше укрепената позиция отъ в. Ляха до р. Вардаръ така: дѣсенъ участъкъ — 1/5-а бригада (8 дружини, 15 батареи, 105 картечници) отъ Ляха до в. Кирилъ; Срѣденъ участъкъ — 3/5-а
---	---

бригада (6 дружини, 8 батареи, 70 картечници) отъ в. Кириль до Цирейтъ: Лѣвъ участъкъ—2/5-а бригада (6 дружини 14 батареи, 70 картечници) отъ Цирейтъ до Вардаръ. Въ дѣсно отъ 5-а дивизия е 3-а балканска дивизия, а въ лѣво Планинската дивизия.

На 25-и февруарий 1918 год. пристигна отъ Планинската дивизии въ района на 5-а дивизия. Шабътъ из 4/2-о тежко артилерийско отдѣление заедно съ 11-а 10.5 см. батарея отъ сжщото отдѣление. Батареята зае позиция югоизточно отъ с. Горинчетъ. На 31 августъ 1918 г. пристигна отъ позицията на 9-а дивизия и 12-а 10.5 см. батарея, която зае позиция при 11-а батарея.

5/2-о тежко артилерийско отдѣление къмъ 20-и августъ 1918 год. съ 4-а и 5-а батареи зае позиция въ участъка на 5-а дивизия — югозападно отъ с. Неборци.

До 14-и септемварий 1918 год. батареитъ отъ отдѣленията водиха почти всѣки день обезпокоителенъ и разрушителенъ огънь съ неприятелскитъ тежки батареи. Въ тази артилерийска борба, на 2-и септемврий 4-а батарея запали единъ муниционенъ складъ, който експлодира. На 6-и септемврий отъ сжщата батарея една гаубица бѣ повредена отъ неприятелската артилерия. На 14-и септемврий 5-а батарея води ожесточена артилерийска борба съ неприятелската тежка артилерия и имаше ранени 2 канонира.

15-и Септемврий Презъ цѣлия день неприятелската артилерия обстрелва позицията съ обезпокоителенъ огънь и огневи нападения. Стреляха около 10 вражески батареи. Нашитъ батареи водиха обезпокоителенъ огънь по неприятелскитъ батареи.

Изстреляно снаряди: отъ нашитъ батареи 3.600, отъ неприятеля около 14.000.

16-и Септемврий Около 15 неприятелски батареи отъ разенъ калибъръ обстрелваха съ обезпокоителенъ огънь и съ яростни огневи нападения цѣлото разположение на 5-а дивизия. Особено силно бѣха обстрелвани Сеховската позиция и в. в. 186 и 170. За корегирание на стрелбата неприятеля издигна балонъ, а нощъ позицията летѣха 22 неприятелски аероплана. Нашитъ тежки батареи отъ 5/2-о артилерийско отдѣление и отъ 4/2-о презъ цѣлия день водиха жестока борба съ неприятелскитъ тежки батареи. Отъ врага

изстреляни 30,000 снаряди.

17-и Септемврий. Отъ страна на противника обезпокоителенъ огънь и кратки, но бързи огневи нападения по разположение на 5-а дивизия. Нашата артилерия отговори съ обезпокоителенъ огънь и огневи нападения. 4-а, 5-а, 11-а и 12-а батареи водиха борба съ неприятелскитѣ батареи, а 10-а и 4-а батареи вземаха живо участие и въ огневитѣ нападения.

18-и Септемврий. Въ този день се обадиха 20 неприятелски батареи отъ разенъ калибъръ. Противникътъ обстрелваше и тила на позицията. Летѣха 7 неприятелски аероплана. Въ този день противникътъ стреля и съ газови снаряди по височината Кирилъ. Една неприятелска батарея, разположена на Шаренитѣ височини, обстреля съ газови снаряди 2-а батарея. Тежкитѣ батареи отъ 4/2-о и 5/2-о артилерийски отдѣления водиха тежка и жестока борба съ неприятелската артилерия. Батареитѣ взѣха участие и въ огневитѣ нападения.

19-и Септемврий. Неприятелътъ продължи обстрелването на разположението на 5-а дивизия. Стреляха около 20 неприятелски разнокълибренни батареи, повечето леки. Особено силно се обстреля Сеховската позиция. Изстреляно около 9,000 снаряди, отъ които половината по Сеховска позиция. Нашата артилерия отговори на време съ обезпокоителенъ огънь и огневи нападения. Къмъ 9-20 часа противника повведе атака. Дадоха се червени ракети отъ к. 170 и к. 180. Нашитѣ батареи дадоха навареме преграденъ огънь, благодарение на който врагътъ бѣ отбитъ. Отъ нашата артилерия бѣ изстреляно 5500 снаряда.

2/2-о тежко артилерийско 2/2-о тежко артилерийско от
отдѣление въ състава на 4-а дѣление на майсоръ Цоневъ
дивизия на позицията въ околността
на Източна Черна, действуваше въ състава на 4-а Преслав-
ска дивизия и взе живо участие въ боеветѣ, които дивизия-
та води презъ месецъ Септемврий 1918 год., около завоя на
Черна.

3/2-о тежко артилерийско 2/3-о тежко артилерийско
отдѣление въ района на 6-а отдѣление на майоръ Стан-
дивизия. чевъ действуваше въ райо-
на на 6-а дивизия и взе живо участие въ Септемврийскитѣ
боеве на тази дивизия.

8. Отстъпление към границата.

Въз основа на заповѣдта по групата армии Шолцъ, нн 20-и Септемврий 1918 год., Командувачиятъ I армия заповѣда, ако положението на 3-а дивизия наложи оттеглянето на I армия, то въ такъв случай, ще се даде заповѣдъ за оттегляне и дивизиите да заематъ за отбрана следните позиции: 1) 5-а дивизия, като поддържа свързка съ 3-а дивизия, да вземе и отбранява позицията на линията с. с. Барово — Бешевица — Мировче — Милетково; 2) Планинската дивизия да отбранява участъка отъ ст. Удово до с. Чепели включително; 3) 9-а дивизия да вземе и отбранява участъка отъ с. Чепели изкл. до в. 1,063 (Бейлики).

На 20-и септемврий въ участъците на 5-а дивизия артилерията на противника продължаваше своята дейность — огневи нападения, обезпокоителенъ и разрушителенъ огънь.

Сжиятъ день (20-и септемврий) къмъ 18 часа, командирѣтъ на 5-а артилерийска бригада получи отъ командира на 5-а дивизия заповѣдъ, вследствие изменилата се обстановка, дивизията да се оттегли на лѣвия брѣгъ на Вардара и да вземе позиция отъ Удово до Демиръ Капия. Леката артилерия да следва съ бригадите, а тежката — да се отдалги по пѣтя Удово — Градецъ — Конче. Въ 20:30 часа началникѣтъ на артилерията въ I армия заповѣда 5/2-а 12 см. д/28 батарея, при оттеглянето си да развали и направи негодни за използване отъ противника орждия. Превозните сръдства на батареята да се предадатъ на 4/2-а и 10/2-а 15 см. с. с. гаубични батареи.

Вечеръта се почна оттеглянето на тежката артилерия. На 21-и септемврий командирѣтъ на 5-а артилерийска бригада получи заповѣдъ да насочи тежката артилерия, да следва по пѣтя Удово — Валандово — Струмица, понеже пѣтя Удово — Гradiще — Конче бѣ лошъ и по него по никой начинъ не можеше да се движи тежка артилерия. Тази заповѣдъ командирѣтъ на артилерийската бригада предаде на началника на тежката артилерия, 4/2-о и 2/2-о тежки артилерийски отдѣления отстъпиха по пѣтя Валандово — Костурино — Струмица, като още при трѣгването 5/2-а батарея разруши орждията и отстъпи съ хората и добитѣка. При отстъплението 12-а 10'5 см. батарея нѣмаше връзка съ щаба на отдѣлението, което се движеше съ 11-а 10'5 см. батарея.

Въ 9-а дивизия на 20-и септември артилерията на противника, изтощена от непрекъснатата стрелба, стреляше рядко и разпръснато. Умората и поражението на врага личеше по всичко. По всички пътища към противника се забелязваше голямо движение: болнични кола, носачи с носилки пренасяха ранени, цялото наблюдателно поле е обгипано с трупове на английски и гръцки войници. Нашите батареи поддържаха безпокоителен огън по разположението на противника — по пунктовете, дето се забелязваше противникови групи, провървяваха преградния огън по новото положение.

Командирът на 9-а дивизия даде заповед в случай на отстъпление дивизията да земе за отбрана позиция от с. Чепели изкл. до в. 1,063 (Бейлики). Позицията требваше да се земе от 119-а и 219-а бригади. 319-а бригада оставаше въ задна охрана, 112-о тежко артилерийско отделение, според заповедта требваше също да земе и се установи на горната позиция.

Командирът на 9-а артилерийска бригада получи заповед от командира на дивизията, оттеглянето да почне още тази вечер след смръкване (20 септември) за всички части, които не влизат въ съставъ на задната охрана.

Командирът на артилерийската бригада, като получи заповедта разпреди:

1) Въ 21 часа да започне изтеглянето на германската тежка артилерия по шосето Дойранъ — Струмица, като се старее въ най-скоро време да достигне с Костурино, дето е определена новата позиция на дивизията.

2) По същото шосе съ последен пункт с. Костурино да се изтеглят българските тежки батареи от групата на майоръ Начевъ (212-а 10 см. дълга батарея — 4 орджия, 312-а 10 см. дълга батарея — 2 орджия, и 511-а 15 см. д/14 гаубична батарея — 4 орджия), а следъ нея тежките батареи от групата на капитанъ Вацовъ (112-а 10 см. дълга батарея — 1 оржд., 312-а 10 см. дълга батарея — 2 оржд., 1/1-а 10'5 см. дълга батарея и 411-а 15 см. гаубична батарея — 4 орджия). Групата на майоръ Начевъ да се изтегли 1/2 часа след германската група, а тая на капитанъ Вацовъ да се присъедини към опашката на групата на майоръ Начевъ. Ако някоя батарея закъснее, то следващите батареи, или групи

да я изпреварят и продължат движението си безспирно, за да не пречат на другите. При голѣма умора почивка отъ единъ часъ да се даде въ долината на Козлу дере, като батареите излѣзатъ вѣнъ отъ шосето, за да не пречатъ на другите.

3) Всички орджия, позиционни или други, които по невъзможност да се изтеглятъ се оставятъ безвъзвратно въ ржцетъ на противника, трѣбва не само да имъ се взематъ затворите и мерниците, но и самите тѣла да се повредятъ направятъ негодни за действие.

Въ 21 часа се изтеглиха всички германски тежки батареи, а 1/2 часъ следъ тѣхъ българските тежки батареи отъ групата на майоръ Начевъ, къмъ която се присъедини групата на капитанъ Вацовъ. Командирътъ на 112-а 105 см. батарея, която имаше три орджия повредени при борбата и съ неприятелската тежка артилерия, направи тѣзи орджия негодни за използване отъ врага и отстъпи само съ едно орджие. Командирътъ на 1812-а батарея също унищожи дветъ 15 см. морски орджия и отстъпи само съ хората си.

Презъ нощта срещу 21-и Септемврий и презъ дена всички артилерийски части се намираха въ походъ къмъ позициите при с. Костурино. Само батареите отъ задната охрана бѣха останали на старата си позиция и подържаха рѣдкъ огънь, за да заблудятъ противника, за нашето отстъпление. Обаче, преждевременното запалване на складовете съ бойни припаси отъ германците на гара Дебели, съ своя грѣмъ и димъ, издадоха преждеременно отстъплението на 9-а дивизия и обърнаха неговото внимание. Скоро се появиха неприятелски аероплани, които почнаха да обстрелватъ съ бомби и картечници нашите колони, орджия и обози по шосето Дебели—Костурино, а също така и частите, които бѣха пристигнали около с. Костурино. 1212-а 105 см. батарея, която отстъпваше отъ района на 5-а дивизия къмъ Гечели и бѣ стигнала на 21-и септемврий при Костурино, отъ бомбите хвърлени отъ неприятелските аероплани имаше убити 4 канонира и ранени 2. Освенъ това, бѣха убити 10 вола и 1 конь.

Нанесените загуби и силния трѣсъкъ на бомбите действаха силно върху духа на войниците. Противниковите аероплани се движеха безнаказано, низко надъ нашите

части, безъ да можемъ да имъ противопоставимъ наши аероплани, или огъня на нашитѣ противоаеропланни взводе, защото последнитѣ се намираха въ движение, или бѣха останали на старата позиция и не можахъ да достигнатъ аеропланитѣ.

Къмъ вечерята на 22-и септемврий дветѣ бригади отъ дивизията съ полската артилерия и тежкитѣ батареи отъ 12-о тежко артилерийско отдѣление заеха опредѣлената при Костурино позиция. 1212-а батарея на поручикъ Антоновъ, зае позиция между с. с. Злетово и Чепели, на която позиция остана до 24-и септемврий.

На 23-и септемврий нашата задна охрана (3/9-а бригада бѣ се оттеглила на Казлъ Дуганската позиция. Къмъ 8 часа противникътъ настѣпи съ по голѣми сили и 3/9-а бригада почна да оттегля къмъ позицията на дивизията при с. Костурино.

На 25-и септемврий противникътъ настѣпи по цѣлия фронтъ на дивизията съ доста голѣми сили. На много мѣста нашитѣ части бѣха отстъпили и много войници бѣха на пуствали редоветѣ на своитѣ части. Командиритѣ на бригадитѣ донесоха на командира на дивизията, че не гарантиратъ задържането на позицитѣ тази нощъ. Тогава командирътъ на дивизията заповѣда отстъплението да почне още тази нощъ и дивизията да заеме позиция на линията Гарванъ планина—Огражденъ планина.

Презъ нощта на 25-и септемврий тежкитѣ батареи отъ 2-и тежкъ арт. полкъ отстъпиха къмъ Петричъ.

На 25-и септемврий поручикъ Антоновъ, батареята на когото бѣ на позиция между Чепели и Злешово, получи сжщо заповѣдъ отъ командира на 18-и артилерийски полкъ да отстъпи презъ Чепели за Струмица. Костурино презъ това време бѣ заето отъ противника. Пътъ за артилерията особено тежка, отъ Чепели за Струмица нѣмаше. Мѣстността бѣ планинска, силно пресѣчена съ горски пжтеки, които се пресичаха отъ дълбоки долове. Поручикъ Антоновъ, следъ като доложи на началството си, че батареята не може да отстъпи презъ Чепели къмъ Струмица, за да не попадне въ пленъ, разруши орждията, като ги хвърли въ единъ дълбокъ долъ и съ хората и добитъка по планински пжтеки отстъпи презъ Чепели — Струмица къмъ с. Хамзали, дето

стигна късно презъ нощта. На 26-и септемврий продължи отстъплението презъ Берово, Сели Ага и на 30-и септемврий стигна въ Горна Джумая, дето се присъедини къмъ полка.

Отъ Петричъ полка продължи марша си къмъ Горна Джумая, дето следъ дълги уморителни нощни маршове стигна на 29-и септемврий. Презъ време на отстъпителния маршъ, отдѣленията отъ полка проявиха голѣма издръжливостъ и настойчивостъ за отстраняване голѣмитѣ пречки при марша.

Въ Горна Джумая полкътъ получи съобщение за сключеното примирие между българското правителство и съглашенското.

На 25-и септемврий 1918 год, министерскиятъ съветъ взе рашение да поиска примирие направо отъ съглашенското командуване, безъ да се иска мнението на германската главна квартира, която се вече грижеше само за спасението на Германия. На следния день се възложи на нашия пълномощенъ министъръ въ Вашингтонъ да замоли председателя на Съединенитѣ щати да посредничи предъ съглашенските държави за сключване на примирие на Солунския фронтъ. Едновременно съ това, нашата делегация за водене преговори за сключване на примирие, използва посредничеството на американския консултъ въ София, за да влезе въ непосредствени преговори съ съглашенското командуване въ Солунъ.

Командуващиятъ съглашенската армия генералъ Франше д'Епере, прие нашата делегация въ Солунъ твърдесурово. Той отказа да води всѣкакви преговори и почти продиктува следнитѣ условия на примирието, които нашите делегати трѣбваше да подпишатъ:

1) България се задължава да опразни всички територии, които преди започването на войната принадлежало на Сърбия и Гърция.

2) Българскитѣ власти въ заетитѣ отъ съглашенскитѣ войски територии ще останатъ на мѣстата си.

3) България ще демобилизира армията си; съ изключение на 3 пехотни дивизии и 4 конни полка, които ще се употребяватъ за охрана на Добруджа и източната граница.

4) Българскитѣ пленници ще бждатъ употребявани на

работа по сообщенията до сключването на мира, а пленниците на съюзните държави ще бъдат веднага освободени.

5) Оржжието на демобилизираните части ще се складира на известни пунктове, под контрола на съглашението, а това отнето от 4-и гръцки корпус ще се върне, ако не е изпратено в Германия.

6) Всички части западно от Скопския меридиан остават временно заложници, офицерите запазват оржжието си.

7) Германските и Австрийските войски в продължение на 4 седмици ще се изгледат из България; в същия срок ще напуснат дипломатическите и консулски представители на централните сили, заедно с техните поданици;

Въ тайно приложение към протокола за примирието прилагат и следните тежки условия:

а) Съглашенските войски имат право да минат през България, като използват всички държавни железници; те ще контролират телефоните, телеграфите и безжичните радиостанции.

б) Войските на великите сили ще окупират известни стратегически пунктове за гаранция; без особени причини столицата не ще бъде окупирана.

в) Българските пристанища ще бъдат отворени за парахолите на съглашенските и неутрални държави.

г) Командуващата Солунска армия си запазва правото да поиска прекратяването на всички сношения между България и бившите и съюзници.

Веднага след завръщането на делегатите от Солун, правителството започна да изпълнява тежките условия на примирието. Нашите неприятели започнаха да налагат всички тежки условия. Така, добитъкът от демобилизираната армия бе отнег и предаден на сърби и гърци; правителството бе заставено да опразни Добруджа, а България става база на неприятелската армия за до нататъшните й действия. И към края на октомври нашата хубава страна бе наводнена от разноцветна съглашенска армия, която се разпръсна по градове и села, като започна нередовна реквизиция на храни, къщи и др., и не щадеше нито частните, ни държавните интереси. След прекратяването

на войната по всички фронтове, съгласенските войски не напуснаха страната. Тъ нанесоха грамадни загуби на държавата и частните лица, като същевременно увеличиха трудностите по прехраната. Едва към 1919 год. тѣ се оттеглиха изъ България.

2/2-о и 3/2-о тежко артилерийски отдѣления, при отстъплението сѣ били придавани ту къмъ германското, ту къмъ българското командване.

2/2-о тежко артилерийско отдѣление на Майоръ Цоневъ до 20-и Септемврий 1918 год. заедно съ частите отъ 4-а дивизия, отбиваше въ завоя на р. Черна бѣсните атаки на врага. Въ 22 часа на 20-и септемврий отдѣлението получи заповѣдь да се оттегли на по задни пѣзии.

Настѣпватъ горчиви изпитания за отдѣлението на майоръ Цоневъ, което е предавано ту къмъ българско, ту къмъ германско командване, като е прехвърляно отъ единъ пунктъ къмъ дугъ. Често пѣти то е оставало на позиция, безъ да има предъ него пехотни части.

Когато отдѣлението, предадено къмъ германско командване, стига въ Велесъ, получи заповѣдь да настѣпи къмъ гр. Скопие, вмѣсто къмъ гр. Куманово. На 27-и Септемврий отдѣлението настѣпи къмъ Скопие, който градъ въ този моментъ бѣ въ неприятелски рѣце. То бѣ срещнато отъ командира на 24-и арт. полкъ, който заповѣда на майоръ Цоневъ отдѣлението да пренощува при грѣцкото село Урумлеръ, а той заедно съ батареините командири капитаните Славовъ и Райчевъ да се върне по пѣтя Скопие — Велесъ — Куманово и избере тилна позиция, указана му по картата. Следъ избиране на позицията, батареините командири, а по късно и командира на отдѣлението майоръ Цоневъ се върнаха въ стана при с. Урумлеръ. Майоръ Цоневъ даде заповѣдь, точно въ 2 часа на 28 септемврий отдѣлението да трѣгне по пѣтя къмъ Куманово за заемане на избраната тилната позиция. Батареите се изтеглиха, а майоръ Цоневъ съ щаба на отдѣлението остана последенъ въ стана.

Тѣмко що се изтеглиха батареите, въ стана на отдѣлението стана нѣщо страшно. Срѣбски картеченъ ескадронъ, водетъ отъ мѣстенъ грѣкъ, откри картеченъ огънь и поведе конна атака на стана. Майоръ Цоневъ грабна револвера и заедно съ войниците отъ щаба на отдѣлението води огча-

на борба. Въ тази славна борба майоръ Цоневъ бѣ пронизанъ въ гърдитъ отъ неприятелски куршуми и падна до една трънка, безъ да изохка. Последнитъ думи на героя бѣха: „Спасявайтъ се юнаци, азъ оставамъ тукъ.“ Престана да тупти едно буйно юнашко сърдце. Героятъ майоръ Цоневъ родомъ отъ София сложи кости за свободата на Македония, като мина въ безсмъртието. Аджутанта на отдѣленнето Подпудчикъ Костовъ бѣ тежко раненъ, но по чудо успѣва да се добере до коня си, хвърля се на голия конъ върху косяма си и така се добира до гара Нестово, отгдето е отправенъ съ влака за България.

Въ този бой геройски загинаха 15 войника отъ отдѣлението на майоръ Цоневъ.

Следъ два дни се обяви примирието. Въ Куманово сръбския майоръ койго командвалъ ескадрона, предаде нѣкои нѣща принадлежащи на майоръ Цоневъ и потвърди, че майоръ Цоневъ е падналъ геройски съ револверъ въ ржка при с. Урумлеръ, пронизанъ въ гърдитъ съ два куршума. Като герой билъ погребанъ съ военни почести въ гробищата на с. Урумлеръ — Скопско.

Между войскитъ, които трѣбваше да сложатъ оржжието си, съгласно сключеното примирие и да останатъ заложници, спадаха цѣлото $3/2$ о тежко артилерийско отдѣление и частъ отъ $2/4$ о тежко артилерийско отдѣление. При Скопие славнитъ гаубичари отъ полка сложиха оржжието си (гаубици, карабини, револвери и пр.) и доброволно го предадоха на врага, съ съзнанието, че даватъ последната жертва за доброто на Родината. Съ сълзи на очи, съ свити отъ мъжа сърдца, тѣ се раздѣляха съ любимитъ си гаубици, горди, че не бѣха победени, че изпълниха до край свѣщенія си дългъ къмъ Родината, че жертвуватъ и свободата си, като отиватъ въ пленъ, само да спасятъ Родината си отъ грозно разорение отъ врага.

При Скопие, славнитъ наши гаубичари, като заложници, вече, заедно съ всички полкове западно отъ Скопския меридианъ, потеглиха на югъ, тамъ където врагътъ ги водеше.

Щабътъ на полка, заедно съ батареитъ отъ тритъ тежки артилерийски отдѣления ($1/2$ -о, $4/2$ -о и $5/2$ -о) продължи отстъплението си отъ Горна Джумая презъ Дупница за Тагаръ Пазарджикъ.

9. Демобилизация.

На 4-и октомврий 1918 год. съ Царски указъ бѣ обявена частична демобилизация на армията. Подъ знамената останаха само последнитѣ набори (38-и, 39-и, 40-и, 41-и и 42-и). Всички дивизии, съ изключение на 4-а, 8-а и 10-а и една конна дивизия, оставаха въ мирновременния си съставъ. Отъ мобилизиранитѣ дивизии 4-а трѣбваше да замѣни окупационнитѣ войски въ Добруджа, а 8-а и 10-а — да се поставятъ на турската граница, тъй като съгласението още воюваше съ Турция.

На 6-и октомврий 1918 год. полкътъ стигна въ Татаръ Пазарджикъ а на 7-и октомврий частитѣ отъ полка се раздѣлиха на три ешалона: една часть — по старитѣ набори, подлежащи на увольнение — замина съ трена за Шуменъ; друга остана съ материалната часть да чака отпускане на вагони за докарване на орждията въ Шуменъ и трета часть замина за Шуменъ по пѣтя Пловдивъ—Калофаръ—Шипка—Търново Османъ Пазаръ Шуменъ.

На 8-и октомврий ешалона, който пѣтува съ трена, въ 23 часа пристигна въ Шуменъ, полкътъ почна увольнението на всички войници, съ изключение на тия отъ наборитѣ 40-и, 41-и и 42-и, които останаха да си доислужатъ задължителния си срокъ на службата.

На 20-и октомврий въ 17 часа пристигна обозъ.

Не следъ много бѣха уволнени въ запаса 40-и, 41-и и 42-и набори. Въ казармата остана 43-и наборъ, който пое и носи съ достоинство службата на уволненитѣ стари набори.

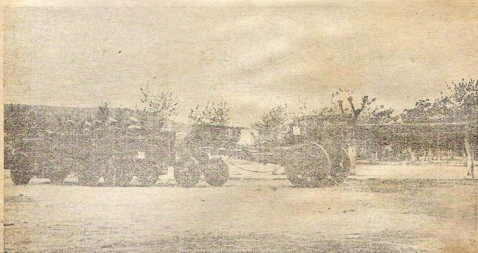
10. Разформироване на полка.

Презъ 1920 год. бѣ повиканъ на служба 44-и наборъ, който се яви въ казармата на нѣколко серии. Това бѣ последниятъ наборъ на задължителната служба.

По силата на Ньойския договоръ, презъ 1921 год. 2-и Шуменски тежкъ артилерийски полкъ бѣ разформированъ и сведенъ въ Шуменски укрепенъ пунктъ.

По Ньойския договоръ на България се наложиха военни клаузи, които я правѣха безсилна играчка въ ръцетѣ на съседитѣ ѝ, които си останаха въоръжени до зъби. Така: премахва се задължителната военна служба; армията ще се комплектува съ наемни доброволци; армията ще се състои

отъ 20,000 доброволци, които ще служатъ само да подържатъ реда и може да се държи още 10,000 души жандармерия и 3,000 погранична стража. За попълване съ офицери може да се държи само едно военно училище съ ограничено число юнкери, а за подофицери не може да се подържатъ никакви школи. Младитъ офицери се задължаватъ да служатъ 20 години, а подофицеритъ и войницитъ — 12 години. Разнитъ училища и дружества не могатъ да правятъ военни упражнения. Вносътъ на оржие и бойни припаси отъ вънъ е абсолютно забраненъ. България може да си построи една държавна фабрика за оржие и бойни припаси. България предава на съюзнитъ сили всичкитъ си военни кораби и морски материали. Тя може да подържа само 4 миноносци безъ апарати за хвърляне на мини и 6 моторни лодки съ цивиленъ персоналъ. Тя не може да купува даже и търговски параходи, нито да подържа военна и морска авиация и др. Всички тѣзи клаузи ще се изпълняватъ подъ надзора на междусъюзническа контролна комисия, която се установява въ София и всички разноски ще се плащатъ отъ България

Тягата презъ 1940 година.

Съдържание

Часть I.

ГЛАВА I.

Образуване (формиране) на Шуменския крепостенъ баталионъ
стр. 17—стр. 21

ГЛАВА II.

Мирновременеяъ животъ и бойна подготовка на баталиона
стр. 21—стр. 30

ГЛАВА III.

Шуменски крепостенъ баталионъ въ войната съ Турция
1912 — 1913 год.

1) Причини за войната. 2) Къмъ турската граница: Мобилизация; съсредоточаване; обявяване на войната. 3) Къмъ Одринската крепостъ: Заслониане на крепостта; усиление на II армия съ обсадна артилерия. 4) Обкръжаване на крепостта. 5) Обкръжаване крепостта откъмъ югъ: Боятъ за завладяване на в. Папасъ Тепе; 6) Действия около Одринската крепостъ отъ 27-и октомврий до първото примирие: Турскиятъ излазъ къмъ Акъ Бунаръ; Боеве за завладяването на в. Карталъ Тепе и с. Доуджерасъ; Завладяване на с. Доуджерасъ на 11-и ноемврий; Бобмардиране на гр. Одринъ. стр. 30—стр. 72

ГЛАВА IV.

Атаката на крепостта Одринъ.

1) Първото примирие. 2) Артилерийска подготовка на атаката: Пренасяне на обсаднитъ батареи на източния секторъ. Разположение на обсаднитъ батареи споредъ плана на атаката; Построяване на закрития за обсаднитъ батареи и организация на службата: Организация на стрелбата; 3) Подновяване на военнитъ действия и второ бомбардиране на гр. Одринъ: Турскиятъ излазъ на 27-и януарий къмъ с. Мусубейли; Дейностъ на обсадната артилерия отъ 28-и януарий до 10 мартъ. 4) Атаката на преднитъ позиции: Решение и разторъждане за атаката на предната турска позиция на източния секторъ; Артилерийска подготовка на атаката на преднитъ позиции на 11-и мартъ; Атака на предна турска позиция на източния секторъ; Съдействие на обсадната артилерия отъ източния артилерийски участъкъ при атаката на преднитъ тур.

ски позиции. Съдействие на обсадната артилерия от северния участък на атаката на предните турски позиции. 5) Атака на фортовия поясъ.

Съдействие на обсадните батареи от другите сектори на 12-и мартъ 5. Атаката на фортовия поясъ. Положението на двете страни на 12-и мартъ къмъ 9 30 часа; Решение да се атакува фортовия поясъ; Дневната атака на фортовия поясъ въ източния секторъ; Артилерийската подготовка на дневната атака на фортовия поясъ на 12-и мартъ; Дневната атака на фортовия поясъ отъ пехотата на 12-и мартъ. Нощна атака на фортовия поясъ отъ източния секторъ. Разпореждания за атаката; Съдействие на обсадната артилерия при нощната атака на фортовия поясъ; Дейностъ на обсадните батареи отъ южния и северизападния сектори на 13-и мартъ. Нощна атака на пехотата; а) Пробивътъ на фортовата линия отъ 10-и полкъ б) Атаката на форта Айвасъ Баба; в) Атаката на фортовете Кестенликъ, Куру Чашме и Илдъзъ. Падане на крепостта Одринъ 7. Баталионна гарнизонъ на Одринъ. 8 Дейностъ на батареите въ укрепените пунктове. 9. Сключване на второ примирие 10. Сключване на миръ въ Лондонъ.

стр. 72—стр. 128

ГЛАВА V.

Шуменски крепостенъ баталионъ въ войната срещу всички Балкански държави презъ 1913 год.

1. Подготовка къмъ новата война Недоразумения между съюзниците; съсредоточение на двете страни; Започване на военните действия. 2. Бойна дейностъ на батареите. А. 4-а и 5-а куполни батареи въ състава на Видински укрепенъ пунктъ. Б. Батареи въ състава на III армия. В. Батареи въ състава на Софийския укрепенъ пунктъ Г. Батареи въ състава на гарнизоните на Дезде-Агачъ и Порто Лагосъ. 3. Примирие. 4. Букурещкия договоръ за миръ 5. Деиниализация. 6. Цариградския договоръ.

стр. 128—стр. 145

ГЛАВА VI.

Бойна подготовка на батальона през времето отъ свършване на войната съ стюзниците до 9-и Септемврий 1915 г.
стр. 145 — стр. 146

Часть II.

ГЛАВА I.

2-и Шуменски тежък артилерийски полкъ въ свѣтовната война.

1. Причини на войната и намѣсата на България въ нея.
2. Отбрана на Добруджанската и Черноморската граници, мобилизация. Съсредоточение.
3. Къмъ границата—въ състава на 4-а дивизия
4. Къмъ Тутраканъ. Планъ на операцията. Съсредоточение на границата. Обявяване война на Ромъния. Минаване на границата и приближаване къмъ крепостъта Тутраканъ.
5. Атаката на предмостната крепостъ Тутраканъ. Описание на крепостъта. Заемане на изходно положение на 3-и Септемврий. Подготовка на атаката. Атаката на главната отбранителна линия. Атака на втората отбранителна линия.
6. Къмъ Силистренската предмостна крепостъ съ 1-а Софийска дивизия.
7. Преследване на противника къмъ Кубадинъ.
8. Атаката на Кубадинската позиция. Атаката на 18-и Септемврий (Боятъ при Адамъ Клисѣ). Продължение боя на 19-и Септемврий. Минаване къмъ отбрана.
9. Втората атака на Кубадинската позиция. Планъ на атаката. Съсредоточение на полка отъ района на 1-а дивизия и въ района на конната дивизия. Боятъ на 19-и Октомврий. Боятъ на 20-и Октомврий. Боятъ на 21-и Октомврий. Преследване на врага и завладяване на гр. Кюстенджа на 22-и, 23-и, 24-и, 25-и и 26-и Октомврий.
10. Преустановяване на преследването. Бойна дейность отъ 26-и Октомврий до 3-и Ноемврий.
11. Спиране на III армия за отбрана на линията с Бонасчикъ — ез Ташавлу. Организация на отбраната. Бойна дейность отъ 3-и до 29-и Ноемврий. Боятъ на 30-и Ноемврий. Продължение боя на 1-и Декемврий. Боятъ на 2-и Декемврий. Прекратяване на атакитѣ на 3-и Декемврий. Отбрана отъ 4-и до 15-и декемврий.

12. Завладяване на Северна Добруджа отъ III армия. Настъпление къмъ Долни Дунавъ: Отъ 15 и до 18-и Декемврий. Действия на 19-и, 20-и, 21-и, 22-и, 23-и и 24-и декемврий. Боеве за завладяване на предмостната укрепена позиция при гр. Мачинъ. Продължение на боятъ отъ 28 и Декемврий 1916 год. до 4 и Януарий 1917 год.

13. Отбрана на дѣсния брѣгъ на Дунава. стр. 146—стр. 216

ГЛАВА II.

Бойна дейность на 10⁵ см. д/30 отдѣление на южния фронтъ презъ 1915—1916 и 1917 години.

стр. 216—стр. 220

ГЛАВА III.

Бойна дейность на сборното артилерийско отдѣление при Шуменски Укрепенъ пунктъ. 1. Въ Шуменски укрепенъ пунктъ. 2. Въ крепостъта Силистра. 3. Въ Ромъния — настъплението къмъ укрепената отбранителна линия Визирулъ—Цибанещи Ноу — Дунава. 4. Боятъ за завладяване на укрепената позиция Визирулъ—Цибанещи Ноу — Дунава. 5. Въ Добруджа — къмъ Тулча въ състава на 12-а дивизия.

стр. 220—стр. 228

ГЛАВА IV.

2-и Шуменски тежкъ артилерийски полкъ на южния фронтъ.

1. Положението на южния фронтъ въ началото на есента 1918 год. 2. Заминаване на 10⁵ см. отдѣление и 15²⁴ см. д/15 гаубично отдѣление на мѣстогъ Станчевъ на южния фронтъ. 3. Обявяване на нова нумерация на батареитѣ и съставяне артилерийскитѣ отдѣления. 4. Превъзрѣжение на батареитѣ съ новата материална частъ, закупена отъ нашето правителство отъ германцитѣ. 5. Заминаване на 2/2-о артилерийско отдѣление (7-а и 8-а батарея) на южния фронтъ. 6. Походътъ на полка къмъ южния фронтъ — I армия. 7. Бойна дейность на полка на южния фронтъ: Разположение на I армия. 1/2-о тежко артилерийско отдѣление въ състава на 9-а дивизия. Боеветѣ отъ 16-и до 19-и Септемврий, 4/20 и 5/2-о тежки артилерийски отдѣления въ състава на 5-а дивизия. 2/2-о тежко артилерийско отдѣление въ състава на 4-а дивизия. 3/2-о тежко артилерийско отдѣление въ района на дивизия. 8. Отстъпление къмъ границата. 9. Демобилизация. 10. Разформироване на полка.

Цена 50 лева